

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DIYARBAKIR'DA İŞKENCE ŞERAFETTİN KAYA

DIYARBAKIR'DA İŞKENCE

ŞERAFETTİN KAYA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Diyarbakır'da İşkence

Diyarbakır'da İşkence

Şerafettin Kaya

Editör: Özkan Öztaş

Düzeltili: Sercan Durmuş

Kapak Tasarımı: Levent Karaoğlu

Sayfa Düzeni: Yigit Berker

ISBN: 978-605-9988-46-9

Yazılama Yayınevi'nden Birinci Baskı: Mayıs 2016

© Yazılama Yayınevi

Baskı: Kayhan Matbaacılık
Merkezefendi Mah. Fazlıpaşa Cad. No: 8
Giriş Kat D: 2 Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 576 01 36
Sertifika No: 12156

Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.

Serasker Cad. Osmancık Sokak
Betül Han 9/13 Kadıköy - İstanbul

0 216 338 52 59

iletisim@yazilama.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>
www.yazilama.com

Diyarbakır'da İşkence

Şerafettin Kaya

Şerafettin Kaya: 1933 yılında Muş-Varto'da doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini Muş'ta tamamladı. 1950 yılında Erzurum İlköğretmen Okulu'nu bitirerek öğretmen oldu. 1963 yılına kadar, Muş'ta ve Muş'un birçok köyünde öğretmenlik yaptı. 1962 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

1971'de 12 Mart Muhtırası döneminde Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın (DDKO) avukatlığını üstlendi ve siyasî savunma yaptı. Bu savunmasından dolayı da tutuklanarak iki ay aşkın Diyarbakır cezaevinde kaldı. 1977 Milletvekili genel seçimlerinde Muş'tan bağımsız aday oldu. Yaptığı seçim konuşmaları ve seçim bildirgesi nedeniyle de 14 ay hapis cezası aldı.

Türkiye'den ayrıldığı 1982 yılı Nisan ayına kadar avukatlık ve Muş Baro Başkanlığı yaptı. Bu süreçte, sıkıyönetim askeri mahkemeleri ve adli mahkemelerde birçok siyasî tutuklunun avukatlığını yürüttü. 12 Eylül döneminde, kurduğu hukuk bürosunda birçok genç avukatla birlikte Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemelerinde görülen siyasî davaların savunmasını üstlendi. Mahkemelerdeki savunmaları, bölgede uygulanan baskılar ve cezaevlerindeki insanlık dışı uygulamalara karşı, bir avukat ve bir demokrat olarak, sergilediği tavır ve yapılması gerekenleri yaptığı için çeşitli zamanlarda gözaltına alındı ve tutuklandı. Sekiz ayı aşkın süreyle Diyarbakır 5 No'lu E Tipi Cezaevi'nde tutuklu kaldı. Ağır işkencelere maruz kaldı. Yargılama sonucunda 8 yıl ceza aldı. Bu dönemi de anlatan ve 1994 yılında Kürt yönetmen Karaman Yavuz tarafından çekilen *Diyarbakır: Hukukçuluğumdan Utanıyorum* belgeseli, birçok Avrupa ülkesinde, festivallerde ve televizyon kanallarında gösterilmiştir.

29 Nisan 1982 tarihinden itibaren Almanya'nın Kiel şehrinde mülteci olarak yaşamını sürdürdü. Bu dönemde Almanya başta olmak üzere, pek çok Avrupa ülkesinde 12 Eylül 1980 ve sonrasında yaşanan baskılar, Kürt sorunu, Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi ile ilgili birçok çalışma yürüttü, konuşmalar yaptı, etkinliklere ve toplantılara katıldı. Avrupa'da yaşadığı süre boyunca, Almanya ve diğer pek çok ülkede mahkemelerde görülen Türkiye ile ilgili pek çok siyasî ve iltica davalarında bilirkişilik yaptı. Sürgünde Kürt parlamentosunun çalışmalarına katıldığı için hakkında dava açıldı. Giyabi tutuklanma kararı verildi. 28 Nisan 2014 tarihinde, 32 yıllık sürgün hayatı sonrası ülkesine döndü. Bu dava ile ilgili tutuksuz olarak yargılama sürüyor.

Şerafettin Kaya'nın ilk kez Almanya'da yayımlanan ve Almancaya da çevrilen *Diyarbakır'da İşkence* (1. Baskı-Halk Yayınları 1983, 2. Baskı-EVRA VERLAG 2016, Diyarbakır: Erfahrungen in einem Türkischen Kerker, Edition CON, 1984) adlı kitabı dışında, yine Almanya'da yayımlanmış olan *Kürtler Ullustur* (Komal Yayınları 1989) ve *Generaller Yargılanmalıdır* (Denge Komal 1982) adlı iki kitabı, birçok dergide Kürt sorunu, Kürt siyasî tarihi ve Kürt siyasetindeki gelişmeler ile ilgili yayımlanmış makaleleri vardır.

Şerafettin Kaya, yakın Kürt siyasî tarihini anlatan çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

Hiç Boyun Eğer mi İnsan • 7

Özkan Öztaş

Özgür Zamana Direnerek Koşanlar • 11

Adnan Gerger

1. Baskıya Önsöz • 15

Orhan Kotan

Birinci Bölüm

GENEL DURUM • 17

İkinci Bölüm

SORUŞTURMA • 33

Üçüncü Bölüm

HÜCRELER • 83

Son Söz Yerine

OĞLU BURHANETTİN KAYA İLE SÖYLEŞİ • 203

Hiç Boyun Eğer mi İnsan?

Arthur Miller'in Nazi kamplarında yapılan işkenceleri ve katliamları anlattığı unutulmaz tiyatro eseri Orkestra'nın en önemli mottolarından biri, Fania Fenelon karakterinin o anlamlı çıkışının olduğu sahnede geçer:

"S.S'leri memnun etmeyi gerçekten istiyor olamayız madam!"

Fania Fenelon, dönemin en önemli sanatçılarından. Auschwitz kampında ona verilen görev ise, gaz odalarına giden esirlerle konser vermek.

Nazi subayının ise yaşananlara cevabı manidardır: "Bir halk feda edebileceği ile övünür!"

Sahi, kim belirliyor feda edeceklerimizi ya da neyin övüntüsü bu?

Övündüklerimizi feda etmek ya da feda edebildiklerimiz ile övünmek ikileminde kaldı Kürt halkı iklimler boyunca. Ancak feda edileceklerimizi ya da övüneceğimiz şeyleri belirleyen bir "Nazi subayı" başımızdan hiç eksik olmadığı için, yaşananlar yer yer unutturulmak istendi yer yer ise yenilgiler listesinde yerini aldı.

Bugün unutmak kaybetmektir, teslim olmaktır.

Peki Fania Fenelon yenilmiş midir? Kaybedenler listesinde midir?

Ya da bir başka karakter, tek enstrümanı hukukçu kimliği ve siyasal duruşu olan bir kişi: Şerafettin Kaya, 12 Eylül zindanlarında direnirken yenilmiş mi sayılır?

Burada yaşatılan acılardan ziyade, insanların boyun eğmeyen duruşu belirliyor sonucu.

Dün ya da yarın, bir diktatörü memnun etmeyi gerçekten istiyor olamayız.

O halde tablo sadeleşiyor. Böylece insanları tarih boyunca ve en kaba haliyle ikiye; boyun eğenler ve karanlığa zorbalığa, acılara, zulme ve sömürüye boyun eğmeyenler olarak ayırabiliriz.

Bir kenara insanlığı koyacağız.

Diğer tarafa da geride kalanları... Zalimleri, sömürenleri...

Bugün geline nokta Kürt halkı, 12 Eylül 1980 sürecinde yaşadığı trajedinin bir farklı biçimini yaşıyor.

Kaya'nın kitabında anlattığı gericiilerin yönettiği bir ülkede, Kürt halkı, kültürü ve kimliği üzerinden yaşadığı baskının farklı bir versiyonunu yaşıyor.

Bu gerici iktidar, Kürt halkını, diğer iktidarlardan ve sermaye partilerinden farklı olarak yok saymıyor, inkâr etmiyor, reddetmiyor. Kürt halkını İslam Kardeşliği temelinde sahiplenerek ve kabul ederek eritmeye çalışıyor.

Diyarbakır Cezaevi'nde "Türkçe Konuş Çok Konuş" levhası önünde görüşmeye gelen anneler artık Roboski'de katledilenlerin haberini Kürtçe haber kanallarından seyredebiliyor.

Kürt halkı eğer İslamcı bir yaklaşıma boyun eğer ve ilerici birikimi tasfiye ederse sermaye iktidarı açısından herhangi bir sıkıntı kalmayacaktır.

Tablo bugün karmaşık görüldüğü kadar sade ve basittir. Mesele bir bütün olarak Ortadoğu'nun ve Türkiye denkleminden bakıldığında Kürdistan'ın tüm ilerici, yurtsever, aydınlanmacı ve sosyalist birikiminin tasfiye girişimidir.

Bundan yıllar önce, Diyarbakır Cezaevi'nde ya da Auschwitz kampında yaşanan trajedilerde akla gelen o yol ayrımı sorusunu güncelleme zamanıdır:

Zalimleri gerçekten memnun etmek mi istiyoruz?

Dün Diyarbakır Cezaevi'nde yapılanları bugün sahiplenme de kimse, hala bir toplamın sessiz kaldığı herkes tarafından bilinmektedir.

Sessiz kalanların vaat ettikleri arasında Diyarbakır Cezaevi'nin yıkılması ve yerine alışveriş merkezi yapılması önerisi var. Bunu açıklarken de, cezaevinin yerine yapılacak daha büyük ve geniş kapsamlı bir cezaevinin müjdesini vermekteler.

Sahi böyle bir şeye gerek var mı?

Ülkenin açık bir cezaevine dönüştürüldüğü bir zaman diliminde açılacak yeni cezaevlerine ihtiyaç olmayacaktır.

Ezilen uluslar hapishanesi benzetmesi daha çok Çarlık Rusya için yapılır. Bu tabloyu değiştiren sosyalistler, insanlara eşit ve özgür oldukları bir dünyanın mümkün olduğu gerçeğini göstermişlerdir.

Şerafettin Kaya'nın anlatımı bir tarihi ve hafızayı tazelemek, anlamak için kıymetlidir.

Şerafettin Kaya; Kürt halkının siyasal ve kültürel hakları için verdiği mücadeleden bir kere dahi geri adım atmamış ve bu mücadelenin daima sınıf siyasetiyle ve sömürü düzeniyle olan bağını kurmuş ayrıca bu konuda bir istikrarı temsil etmiş nadir kişiliklerdendir.

Kendisi Kürt siyasal hayatının önemli isimlerinin savunmalarını yapmıştır. 12 Eylül zindanlarında yaşananları uluslararası kamuoyuna ilk aktaran tanıktır. Almanya'da mülteci olarak kaldığı süre boyunca kendisine Alman vatandaşlığı teklif edildiğinde de reddetmiştir. Yetkililere sığınmaya değil, mücadele etmeye geldiğini söyleyen Şerafettin Kaya, yıllar boyunca yolsuzlukların, hırsızlıkların, işkencelerin ve zulmün tanığı ve davacısı olmuştur.

Nasıl ki Cegerxwîn için Kürt halkının Nâzım Hikmet'i benzetmesi bir gerçekliğe işaret ediyorsa; bu haliyle Şerafettin Kaya için de Kürt halkının Halit Çelenk'i diyebiliriz.

Her iki örnek de iki halkın yüz akı ve umududur.

Okuyacağınız kitapta, yer yer çaresizliğin, aşağılanmanın, baskıların ve işkencelerin anlatımı vardır. Ancak boyun eğmenin değil!

Dönemin anlatılan hikâyelerinden bir tanesi durumu özetler. Cezaevinden çıkan dostuna mahcubiyetle "İçerde nasıl dayandınız" diye soran birine, arkadaşı "biz içerde mücadele ettik, ya siz? Dışarıda nasıl dayandınız?" cevabını verir.

1980'den bugüne işkencenin, acıların ya da vahşetin biçimi değişse de kaynağı değişmiyor.

Ancak insanlık, açık hava hapishanesine çevrilen bir ülkeye boyun eğmemek noktasında kararlıdır. Katliamlara ve dinsellemeye

10 *Hiç Boyun Eğer mi İnsan?*

karşı biriken öfke, umududur tüm insanların.

Marksist şair Cegerxwîn'in dizelerinde ifade ettiği gibi:

Boyun eğer esirdir. Biz yücelere çıkalım.

Çünkü yalnızca insan boyun eğermez.

Özkan Öztaş
2016

Özgür Zamana Direnerek Koşanlar...

Bazı ulusların payına düşen hep direnmektir. Dünyanın en kadim halkı olmasına karşın, kendi kaderlerini tayin hakkını belirlemek için onlar; egemen güçlerin vahşi saldırılarına, kanlarının dökülmesine, katledilmelerine, acı ve işkence çekmelerine var olduklarından beri göğüs germiştir. Tüm suçları, dünyanın en bereketli toprakları üzerinde, Mezopotamya'da, yaşamak olan bu kadim halkın evlatları; hayatları ve ömürleri bir cehennem içinde geçmelerine karşın, yarına olan umutlarını hiç yitirmemişlerdir. Özgür zamana, kan ter içinde tırnaklarını hayata geçirerek koşup durmuşlardır. O insanların karanlıkta kalmasını isteyenlerin sürdürdükleri zulümlerin yanı sıra, bu dünya yüzünde ve aynı coğrafyada yaşayan diğer insanlarca bu insanlık dışı otoriter bir yaşam biçiminin görmezden gelinmesi, sağır gibi davranılması bile onları inandıkları başkaldırıdan bir adım dahi geri attırmamıştır. Ne yaptılarsa yarın için, kendi öz kimlikleriyle insanca, onurlu ve özgür bir yaşama kavuşmak için yapmışlardı, yaptılar...

Özgürlüğe dair umudu, ta geçmiş yıllardan, her şeyi göze alarak sırtlayıp bugüne kadar getirenlerin sayısı o kadar çoktu ki. Kimileri sessizce bu sorumlulukları göğüslediler; kimileri de bu direnci yarına, geleceğe bir belge bırakmak için yazmayı ihmal etmediler. Elimde bir kitap var. Bir çırpıda okuduğum elimdeki bu kitap, işte yarına bırakılmak istenen bir tanıklığın, bir yaşanmışlığın belgelerinden biri sadece. Bu kitapta da hak, hukuk ve adalet arayışından öte özgürlüğe susamış insanların inançlarından nasıl asla vazgeçemedikleri ve bunun için nasıl bedel ödedikleri anlatılıyor.

Bu kitabı, kadim arkadaşım Burhanettin Kaya verdi. Almanya’da Recep Maraşlı tarafından Evra Verlag yayınevi adıyla bastırılmış. İsmi “Diyarbakır’da İşkence” Yazarı Şerafettin Kaya. Devrimci tutsakların avukatı Şerafettin Kaya... Can dostum Burhanettin’in babası... Kitap, The Times tarafından “Dünyanın en kötü şöhretli 10 cezaevi” olarak nitelendirilen Diyarbakır Askeri Cezaevi’ni anlatıyor. 1980 askeri darbesinin ürünü cezaevini... Milletvekilleri Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç’ın, Mehdi Zanalâr’ın, Kemal Pir, Mazlum Doğan, Rıza Altun, Zeki Yılmaz, Hayri Durmuş, Celalettin Delibaş, Hasan Hüseyin Karakuş, Orhan Aydın, Garebet Demirci ve nice insanların akıl almaz işkenceden geçirildiği cezaevini... Ferhat Kurtay, Eşref Anyık, Mahmut Zengin, Necmi Öner’in o vahşeti protesto etmek için kendilerini bir çıra gibi yakanların cezaevini... Hani, ABD’nin Irak’taki işkence üssü Bağdat’daki Ebu Gureyb (Ebu Garib) Cezaevi’ne, yine işkenceleyle gündeme gelen meşhur ABD’ye ait Küba’daki Guantanamo Üssü’ne rahmet okutan cezaevini... Burhanettin, bana bu kitabın Türkiye’de de bastırılacağını ve giriş kısmına benim de yazı yazmamı istediğini söyleyince hemen kabul ettim. Şimdi olduğu gibi o dönemde de medya (ama o dönemde medya daha siyasi iktidar yanlıları tarafından satın alınmamış ve yandaş hale getirilmemişti) baskı altına alınmıştı. İşte ben, bu yaşananları haber olarak duyuramamanın, kamuoyu yaratamamanın çaresizliğini yaşamışlığına tanıklık etmiş bir gazeteciydim. O günleri yaratan sistemin, ucuz ve pespaye kahramanlarının(!) ne mal olduğunu yıllarca her yerde dilimin döndüğünce anlatmıştım, kitaplarımda yazmıştım ama böyle bir kitapta bir kez daha itirazımın yer almasının beni çok heyecanlandırıldığını, onurlandırdığını sizinle paylaşmak istiyorum doğrusu.

Kitabın yazarı Şerafettin Kaya, gözaltındayken ve hükümlüyen, kendisinin ve diğer devrimci insanların ne biçim işkenceye maruz kaldıklarını anlatıyor. İnsan okurken inanamıyor, dayanamıyor ve içinden “böyle vahşet olmaz”, “böyle insanlık olmaz”, “bunca fiziksel ve manevi acıya bir insan nasıl dayanır?” diye isyan etmekten kendini alıkoyamıyor. Acının bin bir çeşidi, envai çeşidi gözler önüne serilirken böyle acı ektirenlerin nasıl bir ruh halinde olduğunu anlamaya çalışıyor ve insan olup olmadığını

sorguluyorsunuz. Öyle ki; kitabı okurken o şiddeti yüreğinizde duyuyor, yeniden yaşıyor ve o yapılan işkenceler Perulu şair Cesar Abraham Vallejo Mendoza'nın "Acı Çekene Saygı" şiirindeki "ben tanrı olsam intihar ederdim/insanlarla birlikte/acı çekmeyi öğrenemediğim için" dizelerinin neden yazıldığını anlıyorsunuz. Gerçekten Tanrı'nın bile, Diyarbakır Cezaevi'nde olsaydı, o acılara dayanamayacağına, intihar edebileceğine inanıyorsunuz. Kaya'nın Diyarbakır Cezaevi'nde yaşadıkları ve yaşananlar görsel belgesel olarak da birçok yerde gösterimde bulunulmuştu. Ankara'daki sunumda da ben de gidip izlemiştim. Çok etkilenmişim ama doğrusunu isterseniz bu kitabı okuyunca olayın boyutunu daha iyi kavradım.

Bir an gözlerinizi kapatın: Bütün birikiminizle, duyarlılığınızla, hayal gücünüzle bir insana yönelik uygulanabilecek en uç, en olmayacak fiziksel ve manevi şiddeti, acıyı, işkenceyi düşünün, diyeceğim... Düşünün, düşünün... Ne kadar düşünürseniz düşünün bu cezaevinde yaşananları, asla düşünemezsiniz, asla. Ne demek istediğimi, ancak kitabı baştan aşağıya okuduktan sonra anlayabileceğinizi umuyorum.

Bu kitap önemli... Çok önemli... Önemi de salt işkenceleri anlattığından değil elbette. Önemi, şiddetin felsefesini yaratanların kendileriyle birlikte bu felsefeyi de nasıl bir iflasa sürüklediklerini ortaya çıkardığı için... Önemi, ceberrut devletin, o militarist ruhla beslediği ve insanlara dayattığı resmi ideolojinin nasıl sefilleştiğini kanıtladığı için... Önemi, bir devleti var eden hukukun nasıl şiddete dönüşerek, ölüm ve yaşam kusarak, hiçleşerek kendini nasıl inkâr ettiğini anlattığı için... Önemi, bu cezaevinin bölge insanın yazgısını nasıl belirlediğini, Kürt kimliğinin ve tarihinin yeniden nasıl yazıldığını gözler önüne serdiği için... Evet, bu kitap sıradan bir kitap değil... Okunmalı, okutulmalı...

Adnan Gerger
20 Temmuz 2014-Ankara

1. Baskıya Önsöz

*Onlar ki bin yıllarıdır
Başımızda bela
Alnımızda küfür
Ve kanlı kelepçelerdir
Hünerli ellerimizde...*

12 Eylül Darbesi'nden bu yana Türkiye'de bir vahşet gösterisi var. Dünyanın gözlerine bakıla bakıla sürdürülen bir vahşet gösterisi. Türk Silahlı Kuvvetleri yüksek komuta konseyi şeflerinin iktidarında ifadesini bulan bu vahşet gösterisi bilinçle, sistemli olarak ve sınırsızca sürdürülüyor.

Teorik olarak sorunun içyüzü, ilişki ve bağlantıları, imhaya yönelinen hedefler ve bunun pratikte almış olduğu biçimler üzerine uzun uzun yazılıp çizilecek. Bunlar, bu yazının konusu değil. Okuyucu, bu yazıda 12 Eylül sonrası Türkiye'de sahneye konulan vahşet gösterisinin bir perdesini izleyecek. Yalnızca küçük bir bölümünü... Ama genelde durum hiç de farklı değil. Tam da tersine daha da vahim. Daha da kanlı...

Metnin yazarı şimdi Türkiye'nin dışında... Generaller, onun avukatlık yapmasından korkuyorlardı. Avukatlık hakkını elinden aldılar. Ceza yedi ve yasal olarak avukatlık yapamaz hale geldi. Şimdi, generalin vadeli imha planının bir uygulaması olan hapis-hanelerdeki durumu uluslararası kamuoyuna açıklıyor. Bir anlamda sanıkların savunmasını bu yolla sürdürüyor. 8 aya yakın bir tutukluk süresi içinde Diyarbakır hapisanelerinde gördüklerini,

içine başka bir şey katmadan, yalın ve çıplak bir biçimde anlatıyor.

Demokrasiden, insan haklarından, hukuk devletinden söz eden generallerin, perde arkasındaki uygulamalarının gerçek görüntüsünü; bağımsız denen yargının, bağımlılığı yoktur denilen işken-
cenin nasıl kurumlaştırıldığını; tutuklu ve hükümlüler üzerinde kanlı ve acımasız zulmün boyutlarını, direnmeyi, dayanışmayı; Türk Devleti'nin anti-Kürt nefretinin almış olduğu biçimler ve bunun uygulamalarını anlatıyor. Bunlara eklenecek hiçbir şey yok. Ama çıkarılacak sonuçlar, sayılamayacak kadar çok. Bunların başında da olayların ve olguların çıplak gözle seyredilmesinin getireceği şey umutsuzluk değil, öfke olmalıdır. Ayrıca generallerin kanlı iktidarında ifadesini bulan Türk burjuvazisinin bu son ve büyük baskısı karşısında, sınıflar mücadelesinin karmaşık boyutları, ağır görevleri görülebilmelidir. Harekete bulaştırılan her boydan oportünist eğilimin ve reformist yöntemlerin asla sonuç alıcı olamayacağı, vahşetin bir yanında da bu hata ve zaafların durduğu görülebilmelidir.

Umarız ki siyasal güçler, güç ve sorumluluklarının bilinci ile hareket etmede daha fazla geç kalmazlar.

Orhan Kotan

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Durum

Suç işlemiştir savıyla, hakkında soruşturma sürdürülen ve tutuklanan birey, cezalandırma kararı verilinceye ve verilen karar kesinleşinceye kadar suçlu sayılmaz. Bu anayasa kuralıdır. Hakkında soruşturma açılan ve tutuklanan kişiye, suçlu gözüyle bakılmaz ve “hüküm”lüler için de, uygulanacak ceza, sadece yargıçça kararlaştırılmış, kararda belirtilen cezadır. Bunun dışında, başka organların, kendi yetkilerine dayanak uygulayacakları başka bir ceza da olamaz.

Ceza ve tutukevi yönetmeliklerinde, cezanın yerine getirilmesi ile ilgili yasalarda, tutuklu bulunan ve “hüküm” giyen kişiler hakkında tutuklama veya cezalandırma kararının yerine getirilmesi biçimi gösterilmiştir. Bu yasa ve yönetmelik kuralları dışına çıkılarak yapılacak uygulama ve işlev, içinde bulunan politik durum ve kişiye yakıştırılan suçun niteliği ne olursa olsun haklı sayılmaz ve onaylanamaz.

Belirlenen yasa ve yönetmelikler, ceza ve tutukevi disiplini açısından, uyulması gereken kuralların ne olduğunu, bu kurallara karşı davranışta bulunan bireylerle ilgili uygulamanın ne olacağı ve tedbirleri almaya yetkili organı tarif etmiştir.

Diğer yandan, Ceza Yargılama Usul Yasası’nda ve 353 sayılı Askeri Yargılama Usul Yasası’nda, hakkında suçlama yapılan kişinin soruşturmasının nasıl yapılacağı, bu konumda yetkinin kimlere ait olduğu da açıkça belirtilmiştir.

“Hazırlık soruşturması”, Cumhuriyet Savcısı ve Askeri Savcı tarafından sürdürülür. Askeri savcı, bu görevini sürdürürken,

delillerin toplanmasında “zabıta kuvvetlerinden” yararlanır. Ancak, ağır cezalı olan ve politik niteliği bulunan suçlamalarda ilgili soruşturmayı savcı “bilfiil” kendisi sürdürür ve sanığın sorgusunu kendi yapmak zorundadır. Sanık sorguya çekilirken kendisine maddi ve manevi baskı yapılamaz. Dayanaklar saptanırken, sanığın yararına olan durumların da saptanması, sanığın kendisini savunabilmesi için gereken kolaylığın gösterilmesi zorunludur. Tutuklama, kamu davasının güvencesi açısından “hukuki tedbir”dir. Tutuklama nedenleri yasada gösterilmiştir. Bu nedenlerin bulunması ve olaylarla doğrulanması durumunda kişi tutuklanabilir. Tutuklanan kişi hücreye konmaz, demire vurulamaz, yargıç kararı olmadıkça yakınları, avukatları ile görüşmesi engellenmez. Dosyayı okuması, dosyanın kopyasını çıkarması, savunması için gerekli gördüğü dokümanların sağlanmasına karşı çıkılamaz. Kişi ister tutuklu ister “hükümlü” olsun, kendisine dayak atılamaz, işkence yapılamaz ve yargıç kararı olmadıkça hücreye atılamaz ve demire vurulamaz, rızası olmadıkça çalıştırılmaz. Disiplin cezası yargıç tarafından verilir. Ancak, verilecek cezada işkence, dayak, aç bırakmak, aylarca hücrede tutulmak olamaz.

Bunlar benim belirlemelerim değil, yasa hükmüdür. Anayasaca benimsenen kurallardır.

Suçlu olsun veya olmasın, ister işçi, ister patron olsun, herkes sosyal durumuna, politik ve ideolojik görüşüne, işlediği belirtilen suçun niteliğine ve nicel derecesine bakılmaksızın, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde yer alan ve halen geçerli kılınan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda kural olarak geçen bu haklardan yararlanmalıdır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde belirtilen ve insanın, insan olarak yaşamı ile yakından ilgili olan ilkeleri benimseyen yasalar, bireyleri sosyal durumlarına göre değerlendirmeksizin, fikişsel durumları ve suç sayılan eylemdeki amaçlarını, işledikleri suçun nicel ve nitel farklılığını hesaba katmaksızın, soruşturma, tutuklama, yargılamada birliği, insanlığı ve devamlılığı sağlamayı amaçlar.

Bu birliğin ve eşitliğin bulunması ve uygulamanın da yasal içerik içinde olması halinde, demokrasi ve insan haklarına saygı vardır denilebilir.

Egemenlerin, biz demokrasiden yanayız demeleri, yasaların demokratik içeriğe sahip olması önemli değildir. Geçerli de sayılmaz. Önemli olan uygulamadır ve demokratik içeriğe sahip olan yasalara yani hukuka bağlılıktır, hukukun üstünlüğü ve egemenliğidir. Kuralların benimsendiği ve yasalardaki esprinin geçerli kılıp kılınmadığı, ancak, uygulama ile görülür ve anlaşılır.

İktidara gelen parti ve hükümet, 1960, 1971 hareketinin önderleri ve yöneticileri, 12 Eylül sonrası yaratılan dönemin egemenleri söylemiştir ve halen söyleniyor:

“Biz milletlerarası anlaşmalara, konferans metinlerine, anayasal hükümlere, yasalara bağlıyız!... İnsan haklarına saygılıyız!... Vatandaşları ırk, din, dil farklarına göre değerlendirmiyoruz!... Fikre, düşünceye karşı değiliz!... Bizce sağ da sol da aynıdır. Suçlunun peşindeyiz!.. İşkenceye karşıyız!.. Bizim bildiğimiz dışında cereyan eden işkence olaylarına karşı gereken kovuşturmayı yaptırıyor ve üzerinde duruyoruz!... Yargıya saygılıyız, yargı bağımsızdır!... Cezaevlerinde işkence, baskı yoktur. Sanıklara her türlü savunma hakkı verilmiştir. Bakımları en iyi biçimde yürütülmektedir!... Biz demokrasiden yanayız!...”

Bunlar söylenmektedir. Doğal olarak söylenir. Humeyni de söylüyor. Şili'deki cunta da söylüyor. Tabii ki Türkiye'de de söylenecektir. Dünya kamuoyuna, Türkiye kamuoyuna karşı da, kalkıp biz böyle değiliz demeleri de mümkün değildir.

Yukarıda belirtilenlerin hiçbirisinin, Türkiye'de geçerli olmadığı ve bu belirtilen ilkelerin tersine bir uygulamanın bugün Türkiye'de geçerli olduğu açık açık bilinmektedir.

— İşkence sorgulama haline getirilmiştir. Yakalanan ve soruşturma merkezlerine alınanlara işkence yapılması artık kuraldır. İşkence yapılmadan, fiziksel ve psikolojik baskıya tabi tutulmadan sorgulama ender görülen istisnalardır.

—Yargı bağımsız değildir. Sıkıyönetim komutanlıklarında, yargıçlar ve savcılarla birlikte brifingler düzenlenerek kendileri devamlı baskı altında tutulmaktadırlar. Bu nedenle yargıçlar işlem ve kararlarında, egemen ve empoze edilen görüşlerin ve talimatların etkisinde kalmaktadırlar.

—Cezaevlerinde sanıklara işkence yapılmaktadır. Bu işkence sadece sol kesime uygulanmaktadır. Diyarbakır'da bu uygulama

“imha” amacını taşımaktadır ve diğer bölgelere nazaran daha şiddetlidir.

—Cezaevinde bulunan sanıklara, insanca yaşam hakkı tanınmadığı gibi, kendilerine savunma imkânı da verilmemektedir.

—Cezaevinde sanıklar, tutuklu, hükümlü ve hatta savaş esiri statüsünün ötesinde bir uygulama ile karşı karşıyadırlar. Açlar, susuzlar, hastalar, her gün ölmektedirler veya ölüme yaklaşıyorlar.

—Bu durumu mahkemeler bilmektedir. Yargıçlar, savcılar durumu açık açık bilmelerine karşın susmakta ve ister görünmektedirler.

BU BELİRLİDİKLERİMİN TÜMÜ ŞU ANDA DAHİ GEÇERLİ VE HEPSİ GERÇEKTİR.

Gözüaltına alınmadan önce, davasına katıldığım sanıklar, her duruşmaya çıktıklarında, kendilerine uygulanan işkenceyi tüm ayrıntıları ile mahkemeye anlatmaya çalışırdı. Duruşmaya çıkan yargıçlar, savcılar, sanıkların bu konu üzerine eğilmelerine karşı çıkar ve kendilerini susturmaya çalışırlardı. Belirtilenler tutanağa geçirilmezdi. Israr halinde “Soruşturmada ifademiz tespit edilirken maddi ve manevi baskı yapıldı.” biçiminde bir belirleme ile yetinilirdi. Sanık vekili olarak, belirtilenlerin olduğu gibi tutanağa geçirilmesi, gereken mercilere suç duyurusunun yapılması yolundaki taleplerimiz tartışma konusu yapılır ve tepki ile karşılanırdı.

Bu konuda ilgili mercilere yapmış bulunduğumuz başvurular kâle alınmaz ve “Böyle bir durum yoktur. Yapılan araştırmada böyle bir duruma rastlanılmamıştır” biçiminde cevaplandırılırdı.

Orhan Aydın, Abdurrahman Kayıkçı, Davut Hanar, Necmettin Ortaç, Mehmet Ali Elalmış ve diğerleri, duruşmaya çıkan her sanık, kendilerine yapılan işkenceyi dile getirdikleri gibi, mahkemeye çıkarılmayan ve halen hakkında hazırlık soruşturması sürdürülen sanıklar da kendilerine soruşturmada uygulanan işkenceyi dilekçelerle dile getirmişlerdir.

Mehmet Ali Erce, yapılan işkence sonucu sakat kalmıştı. Hastaydı, eli çekilmiş, ayakları tutmuyordu. Bu durum defalarca savcılığa bildirilmiş ve hatta tedavisinin yapılması da istenmişti.

Nazif Kaleli, vurulan kum torbalarının etkisi ve yapılan elektrik şoku neticesinde yataklarına gelmişti. Uzun süre hastanede kaldı. Ancak yapılan işkencenin hesabı sorulmamıştır.

Bedriye Bahçeli, Zeliha Yıldız, Gönül Atay, Fatma Çelik, Hidra Araz da kendilerine ne gibi işkence uygulandığını komutanlığa ve savcılığa bildirdikleri gibi, Baro'ya da bildirmişlerdir.

Fatma Çelik, Gönül Atay, Aysel Öztürk işkence neticesi rahimlerinden hastaydılar, devamlı sancı içinde kıvranmaktaydılar. Beş çocuk anası Hidra Aras, Baro Başkanlığı'na gönderdiği dilekçesinde şöyle diyordu:

“Ben Mardin Birinci Şubesi'ne götürüldüm. Burada kırk beş gün kaldım. Her gün beni çırlıçıplak soyuyorlardı. Üzerime su döküp, cinsel organlarımdan, göğsümden elektrik veriyorlardı, dövüyorlardı. Askerleri yanıma göndererek vücudumun çeşitli yerlerini sıktırıyor ve küfrettiriyorlardı... Çırlıçıplak olarak yere dökülen suyun içinde süründürüyorlardı... Cezaevine geldim durum aynı. Tuvaletten çıkan pis su koğuşların içinde... Su yok, tabakları bile yıkayamıyoruz... Banyo yok. Saçlarımız bitle dolu... Nöbetçi erler kötü laflar söylüyor ve bizi rahatsız ediyorlar.”

Hayri Durmuş da 31.12.1979 tarihinde sıkıyönetim Askeri Savcılığı'na vermiş olduğu dilekçede, kendisine yapılan işkenceyi dile getiriyor ve doktora gönderilerek işkence izlerinin saptanmasını istiyordu. Şöyle bildiriyordu durumunu:

“Kızıltepe'den alınarak Diyarbakır Yenişehir İnzibat Karakolu'na getirildim. Burada 14 gün süren sorgulamam sırasında, her gün devamlı işkenceye tabi tutuldum. Elektrik, falaka, her türlü kaba işkence yapıldı bana. İlk gün fenalaştım. Hastaneye götürülüp basit ve geçici bir tedavi yaptırıldıktan sonra getiriliyordum ve yine işkenceye devam ediliyordu. Ayaklarıma çivi bile çakıldı... 14 gün işkence altında süren sorgulamam sonunda, başta ayaklarım olmak üzere her tarafım yara bere içindeydi... Hastane yetkilileri, durumumun tehlikeli olduğunu, ciddi bir tedavi görmem gerektiğini söylediler. Kısa bir süre tutuldum hastanede. İyileşmeden, yerimden kendi başıma doğrulmama dahi imkân verilmeden alınıp mahkeme huzuruna kolumdan tutularak çıkarıldım. Mahkeme durumu gördü... Yaralarım halen kötü, işkencelerin izleri belirgin vücudumda, gün geçtikçe fenalaşıyorum... İşkence gördüğümün tespiti ve tedavim için doktora havale edilmemi arz ederim...”

Hayri Durmuş dilekçesini gönderdi. Ancak ne muayene ne de tedavi için bir doktora gönderilmedi. Soruşturma da açılmadı ve

belki dilekçenin verildiği tarihten bir yıl sonra göndermeyi düşünmüş olabilirler. Aynı gün Askeri Hastane'ye, doktora gönderilseydi ne çıkardı? Ayağındaki, vücudundaki yara ve darp izlerine rağmen doktorun vereceği rapor "Vücudunuzun herhangi bir yerinde şiddet ve durum izine rastlanmamıştır." biçiminde olacaktı.

Hipokrat yemini yapan bir doktorun, komutanlığın emri gereğince, başka türlü yapması düşünülemezdi. Onun doğruluğunu bilahare kendimde gördüm.

Mehmet Ali Erce'nin vekâletnamesini düzenlemek ve kendisi ile görüşmek üzere 1 no'lu Askeri Cezaevi'ne gittim. Mehmet Ali Erce'nin işkencehaneden getirilişinin üçüncü günüydü galiba. Kendisi iki kişinin kollarında geldi görüşme yerine. Ne ayakları, ne de elleri tutuyordu. Ne konuşacak hali ne de vekâletnameyi imzalayacak durumu vardı. Vermiş bulunduğu dilekçenin kendisinde kalan suretini aldım. 12.01.1980 tarihli dilekçesinde şöyle diyordu:

"Ellerimden tavana asılma, çarmıha gerilme, kaba dayak, vücudumda sigara söndürülmesi, elektrik şoku gibi işkencelere tabi tutuldum. Bu işkence izlerini üzerimde taşımaktaydım... Halen ellerim ve ayaklarım tutmaz durumdadır. İşkence edilmiş halimi sevk edildiğim sıkıyönetim askeri savcısı ve askeri mahkeme üyeleri de gördüler... İşkence insanlık suçu olduğu gibi TCK (Türk Ceza Kanunu) açısından da suçtur. Resen takibi gereken suçlardandır. Soruşturma açıldığına göre, işkencelerin, sıkıyönetim komutanı, adli müşavir ve askeri savcılarının bilgileri içinde yapıldığını göstermektedir. Yine de şikâyet hakkımı kullanıyor, şikâyet ediyorum. Öncelikle doktora sevk edilerek gereken raporun aldtırılmasını ve bana işkence yapanlar hakkında soruşturma açılarak cezalandırılmalarının sağlanmasını arz ve talep ederim."

Ne rapor, ne soruşturma! Bu dilekçe de dosyanın içine konuldu ve belki de okunmadı! Yahut komutanlığa havale edildi, orada beklemekte! Mehmet Ali Erce halen sakat, halini soran kim?

Trafik komiseri Hüseyin Arıkan da geçmiş işkence tezgâhlarından. Pol-Der'li olması yetmiş gibi kendisine işkence yapılmasına. İşkencenin tadını tadan komiser Hüseyin Arıkan, Askeri Savcılığa vermiş bulunduğu dilekçesinde şöyle demekte:

"Bana bilerek ve isteyerek işkence yaptılar. Yapılan suçlamaları kabul etmemi istiyorlardı. İlgili olmadığım olaylara ismimin

karıştırılmasının amacı başkaydı. Suçlamaları reddettiğim için çarmıha gerdiler beni. Elektrik verdiler... Dayaklandım... Yumruklandım ve aç, susuz bırakıldım. Yapılan işkence sonucu kulak zarım patladı.”

Hüseyin Arıkan'ın kulağı sağır şimdi. Öyle diyor dilekçesinde. Sonuç: diğer dilekçe verenlerin durumu ile aynı.

Yalnız bunlar değil, yüzlerce, binlerce kişinin durumu bu. Her dava dosyasında bu biçimde yüzlerce dilekçe var. Okunmuş (belki de okunmamış) dosyasına bırakılmış. Mahkemenin okuyacağı düşünülemez. Lüzumsuz evraklar klasöründe tarihsel görevini yapmak için beklemekte. Eğer yırtılıp atılmazsa...

Gözaltından savcılığa getirilenler (sorgu için) tanınmaz durumdaydılar. Yürüyemiyorlardı. Bir kısmı ifade verirken yere oturmak durumunda kalıyordu. Yüzlerindeki darp izleri, yara ve bereler açık açık görölüyordu. Hatta bir kısmının ağzından ve burnundan gelenler kurumuş biçimde yüz ve gözlerinde, elbiselerinde izlenebiliyordu.

22.8.1980 günü mahkemeye gittim. Hem duruşmaları sürdürecektim hem de gözaltına alınan Avukat Mahmut Bilgili'nin mahkemeye getirilip getirilmeyeceğini araştıracaktım. On iki günden beri işkence altında bulunan Mahmut Bilgili'nin bugün için yargıç önüne getirileceği söylendi.

Duruşmadan çıktım. Avukat odasında oturuyordum. Erlerin, on kadar adamı arabadan indirip salona getirdiklerini gördüm. Mahmut aralarında olabilir düşüncesi ile salona çıktım ve izlemeye başladım. Mahmut yoktu aralarında. Tümü köylüydü, giysilerinden öyle anlaşılıyordu. Açlıkları, uykusuzlukları, işkenceden dolayı çektikleri ıstırap yüzlerinden okunuyordu.

Saç sakal birbirine karışmış, yüz göz yara bere içinde, burundan ve yaralardan gelen kanlar, bıyıklarında ve sakallarında kurumuştur. Yedikleri dayak nedeni ile ayaklarını iyice yere basamıyor, ak-sayarak yürüyorlardı. Bunlara yirminci asrın insanları denemezdi. Sanki taş devri insanlarıydılar.

İçlerinden birisinin durumu çok kötüydü. Orta boylu, ince, esmer tenli ve siyah saçlı, yirmi yaşındaki bu genç, iki kişinin kolunda, yürümüyordu, sürükleniyordu. Dudakları patlamış, dili şişmiş ve dudaklarından dışarı sarkmıştı. Başını dik tutamıyordu.

Sanıklar duvarın dibine sıralandılar. Durumu ağır olan gencin koluna girenler de halsizdiler. Duvarın dibine gelir gelmez, beraberlerinde sürüdükleri genci bırakıverdiler. Bu zavallı adam, olduğu gibi yere yığılıverdi.

Dosyalar gitti, dosyalar geldi. Bu adamların durumu ne orada bulunan polislerin ve ne de görevli askerlerin umurunda olmadığı gibi, gelen giden, odadan odaya mekik dokuyan tutanakçıların, savcılarının da umurunda değildi. Bakıp bakıp geçiyorlardı.

Teker teker alındılar yargıç huzuruna bunlar. Sıra, yerde uzanmış acı içinde kıvranan gence geldi. Askerler koluna girerek götürdüler yargıç huzuruna. Bırakıverdiler duruşma salonuna. Ayakta duramayan ve yere yığılan genç, yargıcın işareti ile yine askerler tarafından koluna girilerek kaldırıldı havaya. Dosyadaki belgeye göre saptadı yargıç hakkındaki yakıştırmayı. Gizli örgüt üyesi olduğu yakıştırması vardı hakkında. Yargıcın sorusunu iki kelime ile yanıtladı: "Çok dövdüler"

Yeterli idi yargıcın sorusunu yanıtlaması... Komutan, tutuklanmasını istemişti. İyileşince sorgusu yapılırdı. Yargıç, kendiliğinden, sanığın beyanını tutanağa geçirmişti zaten. "İthamı kabul etmiyorum ben gizli örgüt üyesi değilim." Sanığın söyledikleri değil, söyleyemediği bu kelimeler tutanağa geçirilmişti. Kaderi belliydi, tutuklandı ve cezaevine gönderildi.

Bunların durumu, mahkemeye gelenler tarafından izlendiği gibi, yargıçlar, savcılar tarafından da izleniyordu. İşin garibi, böyle perişan durumuna rağmen, ifadesini alan savcıya, kendisine işkence yapıldığını söylediği zaman, yalanlanıyor ve kendisine kızılıyordu. Savcılar bu durumda, ortada yasa dışı bir davranış var diyerek el koymadıkları gibi, söylenenleri zapta bile geçirmiyorlardı. Bu durumdan bir parça da memnunlardı. Çünkü tüm iddialarına, sadece soruşturmada, kişiye iradesi dışında imzalatılan bu ifade tutanaklarını dayanak yapmaktaydılar. Mahkemede sadece, bu ifadeler esas alınarak yargılama sürdürülmekteydi.

Yazıhaneye gelen ana babalar, çocuklarına yapılan uygulamalardan dolayı kan ağlamaktaydılar. Kendilerine yapılan baskının dışında çocuklarına uygulanan işkencenin acısını duymakta ve sızlanmaktaydılar.

büyük korku ve endişe içindeydiler. Yapılanları anlattıkları zaman insanın tüyleri diken diken oluyordu.

Ömer Doğan'ın annesi ağlamaklı geldi yazıhaneye. Girer girmez "oğlumu öldürdüler", "yanımda vuruyorlardı", "oy başıma gelenler" diye yalvarıp dövünmeye başladı. "Ne olur oğlumu kurtarın, oğlumu" diye yalvarması, orada bulunanları ister istemez çok etkilemişti.

Oğluyla görüşmeye gitmiş. Ancak Türkçe bilmediği için, görüşemezsin, demişler kendisine. Yalvarmış görüşme hücrelerine. Biraz sonra oğlunu getirmişler. Yürüyemez durumda, halsiz. "Niye geldin?" demiş ve annesinin konuşmasını beklemiş. Annesi oğlunun söylediklerini anlamadığı için, ana yüreği dayanamamış ve Kürtçe hal hatır sormuş. Oğlu evvela cevap vermemiş, ancak annesinin acılı bakışlarına dayanamayınca, ikinci sorusuna Kürtçe cevap vermek zorunda kalmış. Oğlunun, Kürtçe konuşması üzerine, etrafında bulunan nöbetçi erler birden saldırmışlar. Annenin gözlerinin önünde – Kürtçe konuştu diye - Ömer'i dövmeye başlamışlar. Buna karşı çıkan anne de, kolundan tutularak ve yerden süründürülerek dışarı çıkarılmış. Böyle anlattı olayı Ömer'in annesi.

Bu arada içerden birkaç sanık serbest bırakılmıştı. Kendileriyle konuştu. Cezaevindeki durumu şöyle belirtiyorlardı:

"İçerde herkes aç. Hücrede en azından beş yüz kişi var. Her gün dayak atılıyor. Akla gelmeyecek işkenceler yapılıyor. Boklu hücrelerde bokun içine sokuyorlar. Bu pis su iştiriliyor. Verilen yemek çok az. Dört kişiye günde bir ekmek veriliyor. Televizyon, gazete, radyo yasak. Kantinden mal alma yasak. Kâğıt kalem yok. Mektup yazma müsaadeye bağlı. Her gün eğitim yapılıyor. Görüşmelere gelip gitme ölüm. Görüşmeye getirilen kişinin sırtına biniliyor. Bu durumu protesto için elli kişi açlık grevine gitmiş. Aldıran yok. Görüşmelerde Kürtçe konuşmak yasak... Konuşan kişi hücreye alınıyor ve orada özel işkenceye tabi tutuluyor."

Maşallah Öztürk duruşmaya getirilmişti. Vekili olarak katıldık davaya. Sanık yerine alınan Maşallah Öztürk'ün yüzü iyice şişmişti. Girer girmez elini kaldırarak söz istedi. Söz verildiğinde şöyle söyledi:

"Ben üç günden beri acım. Dayaklandım. Bana cezaevinde işkence yapıldı. Herkese aynı biçimde işkence yapılıyor. Konuşamaz ve

oturamaz durumdayım. Mahkemem ertelensin.”

Mahkemece söz kesildi. Daha fazla konuşmasına fırsat verilmedi, ancak Maşallah Öztürk konuşmasını tepkiye rağmen sürdürdü. “Bizi hayvan yerine koyuyorlar, avukatlarımızla, yakınlarımızla görüşmeye giremiyoruz, hücreden görüşme yerine kadar sırtımıza biniyorlar, hakaret ediyorlar, dövüyorlar, dayanma gücümüz kalmadı, siz mahkemesiniz bunları bilmelisiniz.” Duruşma hâkimi tekrar Maşallah’ın sözünü kesti. Bunlar bizi ilgilendirmez komutanlığa başvurun” diyerek kendisini oturttu. Söylenenleri tutanağa geçirmedi. Ancak bu belirlenenlerin tutanağa geçirilmesinin yasal gerekliliğini ifade ettik ve mahkemeden Maşallah Öztürk’ün söylediklerinin tutanağa geçirilmesini istedik. Duruşma hâkimi karşı çıktı. Israr ettik. Ve bu nedenlerle bizim talebimizin hiç olmazsa tutanağa geçirilmesini istedik. Mahkeme bizim talebimizi kısaca tutanağa aldı. Yeterli değildi. Bu konuda ısrar ettik. Fakat sonuçta bir değişiklik yapamadık. Mahkeme tüm bu durumları biliyordu – bilmiyor değil - ancak bu hususların tutanağa derince geçmesine verilen talimat uyarınca karşı çıkıyordu.

353 sayılı Askeri Yargılama Usul Yasası’na göre, askeri cezaevlerinin yönetimi, ceza ve tutukevinin nezdinde kurulduğu kıta komutanlığına bağlıdır. Ancak cezaevinde bulunan tutukluların ve hükümlülerin hukuksal durumlarının saptanması konusunda konulacak kısıtlamalar yönünden yönetim, askeri savcılığın emrindedir.

Cezaevi idaresi, savcının ve askeri yargıçların onayını almadan ve gereken kararı çıkarmadan tutukluların; okumaları, yazmaları, gıda ve diğer gereksinimlerini dışarıdan sağlamalarını, tutuklunun savunucusu ile görüşüp haberleşmesini engelleyemez; soruşturma ile ilgili tutukluyu hücreye alamaz ve kendisini demire vuramaz.

Cezaevi yönetiminin yanında, yönetimin bağlı olduğu kolordu komutanının, ordu komutanının da bu nevi kısıtlamalar getirme yetkisi, yasal olarak, yoktur.

Bu konuda 353 sayılı yasanın 76. maddesinde kesin kural vardır. Maddede, tutuklunun hukuksal durumu ve soruşturmanın sağlığı ve cezaevinin disiplini açısından kendisine uygulanacak kısıtlamalar ve nedenleri sayılmakta ve son fıkrada şöyle denilmektedir:

“... Bu tedbirler ancak Askeri Mahkeme'nin kararı ile alınır. İvedi hallerde diğer ilgili memurlar ve askeri savcılar tarafından bu da alınan tedbirler derhal Askeri Mahkeme'nin onayına sunulur.”

Anayasa'nın 14. maddesinde:

“KİMSEYE EZİYET VE İŞKENCE YAPILMAZ” ilkesi getirilmiştir. Bunun yanında, Türk Ceza Yasası'nın 243. maddesinde:

“İşkence yapanların suçlarının doğrulanması halinde 5 yıla kadar 'ağır hapis' cezasına çarptırılacakları” vurgulanmıştır.

Ağır Ceza Uygulama Usul Yasası'na; duruşma sırasında yargıcın işlenmiş bir suçu öğrenmesi durumunda, gerekli soruşturmanın yapılması için konuyu Askeri Savcılığa veya diğer yetkililere bildirme zorunluluğunun bulunduğu yargısı getirilmiştir.

Maşallah Öztürk'ün cezaevindeki yapılan işkence ve baskıyı ve getirilen kısıtlamaları açıkça belirlemesi karşısında, yukarıda belirlediğimiz yasal durumu sergileyerek Yargıçlar Kurulu'ndan (mahkemeden) tutukluların bazı haklarını kısıtlaması için yargıçlık kararının bulunması gerekeceği nedeni ile bu kararın okunmasını; kararın bulunmaması durumunda TCY'nın 243, 245. maddeleri uyarınca cezaevi yönetiminin sanığın anlatımına göre suç işlediği anlaşıldığından, ilgililere gereken suç ihbarının yapılmasını istedik.

Bu yasal durum karşısında yargıçlığın verdiği karar gerçekten ilginçti. Bu karar, yargıçların uygulamadan bilgilerinin olduğunu, bu uygulamanın komuta kurulunca planlanıp programlaştırıldığı, bu nedenle yargıçlığın yasal yetkisini kullanmadığını gösteriyordu.

Konuyu askeri savcıya ilettik makamında. Olmaz böyle şeyler, dedi. İnanmak istemiyordu. Cezaevi ile konusu. Ne yanıt aldığını bilmiyorum. Ancak bana “Cezaevi disiplini nedeni ile alınan küçük tedbirlerdir, olur böyle şeyler.” diyerek meseleyi geçiştirdi ve vereceğimiz dilekçeyi de ancak komutanlığa iletebileceğini söyledi.

Konunun üstüne gittik. Meseleyi detaylı biçimde dile getirerek ilgililere ve basına aktarmak istedik. Demokratik kuruluşlara aktardık. Ancak hiçbir şey yapılmadı. Basına verilen haberler kamuya sunulmadı. Demokratik kuruluşlar meseleyi örtbas ettiler. Bu durumda, bizim için tek bir yol kalmıştı, o da: yargılama sırasında

meselenin tarihsel yanını hesaba katarak durumu değerlendirmek ve meseleyi zabıtlara yansıtmak. Bu uğraşımızın yoğunlaştığı bir sırada, yetkilinin birisi bana:

“Bu meselenin üzerine gitme, başına çorap örerler, işkencelerin, cezaevindeki uygulamanın yansıtılmasından ve mahkemede konuşulmasından hoşlanmıyorlar” dedi.

Aynı gün duruşmada iken, içeri Askeri Savcı yardımcısı girdi. Yargıçlarla gizli bir konuşma yaptı. Bu arada ayağa kalkan duruşma yargıcı “duruşmanın sürdürüleceğini, ancak birkaç dakika ara vereceklerini” söyledi. Heyet ayrıldı. Biz de salona çıktık. Tüm yargıçlar, savcılar birlikte mahkeme binasından çıktılar. Durumu yargıcın birinden sorduğumuzda “komutan; savcı ve yargıçları çağırmış, brifing yapılacaktı biraz beklersiniz” dedi. Evet, biz dört saat kadar bekledik. Nihayet yargıçlar geldiler. Değişik bir renk almışlardı. Duruşma başladı. Ciddi bir sertlik... Tahliyesi gerekli olan sanıkların tutukluluk durumlarının nedense devamı kararlaştırıldı ve nedense alışagelmışliğin dışında uzun bir erteleme süreci verildi.

Bilahare öğrendik. Tahliyelerde hassas davranılması, yakalananların bırakılmasının bazı politik nedenlerle zararlı olacağı ve yapılan işkence ve baskının dile getirilmesinin engellenmesi istenmişti. Bu talimatın etkisi olacak ki; tahliyelerde azalma olduğu gibi, mahkemece artık işkence yolunda söylenenler zapta alınamaz oldu. Hatta savcılar da, soruşturmadan getirilen kişilerin, bize işkence yapıldı şeklindeki beyanlarını tutanağa geçirmiyorlar “soruşturma ifadesini kabul etmiyoruz” şeklinde bir belirleme ile meseleyi geçiştiriyorlardı. Cezaevindeki uygulamalarla ilgili, sanıkların belirlemeleri artık, tutanağa da aktarılmıyordu. Bir ara bu belirlemeler de kesildi. Sanıklar da konuşamaz oldular. Avukatların mahkeme sırasında müvekkili ile temas kurmaları da yasaklandı.

Sıkı Yönetim Mahkemeleri’nde görev yapan yargıçlar; atamaları, yer değiştirmeleri ve diğer özlük işlerini düzenleyen yasalar uyarınca bağımlıydılar yönetime. Yasal durum dışında komutanlıklarca dizginlenen durum ve uygulanan baskı, bu bağımlılığı bir derece daha arttırmıştı. Özellikle Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılık ve Yargıçlıkları’nda, bu durum daha açık

seçik görülmekteydi. 1971 yılı uygulaması da böyleydi.

Mahkeme bu durum karşısında artık, kararını da, kapalı kapılar ardında, gerekli görüşmeyi yaparak oluşturunuyordu. Duruşma salonlarında, yargıçlıkla ilişkisi olmayan kişilerin katılımıyla tartışarak ve konuşarak karar oluşturulmaya başlandı.

12.2.1981 günü savunucusu olduğum Zeki Yılmaz'ın davası karara bağlanacaktı. Bir celse önce askeri savcı "mütalaa" vermiş ve Zeki Yılmaz'ın ölüm cezasına çarptırılmasını istemişti. Sanık ve savunucusu olarak biz de savunmasını yapmış ve adam öldürme suçundan beraat kararı verilmesini istemiştik.

Zeki Yılmaz'ın 11.2.1979 tarihinde Urfa ilinde kahvede otururken yapılan arama sonucu üzerinde bir tabanca bulunmuştu. 6136 sayılı yasaya aykırı davranışı nedeniyle hakkında soruşturma açılmıştı. Zeki Yılmaz soruşturmasının bütün aşamalarında, üzerinde bulunan bu tabancayı, kaçakçı Mehmet Aslan isimdeki bir şahıstan aldığını söylemekteydi. Tabanca, balistik incelemesinin yapılması için bilirkişi kuruluna gönderilmiştir. Bilirkişi kurulu hazırladığı raporda 5.3.1979 tarihinde Urfa ilinde öldürülen Ali Durmuş isimdeki şahsın vücudundan çıkarılan mermi çekirdeğinin, bu tabancadan çıktığının büyük bir ihtimal olduğunu belirlemiştir.

Zeki Yılmaz'ın olay günü olay yerinde olduğunu, oradan geçtiğini gören ve bunu söyleyen hiçbir tanık olmadığı gibi, başka bir bulgu da yok. Aynı gün Zeki Yılmaz'ın okulda olduğunu ve derslerine devam ettiğini içerir, okuldan gönderilmiş yazı da var dosyada. Yalnız A. Durmuş'un ölümünden bir ay kadar önce Ülkücü Gençler (Ali Durmuş da bunların içinde) sıkıyönetim komutanlığına, okulda bulunan sosyalist gençlerin isimlerini gösterir bir dilekçe vermişler. Bildirilen bu 25 ismin arasında Zeki Yılmaz'ın da ismi var. Zeki Yılmaz sosyalist olduğunu, soruşturmanın tüm aşamalarındaki anlatımlarında belirlemiştir.

Bu durumda Ali Yılmaz'ın, Ali Durmuş'u öldürdüğünün kabulü olası değil. Bu nedenle savunma için süre istemeden savunmamızı yaptık. Duruşmanın bırakıldığı günde, bu kanıtlarla bir kişinin ölüme mahkûm olmasının olanaksızlığı inancını taşıyarak gelmiştik yargıçlara.

Bugüne kadar Zeki Yılmaz'ın duruşmasına dinleyici, izleyici

kimse katılamamıştı. Fakat bugün duruşmada her nedense izleyiciler vardı. İki albay, köylü kıyafetli iki kişi ve bir hanım. Sanıkla ve diğer bir şekilde dava ile ilgisi olmayan kişiler. Bu bize ilginç gelmişti. İlginç olan ikinci durumda, mahkeme kararı vermek için sanık ve sanık savunucu olarak bizler, duruşma salonundan çıkarırken, askeri Savcı ve “dinleyici” olan bu kişiler duruşma salonunda kalmışlardı.

Usul Yasası, Ceza Hukuku genel ilkeleri uyarınca Yargılar Kurulu’nun, karar için görüşmeye çekilmesi durumunda, görüşmenin yapıldığı yerde yargıçlar dışında kimse bulunamazdı. Ne sanık, ne sanık vekili savcı ne de tutanakçı. Hele dinleyicisinin, dava ili ilgili olmayan kişilerin bulunması hiç düşünülemez. Ama nedense, bu davada askeri savcı, dinleyici kişiler salondan çıkarılmamıştı.

İçeri alındık. Karar okunmadan, bu yasal durumu dile getirerek yanlışlığı, yasalara aykırı davranıldığını, bu halde yargıçların vereceği kararın güven verici olmadığını, olmayacağını, kuşklar yaratacağını belirttik. Yargıçların bu durumda davadan çekilmeleri gerekirdi, istemimiz nazara alınmadığı gibi, söylediklerimiz tutanağa dahi geçirilmedi.

Karar okundu. Zeki Yılmaz ölüm cezasına çarptırılmıştı. Asılarak öldürülecekti Zeki Yılmaz karar tasdik edilseydi.

Hukuk, yasa raftaydı. Keyfilik egemendi.

Yılmaz Çamlıbel, Hüseyin Arıkan, Hadi Acar ve altı arkadaşın incelemesi, yani tutukluluk durumlarının gözden geçirilmesi durumu vardı. Süresinde başvurduk. İnceleme yapıldı ve mahkemece bu sanıkların tahliyesi kararlaştırıldı. Karar yazıldı, imzalandı ve ilgili mercilere gereken müzakereler yazıldı. Tahliye kararının yazılışının sabahı ayrıldım Diyarbakır’dan. On gün sonra döndüm. Sanıkların aileleri yazıhaneye geldiler. Tahliye edilen kişilerin halen serbest bırakılmadıklarını ve nedenini bilmediklerini söylediler. Usul edinilmişti. Tahliye evrakları komutanlığa (adli müşavirliğe) gönderiliyor, komutanın imzası alındıktan sonra cezaevine iletiliyordu. Bu nedenle telefon açarak durumu adli müşavirlikten sordum. Adli müşavirlikten, “böyle bir tahliye kararının olmadığı” söylendi. Nasıl olmazdı? Yazıldığını, imzalandığını, karar kartonuna kararın suretinin geçirildiğini görmüştüm. Avukat

arkadaşlardan biri, savcılıkla, aynı gün temas kurmuş ve kararın müzekkereye bağlı olarak komutanlığa iletilildiğini öğrenmişti. Mahkemeye çıktım. Diğer bir arkadaş da aynı durumu öğrenmek için gelmişti. Beraber araştırdık. Gelen avukat karar kartonunu inceledi. Ben de inceledim. Evet, tahliye kararı yoktu. Yerine tutuklamanın onayı, tutukluluk durumunun devamı ile ilgili karar bırakılmıştı.

Avukat arkadaş başkâtibe, "Baş efendi bu karar ne oldu?" diye sorduğunda Başkâtip, "Onun üzerine su için" dedi. İki avukatla birlikte ilgili yargıçla ilişki kurduk. Yargıç aynen şöyle dedi:

"... Bırak arkadaş ben zaten kendi kendimi yiyorum. Benim ye-diğim fırçayı sen yeseydin aynısını yapardın."

Bilahare öğrendik. Tahliye kararından sonra yargıç çağrılmış ve kendisine "fırça çekilmiş". Kararı geri alması istenmiş. Yargıç, itiraz edilsin, yeniden tutuklama kararı verilir demişse de, komutan kabul etmemiş; kararı sen geri alacaksın, demiş. Mecburen karar geri alınmış ve yırtılmış, yerine tutukluluk durumunun sürdürülmesi ile ilgili yeni karar oluşturulmuş.

Bu durumlar karşısında durulamazdı. Bu hukuk dışı uygulamalara karşı durmak gerekirdi. Bu nedenle, avukat olarak üzerime düşen görevi, her şeye rağmen yapmaya çalışmalıyım. Her yere, her yasadışı eylemleri bildirirken dışında, mahkemede de bunun kavgasını vermeliydim.

Buna tahammül edilemezdi. Edilmedi de. Kanımca bizim yapmak istediklerimize karşı olanlar da brifinglerinde tavır alma kararı vermişlerdi. Ve bunun üzerine gözaltına alındım, tutuklandım, 7 ay 6 gün içerde kaldım.

İçerde kaldığım bu süre zarfında, daha önce bildiklerimi, duyduklarımı gördüm ve yaşadım. Yapılan gayriinsanî uygulamayı, vücudumun her zerresi ile hissettim. İnsan haklarına saygı duyulmadığını, bu uygulamaların bir plan dahilince yapıldığını ve bunun yukarıdan gelen emirlerle sürdürüldüğünü, mahkemelerin bu hususta baskı altına alındığını, kamuya yansımalarının önlenmesi için her tedbire başvurulduğunu öğrendiğim gibi, barbarlığın, sadizmin, hunharlığın ve şovenizmin ne demek olduğunu, insanların bu duyular altında nasıl canavarlaştığını da kavradım.

İKİNCİ BÖLÜM

Soruşturma

Rızgari Dergisi sahibi Av. Ruşen Arslan ile Anti-Sömürgeci Kültür Derneği'nin birkaç üyesi hakkında 26.09.1979 tarihinde soruşturma açılmıştı. O tarihte de tutuklanmışlardı. Aradan bir yıl üç ay gibi bir zaman geçmiş bulunmasına rağmen, soruşturma sonuçlandırılmamıştı. Toplanması gereken hiçbir delil yoktu. Herhangi bir şekilde soruşturmanın genişletilmesi de söz konusu değildi. Soruşturma konusu, dergiler ve bir kısım sanıklarda yakalanan bilgilerdi. Ki, bunlar da soruşturmanın açılması ile ele geçmiş ve dosyaya bırakılmıştı. Askeri savcının bu durumda, ya kamu davası açması ya da soruşturmayı "soruşturmaya yer olmadığı kararı" ile bağlayıp, sanıkların tutukluluk durumunu kaldırması gerekirdi. Ancak soruşturma sürdürülüyordu. Büyük olasılıkla Askeri Savcı Turgay Çağlar gizli güçlerin verdiği emir ve talimat uyarınca soruşturmayı, yasal durumu hiçe sayarak uzatıyordu.

Bir kısım arkadaşlar soruşturmanın uzamasının nedenini, Askeri Savcı Turgay Çağlar'ın avukat olduğu dönemde, 1974 yıllarında, bir dava nedeniyle Avukat Ruşen Arslan ile aralarındaki doğal çelişkiye ve tartışmaya bağlıyorlardı. Askeri Savcı Turgay Çağlar'ın yapısı buna uygundu. Avukatlara alerjisi vardı. Kendisini Van'da Devlet Su İşleri avukatlığı yaptığı sıra tanımıştım. Çocuksu hareketlerinden ötürü avukatlar ve yargıçlar tarafından önemsenmezdi, konuşmaları ve davranışları alay konusu yapılırdı. Zaten askerlik sonrası yeniden avukatlığa dönmesini engelleyen konum da buydu. Bir konuşma sırasında kendisi belirtmişti. Avukatlara alerji duyduğunu, avukatlara karşı davranışları ile açıkça görülüyordu.

Buna rağmen, Askeri Savcı'nın soruşturmayı uzatmasının kanımca gerçek nedeni, yukarıda belirlediğim gibi gizli güçlerin emir ve talimatlarıydı.

Soruşturmanın sonuçlandırılması, tutuklu arkadaşların tutukluluk durumlarının ortadan kaldırılması için zorunluydu. Bu nedenle konunun üzerine gitmek gerekiyordu. Bu nedenle 353 sayılı yasanın (Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usul Yasası) 35 ve 36. maddeleri uyarınca Milli Savunma Bakanlığı Askeri Adalet İşleri Başkanlığı'na başvuruda bulunduk. Avukat Cimşit Bilek adına yaptığımız başvuru ile ilgili olan dairece araştırma yapıldı. Bu araştırmayı temel alarak Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan ve Askeri Savcılığı'ndan bilgi istenmişti.

İlgili bakanlığın ilgili dairesinin yazı yazarak bilgi istemesi şikâyetimizi açığa çıkarmıştı. Komutanlık durumu öğrendiği gibi, Askeri Savcı Turgay Çağlar da öğrenmişti. Bilahare öğrendim, bundan ötürü; hem komutanlık, hem de Askeri Savcı Turgay Çağlar ciddi biçimde hiddetlenmişler.

16.02.1981 günü Avukat Cimşit Bilek'le yazıhanede oturuyorduk. Cimşit Bilek, iki gün önce Askeri Savcı ile aralarında geçen konuşmayı anlatıyordu bana. Bir inceleme gününü öğrenmek için, savcının odasına gelmesini beklerken, salonda karşılaşmışlar Turgay Çağlar'la. Savcı albayın odasından, yüzü kızarmış bir biçimde çıkan Askeri Savcı Turgay Çağlar "Beni şikâyet edersiniz... Sanki ben uzatıyorum... Bekleyin belki biter soruşturma. Gösteririm Şerafettin Kaya'ya" şeklinde bir tehdit savurmuş. Endişe duyuyordu savcının bu tavrından.

Kendisine, işkence ve baskılar üzerinde ısrarla duruşumuzun hoş karşılanmadığını; yapılan usulsüzlüklerin tartışılmasından ve mahkemede teşhirinden hoşlanılmadığını, hele kamuya yansımalarından ciddi biçimde endişe duyulduğunu; bu nedenle avukatları susturmanın hesabını yaptıklarını ve benim hakkımda karar verdiklerini; buna rağmen sonuna dek direnmenin ve görevi yürütmenin gerekliliğini, endişesinde haklı olduğunu, bu şikâyetimizden ötürü komutanlığın ve askeri savcının bazı davranışlar içine girmelerinin mümkün olduğunu vurguladım ve Savcı Turgay Çağlar ile Avukat M. Tevfik Demir arasında çok önceleri geçmiş bir olayı anlattım.

Olay şuydu:

31.07.1980 günü, bazı tutukluların durumlarını öğrenmek ve inceleme günlerini saptamak için, Turgay Çağlar'la odasında görüşüyordum. Daha doğrusu, görevli askerden inceleme günlerini öğreniyordum. Bu arada Ankara Barosu avukatlarından M. Tefik Demir'le geldiler. Tabii ki müsaade alarak geldiler. Savcıların odasına, bir saat kapı önünde beklemeyen, postayla içeriye haber göndererek müsaade almadan girmek olası değil. Avukatların görevlerini kolaylıkla sürdürmemeleri ve giderek sıkıyönetim mahkemelerinde savunuculuk yapmalarını engellemek için özellikle bu davranışta bulunulmaktadır.

Odaya gelen Avukat M. Tefik Demir 1981/460 no'lu dosyada sanık olarak hakkında soruşturma açılan kardeşinin durumunu öğrenmek istiyordu ve savcıdan bu konuda bilgi istedi. Bu, bir avukatın doğal hakkıydı. 353 sayılı yasanın 90. maddesi gereğince dosyayı okuma hakkı vardı. Avukat arkadaş, askeri savcıların bu konudaki davranışlarını bildiği için, böyle bir istemde bulunmadı, sadece bilgi istedi. Ama gel gelelim ki, savcı bu istemi de olumlu görmedi. Bunu kibarca da yapabiliirdi. Onu da yapmadı. Gayet hiddetli ve yüksek sesle, "Ben bilgi milgi vermem. Yani sen kardeşinin tahliyesini mi bekliyorsun. Alırsın..." diyerek avukat arkadaşın çıkmasını istedi. Askeri savcının bu davranışı karşısında yapılacak tek şey, aynı biçimde tavrı koymaktı. Ancak, bu olası değildi. Çünkü şartlar buna elvermiyordu. Zaten savcı da avukat arkadaşı provokasyona getiriyordu. Onun da isteği avukatın aynı biçimde kendisine tavrı koymasıydı. Avukat Tefik Demir, durumu kavramış olacak ki, gayet olumlu bir tavrı içinde ve kibarca "Sayın savcı bey, lütfen hiddete kapılmayın. Ben avukatım, bir kısım sanıklar vekiliyim. Bunların durumlarını sorup öğrenmek benim görevim. Siz de hukukçusunuz, bunu çok iyi bilirsiniz. Lütfen..." diyerek Askeri Savcı'nın hiddetini dizginlemeye çalıştı. Savcının hukukçulukla alakası yoktu. Adam için kanun, yönetmelik belirlemelerinden de etkilenmemişti. Halk arasında derler: "Poşadan paşa, kağıttan maşa olmaz.". Hiddetini yenemeyen Askeri Savcı, ki hiddetlenmesini gerektiren bir durum da yoktu ortada, "Paşa... Paşa..." diye kapının önünde bekleyen askeri çağırdı. Bu askere, posta görevini sürdüren bu askere, tüm savcılar "paşa" derlerdi. İçeri giren bu

paşaya verilen emir de gülünçtü ve utandırıcıydı: “At bunu dışarı, bir daha gelirse kulağından tutar dışarı atarsın”. Ağlar mısın, güler misin? Hiddetlenmemek elde değil. Avukat Tevfik Demir, daha kötü bir durum yaratmamak ve askerlerin müdahalesine meydan vermemek için kendiliğinden çıktı. Ben hiddetlendim. Geçmiş tanışıklığımız nedeniyle bana da aynı davranışta bulunamayacağı görüşündeydim. Bir avukata bunu yapamayacağını söyledim. Tartışmamız uzayabilir ve sertleşebilirdi. Ancak, mahkemeden ismimin çağrılması, duruşmanın başlaması nedeniyle ayrıldım savcının odasından. İnsanlık adına, hukuk adına üzüldük...

Konuşmamızı sürdürüyorduk. Saat 15.00’e gelmişti. Bu arada, sakallı, parkalı, ellerinde Thompson bulunan iki kişi girdi içeri. Polis olduklarını söylediler ve Birinci Şube’ye kadar kendileriyle gelmemi istediler. “Evet, bu iş burada biter” dedim ve avukat arkadaşaya gereken talimatı verdikten sonra, yazıhaneden polislerle birlikte çıktım.

Caddeye kadar birlikte yürüdük polislerle. Pastanenin önünde bekleyen polis arabasına bindirdiler beni. Şoförün ve beni alanların dışında iki kişi daha vardı arabada. Araba hareket etti. Orduevi’ni geçmiştik ki, polisin biri “Şefim, beyin gözlüğünü takalım, iyi olur” deyince, özel hazırlanmış ve biçimlendirilmiş muşambamsı bağ ile gözlerimi bağladılar.

Araba ile yarım saati geçkin bir zaman dolaştırıldım. Pek uzak yere götürülmediğimi zannediyorum. Gittiğim yeri tahmin etmemem için böyle davranılıyordu. Müvekkillerimden dinlemiştim, polislerin klasik oyunuydu bu. Araba durur durmaz kolumdan tutularak indirildim ve sürüklenerek götürüldüm. Kapıların açılışından ve sıcak hava ve ter kokularından kapalı ve iğrenç bir yere sokulduğumu anladım.

Kolumdan beni tutarak ve sürükleyerek içeri sokan adam kolumu bırakırken “İşte size vatan hainlerinin avukatı. İşte işkence edebiyatı yapan, devrimcileri savunan eşek oğlu eşek. Alın tepe tepe kullanın.” dedi ve arkadan bir tekme salladı. Ve çok kibarca takdim etti beni işkencecilere.

Tekme ile yıkılmışım. Doğruludum. Nefesinden, çok yakınımdaya olduğunu anladığım birisi, davudi bir sesle “Ulan seni gökte arıyorduk, çok şükür yerde bulduk. Seni görmek bize de nasip oldu.”

diyerek yüzüme iki tokat patlattı. Gözlerimden ateş fışkırdı, kulaklarım seslendi ve kafamda ziller çaldı. Arkasından tekmeler, tokatlar, yumruklar birbirini kovalamaya başladı. Birkaç kere yere yıkıldım ve tekrar kaldırıldım.

Kimlerdi bunlar? Polis mi, subay mı, asker mi? Belli değildi. Yedi, sekiz kişiydiler. Herkes bir şey söylüyordu. Herkes değişik biçimde küfrediyordu. Birden çullanmışlardı üstüme. Bir leşin üstüne tünen leş kargaları gibi gagalıyor ve hisselerini aldıkça hırçınlaşıyor ve tekrar saldırıyorlardı.

“Çıkar cebindeki eşyaları” talimatı verildi. Dayaklama durdu. Küfürler devam ediyordu. Cüzdanımı, kalemimi, çakmağımı, saç tarağımı, mendilimi, sigaramı ve belimdeki kemeri çıkardım ve kendilerine verdim. Elimden aldılar, kanımca masanın üzerine bıraktılar. Tutanaklar düzenlendi. Düzenlenen tutanak okundu. Okumak istedim. İki yumruk ve iki yumruk daha... Tutanak okutuldu. İmza merasiminden sonra birisi koluma girerek beni götürdü. Nem kokan, ter kokan bir odaya sokuldum. Beni odaya sokan adam “Yer açın eşek oğlu eşekler, yaban domuzları, en büyük domuzu da getirdik. Bu da sizin meşhur avukatınızdır. Onun da anasını ağlatacağız.” diyerek beni öne doğru iteledi. Bu yeri öpmek, secde etmekmiş. Öyle dedi beni iteleyeni adam. İtelerken demişti: “Hadi yeri öp ve Allah’ına secde et”. Bilahare öğrendim. Her yeni gelene böyle yeri öptürür ve kendisine secde yaptırırlarmış.

Çevremde bazı kıpırdamalar oldu. Öksürmeler ve mırıltılar, nefes alış verişleri duydum. Birçok kişi vardı. Seslerden çokça insanın getirildiğini ve işkence için bekletildiklerini anlamamak mümkün değildi. Kendi çabamla kalkmışım yerimden. Bu arada birisi elimden tutarak beni bir bankın üzerine oturttu.

Getirilişimden bu yana tahminen iki buçuk-üç saatlik bir zaman geçmişti. Sırtım kalorifer borusuna dayanıyordu. O da ciddi biçimde sıcaktı. Belki de benim oturduğum yer öyleydi. Kimse-den ses çıkmıyordu. Arada bir öksürük sesleri ve hırıltılar ve ayak seslerinden dolaştıklarını anladığım askerlerin, şarkı mırıltıları ve küfürlerini duyuyorduk. Kurbanlık koyun gibi idik. Bekliyorduk ve bekleyecektik.

Bu sessizlik birden bozuldu. Gürültü ve patırtılar ve bağırma-lar ve bu arada birisinin kulakları tırmalayan, tüyleri diken diken

eden “Ay!.. Ay!..” sesleri. İğrenç küfürler ve iğrenç sorular. Arkasından da yükselen ahlal ve vahlar... Belki on dakika sürdü bu “ameliyat” (işkenceciler, elektrik şoku işkencesine “ameliyat” diyorlardı). Bu süre bana daha uzun geldi. İçinde bulunduğum durumun vahameti yavaş yavaş belirginleşiyordu.

Ameliyata alınan genci getirdiler. Sadece hırıltısı duyuluyordu. Bayılmıştı galiba. Bıraktıklarında yere düştü ve çıkardığı kaba seslerden kendisinden geçtiği anlaşıyordu. Öyle bırakmadılar genci. Küfürler ve arkasından cop sesleri ve tekmeler... Tekmeleme, coplaya coplaya ayılttılar adamı. Bu kez yürütme çabasındaydılar. Bunun için vuruyorlardı ve bunun için tekmeliyorlardı. Seslerden anlaşıyordu, kollarından tutmuş süründürüyorlardı yerden. Ayıltmış ve yürütmüş olacaklar ki, bir zaman sonra bırakıverdiler adamı kendi haline. Dayaklama ve küfürler durdu.

Sesinden anladım. Beni içeri getiren kişiydi. Önümde durdu ve diğerine seslendi. “Hoca, biz buna hoş geldin dedik. Söyle devriyeler de hoş geldin demeyi ihmal etmesinler.” Kapının kapanışından, ayak seslerinin kesilmesinden bulunduğumuz yeri terk edip çıktıklarını anladım. Nedense biraz rahatladım. İçinde bulunduğum durumun muhasebesini yapabilmek için düşünme fırsatıydı bu. Durumu iyi görmüyordum. Üstüme üstüme geleceklerdi. Kararlı olmak ve paniğe kapılmamak gerekiyordu. Beni getirişlerinin nedeni ve hakkımda neyi planladıkları belirgindi. Açık vermemek ve durumu idare etmek icap ediyordu. Vücudum sızlıyordu ve kafam zonkluyordu. Bunlar değil, biraz evvel ameliyata alınan gencin bağırtıları idi yüreğimi sızlatan ve sinirlerimi bozan. İşkenceye karşı çıkıyordum ve işkence, sorgulama aracı haline gelmiş, kavga vermek gerek diyordum. Onun kavgasında idim, onun için mahkemelerde yargıçlar ve savcılarla tartışıyordum. Hakkıymışım. İşkenceye alınışımın daha ilk gününde haklılığımı anladım.

Sağımdan ve solumdan gelen öksürük sesleri beni uyandırdı. Ellerimle sağımı ve solumu yokladım. Terlemiş, titreyen, sıcak nemli ellerle buluştu ellerim. Bunlar, halkı için kavga veren, halkının özgürlüğüne kafasını koyan kişilerin elleriydi. Sertti, ancak sıcaktı. İnsanın çevresinde dost insanların bulunduğunu bilmesi rahatlık veriyor, moralini yükseltiyor insanın. Korkunun derecesini azaltıyor ve bir o kadar hınçlanıyor ve güç duyuyor yüreğinde.

Garip gibi geliyor insana. Ama aslında garip değil bu dönemde. Kendilerine işkence yapıldığını ve anlatımlarının baskı ile alındığını söyleyip, kendilerini savunduğum kişilerle birlikteyim şimdi, işkencehanede ve aynı tezgâhtan geçeceğim. Sadece üzölmüyorum, sömürgeci devletin Kürt halkı üzerindeki soykırımına, asimilasyon politikasına ve sömürüsüne karşı çıkan yiğit insanların nerelerden geçtiğini ve neler gördüklerini ve nice ıstıraplara katlandıklarını bilmenin ötesinde, görmenin acısını ve heyecanını da duyuyorum. Onların bu kötü dönemlerinde onların yanında olmanın gururu da var içimde. Bilmem ve görmem, hıncımı çoğalttı ve ilerde daha iyi kavga verme aşkını yarattı bende.

Nöbet değıştirildi. Konuşmalardan anlaşılıyordu bizi bekleyenlerin nöbet değıştirdikleri. Söyleşilerinden asker oldukları anlaşılıyordu. Hem de silahlı askerler. Ara sıra mekanizmaları oynattırlardı, dipçikle vururlardı başımıza. Önümüzde durduklarında postalları görölürdü. Ayaklarında asker postalları vardı. Nöbet değıştiren askerler, yeni gelenlere “Bu yeni geldi. Hem de hainlerin başıymış, iyi kollaın.” dediklerinde, bir fırtına daha geçireceğimi anladım. Öyle de oldu. Daha gelişleri beş dakika olmamıştı. Seslerinden anlaşılıyordu, iki kişi idiler ve gelip önümde durdular. Ayaklarımı tekmelediler ve omuzlarıma birkaç tane dipçik vurarak beni ayağı kaldırdılar. Göğsümden tutarak ileriye doğru çektiler. İçlerinden birisi hemen emri verdi: “Tek ayak üzerinde duracaksın”.

Dediklerini yapmam gerekir mi, gerekmez mi, emirlerine uymalı mıyım ve tek ayak üzerinde durabilir miyim? Ben bunları düşünedururken, yüzüme iki yumruk indi. Adamların bu zorlamaları karşısında, denedim tek ayak üzerinde durmayı. Sağ ayakla beceremedim. Sol ayağımdı denedim. Yine beceremedim. Dengeyi koruyamıyordum. İçinde bulunduğum asabi gerilim ve fiziksel yapım buna engeldi. Bir daha denedim ve kaldıramadım ayaklarımı. “Sen duramazsan biz seni durdurmasını biliriz.” dediler ve yüklendiler üzerime. “Sana dans yaptıracağız.” diyorlardı ve coplarla ayaklarıma, bacaklarıma vuruyorlardı. Bu, onlar için kişiye “dans” yaptırmakmış ve bundan gerçekten zevk alıyorlardı. Ben zıpladıkça kahkahalar atıyorlardı.

soluğaydım. Zor nefes alıp veriyordum. Acımasız heriflerin duracakları yoktu. Bu kez sırtıma, omuzlarıma copla dipçikle vurmaya başladılar. Her küfrün ardından bir darbe iniyordu sırtıma ve omzuma. Bitkin bir halde çöktüm yere. Kalkacak halim kalmamıştı artık. Ama adamlar durmuyorlardı. Bu kez tekmelemeye başladılar. Beni tekme ile kaldırmak istiyorlardı yerden. “Yemek geldi” diye dışarıdan birisinin bağırması üzerine bıraktılar beni. İçeriye girenlerden birisi koluma girerek kaldırdı beni yerden. Sendeleyerek yürüyordum, tüm vücudum sızlıyordu. Kolumdan tutup beni götüren adam yerime oturttuğunda “İhtiyar, söylenenleri yap. Yoksa seni fena yaralar bunlar.” dedi. Sesi yumuşakçaydı. Bu da bir oyundur, demiştim kendi kendime.

Bankın üzerine oturdum. Cehennemini bir sıcaklık vardı. Terlemiştim iyice. Sağlıklı nefes alıp veremiyordum. Soluk alıp verişimin anormalliği dikkatlerini çekmiş olacak ki, birisi bağırды: “Büyük hayvan, bu daha başlangıç. Seninle daha çok eğleneceğiz, yıkılmak yok.”. Arkasından da mutlu bir kahkaha savurdu. Kahkaha devam ederken, bir yumruk indi kafama. Gözlerimde şimşekler çaktı. Midem bulandı ve düşer gibi oldum. Yaslandım duvara. Kendime geldiğimde çatal kaşık seslerini duydum. Bağırtilar ve küfürler arasında, birbirine değen kaşıkların çıkardıkları seslerden, diğer tutukluların yemeğe götürüldüğünü anladım.

O gün yemek verilmedi bana. Gece bir bardak su verdiler sadece. Sonradan öğrenmişim, işkencehaneye alınanlara üç gün yemek vermiyorlarmış. İhtiyar olduğumu hesaba katmış olacaklar ki; beni bir gün aç bıraktılar. İkinci gün, akşam yemeğine ben de götürüldüm.

Yemeğe götürüldüğümde anladım. Yemek seremonisi bambaşka bir işkence... Daha doğrusu haysiyetsizlik, şerefsizlik... Yenilen bir lokmanın, kişiye zıkkım edilmesi bu galiba. Bazen onar onar ve bazen on beşer on beşer götürülüyorduk yemeğe. Yemeğe götürülenler ellerinden tutularak arka arkaya gelecek biçimde sıraya sokuluyordu. Herkes önündekinin sırtından tutuyor. Tren vagonları gibi arka arkaya dizildikten sonra “yürü” emri veriliyordu. “Başınız değmesin, eğilin.” dedikleri için herkes başını eğmek zorunda kalıyordu. İlk yemeğe gidiste en arkadaki bendim. Sırtımdan tutunan kimse yoktu. Tam bu durumda, birkaç adım atmıştık ki,

arkadan bir tekme geldi sırtıma. Vurulan tekmenin etkisi ile yalnız ben yılmadım yere. Dizide bulunan herkes kapaklandı ve yeri öptü. Zevkten dört köşe olan askerlerin kahkahaları arasında bir zorlukla doğrulduk yerimizden. Dönerken de öpmüştük yeri ve bir daha güldürmüştük kahraman Türk Mehmetçikler'ini.

İlk yemeğe götürülüşümde bir yanlıslık yapmıştım. Masanın etrafına sıralandırıldıktan sonra, ellerimize bir kaşık tutturuldu. Kaşıklar verildikten sonra "açın gözlerinizi" dediler. Ben tümü ile açılacak zannettim ve bu nedenle gözümdeki bağı olduğu gibi çıkardım. Bağımı çözünce karşımda iki asker gördüm. Birinin elinde silahı, diğerinin elinde kepçe vardı. Birden bir cop indi kafama "Bağla eşek oğlu eşek gözlerini!" diye bağıırıyordu silahlı olan. Elinde kepçe olan asker kepçeyi indirdi kafama ve yetişerek elimdeki bağı geçirdi gözlerime. Yemekten önce bolca dayak yedik. Meğerse gözünüzü açın dediklerinde, hafifçe bağ yukarı çekilecekmiş ve sadece kaşığı görecekmışsin. Onu da öğrendik böylece.

Kaşıklarımız elimizde idi. Ancak kimse başlamıyordu yemeğe. Emirle başlanacakmış. İsmi ve sesini hayatım süresince unutamayacağım, Kars lehçesi ile konuşan, "ola" kelimesini devamlı kullanan, "hoca" diye çağırılan kişinin, "Başla! Son sayı beş" buyruğu ile kaşıklarımızı daldırdık, içinde ne yemeği olduğunu bilmediğim tabaklara dalıp çıkıyordu. Sayı beş demişti, bunun ne demek olduğunu bilmiyordum ve mana veremiyordum arkadaşların süratle kaşıklarını tabaklara daldırıp çıkarmalarına. Beş dediğinde, ben daha iki kaşık yemek yemiştım. Kafamıza inen coplar ve küfürlerle karışık "Bırakın kaşıkları" demelerinden, beş sayısının ne anlama geldiğini anladım. Bu, yemek yeme süresiymiş. Bu sayının sayımının bitişine kadar, yiyebilirsen yiyebilecekmişsin. Arkadaşların kaşıklarını hızla daldırıp çıkarmalarının nedeni de buymuş.

Yiyememiştım pek bir şey. İki kaşıkcık bir yemek. Serbest bıraksalardı da yiyemezdim fazlaca. İçimden gelmiyordu bunların yemeğini yemek. İştahım kaçmıştı yapılan uygulamadan dolayı. İnsana insanmışsin gibi davranılmıyordu. Bu kadar hakaret ve darptan sonra yemek yemek biraz güçtü. Demokrasi, adalet ve büyük ulus lafları ve büyük ulusun saygıdeğer büyüklerinin sergiledikleri barbarlık ve vahşet. Aslında büyüklük de buradan gelmekte. Öyle geçiyordu kafamdan ve yiyordum kendi kendimi. Bu

duygular ve içimde dalgalanan ve büyüyen hınç doyuruyordu beni zaten. Yerime oturduğumda Tabansız Mıg'e'nin sıkıyönetim komutanına söylediklerini anımsamıştım:

“MEHMETÇİK DEDİK BAĞRIMIZA BASTIK, BİZE BİR TON DAYAK ÇEKTİLER. ARDINDAN BEŞ YÜZ LİRAMIZI ZULA ETTİLER KOMUTANIM.”

Evet, şimdi de Mehmetçik bize asaletini sergiliyor ve kan kusturuyor.

Yemek faslını su içme ve tuvalete gitme seremonisi izler. Tuvaletе götürülenler su içebiliyor, ancak bin bir dertle. Tuvaletе gitmek de her gün için mümkün değil. Bu da kurallıdır, iki günde bir. Çoğu kez su, yemeklerden sonra yarımşar bardak dağıtılıyor herkese. Bazen bir bardak da olabiliyor.

İki kişi birlikte götürüldük tuvalete. Tuvaletе çıkma ihtiyacım olduğu için, su içmeye de ihtiyacım vardı. Ağzım kurumuştı, içim yanıyordu. Beraber su içmeye ve tuvalete gittiğim adam şişman biriydi. Kendisine sarıldığımda ellerim birbirine kavuşmuyordu ardından. Tuvaletе girme de sayılıydı. El yordamı ile girdim tuvalete. Kapısı açıktı tuvaletin. Pantolonumu çözüp oturduğumda tuvaletin kapısında bekleyen asker “Son üç sayı” dedi ve saymaya başladı. Başıma inen copla kalktım ayağa. Yarım yamalak bir boşalma ve temizlenmeden tuvaletten çıkış... Gel de buna insanlık de. Ama neylersin, uymak zorundasın. Uyduk ve çıktık el yordamıyla tuvaletten. Asker elimden tutarak beni çekti lavabonun başına. “Haydi, su iç” dedi. El yordamıyla buldum musluğu ve ağzımı musluğa dayayarak içmeye başladım suyu. Daha birkaç yudum geçmişti boğazımdan, askerin yumruğu kafamda patladı. Takma dişlerim yerinden çıktı ve dudağım yarıldı. Akan kanın sıcaklığını ve tadını duydum ağzımda. Su içmek de bir işkence. En iyisi içmemekti ve artık içmedim ve geri çekildim.

Yapılanlardan, bu insanların acımasızlığını ve insanlıklarını yitirdiklerini ve hayvanlaştıklarını anladım. Çekinmeden ve acımadan insanlara dayak atan bu insanların askerliği ve polisliği önemli değildi. Önemli olan ve bilinmesi gereken husus, insanların hayvanlaşabileceği hususuydu. Yerime oturduğumda sinirliydim ve bitkindim. Bitkinliğim psikolojikti. Bu insanlık dışı uygulamalar karşısında tepki gösteremeyişim ve patlamamı. Bunun

için moralim bozuluyordu ve bunun acısını duyuyordum. Tepki göstermek de sonuç vermiyordu. Su içerken vurulan yumruk karşısında, tepki göstermiş ve bağırmışım. "Bu mu insanlık, bu mu Müslümanlık? Allah kahretsin!" diye yüksek sesle söylemişim. El kol hareketlerim de para etmemişti, coplanarak ve yerlerde süründürülerek getirilmişim yerime.

Yerime oturduğumda yaşamının gerekliliğine inanmışım. Bunlarla kavga vermenin ve bunlara bu emri veren haysiyetsizlerle savaşmanın ve bu yapılanların hesabını sormanın gereği vardı. Bunları düşündükçe ve çözümünü kendi kendime tartıştıkça, huzur buluyordum ve vücudumun sızılarını unutuyordum.

Batık bir gemide, cehennem zebanilerinin elinde idik... Başından kıkına kadar tüm yetkililer, işkenceci ve yapılanlardan haz duymaktalar. Halk suskun, geleceğini değil, haldeki durumunu düşünmekte ve bu nedenle korku ve endişe içinde. Her şeyi görüyor ve biliyor, tercihi susmak. İşkenceciler de o derece korkusuz ve acımasız insanlar. Gayeli gayesiz, emirli emirsiz, adam ölür veya sakat kalır endişesini duymadan yumruğunu, copunu, tekmesini sallıyor. Nerene gelirse gelsin. Adamın acıması olmadığı gibi, sorumluluk altına girerim düşüncesi de mevcut değil.

Belirlemiştim, işkencehaneye getirildiğim ilk gün götürülmemiştim yemeğe. Sadece bir bardak kadar su verilmişti bana. Ancak ikinci günü yemek yemek nasip olmuştu. Ben baygındım diğer arkadaşlar yemeğe götürülürken. Düşünecek halde değildim hiçbir şeyi o zaman. Su ve tuvalet seremonisi bittikten sonra "Kalkın" komutu ile herkes kalktı ayağa. Tapırtılardan anladım bunu. Ben de kalkmışım ayağa, ancak duracak halde değildim. Duvara yaslanarak bekledim ayakta. Komut veren adam "Bundan böyle yemek sonrası eğitim yapılacak" talimatını verdi nöbet tutan askerlere. Eğitim: çök, kalk, yat ve kalk... Amaç rahatsız etmek, huzursuz etmek ve bu fırsatla biraz daha dayaklamak... Komutlar sözle değil, copla veriliyordu. İlk benim sırtıma vurdu ve çök emrini verdi. Bu emirle herkes çöktü galiba, ben de çöktüm. İkinci vurulan darbe, kalk işaretidir. Copun çıkardığı sese kulak verip hareket edeceksin.

Eğitim yarım saat kadar sürdü. Ben o kadar da devam edemedim. Sırtıma inen beşinci coptan sonra çöktüm ve kalkmadım. Bir

iki tekme sonuç vermedi, kalkamadım. Üstelemediler. Eğitimin bitişinden önce yerime oturmam söylendi ve el yordamıyla yerimi bularak oturdum. Diğer arkadaşlara da kısa bir zaman sonra yerlerine oturmalarını söylediler. Daha herkes soluk soluğa nefes alma durumunda iken içeri girenler oldu ve ortalığı gürültüler ve küfürler kapladı. Bunlar sorgucular ve uzman işkencecilerdi galiba.

Ondan sonraki günlerde bu biçimde girerlerdi içeri. Girişlerinden, gözlerimiz kapalı olmasına rağmen, hızlı hareketlerinden ve küfürlerinden kızgınlıkları ve işkenceye susamışlıkları rahatlıkla hissediliyordu. Ben bunları, bahar aylarında, daha karlar iyice erimeden gelen, serpilen yeme tünen, aç karakuşlara benzetirdim. Karakuşlar nasıl hızla dalarlar yemin üzerine ve seri hareketlerle gagalarlar yemleri, bunlar da öyle, hızla dalarlar içeriye, bağırırlar, gürültülerle, herkes tutar birbirinin kolunu ve çeker sorgu bölümüne.

Bu kez gelenler, iki kişi götürdüler galiba. Götürülürken “Kalk ulan Ali”, “Kalk ulan”, “Alın bu Yaşar’ı” diye, isimlerini de söylemişlerdi götürdüklerinin. Bilahare gözaltı koğuşuna götürüldüğümde tanımıştım bunları. Ali denen kişi, mühendis Ali Eralp’ti. Otuz beş yaşlarında bir arkadaş. Yaşar denen şahıs da, Yaşar Uslu diye bilinen, on altı yaşlarında bir çocuktur.

Sorgulama ve dayak bir yana, insanı bitiren, bu ortamda verilen vaaz ve safsataları dinleme zorunda kalman. İlk vaaz bugün verildi. Ali ve Yaşar sorguda iken, bu bağırırlar içinde bizim bulunduğumuz bölümde kalan ve sorgulamaya katılmamış olan karakuşlardan birisi, konuşmaya başladı. Ahlak dersi veriyordu, Müslümanlığın mukaddesliğinden ve vatan sevgisinin yüceliğinden söz ediyordu. İslam tarihinden ve yüce Türk tarihinden örnekler verdi. “Sizi aldatmışlar, Türk’e Kürt diyen bu namussuzlar, Ruslar’ın, İngilizler’in ve Rumlar’ın ajanındırlar. Bunlar, aldıkları para karşılığında memleketi satıyorlar. Oğlum Kürt mürt yoktur. Bunlar hep bu namussuzların safsatası. Parayı alan onlar, burada ıstırap çeken sizler. Aldanmayın. Yapacağınız en iyi şey, bu adamları ele vermek, isimlerini söylemektir. Bunu yaparsanız, milletinize ve vatanınıza hizmet etmiş olursunuz. Bakın bizi aldatanlar, Avrupa’dalar, kaçmış eğleniyorlar,” şeklinde belirlemelerle, ipe sapa gelmez sözlerle bu ahlak dersi yarım saati aşkın bir zaman sürdürdü.

Muhterem bilgin işkenceci, bize ahlak dersi verirken, içerdeki sorgulama, dayak sesleri ve bağırtilar giderek artıyordu ve şiddetleniyordu. Elektrik şoku işkencesine alınmışlardı galiba. Arada bir kulakları tırmalayan ve tüyleri dikenleştiren ahlak ve vahlar duyulmaya başlandı. Bu bağırtilar ve sızlanmalar, ahlak dersi bittikten sonra, yine bir müddet sürdü. Su motorunun gürültüsünü bile bastıran naralar birden kesildi. "Alın bu eşek oğlu eşekleri, bu namussuzlar böyledir. Güya erkek geçiniyorlar. Yiyince elektriği hemen düşüyorlar. Bir şey olmaz bunlara alın içeri" şeklindeki konuşmalardan sonuç belli oluyordu.

Biri içeri getirildi. İşkencecilerden biri "Yine Ali mi? Bu eşek oğlu da ikide bir bayılıyor" diye konuştuğu için, getirilen ve bayılan kişinin Ali olduğunu anladım. Sesi çıkmıyordu Ali'nin. Orada bulunanların da, benim gibi sesleri ve solukları kesilmişti. Merak içinde idik... İçimde sızı vardı. Bu yiğit arkadaşın, kötü bir duruma düştüğü korkusunu taşıyordum. Bu nedenle nefes alıp verişine ve çevresinde konuşulanlara, ciddi biçimde kulak kabartıyordum. Ali'nin hırıltısı duyuluyordu, çok zor nefes alıyordu, içeriye giren birisi, "doktor gelecek, bildirdiler" demesinden, Ali'nin durumunun hiç de iç açıcı olmadığı anlaşıyordu.

Ali'nin gelişinden bir müddet sonra Yaşar getirildi bulunduğu müz bölüme. Yaşar'ı içeri getiren adam ona soru sormaya başladı.

—Yaşar söyle bakayım bu avukatı tanıyor musun?

—Tanımıyorum abe, hiç duymamışem.

—Bak gösterim.

—Tanımıyorum abe, valla hiç görmemişem.

—Görmüşsün ulan, sen iyi çocuksun, gördüğünü ve bunun Rızgarıcı olduğunu söyleyeceksin, hadi söyle?

—Vallahi bilmiyorum, vallahi tanımiyorum abe.

—Tanımıyorsun he!...

Bu sözü birkaç tokat izledi. Ardından tekme, yine tokat ve tekrar karşılıklı diyalog başladı.

—Bak oğlum, aklını başına getir. Hadi söyle! Söyle eşek oğlu söyle! Şerafettin Kaya'nın Rızgarıcı olduğunu söyle!

—Olur abi. Şerafettin Kaya Rızgarıcıdır.

—Olmadı böyle. Bağırarak söyleyeceksin. Öyle söyleyeceksin, herkes duyacak.

Yaşar soluğunun müsaadesi nispetinde bağırarak “Şerafettin Kaya Rızgaricidir” diye söylediğinde, kapıdan içeri giren işkencecilerden biri kendisine “Nereden biliyorsun?” sorusunu yöneltti. Yaşar’ın bu soruya verdiği cevap ilginçti. “Ben ne bilem abe, bu abe söylüyor”. Gerçekten, verilen bu cevap ilginçti ve oynanan oyunları ve şimdiye kadar yapılan sorgulamaların kahpece bir tertip olduğunu, binlerce insanın oynanan bu oyunlarla suçlu duruma sokulduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Gülünürdü buna. İnsanın sinirleri ne kadar gerilim içinde olursa olsun, gülünürdü bu komikliğe. Güldük biz de. Tabii arkasından da bir ton dayak yedik, dans yaptık, işkencehanenin adının, bu danslar nedeniyle “Disko” konulduğunu bilahare gözaltında öğrendim.

Bana atılan dayak faslı bitmişti ki, doktor geldi. Ne yaptığını, ne şekilde muayene ve tedavi sürdürdüğünü bilmiyorum. Ancak konuşmalardan Ali’ye iğne yapıldığını ve bu arada birkaç kişinin de ayaklarındaki ve vücutlarındaki yaralara bakıldığını anladım. Doktor bu işlerini sürdürürken, Akbaba diye isimlendirdiğim işkenceci de şöyle konuşuyordu:

“Oğlum sizleri sizin için tedavi ettirmiyoruz. Doktor da bunun için gelmiyor. Siz bize daha lazımsınız. Birçok şeyler söyleyeceksiniz, öteceksiniz! Buraya getireceğimiz daha çok avukatlar, mühendisler, doktorlar ve anası s.. var. Bunların isimlerini siz söyleyeceksiniz, söyledikten sonra ve tutanağı imzaladıktan sonra ölmeniz önemli değil. Söylemezseniz, biz sizi öldürürüz. Doktor da sizin ecelinizle öldüğünüzü rahat rahat söyler, bilersiniz.”

Bu söylenenleri sayın doktor da dinledi. Evet, Hipokrat yemini yapan doktor da bu söylenenleri dinledi ve halimizi de yakından görüyordu. Kendilerinden geçen, komaya giren, yüzü gözü şişkin, tabanları parçalanmış, kan ve irin kokan bu insanların bu halini gören doktor, ilerde sorulduğunda böyle bir konunun olmadığını ve işkence yapılmadığını rahat rahat söyleyebilir ve Akbaba’nın dediği gibi rapor da verebilir. Bundan hiç endişem yok. Çünkü ettiği yemin böyle davranmasını gerektiriyordu. Cuntaya hizmet etmek kendisi için bir şerefti, Yüce Türk soyundan gelmenin verdiği bir şeref! H.Ç.’nin, Yaşar Gündoğdu’nun, Kenan’ın, H.D.A.Ö’nün olaylarında, yani işkencehanede yapılan işkence neticesi ölümlerde ve yaralanmalarda doktorların bu şerefli görevlerini nasıl

yerine getirdiklerini görmüştüm. İnsanlık açısından yüz karası, ancak, cuntaya hizmet yönünden şerefli davranışlarına çokça tanık olmuştum.

“Disko” kurallarına göre yatma saati gelmişti. “Yatılacak!” emri gelinceye kadar uyumak, dalmak, mahalli tabirle pinekleme yasak. Belirlenen biçimlerde oturmak zorundasın. Kafayı kaldırmak veya öne eğmek, sağa sola dönmek ve fısıldamak ve hatta müsaade almadan kaşınmak yasak. Biçimini değiştiren yumruğa ve sırtına inecek copa razı olmak durumundaydı. “Komutanım, burnumu sileceğim”, “komutanım, sırtımı kaşıyacağım”, “komutanım, kuşağımı kaşıyacağım” sözcüklerini işkencehanede (“Disko”da) kaldığım sürece binlerce kez duydum. Ben de yüzlerce kez bunları söyledim ve müsaade edildiğinde kaşıldım ve burnumu sildim veya oturuş biçimimi değiştirdim. Müsaadesiz hareketlerimden dolayı da, sayısızca coplandım ve tekmelendim. Zaten bu kuralı da bolca dayak yedikten sonra öğrenmiştim. Nedense, kuralı öğrendikten sonra fazla kaşıntı ve tek düzeyde oturma sıkıntı vermeye başladı. Psikolojik bir mesele: Yasaklar, insanlarda yasak olan şeyi yapma özlemini artırır.

“Yat” emri verildi. “Herkes bulunduğu yere uzansın” dendi. Tah-ta bankın üzerine uzanmak istedim, izin vermediler. Zorunlu olarak paltoma sarılarak beton üzerine uzanıverdim. Başımı, bankın altına sokmuştum. Herkes benden önce uyudu. Horultular bunu gösteriyordu. Ben de dalmıştım. Ne kadar uyuduğumu hatırlamıyorum. Bir ara vücudumu saran titretici soğukluk nedeniyle yerimden sıçradım. Su dökülmüştü altımıza. Benim gibi herkes uyanmıştı. Gözaltında dinledim ve bugünden sonraki uygulamalardan anladım, bu da bir biçim işkenceymiş. Rahat yatırmamak ve uyutmamak... Niçin yapıldığını belirlemeye gerek yok.

Birkaç kez de, bizleri uyandırmak için üzerimize işemişlerdi. Zaten her taraf bok ve sidik kokuyordu. Sonraları bu kokuya alıştım ve doğal geliyordu bana. Aradan yarım saat kadar bir zaman geçtikten sonra, tekrar yat emri verildi. Yerimi değiştirip başka kuru bir yere uzanmak istedim, izin vermediler ve zorunlu olarak ıslanmış beton üzerine uzanıverdim. Uyuyamıyordum, sinirlerim aşırı derecede gergindi ve huzursuzdum. Aradan bir zaman geçti ve tam dalmak üzereydim ki “Kalkın eşek oğlu eşekler, eğitim

yapılacak” dendi. Şivesinden anladım, bu emri veren Hoca denen adamdı. Cop darbeleri ve tekmelerle doğrulduk ve ayaktaydık. Çök! Kalk! Yat! Kalk! Çök! Yat! Yarım saat sürdü bu eğitim, bu işkence. Bankların üzerine oturduğumuzda yatmanın yasak olduğu söylendi, uyu deselerdi, belki de, uykum gelmeyecekti. Asap bozukluğuna ve içimde duyduğum hınca rağmen uykum gelmeye başladı. Başımı dik tutamıyordum. İçimden hemen uzanıp uymak, hiç uyanmadan yatmak geliyordu. Vurulan cop darbelerinden, edilen küfürlerden, diğer arkadaşların durumunun da aynı olduğu anlaşılıyordu. Aradan, kanımca bir saatlik bir zaman geçti ve yatabileceğimiz talimatı verildi. Ve uzandım kuş tüyü beton yatağıma.

Bizi bu biçimde üç kez uyandırdılar sabaha dek. Her kalkışımızda eğitim ve saatlerce ayakta bekleme. Yumruklamalar, coplamalar ve küfürler... Ve Mehmetçikler’in kahkahaları idi gördüklerimiz ve duyduklarımız. Eğlence “Yat” emri ile biterdi. Sonraki gecelerimizde de yapılan uygulama buydu.

Alışkanlık haline gelmişti bizde, belirli bir saat yattıktan sonra uyanmak. Amaç neydi bu uygulamadan, ne olabilirdi? İlk günler düşünmüştüm bunu ve değişik yorumlar yapmıştım kendi kendime. Amaç açık ve görünürdü: Kişiyi yorgun ve uykusuz tutmak ve sinirlerini tahrip etmek. Eğitim denen acayip hareketleri yapmanın yarattığı fiziksel yorgunluk, uykusuzluk, diğer yandan ruhsal olarak da etkiliyor insanı ve insanın direnişini kırıyordu.

İkinci günümün sabahı patırtı, gürültü, küfür ve tekmelerle uyandırıldık. Benim dışındakilerin çorba içme seremonileri sürdü hayhuylarla bir süre. Nöbet değiştirdi askerler. Konuşmalardan yeni gelen nöbetçilerin 7–9 nöbetçileri olduğunu anladım. Bir saat bir zaman geçti aradan. Birden karakuşlar daldılar içeriye.

Bağırtilar ve gürültülerle daldılar aramıza.

“Nerde Ali? Ha? İyileşti mi? Gel bakim aslanım gel.”

“Ha.. Ha.. Hoca’yı da, meşhur Hoca’yı da alın. Onunla da işimiz var.”

“Avukat nerede? Bir de onu görelim, bakalım ne yumurtlayacak.”

“Gel gel, seninle de işimiz olacak.”

Koluma girip göğüsdüleri beni. Biri kolumdan tutmuştu, diğeri de ceketimin yakasını tutmuş beni çekiyordu. Dönderile dönderile

götürüldüm ve bir sandalyeye oturtuldum. Gelen sese göre birkaç kişi önümde oturuyor ve birkaç kişi de arkamda duruyordu. İlk soruları “Sen Mehmet Ali Erce’nin avukatı mısın?” oldu. Cevabım “Evet” oldu. Ağzımdan “evet” kelimesi çıkar çıkmaz kafama şiddetli bir yumruk indi. Yumruklar birbirini takip etti. Beni yumruklayan adam “Sen nasıl olur bir polisin katilini savunursun?” diyerek yumruklarını sallıyordu. “Ben avukatım, her davayı alırım. Onun katil olduğunu kim söylüyor?” şeklindeki sözlerim dinlenmiyordu bile. Ben “Polis katili olsa bile, katilin davasına bakmak suç değildir ve yine bakarım.” dediğimde iyice sinirlenmiş olacaktı ki, diğerleri de vurmaya başladı. Yıkılır gibi oldum ve gerçekten kafam dönmeye başladı. Bu durumda sorgulamayı bıraktılar ve beni kollarımdan tutarak, sürükleyerek yerime getirdiler. Birinci fasıl sorgum böyle bitti.

Akbaba beni oturttu yerime. Tabii küfürle ve hakaretle... “Nasıl, öttürdüler mi seni? Öteceksin. Bilesin ki, buradan, söyleneni kabul etmeyen adam çıkmaz. Kenan da direndi. Ne oldu? Öldü, öldürdük onu. Şurada senin oturduğun yerden cenazesini aldılar. Küçük bir tutanak yetti, sağ olsun doktorlarımız halden anlarlar! Ona göre avukat! Bilesin ki, seni de öldürmekten çekinmezler.” dedikten sonra elindeki copu sırtıma indirdi ve kahkaha atarak ayrıldı yanımdan.

Akbaba, nutkunu sürdürüyordu: “Biz işkenceciyiz. Bu avukat, işkencecilerin aleyhinedir. Mahkemelerde konuşurdu ama boşuna. Biz işkence yapmak zorundayız. Bütün olayların suçlularını ve memleket hainlerinin, komünistlerin anasını sinkaf edeceğiz, geçireceğiz elimize. Bize bunun için para veriyorlar. Amerika da bize para veriyor. Bilesiniz! Bizim işkence yaptığımızı Kenan Paşa da, Kemal Paşa da, güvenlik konseyinin üyeleri de, hâkimler de, savcılar da biliyor. İşkence cennet mahsulüdür. Boşuna dememişler dayağın cennetten çıktığını. Bilesiniz, biz konuşmayanı, düzenlenen belgeleri imzalamayı öldürme emri de almışız. Bilesiniz ha! Mehdi Zana da inat etti. Ne oldu? S...! S.... onu burada, ondan sonra koyunlaştı. Biz bunu vatan için yapıyoruz. Kürt uşaklarını, Moskof uşaklarını ezmek, s... bizim görevimiz. S..., s... Bize faşist diyorlar. Biz faşistmişiz. Bu edebiyatı, burada yapanları çok gördük.”

Nutku, sıra dayacağı takip etti. Bu dayaktan en fazla nasibini alan kanımca PKK ile ilgili getirilen birisi oldu. Akbaba adamı vururken “Seni gidi namussuz Apocu... PKK’li imiş namussuz. Bu ne baktır ulan!” diye de konuşuyordu. Bu konuşmalardan dövülen şahsın PKK ile ilgili olarak soruşturmaya alındığını anladım.

Dayaklama sırayla devam ediyordu. “Kalk ayağa Âdem! Söyle bakalım kahveciyi nasıl öldürdüğünü?” Bu söz üzerine Âdem adındaki adam, başladı kahveciyi nasıl öldürdüğünü anlatmaya: “Ben kahvede çay içtim. Kahveci verdi çayı. Bilahare kalkıp dışarı çıktım, kahveci para almak için yanıma geldi ve parasını verdim. Parayı alıp dönünce, arkasından tabancamı çekerek ateş ettim ve kendisini öldürdüm.”. Âdem bitirmişti hikâyeyi. Akbaba ikinci soruyu yöneltti Âdem’e: “Eh, daha başka ne yaptın, ne kadar parasını aldın adamın?” Âdem’in belirlemesi ilginçti. Soruya cevap vermeden önce, Akbaba’ya bir soru yöneltti. “Ne kadar parası alınmıştı abe?” sorusuna Akbaba “Beş bin beş yüz lira” cevabını verince Âdem “Öyle ya, cebinden beş bir beş yüz lirasını aldım kaçtım” diyerek, hazırlanan senaryo uyarınca hikâyenin sonunu getirdi.

Sıra, Âdem’in tabancayı aldığı adama gelmişti. C. idi adı bu adamın. C. bu söylenenlerin yalan olduğunu söyler söylemez küfürler, cop sesleri ve dipçik sesleri birbirine karıştı. Evire çevire adamı dövüyorlardı. Aylar yaylar para etmiyordu. C. yere düşmüş ve kendinden geçmiş olacak ki, Akbaba bıraktı adamı ve bu arada K. ismindeki şahsı kaldırdı ayağa. Kendisine “K. sen nesin?” sorusunu yöneltti. K. bu soruya “Ben Türk ve Müslümanım” diye yanıt verdi. Ve aralarında konuşma şöyle sürdü:

—Ulan tüm Kürtlere küfret!

—Bütün Kürtlerin anasını avradını...

—DDK’lilere küfret!

—DDK’lilerin anasını avradını, DDK’li olanların anasını avradını...

—Ya PKK’nin?!

—Özgürlük Yolu’nun?!

—Özgürlük Yolu’nun ve özgürlükçü olanların anasını avradını...

—Kawa’nın?!

—Kawa’nın anasını avradını.

—Rızgari Alarızgari’nin?!

—Rızgari Alarızgari'nin anasını avradını...

Devrimci Yol'un, Kurtuluş'un, Halkın Birliği'nin ve CHP'lilerin tümüne yaptırılan küfürler yemek saatine kadar sürdü.

Orada kaldığım sürece, artık bu küfürleri K.'den dinledik. Akbaba her gün birkaç kez bu küfürlemeyi sahnelerdi ve ara sıra da bu arkadaşına nasihat çektirirdi. K.'yi konuşmaya her kaldırışında K.: "Arkadaşlar, yanıldık. Devletimizden, milletimizden ve ordumuzdan korkmayalım. Gerçekleri söyleyelim." diyerek Akbaba'dan bir "aferin" alırdı. Akbaba bu oyunu, diğer arkadaşları etkilemek ve onların dirençlerini kırmak için tezgâhlıyordu. Kanımca herkes bu oyunların farkındaydı. Hatta K. de bunun farkındaydı. Bu nedenle söylediklerinin sahteliği ve kendisine zorla söyletildiği sesinin tonundan ve söyleyiş biçiminden rahatlıkla anlaşılıyordu. Bilahare gözaltı tutukevine gittiğimde öğrendim, bizden önce alınanlar söylediler. Kendi zamanlarında da, böyle bir konuşmacı varmış ve ona da aynı şeyi söyletiyorlarmış. Aslında etkili de bir silah. Meselenin özüne vakıf olmayan kişilerin, böyle bir durum karşısında dirençlerinin kalmayacağı açıktır.

Benimle sorgulamaya çıkarılan Ali ve Hoca yemekten önce getirildiler. İşkencecilerin yemek saatiydi. Bizleri askerlerle baş başa bırakarak ayrıldılar. Hoca'ya pantolonu giydirilmeye çalışılıyordu. Hoca da, Ali'ye vurarak ve iteleyerek yürütme uğraşındaydı. Ali'nin sesi çıkmıyordu. Hoca ahlayıp vahlıyordu. Durumlarından, ikisinin de elektrik şoku tezgâhından geçirildikleri belli idi. Zaten, bizim bölümdeki sergileme sürdüğünde, içerden bağırırlar ve acılı naralar duyuluyordu. Yemeğe de götürülmediler. Halleri kötüydü yemeğe gitmediklerine göre.

Yemekten sonra tekrar götürüldüm sorgulamaya. Ben sandalyeye oturduğumda, birisini askıya alıyorlardı. Bağırırlardan ve konuşmalardan anlaşılıyordu. Demek ki, bu kez sorgum, elektrik şoku tezgâhı bölümünde yapılıyordu. Bir süre acılı naraları ve askıya alınanın bağırırlarını bana dinlettiler. Bana sabahleyin soru soran kişi, sesinden anımsadığıma ve saptadığıma göre, yine karşımda duruyordu. Bunun dışında bir kişi daha vardı. Arada bir o da sorular soruyordu. Sordukları sorular da gerçekten manasız ve garipti.

"Antalya'dan Diyarbakır'a neden geldin?", "Neden avukatlığını

burada yapıyorsun?”, “Neden mahkemelerde işkenceden ve usulsüzlükten bahsediyorsun?”, “Savcıları, hâkimleri şikâyet etmişsin, onlara zorluk çıkarıyorsun, neden?”, “Vatandaşlar işkence dilekçeleri vermişler, sanıklar da işkence gördük diye dilekçe veriyorlar. Bunları sen mi yazdın?” soruları yasal görevimle ilgili sorulardı. Verdiğimiz cevaplar tatmin etmiyordu kendilerini, edemezdi de. Aslında sorulması abes şeylerdi. Bu nedenle her cevap verişimde tekmeleniyordum ve tokatlanıyordum. “Ben anayasanın tanıdığı hakkı kullanıyorum. Anayasalarda ve yasalarda şu davalara girilir, şu davalara girilmez diye bir yargı yoktur. Üstelik yasalar, hakkında dava açılan sanığa, istemi halinde, mahkemelerce resen savunucu atama zorunluluğunu da getirmiştir. Bu davalara savunucunun katılması istenmiyorsa, o zaman günahı kendi yasalarınızda arayın” demek, galiba onurlarına dokundu ve birden sinirlendiler. Yüzüme gözüme vurulan yumrukların ve ayağıma indirilen tekmelerin ardından, karşındaki adam şöyle söylendi: “Ulan, bu yasaları da sizin gibi hainler koydular. 1961 Anayasası’nı yapan namussuzlar kimdi? Onlar da hepsi komünist, eşek oğlu eşekti. Yasasını da anayasasını da s!”. Buna vereceğim bir cevap olamazdı. Doğru, yasalar kendi yasalarıydı, koruma hakları olduğu gibi sövmeye de hakları vardı. Biz de işin edebiyatındaydık. Yasaların, anayasanın geçersiz kurallar bütünü olduğu ve bunların emekçi halkı yakından ve uzaktan ilgilendirmediğini çok iyi biliyorduk.

Askıya alınan kişiye, bu kez yüksek dozlu elektrik verildi galiba. Bağirtisi birden kesildi ve konuşma kargaşası başladı. Konuşmalar telaşlıydı ve beni sorguya çekenler de katıldı bu konuşmalara. Ayak seslerinden ve fısıltılardan bir anormal durumun olduğu anlaşılıyordu. Doktor, araba lafları dolaşıyordu ortalıkta. Bir süre dinledim bu konuşmaları. Tam manasıyla anlayamıyordum. Seslerin kesilmesi ile birlikte geldiler yanıma. Beni sorguya çeken, “Aptal bunlar, aptal” diyordu kendi kendine.

Tekrar sorgulama başladı. Bu kez, sordukları soru daha da garipti: “Sen hep devlet aleyhine dava takip ediyorsun. Muş’ta da böyle bir dava takip etmişsin, neden?”. Gerçekten garip bir soruydu ve anlamamıştım. Bu nedenle ne davası olduğunu sordum ve açıklık getirdiler. Bahsedilen dava 1973–1974 yıllarında Avukat Ruşen Arslan ile birlikte Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü aleyhine,

Muş Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açmış bulunduğumuz tazminat davası idi. Devlet Su İşleri'nin, Murat Suyu üzerinde yaptırdığı regülatör nedeni ile su taşmış ve bir kısım vatandaşın ekili tarlalarını tahrip etmişti. Vatandaşın bu zararının, devletçe karşılanması gerekirdi. Bu da yasa hükmü idi. Biz, zarara uğrayan köylülerin vekili idik. Karşımızda da, davalı daire vekili, şu anda Askeri Savcı olan Avukat Turgay Çağlar vardı. Bahsedilen, devlet aleyhine olan dava işte bu davaydı.

Bu soruya cevap vermek önemli değildi. Önemli olan, bu davanın tarafımızdan yürütüldüğünün bu işkenceci polisler tarafından bilinmesidir. Nasıl öğrenmiş olabilirler? Bunu biz ve şimdi Askeri Savcı olan Turgay Çağlar bilmekteydi. Biz böyle bir durumdan bahsetmediğimize göre, bunu, bu işkencecilere söyleyen Askeri Savcı Turgay Çağlar'dan başkası olamaz. Demek ki, bizim işkencehaneye alındığımızı, işkence altında bulundurulduğumuzu ve sorgulamamızın işkenceciler tarafından yapıldığını, Sayın Savcı bilmektedir. İşkenceciler, savcılarla ve hâkimlerle ilişki içindedir derlerdi. Çokça tutuklu arkadaş, kendisine savcının da işkence yaptığını söylemişti. Bu soru, savcıların, işkencecilerle kesinkes ilişki içinde olduğunu açıkça doğrulamaktaydı. İlk getirildiğimden bir müddet sonra, önceki bölümlerde belirlemiştim, tutanağın düzenlendiği sıra, bolca yumruk ve tekme yemiştin. Ki, atılan bir yumrukla yere yıkılmıştım. Ve o sıra gülmeler olmuştu. Bu gülmelerden birisini, savcının gülüşüne benzettim, ama ihtimal vermemiştim. Ancak bu sorudan sonra, o gün beni dövenlerden birisinin savcı olduğuna kanaat getirdim.

Mahkemelerde duruşmaları takip ettiğim sıralar, bir kısım müvekkilim sanıklar, kendilerine işkence yapılırken savcıların da hazır bulunduklarını, işkence yapanların arasına "Savcı Bey" diye seslenmelerinden bunu öğrendiklerini söyledikleri gibi, bir sanık da kendisine gözü açık işkence yapıldığını ve yapanın da savcı makamında oturan şahsa benzediğini açıklamıştı. Ben bunu biraz yadırgamıştım. İşkencecilerin taktiği olabilir demiştim. Savcıların, işkencecilerle ilişkilerini ve bilfiil işkenceye katılacaklarını düşünemiyordum. Akbaba'nın "Bizim işkence yaptığımızı savcılar da, hâkimler de bilir." sözü ve bugün bana sorulan soru ve savcının bana atılan yumruk karşısında attığı ve unutamadığım kahkahası

(Ki sorgulamamı bilahare aynı savcı yapmıştı. Bir komik olay anlatmış ve savcının kahkaha atmasını sağlamıştım. Atılan kahkaha aynı kahkaha idi. Savcıya ben bu kahkahayı bir yerden anımsıyorum dediğimde savcı kızarmıştı.) yanıldığını ve sanıkların haklılığını ortaya koydu.

Tabii, sonraları karşılaştığım olaylar, bu görüşümü iyice perçinledi ve bilahare verilen kararlar, savcılarının, işkenceciler karşısında takındıkları ve işkencecilerin lehine gelişen tavırları, SAVCILARIN İŞKENCECİLERLE KESİN İLİŞKİ İÇİNDE OLDUĞU VE BİLFİİL İŞKENCEYE KATILDIKLARI VE TALİMAT VERDİKLERİ savına da kesinlik kazandırdı.

Bu soruya verdiğim cevap karşısında, işkenceciler de yanlışlıklarını anladılar. Aslında soracak bir şeyleri yoktu. Oyalamak için bunu yapıyorlardı. Bu sorunun cevaplanmasından sonra, ikinci sorgum da bitti. Kolumdan tutularak götürüldüm ringdeki köşeme. Ki beni kaldırımda yürüttüklerinde, orada bulunanlardan birisi, “İçeri alalım mı, askıyı hazırlayayım mı komutanım?” diye seslenince, kolumdan tutan, “Yok, şimdi kalsın, daha gerekmiyor.” diyerek beni sürükleyip götürdü.

Akbaba, yine içerde idi. “Hoca” denen adam da oradaydı. Karsıvesi ile “Ula abukat nasıl, tırılını çıkardılar mı?” dedi. Yanıma kadar sokuldu. “Haydi, ayağa kalk, tek ayaküstünde biraz dur da göbeğin erisin.” diyerek beni ayağa kaldırdı. Duramayacağımı, tek ayak üzerinde durmayı beceremediğimi, karaciğerlerimden rahatsız olduğumu söyledim. Aldırmadı. “Bilmem, duracaksın! Bu bir emirdir”. Ben durmadığım için dayaklandım, çök ve kalk “eğitimi” yaptım. Birkaç kez yere yatırıldım. Neyse, insafa geldi de bizi bıraktı Karşı “Hoca”.

Hoca’nın keyfi yerindeydi galiba. Bugün canı eğlenmek istiyordu. Bizimle eğlenmesi yetmemişti kendisine. Bu nedenle benden ayrıldıktan sonra sarıldı başka bir arkadaşın yakasına. “Ola Kars Emniyet Müdürü’nü vuran bu mu? He sensin. Sensin. Gel anasını avradını s... belası.” diyen Hoca, yüklendi sonradan ismini öğrendiğim Cemal’e. Cemal o gün, gece yarısına kadar dövüldü, iki kez askıya aldılar. Getirildiğinde inliyordu. Müsaade etmiyorlardı oturmasına, dövüp dövüp gezdiriyorlardı ringde. Haşat ettiler adamı. Öylesine dayak, öylesine zulüm... Yapılanlar Cemal’le

birlikte bizi de ruhsal açıdan yiyip bitiriyordu. Bu arkadaşla yapılanlar karşısında kendi sızılarımı ve bütün vücut ağrılarımı unuttum.

O gece Ali'yi yine aldılar sorguya. Ameliyata götürdüler. Bağır-malar, bağırtmalar, elektrik şoku, doğurmamıştı istenilen sonu-cu. Bu nedenle Ali vurula vurula getirildi içeri. Onun içeri girişi ile birlikte içeri giren birisi, kalın bir sesle "Konuşmayan bu mu? Bu kadar mı erkek, dur bir de ben görüm." dedi ve Ali'ye yüklen-di. Çok yakınımıdaydılar. Karın boşluğuna vurmuş olacak ki, Ali dizlerimin üzerine yıkıldı ve hırıldamaya başladı. Nefes alamıyor-du. Koşuşmalar oldu ve içeri girip çıkma trafiği yoğunlaştı. "Has-tane arabasını hazırlayın. Doktora haber verin." talimatlarından Ali'nin durumunun ciddi olduğu anlaşılıyordu. Ali alındı. O gece Ali getirilmedi. Hiç sesini duymadım, ikinci gün öğleden sonra Ali'nin sesi geldi.

Ali'nin, hastaneye alınmasından sonra, kimse sorguya alınmadı. Akşam yemeğinden sonra, yeni getirilenler oldu. Hoş geldin de-diler kendilerine, işkenceci usulü ile. O gün duydum Metin Terzi ismini. Karşılı Hoca, hemşerilik hesabına onu okşadı bolca. Ki bu akşamki dayaklamada Ensari, Sami, Cihan ve Adnan isimlerini duydum. Bunların dışında Silvanlı olan ve dışçı okulunda oku-yan birisi de vardı. Döverlerken isimlerini, mesleklerini sormayı da ihmal etmiyorlardı ki o gece dövülenlerden biri de kimyacı idi. Bu gece dayaklama sırası galiba Hoca'da idi. Bu akşamki dayak-lama faslına, yeni gelenlere "hoş geldin" deme ile başlandı. İşken-ceci usulü hoş geldin, nedense biraz uzun sürdü. Ara sıra Akba-ba da katılıyordu seremoniye. Ardından İstiklal Marşı söylentildi. Yeni gelenlere söyledikten sonra sıra bizlere geldi. İlk Kadri'ye okutuldu. Benim sıramda birlikte marş söylendi. Marş söyleme sınav biçiminde sürdürülüyordu. Marşın tam okunmaması ha-linde, yalnız marşı okuyamayan değil, tüm orada bulunanlar da-yaktan geçiriliyordu ki, ilk hatayı galiba dışçı yaptı. Bunun hata-sından ötürü hepimize beşer cop vuruldu. Dışçıyla de uzun süre uğraşıldı. O gece bu sınav süresince üç defa sıra dayağından geçi-rildik. İstiklal Marşı sınavını, tarih ve coğrafya sınavı takip etti. Kişilere, mesleklerine göre de sorular soruluyordu. Cevap veril-sin verilmesin, yanlış veya doğru, ne gibi cevap verilirse verilsin,

dayak atılıyordu. Bu arada sarf edilen küfürler de cabası. Anaya sövme, babaya sövme, karıya sövmeler sorun değildi, doğal karşılanıyordu. İ..., o... çocukları, anası s... ve bu nevi küfürler artık her gün duyduğumuz sözcüklerdi. O gece, Din Hocası ile bir kişiyi soyundurdular. Din Hocası denen şahsın iki hanımı varmış. Bunu kendisine söylediler. "Sen iki karıyı nasıl idare ediyorsun; senin baltanı göreceğiz!" diye adamı çıırılçiplak yaptılar. Vurula vurula soyunduruldu. Adam soyunmuş olacak ki, kahkaha atılmaya başlandı. Kahkahalar ve gayri ahlaki belirlemelerle, Hoca yeteri derecede terlediği gibi, çıplak vücuduyla, bolca da dayak yedi. Bilahare değişik biçimde mırıltılar ve kıkırdamalar Hoca'dan yükselmeye başladı. Arada bir köpek havlaması da oluyordu. Gözaltına gittikten sonra, Hoca'nın el ve ayağının bağlandığını ve üzerine bırakılan köpekle cinsel organının yalatıldığını öğrendim. Hoca bunu anlatırken dahi heyecanlanıyor ve sinir krizleri geçiriyordu.

Din hocası ile yatma saatinden önce gelen devriye erleri de dalgalarını sürdürdüler. Bir parça da kendisini okşadılar. Sorulan sorulardan ve Hoca'nın sorulara verdiği cevaplardan durumu anladım. Adam güya bir kız kaçırınaya teşebbüs etmiş. Söylenen o. Ama kendisi bu iddiayı reddediyor. Bu kız kaçırma, ne halse siyasi kılıfa sokulmuş ve yapılan şikâyet üzerine adam apar topar alınarak "Disko"ya getirilmiş. Tabansız Miğe'nin gece yarısı suya girmesi nasıl "siyasi maksatla havuza girmek" olarak nitelenmişse, galiba Hoca'nın kız kaçırma suçu da, "siyasi maksatla kız kaçırma" olarak değerlendirilmektedir. Kanunların geçmediği, insana saygının bulunmadığı bir yerde bu nevi manasızlıkları görülmesi gayet doğaldır. Zavallı Hoca da, bu manasızlıkların kurbanı ve şimdi de ne idüğü belli olmayan askerlerin oyuncağı olmuş.

Askerlerin, Hoca'yı bırakmaları olası değil. Bulmuşlar kendilerine bir eğlence, eğlenip duruyorlar. Adamın kişiliğini yıkarak ve onurunu kırarak... "Kaçırdığın kız güzel miydi, kaç kez yaptın, memeleri nasıldı?" sorularına cevap vermesi Hoca açısından düşünülemezdi. Çünkü o, az çok aile terbiyesi görmüş ve insanlara karşı saygılı olmasını öğrenmiş bir kişi. Öyle de yapıyordu, cevaplamıyordu soruları veya "İftiradır", "Yalandır" şeklinde belirlemeler yapıyordu. Bu cevaplar askerleri tatmin etmezdi ve etmiyordu da. Bu nedenle Hoca'ya, her sorunun ardından birkaç tokat veya

birkaç dipçik vuruluyordu.

O sırada Akbaba'nın sesi duyuldu. Hoca'ya "İslam'ın farzları nedir?" sorusunu yöneltti. Hoca da "Otuz iki!" diye cevap vermişti. Akabinde ikinci soruyu sordu: "Bu 32 farz nelerdir? Hoca bu soruyu cevaplayamadı. Daha doğrusu Akbaba'nın aklında kaldığı ve ezberlediği biçimde cevaplandıramadı. Akbaba'nın eline fırsat geçti. Bırakır mıydı artık Hoca'yı? "Vay eşek oğlu eşek... Hem hocadır, hem de otuz iki farzı bilmiyor.". Bu lafların arkasında Hoca'nın sırtına vurulan coplar sayısızdı. Hoca'nın "Allah var, Müslümanlık bu mu?" biçimindeki yakarmaları da para etmiyordu.

Hoca bilseydi, bizler bu sorulara muhatap olmazdık belki. Aslında bu dayaklama için yaratılan bir bahane idi. Hoca'yı dayaklamak için yaratılan bir bahane idi. Ama şimdi, bu bahane genelleştirildi. Bu soruyu soran Akbaba'nın ve onun yanında, onun sorularını küfürlerle süsleyen Hoca denen işkencecinin de bunu bildiğini zannetmiyorum. Ki öyle de oldu ve bilmedikleri bilahare belirlendi.

Bu soru sırayla soruldu ve sıra bana kadar geldi. Bana soruyu "Hoca" denen işkenceci sordu. Akbaba "O bilir, sorma." demesine rağmen, bu soruyu işkenceci Hoca yöneltti bana: "Aslında böyle bir soru sormamız gereksiz, biliyorum, bildiğimi de söylememe gerek yok ama iyi biliyorum ki siz de bu sorunun cevabını bilmiyorsunuz. Örneğin, farzın on ikisi namazdır. Bunlar nelerdir, kaç iç, kaç dış farzdır? Cevaplayabilir misiniz?" dedim. Sustu bir süre işkenceci Hoca. Kanımca, sorunun cevabını düşünüyordu. Kısa bir susuştan sonra, birden kükredi: "Hele bak neler biliyor domuz oğlu domuz. Bir de kafa tutuyor." der demez sırtıma copla vurmaya başladı. Cahillik budur. Cehaleti ortaya çıkınca yapacağı şey başka ne olabilir sanki. Fazla sert vurdu sırtıma, köpürmüştü adam, duracağı yoktu. Konuşma gereğini duydum, dayanamıyordum, zaten konuşmak zorundaydım ve konuştum: "Müslümanınız diyorsunuz, soru soruyorsunuz, sorduğunuz sorunun cevabını bilmiyorsunuz. Müslümanlık dediğiniz bu mudur? Hani Müslümanlıkta su içene yılan bile dokunmaz, su içen yılanı bile vurmak günahtır denir. Üstelik Müslümanlıkta, dini ne olursa olsun insanlara zulüm yapmak günahtır der. Şimdi senin yaptığın Müslümanlık mı, insanlık mı?". Konuşmamın Hoca'yı ve Akbaba'yı etkilemesi olası değildi. Ancak, benim bu konuşmamdan sonra artık

soru sorulmadı kimseye. Bilahare gözaltında iken Ali “Çok iyi ettin, o zaman konuştun. Bu bir nevi direnmedir.” demişti. Benim yaptığım bir direnme değildi, boğulmanın, bunalımın getirdiği bir tepkiydi. Tabii devamı olmayan bir tepki.

Tuvalete gitmedim. İki günde bir alınıyorduk tuvalete. Hem de onurumuz kırılarak ve bir sürü hakaretlere maruz kalarak götürülüyorduk. Bu nedenle gitmemeye karar vermiştim tuvalete. Ciddi biçimde sıkışmıştım. “Çök, kalk, yat, kalk” eğitiminden sonra “yat” emri verildi. Herkes eski biçimde uzanıverdi yere. Kalabalıktık bugün ve daralmıştı yerimiz. Başımı yine bankın altına sokarak uzandım betonun üzerine. Uyuyamadım. Nöbet değiştirdi askerler. Yeni askerler geldiler. Hoca ve Akbaba gitmişlerdi. Biraz sonra eğitime kaldırılacağımızı bildiğim için yatmak da istemiyordum. Etraf sessizdi. Su motorunun çalışması da durmuştu. Dışarıda nöbet bekleyen askerlerin şarkı mırıltıları da duyuluyordu. Fazla sıkışmıştım. Üstüme yapmak niyetindeydim. Hafifçe doğruldum. Bu doğrulmam, nöbet bekleyen askerlerin dikkatini çekmiş olacak ki, birisi yanıma yanaştı, “Ne oldu ihtiyar?” dedi. Sıkıştığımı ve tuvalete ihtiyaç duyduğumu ve bu arada susadığımı söyledim. Tekme tokat bekliyordum. Ancak, öyle olmadı, “Kalk” dedi ve beni kolumdan tutarak kaldırdı. Kafamı eğerek yürüyordum. “Eğme” dedi ve ben eğmeden yürümeye başladım. Demek ki bizi tuvalete götürürken, yemeğe götürürken “Başınızı eğin, çarpar” demeleri de oyunmuş.

Tuvalette işimi bitirinceye kadar kaldım. Suyu da rahat içtim. Tuvalette iken, asker bana nereli olduğumu sormuştu ve Muşlu olduğumu söylemiştim. Bana Muş’un Sungu köyünden birisini sordu. Tanıdığımı ve arkadaşım olduğunu söyledim. O arada, diğer asker de geldi. O da bana özgeçmişimle ilgili sorular sordu. Şereflikoçhisar’da kalıp kalmadığımı öğrenmek istedi. Bir süre kaldığımı ve orada öğretmenlik yaptığımı anlattım. Beni tekrar kollarımdan tutarak yerime getirdiler. Tuvalete götüren ve nereli olduğumu soran asker “İhtiyar, biz her gün bu saatlerde nöbete geliriz, seni tuvalete götürürüz.” dediler. Bu durum beni sevindirmişti ve biraz da moral kazandırınıştı bana. Gerçekten de öyle oldu. Bunlar nöbete geldikleri zamanlarda benimle ilgilendiler. Tabii ilgi de bu kadardı. Muşlu’ydu galiba birisi. Diğeri de

Koçhisarlı ve beni tanıyanlardan birisi olsa gerek. Bu durumu ve kimler olabileceklerini düşünürken uyuyakaldım. Ayağıma vurulan tekme ile uyandırıldığımda yeni askerlerin nöbete geldiğini anladım. Nefes almalarından ve öksürmelerden diğer arkadaşların da kaldırıldığını anladım.

Herkes uyanmıştı ve hepimiz yine kanepelerimizde oturuyorduk. Hoca girdi içeri. Verdiği emir üzerine eğitime başladık. Aynı biçimde "Yat! Kalk! Çök! Kalk! ...". Pislik içinde bulunan beton üzerine yatıp kalkmak, yapılan hareketler sonucu kalkan tozu toprağı yutmak bitiriyor insanı. Eğitim bitti ve biz yine oturduk yerimize. Hoca'nın kafası iyiydi galiba "Herkes sırayla şarkı söyleyecek" dedi. Sırayla söyletiyordu şarkıyı. İki kişi şarkı bilmiyorum dedikleri için eşek gibi anırtıldılar. Vurulan dayakların acısına dayanamayan gençler, ister istemez denileni yaptılar ve eşek gibi anırdılar. Hoca bu anırmaları beğenmedi. Kendisi anırdı ve ne şekilde eşek gibi anırılacağını örnekledi, tekrar kendilerine anırttı. Birkaç kişiyi kedi gibi miyavlattı ve birkaç kişiyi de köpek gibi havlattı. Bu arada sesi iyi olan birisi "Müsaade ederseniz ben size iyi bir türkü okuyayım" dedi. Gözaltında öğrendim, bu istemde bulunan Cihan Sayın'mış. Arkadaşlarını bu işkenceden kurtarmak ve bu haysiyetsizliği durdurmak için böyle yapmış.

İlk okuduğu türkü, "Uyandım sabah ile / gözyaşın sile sile / ecel kapımı çalmış / ağlıyorum vah ile / feryada, feryada / gam çekmişem dünyada" mısralarından oluşan bir türkü idi. Sesi de güzeldi ve güzel söylüyordu. Hoca'yı çok etkilemiş olacak ki birkaç türkü daha okutturdular kendisine. Cihan'ın hayrına, türkü okunması biter bitmez izin verdiler uyumamıza. Aynı gece, sabaha yakın yeniden uyandırıldık. "Disko"ya işkence ve sorgulama için getirilenlerin sağlıklı bir uyku almamaları, işkencenin bir bölümü idi. Bu nedenle bu işlemi aksatmadan her gün yapıyorlardı.

Üçüncü gün tatil edildi. Sorgucular gelmediler. İşkenceci başları ve işkence uzmanları tatil yapıyorlardı. Aslında onların tatil yapmasına gerek yoktu. Onlar için işkence, en büyük eğlence ve en iyi dinlenme aracı idi. Günümüz hep Hoca ile geçti. Onun dayağını yedik ve onun küfürlerine ve kaba hareketlerine maruz kalıp, hakaretleriyle muhatap olduk.

Dördüncü günün sabahı, Karakuşlar diye tabir ettiğim

işkenceciler, daha bir heyecanla ve daha bir işkenceye susamışlıklar içinde girdiler içeri. Ben de alındım sorguya. Ancak bu kez karşıma oturdular ve çevremi saranlar başkalarıydı. Sesleri aynıydı ve sorgulama yöntemleri değişikti. Metin Terzi ve Cemal Arat da alınmışlardı sorguya. Birkaç da yeni gelen götürülmüştü sorgu odasına. Ben sorgulama odasında yerime oturtulduğumda, benim dışımda sorgulamaya alınanlarla işkence başlamıştı. Çekilen acının belirtisi naralar, bizim bulunduğumuz bölüme kadar yankılanıyordu.

Sorgumu yapan kişi, evvela adresimi, nüfusa kayıtlı olduğum yeri ve özgeçmişimi sordu benden. İlkokula, ortaokula, öğretmen okuluna başladığım yerleri, okuduğum okulları, fakülteye kaç yılında girdiğimi ve ne zaman bitirdiğimi, nerelerde öğretmenlik yaptığımı, anamın babamın adını, kardeşlerimin adlarını ve işlerini sordu bana. Anlıyordum bunları neden sorduklarını. Adamların ellerinde beni suçlayacak bir şey yoktu. Bir çözüm getirmek istiyorlardı, bir hukuki kılıf arıyorlardı ve bir gerekçe peşindeydiler, gözaltına alınışım ve soruşturma merkezine getirilişim ile ilgili.

Özgeçmişimle ilgili soruları cevaplandırdıktan sonra, "Neden sol düşüncüyü benimsiyorsunuz, neden dilekçelerinizde cunta kelimesi geçiyor?" sorusunu yöneltti bana. Daha evvelce munis davranan bu kişi, bu sorulara verdiğim cevap karşısında birden hırçınlaştı. Verdiği emir üzerine iki kişi beni kolumdan tutarak kaldırdı. Ben ayakta iken ve kollarım tutulu iken, sorgulamayı yapan kişi "Bak sana söylüyorum, inşallah çıkmazsın buradan, amaç bu. Ama çıkarsan yapacağın tek şey var, Diyarbakır'ı terk etmek ve devrimci komünistleri savunmaktan vazgeçmektir." şeklinde ihtarda bulundu. Evet dememi bekliyordu galiba. Cevap vermedim. Doğru olanı da buydu. Doğru olanın bu olduğu da yüzümde patlayan toaklarla ortaya çıktı.

Kolumdan tutanlar, kaşla göz arasında beni yarı çıplak hale getirdiler. Ve diğer bir bölüme göturdüler. Kan kokan, irin kokan bir bölüme... İniltiler ve hırıltıların kulakları tırmaladığı ve tüyleri dikenleştirdiğı bir bölüme. Bir taraftan iniltiler, bir taraftan nara lar ve bir taraftan küfürler... Nereye getirildiğimi anladım. Bizi de ameliyata alacaklardı galiba. Birden coplar sırtıma inmeye başladı Gözü bağılı kör bir kişi olarak, kaçmaya çalışıyordum coplardan.

Kaçmak mümkün değildi. Bir sandalyeye çarptım ve yere yıkıldım. Yerimden kalkamadım. Birkaç tekmeden sonra, vurmayı bıraktılar. Bu sıra, biraz evvel sorgulamamı yapan kişi ki sesinden anımsıyorum, "Kaldırın bu eşek oğlunu götürün yerine. Bunlar yılanın başıdır. Bu adamlara inanmayacaksınız. Çıkar çıkmaz gene komünistlerin davasına girecek ve Kürtler'i savunacak. Bunların başına öyle bir çorap örmeliyiz ki sittin sene içerde kalmalı ve çıkmamalı kodesten!" diye konuşunca, beni kolumdan tutup kaldırdılar ve üstümü giymeme yardım ettiler. Yerime geldiğimde gerçekten bitkindim ve sırtım ciddi biçimde ağrıyor, yüzüme vurulan darbeler nedeniyle gözümün altı ve diş etlerim sızlıyordu.

Bugün, on kadar genci çıkardılar "Disko"dan, isimleri okundu ve hazırlanmaları söylendi. Arkasından da nasihat çekildi. Yaşar, Cihan, Sami, Âdem, İsa, Adnan isimindeki gençlerin adlarını anımsıyorum. İş "Disko"da bitenlerdi bunlar. K. de vardı bunların arasında. Götürmeden önce bunları, Akbaba tırmaladı ve okşadı yine. Okşamanın, yani işkenceci usulü ile okşamanın ardından, kendilerine şu tembihte bulundu: "Gittiniz diye kurtulmuş değilsiniz. Yine elimizdesiniz. İstedüğümüz zaman yine getiririz sizi buraya. Burada söylediklerini ve tutanakta belirtilenleri savcıya gidince inkâr edenlerin anasını nasıl ağlattığımızı gördünüz, öyle değil mi?" deyince, içlerinden birisi, bu soruyu "evet" diye yanıtladı. Bu tembih değildi, bal gibi tehditti. Bir kısım müvekkillerim, savcılıkta, soruşturmadaki ifadelerine itiraz etmemeyi, tehdit edildiklerine bağlamışlardı. O tehdit, bu tehditti ve bugün bunu kulaklarımla duydum.

Bugün, Metin Terzi'nin, Ensari Kızıloğlu'nun ve Cemal Arat'ın günü idi. İkişer defa götürüldüler sorgulamaya, yani ameliyata. Her gidişlerinde, iki saate yakın zaman kalıyorlardı ameliyatta. Bağırtiları ayyuka çıkıyordu. Devamlı elektrik şokuna verildikleri için bağırtiları kesilmiyordu. Ameliyattan getirildikten sonra da rahat bırakmıyorlardı kendilerini. Ameliyattan getirilen bu arkadaşlar, bu kez bizim önümüzde, Akbaba ve Hoca tarafından, evire çevire dövülüyor, gezdiriliyorlardı. Yapılanlar sadece kişinin konuşmasını amaçlamaya matuf değildi. Bu görünümü ile kişiyi sakat bırakma, vücudunda ilerde telafisi mümkün olmayan bir arıza bırakmak da amaçlanmaktaydı.

Ali getirilmişti hastaneden. Hoca, durumunu sordu kendisinden, ama cevap vermedi Ali onun sorusuna. O gün sorguya almadılar onu. Belki de durumunun iyi olmaması ve hastalığı nedeniyle alınmamıştı sorguya. Ben öyle değerlendirdim o anda. Arada bir Akbaba kendisine takılıyor ve konuşurmaya çalışıyordu Ali'yi. Kanımca konuşmalarında onu hedef alıyordu. "Konuşmayanın karısını getireceğiz. Varsa bacısını da... O zaman konuşmayanlar bülbül gibi konuşmasınlar görelim" belirlenmesini de, kanımca Ali için yapmıştı. Tabii bu diğer sorgulamada bulunanlar için de bir tehdit ve gözdağı idi.

Bir ara Akbaba, B. ismindeki kişiye "Kalk Ali'ye bir tokat at!" dedi. Arkasından şiddetli bir tokat patladı. Demek ki, Ali'ye tokat atılmıştı. Düşünmemiştim B.'nin tokat attığını. Akbaba attı görüşündeydim. Ancak Akbaba'nın, Ali'ye hitaben "Hadi kalk sen de onun attığı gibi bir tokat at B.'ye" deyince durum anlaşıldı. Ali, bütün herkesin duyabileceği bir ses tonuyla "Bu benim arkadaşımdır, kendisine tokat atmamı gerektiren neden de yoktur" diyerek reddetti Akbaba'nın isteğini. Akbaba oyununu sürdürüyordu. Yeniden B.'ye "Hadi Ali'ye bir tokat daha vur" dedi. Ben, B.'nin Ali'nin söyledikleri karşısında, meseleyi kavradı, artık tokat atmaz düşüncesindeydim. Ama tokat sesi geldi. Ancak atılan tokattan Akbaba memnun olmamıştı. "Tokat öyle değil böyle atılır" diyerek iki tokat patlattı. Ben bu iki tokadın da Ali'ye vurulduğunu zannettim. Bilahare gözaltı evinde Ali, birinin kendisine diğerinin de B.'ye atıldığını söyledi.

Yemek sonrası iki kişi yaklaştı bana. Konuşarak yaklaştılar. Ayaklarını görüyordum. Birisinin ayağında kundura, diğerinin ayağında askeri potin vardı. Sesinden anımsamış ve tanımıştım. Gelenlerden biri, mahkeme başkâtipliği görevini gören başçavuştu. Bunlar yanıma girmeden önce "Avukat nerede?" diye sormuşlardı yüksek sesle. Galiba verilen işaret üzerine geldiler yanıma. Bu soruyu soran da, başkâtip başçavuştu. Yanıma geldiler ve bir süre beklediler. Ne bir şey soruyor ne de konuşuyorlardı. Başımı eğmiş, olacakları bekliyordum. Ani olarak yüzümde ve göğsümde yumruklar patladı. Yüzüme vurulan yumruklar gözümün üzerinde ve çenemde patlamıştı. Takma dişlerim, tüm diş etlerimi parçaladı. Gözüm, ciddi biçimde ağrımaya başladı. Göğsüme vurulan

yumruklar nedeni ile nefes alamaz duruma geldim. Benim fenalık geçirdiğimi anlamış olacaklar ki, beni bıraktılar. Başımı duvara yasladım ve öyle bekledim. Gözüm çok ağrıyordu ve ağzım da kan içinde idi. Ellerimle gözümü yoklamak istedim. Tam elimi gözüme götürmüştüm ki, omzuma bir dipçik indi ve askerin sert ihtarı, “Çek elini gözünden domuz oğlu”.

Kaşınmak, kıpırdamak yasak olduğu gibi, eli yüze götürmek ve gözleri saran, gözlük diye tabir edilen bağla da oynamak yasaktı. Bunu biliyordum. Birkaç kez dayaklanmıştım bu nedenle. Dayakla öğrenmiştik. Soruşturmada, “efendim”, “beyefendi”, “memur bey” ve buna benzer belirlemede bulunma ve karşıdakine hitap da yasaktı. Geldiğimiz gün tembihlediler, isim okununca veya çağrıldığında, ayağa kalkacak ve yüksek sesle, “Emret komutanım” diye bağıracaksın. Otur denildiğinde de, “Emredersiniz komutanım” diyecek ve sonra oturacaksınız. Manasız bir şey. Manasız olduğu kadar buna alışmak da o derece güç. Dayak yememek ve daha fazla hakarete uğramamak için yapmaya özen gösteriyorduk. Saygısız ve insanlığını yitiren bu adamların tatmin olması için bunları yapmak gerekiyordu. Bilhassa bizim söylememizden daha da zevk alıyorlardı. Bu da içinde bulundukları aşağılık duygusundan kaynaklanıyordu.

Beşinci günü beni sorguya almadılar. O gün hizmet mangasına alındım. Bir kısım arkadaşlarla tuvaletlerin temizlenmesi için görevlendirildim. Özellikle beni görevlendirdiler. Yaşlılığım, takatsizliğim, fiziksel durumum itibarıyla bu görevi sağlıklı yürütmeyeceğim bilindiği halde, özellikle görevlendirildim. Bu oyunun nedeni açıktı ve hangi amaçla oynandığı da belli idi.

Kolumdan tutarak tuvalet kısmına götürdüler ve küçücük bir yere soktular. Bir teneke su ve bir yığın da gözbağı bıraktılar önüme. Çöküp yıkamam gerekiyordu. Katlandık ve oturup yıkamaya başladık. Yanımdaki genç de çöktü. Gözleri bağlı yıkamaya başladık gözbağlarını. Terden ve yağdan kayış gibi mübarekler. Hepsi kan kokuyordu, irin kokuyordu. Leş gibi idiler. Kendi kanımızdı, demokrat, devrimci yurtsever insanların kanıydı. Üzüntü ve hınçla yıkadık göz bağlarını, işimiz biter bitmez, aldılar bizleri yerlerimize. Tuvaleti temizleyenler, biz işimizi bitirdiğimizde, daha çalışıyorlardı. Bok kokusu, yayılan bokların taze kokusu, sidik kokan,

nem kokan odanın havasını iyice ağırlaştırmıştı. Dedim ya, alışmıştık artık. Umurumuzda değildi bu kokular. Sadece sağ kurtulmanın ve sağlıklı çıkmanın hesabındaydık. Yapılanlara ister istemez katlanacaktık.

Devamlı oturduğumuz bölüme getirildiğimizde, oturma yerlerinin daralmasından ve sıkışık biçimde oturtulmamızdan, yeni arkadaşların getirildiğini anladım. Zaten kısa bir müddet sonra, içeri gelen birisi, yeni gelenlerin isim ve soy isimlerini ve adreslerini tespit etti. Gelenler kalabalık olduğu için, bu şekilde tespit işlemlerini yaptılar galiba.

Bismil ekibiydi bunlar, ilköğretim müdürü Seraç ve bir kısım öğretmenle, öğrenciler, DDKD üyesi olarak alınıp getirilmişlerdi. En çok dayağı, seslerden edindiğim izlenime göre, yanılmıyorsam, ilköğretim müdürü ile ismini bilmediğim bir öğretmen yedi. Bunlara tek tek İstiklal Marşı okutuldu. Gözaltı yerinden geldiklerinde durumu orada öğrenmiş olacaklar ki, hatasız okudular. Zaten bir kısmını da, geldiklerinin ikinci günü hemen sorguya alarak götürdüler. Ben işkencehaneden çıkıncaya kadar ilköğretim müdürü ve arkadaşları, benim gözaltı yerine gidişimden birkaç gün sonra getirildiler gözaltı yerine.

Beşinci ve altıncı gün, özel sorgulamaya alınmadım ve özel olarak dayaklanmadım. Genel dayaklama düzeyinde hissemize düşen dayağı yedik. Yemeğe gidip gelirken yediğimiz dayaklar ve uğradığımız hakaretler başka tabi. Bu iki günde, yeni gelen arkadaşlar ve eskilerden Metin Terzi ile Cemal Arat sorgulamaya alındılar. Hem ameliyat masasında hem de yanımızda (genel bölümde), bunlara fazlası ile eziyet yapıldı. Ali'yi altıncı gün öğleden sonra tekrar ameliyata aldılar. O gün her gelen Ali'yi dövdü ve Akbaba ve Hoca'nın dayağı bu arkadaşın üzerinden eksik olmadı. Metin, Cemal Arat, haşat edilmişti galiba. Sesleri bile çıkmıyordu. İniltileri derinden geliyordu. Bunların direnişleri, işkencecileri çileden çıkarıyordu galiba. Bu nedenle yüklendikçe yükleniyorlardı.

Beşinci günün akşamı idi. Köpek havlaması duymuştuk. Birden bacaklarımın arasında köpeği hissettim. Kucağıma sıçradı. Yavaşça itiverdim. Ben itince yanımdakinin kucağına sıçradı galiba. O, köpeği sert itmiş olacak ki, köpek bağırmaya başladı. Köpeğin bağırması ile kıyamet koptu. "Sen nasıl komutanına vurursun?" diye

evire çevire dövdüler arkadaşşı. Yeni gelenlerden birisi olacaktı. Bu arkadaşın, "Ne yapayım, dilini ağzıma sokuyordu" şeklindeki itirazlarına kimse kulak kabartmıyordu. Kanımca adamı kendinden geçinceye kadar dövdüler.

Köpek ve komutan, bu benzetmeyi kendileri yapıyordu. Bu benzetmeyi yapmalarının bir nedeni vardı. Bunu da kendileri biliyordu. Bu duruma göre, komutana köpek demenin hakaret sayılması düşünülemez.

Gözaltına gittiğimde öğrendim. Bu köpek yetiştirilmiş ve uzmanlaştırılmış bir köpekmiş. Kişinin kucağına gelince, ya penisine ya dudağına sarılıyormuş. İtmediğin ve uzaklaştırmadığın sürece yalamasına devam ediyormuş. Hocanın dışında, birkaç kişinin de penisini yalatmışlar bu köpeğe. Bu ruhsal bunalımı, aynı heyecan ve korku içinde anlattılar. Hoca bunları anlatırken sinir krizleri geçiriyordu. Uzmanlaşmış gerçekten işkenceciler. Kişiyi çökertmenin ve bunalarak sonuca varmanın yollarını biliyorlar. Adamlarda acıma da yok. Bu nedenle ruhsal ve fiziksel acı verecek, kişinin direncini kıracak her yolu denemekteler.

Altıncı günün gecesı, iki kişi daha komaya sokuldu. Aynı günün sabahı da Cemal Arat fenalık geçirdiğı için hastaneye götürölüp getirilmişti. Gece doktor geldi. Komaya giren iki kişiyi muayene etti. Durumları kötü olacak ki, onlar da hastaneye götürölldüler. Ensari Kızıloğlu kendinden geçmiş durumdaydı. Ve iniltileri sabaha kadar sürdü. Kolundan tutup, götürölüp getirdiklerine göre, Gazi ismindeki şahıs da kötü durumdaydı. İniltilerden, hırıltılardan ve konuşmalardan anlaşıldığına göre, orada bulunanların hepsi hasta durumda idi. Buna rağmen, aynı gece, yine üç defa uyandırıldık ve her kalkışımızda da, birer saat "kalk-yat" eğitimi yaptırıldı.

Yedinci gün, yeniden sorguya alındım. Benden 1977 seçimlerine giriş nedenim ve ısrarla bağımsız olarak seçimlere katılımının nedeni soruldu. Bu kez sorgulamayı yapan kalabalık bir gruptu.

Seslerden edindiğim izlenimlerden, bunlar sekiz dokuz kişilerdi. Birisi Muş'tan gelmiş olacak ki Muş'taki siyasi durumdan ve 1977'deki partilerin güçlerinden ve siyasal konumlarından, aşiretsel yapıdan rahatlıkla söz ediyordu. Bana, "Sen isteseydin CHP'den aday olabilir ve listeye girebilirdin. Neden girmedin? Neden bağımsız kaldın?" sorularını sorarak cevaplandırmamı istedi.

Verdiğim cevaplar kanımca kendilerini tatmin etmediği için ve aleyhime bir durum doğmadığı için ısrarla aynı konuda yeni sorular tevcih ediyorlardı.

Seçim bildirgelerim okunduktan sonra, içlerinden biri “Kürt halkı var mıdır ve sen Kürt müsün?” sorusunu sordu. Kürt halkının var olduğunu ve Kürt olduğumu, kendilerinin de bunu çok iyi bildiklerini, var olan bir halkın inkârının bölücülük olduğunu söylemem üzerine arka arkaya suratıma iki yumruk indi. O ara birisi bana “Çenesine vurma, dişleri takmadır” deyince beni döven adam, yumruklamadan vazgeçti ve ayaklarını çalıştırmaya başladı. Bacaklarıma vurulan tekmeler, o anda gelen birisinin müdahalesi ile son buldu. Bana vuran adam “Herife bak be, açık açık Kürt olduğunu söylüyor. Aslında gençleri zehirleyen bunlardır. Bunları s... Neyse şimdilik alın yerine, yine konuşacağız.” dedi. Bunun üzerine koluma girilerek yerime götürüldüm.

Beni bekleme yerine getiren adam, kapının ağzında bıraktı beni. Kendim el yordamı ile oturma yerine doğru yürümeye başladım. İki adım atmıştım ki ayağım birine takıldı, yere yıkıldım. Bilahare gözaltına gittiğimde öğrendim; bu kişi, ben sorgulamada iken dövülerek komaya sokulan bir öğretmen arkadaşmış. Ben içeri girdikten sonra alıp götürdüler bunu. Bunun kim olduğunu öğrenemediğimiz gibi, durumu ile ilgili bir bilgi de alamadık sonradan.

Öğleden sonra, bizimle biraz eğlendi Akbaba. Özgeçmişimle ilgili birkaç soru sordu bana. Hakkımda bildiklerini, çok evvelden biliyormuş gibi ve beni tanıyormuş gibi bir hava ile anlatıyordu. Samimi olmaya çalışıyordu. Bunun oyun olduğunun farkında idim. Neden böyle davrandığını “Sen bildiklerini söylemelisin, yoksa kurtulamazsın. Senin için iyi düşünmüyorlar. Bunlar seni öldürecekler.” belirlemesinden sonra anladım. Akbaba’nın belirlemeleri karşısında konuşmam gereksizdi. Adam, hiçbir şeyin farkında değildi. Sorgulamalarda bana nelerin sorulduğunu da bilmiyordu. Bilseydi zaten söylemezdi bunları. Başımdan çekip gitmesi için “Biz ne yapıyorsak açık yapıyoruz ve yaptığımızdan da utanmıyoruz, yaptığımız ne? Avukatlık, bu bizim yasal hakkımız. Biz fikirlerimizle ve düşüncelerimizle açık insanlarız. Görüşlerimizden de taviz vermeyiz. Eğer bir şey yapmışsak bilerek yapmışız ve bunu da söylemekten çekinmeyiz. Sonuna dek savunuruz.”

şeklinde konuşmak zorunda kaldım. Söylediklerim hoşuna gitmedi Akbaba'nın. Gitmemesi de doğaldı.

Bir keresinde de çay bardağı ile yanıma geldi. Sıcak bardağı başıma tuttu ve akabinde, ses çıkararak çayı yudumladı. Bu davranışı ile çaya zaafımın olup olmadığını ölçmeye çalışıyordu. Bir iki yudum aldıktan sonra, yine nasihate başladı. "Senin yapacağın tek şey var: Buradan çıkar çıkmaz Diyarbakır'dan ayrılmak. Gider avukatlığını Antalya'da yaparsan daha iyi olur. Yahu! Senin aklına şaşıyorum. İnsan hiç Antalya'yı bırakıp da gelir mi Diyarbakır'da avukatlık yapar mı?" nasihatini dinledim. Ama hiçbir şey söylemedim. "Çayı sever misin?" sorusuna karşı, tiryakisi olmadığım cevabını verdim. Yanımdan ayrılmadan önce, ağzını şapırdatarak çaydan bir iki yudum daha aldı.

Aç insanın karşısında yemek yemek, susayan bir adamın önünde bardak bardak suları yere dökmek, işkencecilerin bilinen klasik oyunlarıdır, işkencecilerin bu oyunlarını bilmek ve zafiyet göstermemek gerekir. İşkenceciler, bu oyunları tezgâhlarken, kişinin zafiyetini saptamayı amaçlarlar. Ki, zafiyeti saptadıktan sonra, ağırlıkla, bu kişiyi bu yönden baskı altında tutar ve sonuca gitmeye çalışırlar. Akbaba'nın benim üzerime gelişinin ve nasihat vermesinin tek nedeni de, bu konuda, ilk geldiğim gün gösterdiğim zafiyetti.

Yaşar Uslu'ya "Şerafettin Kaya Rizgaricidir." diye bağirtmişlerdi. Oynanan oyun basit ve komikçe idi. Bu nedenle gülmüştük ve dayaklanmıştık. Onun, benim hakkımdaki belirlemesinden sonra, başka birisine de, aynı şeyi söyletmek istediler. Baskı da yapmadılar adama. Sadece, kendisinden gizli örgüt üyesi olup olmadığını sordular. Bu gencin verdiği cevap sinirime dokunmuştu. Ve o zaman "keşke gelmez olsaydım Diyarbakır'a" şeklinde yakınmada bulundum. Gerçekten bu bir zafiyet idi. Yapmamam gerekirdi. Ancak, o andaki ruhsal durumum ve duyduğum fiziksel acı, böyle konuşmama neden olmuştu. Akbaba da benim o günkü belirlememden etkilenmiş olacak ki arada bir gelerek bu biçimde nasihatler vermekteydi.

Akbaba, Hoca ve diğer sorgucular, ara sıra munisleşir ve ellerinde sigara aramızda dolaşırlardı. Çoğu kez de sigara dumanını göz bağının altından yüzümüze doğru üflerlerdi. Bazı kişilere de

“Sigara içer misin?” teklifinde bulunurlardı. Bazı hallerde, nefes çektirdikleri adamı, sigara ve tütünün cinsi ve kalitesi ile ilgili sınavı da çekerlerdi. Bundan amaçları, sorgulamaya alınan kişilerin sigaraya olan zafiyetlerini anlama ve onları etkileme idi. Tabii ki, herkes bunun farkında değildi. İşkenceciler de bu zafiyeti gayet rahatlıkla kullanıyorlardı.

Akbaba’nın çay bardağını başımda gezdirdiği günün akşamı idi. Yemek sonrası birer bardak su verildi. Akbaba, elinde sigara, aramızda dolaşıyordu. Yumuşak bir davranış içinde idi. Elinde sigarası, önümüzde gezinirken, dumanları suratımıza savurmayı da ihmal etmiyordu. Bir ara Ali’ye hitaben; “Ali sigara ister misin?” dedi. Ali’nin cevabını merak ettiğim için kulak kabarttım. Verdiği cevap dikkat çekici idi: “Ben yirmi iki senelik tiryakiyim, buna rağmen içmem!”. Yüksek sesle söylemişti bunu Ali. Kanımca yalışan ve işkencecilerden sigara isteyenlere ve bu konuda zaafı olanlara bir ders olsun diye böyle cevaplandırmıştı Akbaba’nın sorusunu. İkinci gün, aynı teklifi bana da getirmişti. Hatta yakılmış sigarayı dudaklarıma kadar uzattı. Sigara içmek niyetinde olmadığımı, bu fırsattan istifade ederek bırakmak niyetini taşıdığımı belirlemiştim.

Sekizinci gün yine sorguya alınmadım. Aynı günün akşamüstü kalbi delik olduğu söylenen, Diyarbakır Fen Fakültesi’nde öğrenci bir genci getirdiler. Genç “Beni nereye götürüyorsunuz? Kimdir buradakiler? Girmem vallahi!” diye bağıyor ve girmemek için direniyordu. İşkenceciler, nedense adama baskı yapmadılar. Bizleri konuşturdular ve tanıttılar. İçerdekilerin de sorgulamaya alınan insanlar olduğunu anlamış olacak ki, genç, direnişi bırakarak içeri girdi. Ve gösterilen yere oturdu. Yerine oturan genç, kendisini getirenlere, Diyarbakır şivesi ile “Açım. Bırakmadınız akşam yemeği yiyelim, bir iki lokma ekmeğiniz yok mudur?” deyince, hepimiz gülüşmeye başladık. Kendine bir şeyler getirdiler. O, yemeğini yerken, kendisini getiren polis oradan ayrıldı. Ayrılırken de orada bulunan erlere “Buna dokunmayın, kalbi deliktir.” diye tembihte bulundu.

Yeni gelen genç yemeğini yiyip bitirmişti ki, içeriye Akbaba ile Hoca girdiler. Genç, “Yatabilir miyim?” diyerek izin isteyince Hoca kendisine birkaç tokat patlattı. Vurulan tokatlar üzerine yeni

gelen genç arkadaş, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Daha fazla hırpalamadılar kendisini.

Gece yine uykudan uyandırıldık. Bu defa tanımadığımız bir ses bize eğitim yaptırıyordu. Yeni gelen genç, hasta olduğunu ve kendisinin bu hareketleri yapamayacağını söylüyordu. Eğitim yaptıran kişi kabul etmedi ve hareketleri yapmasını istedi. Ancak genç, söylenenleri yapmamış olacak ki, tekmelenmeye ve yumruklanmaya başladı. Kanımca on dakika kadar devam etti bu dövme işi. Sert bir yumruk vuruldu sanıyorum. Bir "Ah!" sesi yükseldi ve sert bir biçimde yere düştü dövülen bu genç. Uyanması için yapılan uğraşı para etmedi. Ve bir anda, trafik yoğunlaştı. Yere düşen gençten ses çıkmıyordu. Gelip gidenler de fısıltı halinde konuşuyorlardı. Genci alıp götürürlerken, bizim olaydan bilgimiz olmasın diye ve yaygara koparmayalım diye "Adam numara yapıyor, siz de böyle bir numara yapmaya kalkışmayın. Bak onu nasıl ameliyatla uykudan uyandırırız." şeklinde bir konuşma ile olaya perde çekmek istediler. Bu genci bir daha geri getirmediler. Gözaltına gittiğimde, oraya da getirilmediğini öğrendim. Kanımca ölmüştü. İçerde iken öğrenemedim ama dışarı çıktığımda böyle bir kişinin hastanede öldüğünü ve hakkında "kalp krizi" raporu verildiğini söylediler.

Dokuzuncu gün, öğleden sonra sorguya alındım. Yemek sonrası hemen alınmışım. Bu sorgulama da kısa sürdü. Ruşen Arslan ile ortaklığımın hangi tarihte başladığı ve son bulduğu soruldu. Ayrıca 1973 yıllarında afla ilgili olarak basına vermiş olduğum beyanat okundu ve benden bilgi istendi. Ben, bu soruları cevaplandırmıştım ki, yanıma gelen başka bir memur "Bunu alın içeri, Metin ile Ali'yi getirin, onlarla işimiz var." dedi. Yetkili biri olsa gerek ki verilen talimat üzerine sorgumdan vazgeçildi ve hiç dayak yemeden yerime getirildim.

Ben yerime getirilmeden önce Ali ile Metin götürülmüşlerdi. Ben yerime alındıktan sonra kimseyi götürmediler. Aradan on dakika kadar bir zaman geçmişti ki bağırtilar ve çağırtilar kulaklarımızı tırmalamaya ve içimizi titretmeye başladı. İşkencecilerin "Ulan biz adam konuşturmasını biliriz. Sen söyleme, bizi mi kandırıyorsun? Oğlum biz biliyoruz. Sen kabul et. Rahat et. Gözaltına gider çayını içersin. Sütünü de içersin." biçimindeki, biri birinden

kopuk sözcükleri içeren kin ve hınç dolu bağırtilar da duyuluyordu. Bunlara, yani bu sorulara ne cevap verildiğini bilmiyorduk. Duyduğumuz sadece çılgınlık ve bağırtilardı.

Bu bağırtilar devam ederken, birkaç kişi gürültü ile girdi içeri. Bir şahıs itelendi. Yere düştüğü ve yeri öptüğü düşüş biçiminden anlaşıyordu. "Alın size bir Ermeni oğlu Ermeni, eşek oğlu eşek bize 4000 TL'lik benzin yaktırdı, hala kaldığı evi göstermedi.". Bu lafların arkasından, tekme tokat, yumruk sesleri... Dışarıdaki sesler ile getirilen şahsın bağırtiları birbirine karıştı. Sinirlerim yine kabardı, moralim bozuldu ve sıkıntı başladı. Bu zulme, bu işkenceye tanık olmak, zulme ve işkenceye uğramaktan daha zor... Askıya alınmanın, elektrik şokunun, falakanın ıstırabı, bu işkencelere tanık olmanın verdiği azaptan daha hafif...

Sorguya götürülenleri, akşam yemeği gelmeden önce geri getirdiler. Usul edinilmişti. Kanımca bir tedavi, bir tedbirdi elektrik şokundan getirilen insanların kollarına girilerek gezdirilmesi. Her içeri gireni, ameliyattan getirileni Akbaba teslim alıyor ve ameliyatta kişinin gördüğü ıstırabın bin katını da burada gösteriyordu kendisine.

Yemekten sonra Akbaba, Ermeni arkadaşıyla uğraşmaya başladı. Yeni getirilen ve Ermeni denilen arkadaşaya gayet yumuşak yaklaştı. Akbaba: "Gel seninle biraz eğlenelim benim aslan Ermenim" dedi.

O arada Hoca da gelmişti Akbaba'nın yanına. Yumuşaklık birden kayboldu, tekme tokat girdiler Ermeni arkadaşaya. Gerçekten soyundurdular kendisini. Soyundurdukları "Ulan bak hele. Gerçekten sünnetli değil. Oğlum bu ne kabuktur. Vay kâfir!" diye söylenmelerinden anlaşıyordu. Akbaba vuruyordu. Hoca vuruyordu. Akbaba vururken "Bu Ermeniler'e acımayacaksın, ne yapıyorsa bunlar yapıyor, elçilerimizi vuran bu namussuzlardır." diye de söyleniyordu. Akbaba'nın bu belirlemeleri Hoca'yı da coşkulandırmıştı. Hoca, vurdukça vuruyordu. Her tokadın ardından da "Ulan söyle, sen kâfir misin? Niye sünnet olmamışsın?" diye sorular da yöneltiyordu. İsminin Garabet olduğunu öğrendiğim bu arkadaş, sorulan soruları cevapsız bıraktıkça dayanın şiddeti artıyordu. Vurulan darbeler karşısında tahrik olacak ki, "Ne yapığ yani, anamız babamız Hıristiyandır, aha! La ilahe illallah Müslüman olduk. Ne diyorsunuz artık." diye bağırarak zorunda kaldı. Garabet'in bu

cevabı Hoca'yı keyiflendirmişti. "Ha bak dayak insanı nasıl Müslüman eder gördün mü ha! Hak yoluna gel böyle işte." diyerek, sevincini ve başarısını belirledi. Bizlere laf atmaktan da geri kalmadı. "Ulan komünistler vallahi sizi de Müslüman edeceğim, içinde başka sünnet olmayan varsa söylesin, açıp herkesinkine tek tek bakacağım." diye konuşup bizleri tehdit ettikten sonra yine Garabet'e yüklendi. Garabet bir futbol topuna döndürüldü. Coplamalar, tekmelemeler, tokatlar ve yumruklar bir birini kovalıyordu. Dayanmadım Hoca'nın "Biz adamı böyle Müslüman yaparız." şeklindeki konuşmalarına karşı, "Sizin yaptığınız Müslümanlık işi değildir." diye cevap verdim. Bu şekildeki konuşmam, Hoca'nın Garabet'ten vazgeçmesini sağladı, ama bu defa Hoca'nın tekmelerine, tokatlarına ve nöbetçi erin tekmelerine ben muhatap oldum.

Dayak curcunası bitmişti ki dışarıda bir kadın sesi duyuldu. İçeriye de birini getirdiler. Konuşmalardan anladığım kadarı ile içeriye getirilen adamın karısını ve bacasını da birlikte getirmişler işkencehaneye. Yeni getirilen adam devamlı olarak "Gönderin onları, beni getirdiniz onları niye getiriyorsunuz? Onlar da suçlu değil ya." şeklinde konuşuyor ve kadınların gönderilmesi ricasında bulunuyordu. Aldıran yoktu. "Söyle, o adam nerede saklanıyor? Kim vermişti bu belgeleri? Dersen bırakırız kadınları." deniyordu. Ve adam sustukça, tekme tokat giriyorlardı kendisine. Bu olay hepimizin önünde cereyan ediyordu. Kendilerini görmüyorduk ama söylenenleri duyuyorduk. Adamın "Vallahi bilmiyorum, bilsem söylerim." demesi önemsenmiyordu. Aradan on dakika kadar bir zaman geçti, içeri gelen işkencecinin biri "Alın bu eşek oğlu eşiği içeriye." deyince, adamı sürükleyerek götürdüler. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, askıya alınan ve bu durumda elektrik şokuna maruz tutulan bu kişinin acılı naraları duyulmaya başlandı. Onun bağirtısını, kadınların ağlamaları izliyordu. Ağlamalar ve arkasından "Allah için yapmayın! İnsaf edin." şeklindeki inlemeler ve bu yakarmalar karşısında bir şey yapamamak ve tepki gösterememek, gerçekten korkunç bir acı idi. Bu durum, iki gün üst üste sürdü. İkinci günün sonunda, duyulan sadece ağlamalar ve iniltilerdi. Gide gide düşen bu kadın sızlanmalarını "Disko"dan ayrılışımın sabahına kadar dinledim durdum. Bilahare öğrendim. Getirilen bu kadınlar, yapılan suçlamaları kabul

etmeyen ve düzenlenen gerçek dışı suçlamaları içeren tutanakları imzalamayan G.'nin kız kardeşi ve karısı imiş. Evvela bunların önünde G.'yi askıya almışlar, kendisine elektrik vermişler ve bolca dayaklamışlar. Bağırılardan ve kadının ağlamalarından, o sıra biz de anlamıştık bunu. Bu biçim işkenceden istenilen sonucu alamamışlar ve bu kez, sonuca varabilmek için, iki kadını birden G.'nin önünde işkenceye yatırmışlar. Bu biçimde davranış da sonuç vermiş olacak ki, söylenenleri kabul etmiş ve düzenlenen tutanağı imzalamak zorunda kalmış.

Onuncu günün sabahı yeniden sorguya alındım. Bu kez götürüldüğüm sorgulama odasında, daktilo sesleri geliyordu. Anladım ki, bu kez sorgulama ciddi biçimde sürdürülecek, içerisi kalabalıktı. Ben sandalyeye oturduktan sonra etrafımı çevirdiler. Sorgu başladı, ilk soruları, Sam Siverek ve Yaşar Uslu isimdeki çocukların ifadelerindeki belirlemelerdi. Bana "Bak Rızgarıcı olduğun söyleniyor, sen Rızgaricisin, ne zamandan beri Rızgaricisin?" sorusunu sordular. Rızgari diye bir örgüt tanımadığımı ve böyle bir örgüt olmadığını, sadece Rızgari dergisinin olduğunu ve bunu tanıdığımı ve bildiğimi deyişimle suratımda tokat patladı. Bu sorunun çözümü, hayli zaman aldı. Değişik biçimde beyanda bulunmam için zorlayıp durdular. Sonuçta, dedikleri biçimde beyanda bulunamayacağımı anlamış olacaklar ki, ısrardan vazgeçtiler ve söylediklerimi olduğu gibi tutanağa geçtiler. Yediğimiz bir sürü dayak da bize kâr kaldı. Bu soruyu diğer sorular takip etti. Söylediklerim değiştirilerek daktiloya yazılmak isteniyordu. Müdahalelerim ve karşı çıkmalarım karşısında devamlı hırpalanıyordum ki bu arada birisi aynen şöyle konuştu: "Ulan eşek oğlu eşek diğerlerine yaptığımız gibi istersek seni de idama götürürüz, istediğimizi yazarız, s.. s.. sana imzalatırız. Mehdi de aynısını yaptı, imzalamam dedi ama biz ona imzalatmasını bildik". İşkenceci polisin bu konuşmalarına karşı, "Önemli olan gerçeklerin yansıtılmasıdır, önemli olan vicdanen rahat oluşumdur, ben yaptıklarımı bilerek yaptığım için söylerim ve savunurum, ancak, söylemediklerim tutanağa geçirilirse onu da imzalamam ama ölebilirim." şeklindeki konuşmam, adamı çileden çıkardı. Yumruk ve tekmeler arasında "Alın bu adamı içeriye, sorguya yarın devam ederiz, bir s.. de görsün." diyerek, içeri alınmamı emretti. Sorgum üç saat kadar devam etmişti. Ancak

bir iki soru cevaplandırılıp tutanağa geçirilmişti.

Bu sorgulamayı, o gece tahlil ettim kendi kendime. Benim, başka bir nedenle içeri alındığım, adamların tavrından açıkça görülüyordu. Amaçları, benim avukatlık yapmamı ve açılan grup davalarına savunucu olarak katılmamı engellemekti. PKK davası iddianamesi verilmiş, diğer siyasi grupların davaları da iddianameye bağlanma durumunda idi. Önceki davalardaki tavrım ve usulsüzlükler karşısındaki direnişimin ve ısrarımın, bu davalarda da devamı istenemezdi. Bunun için de en iyi yol gözaltına alınmam ve tutuklanmamdı. Komutanlıkça ve mahkemece de en iyi yoldu. Benim içeri girişimle, soruşturmada yapılan işkenceler, cezaevindeki baskılar dile getirilmeyecek ve mahkemenin usulsüzlükleri sergilenerek, tutanağa geçecek tartışmalar yapılmayacaktı. Benim içeri alınışımın, sadece beni susturma değil, diğer avukatları da korku çemberi içine alarak susturmayı amaçlayan bir yanı da vardı. Bir gerçektir ki, benim neden içeri alındığımı ve neden tutuklanacağımı avukat arkadaşlar bilirler ve takdir ederler. Bu durumda kendilerinin de içeri alınacaklarının hesabını rahatlıkla yaparlar.

Böyle bir duruma düşmemek için seçecekleri tek yol, baskılara ve işkencelere göz yumma ve yapılan usulsüzlükler karşısında susmaktır. Bunu egemen güçler de çok iyi bildikleri için, beni gözaltına aldılar ve bu nedenle şimdi işkence altında idim. Ancak, telaş içinde oldukları da belirgin idi. Benim alınışımın gerekçesini sunmanın yanında, içeride tutulabilmenin hukuki kılıfını da bulmak zorundadırlar. Hem de barolara, dünya kamusuna ve demokratik kuruluşlara karşı, kendilerini haklı gösterecek bir kılıf... Doğalı "örgüt üyeliği"dir. Bu nedenle işkenceye alınışımın onuncu gününden sonra, örgüt üyeliği konumunu karşıma çıkardılar. İşkenceciler, bu kılıfı bulmak için oyun içindeler. Kelime oyunları ile sonuca gitmeye çalışıyorlardı. Soruşturma merkezine, yani işkencehaneye getirilişimin ilk günü de bunu biliyordum. Ve ne zaman böyle bir oyunla karşılaşacağımı düşünürken, koyacağım tavrın da hesabını yapmışım.

Gece birkaç kez daha kaldırıldım ve dayaklandım. Akbaba'sı, Hoca'sı ve diğer gelenler, verilen talimat uyarınca devamlı beni hırpaladılar ve bana hakaret ettiler. O gece çarmıha gerilenlerin seslerini de dinledim bolca. Garabet Demirci, saatlerce dövüldü.

Cemal Arat bayıldı, marşlar söyletildi ve nasihatler çekildi. Şimdiye kadar duymadığım bir ses, gece yarısı bana şöyle fısıldıyordu: “Bunlar seni mahvedecekler, ben de kurtaramayacağım seni.”. Bu da bir oyundu. Sabahın erken saatlerinde beni tuvalet temizliğine gönderdiler. Uzun sürmedi bu temizlik. Ben pislendim, temizlik yarıda kaldı. Gözü kapalı bir insanın yapacağı temizlik ancak böyle olurdu.

Karakuşların gelişleri ile alındım sorgu bölümüne, bu kez sorgulama sistemini değiştirmişlerdi. Sorulan sorulara verdiğim cevaplar itirazsız daktiloya geçirilirken, hemen bir diğeri, ikinci bir soruyu soruyor ve cevaplandırmamı istiyordu. Amaçları daktiloya yazdırılanı duymamı ve izlememi engellemekti. Seçim bildiri ve bildirgeleri ile ilgili sorgulama, tek tek kelimeler üzerinde sürdürülüyordu. Geçmiş dönemlerin klasik sorgulama biçimi. Ama yöntem değişik... Soruları yedi sekiz kişi ayrı ayrı, değişik ses tonları ile soruyor ve hepsine ayrı ayrı cevap vermem isteniyordu aynı anda. Yakınımda başka birinin de sorgusu yapılıyordu. Tam bir curcuna... Sesler birbirine karışıyor ve neler yazıldığı anlaşılmıyordu. Adamların niyeti belli idi. Beni suçlayacak bir kanıt elde edebilmek için söylediklerimi değişik bir biçimde tutanağa aktarma hesabındaydılar. Kelimeler üzerinde tek tek durup, beni açıklamaya zorlamaları da bundandı. Farkındaydım oyunun. Bu nedenle kelimelerin manasını açıklamıyordum ve bunların hangi manaya geldiğinin lügatte yazılı olduğunu söylüyordum. Benim bu davranışım onları hiddetlendiriyor ve sertleştiriyordu. Tabii ki, bu sertleşme biraz daha hırpalanmama neden oluyordu. Bildirilerin bana ait olduğunu ve tarafımdan yazıldığını, imzamı taşıdığını söyledikten sonra, “Bunlar hakkında soruşturma açıldı mı?” sorusu ile karşılaştım. Açılmadığını söyledim. Aslında bu bildiriler hakkında dava açılmıştı ve birçoğu hakkındaki dava bitmiş, beraat kararı verilmişti. Sadece biri hakkında mahkûmiyet kararı vardı. Bu da kesinleşmemişti. Dosya, temyizde idi. Ben, adamların beni mahkûm edebilmek için bir oyun içinde olduklarını anladığımdan, bir noktada daha ileri gitmelerini engellemek için, bilerek bildiriler ile ilgili olarak dava açılmadığını söyledim.

Sorgulama kesildi. Yalnız kaldım masanın başında, işkenceciler benden uzak bir mesafede aralarında fısıldaşıp duruyorlardı.

Ancak birkaç kelime duyabildim. “Olur mu?”, “en az komünizm” lafları idi kulağıma gelen. Bir tartışma içindeydiler. Tekrar yanıma geldiklerinde sorgusu yapılan diğer şahıs dövülüyordu. “Ne yazıldı ben bilmiyorum, ben bir şey yapmadım, siz başka şeyler yazdınız” diyerek, okumadan tutanağı imzalamayı istemediği için dövülüyordu. Bu bağırıtı ve gürültü nedeni ile beni sorgulayan işkencecilerin, aralarındaki tartışmaları ve neler konuştuklarını iyice dinleyemedim. Yarım saat kadar geçti aradan ve tekrar sorgulama başladı. Bu kez MİT ajanlarının hazırladıkları ve belki de kendilerinin düzmecesi olan raporlar üzerine sorular soruluyordu. Kendileri de raporda yazılanların gerçekte ilgisinin olmadığını bilmiş olacaklar ki, üzerinde pek fazla durmuyorlardı ve söylediklerimi olduğu gibi tutanağa geçiriyorlardı. Ama tutanağa söylediklerim yazılırken, dikkatimi başka bir noktaya çekmek için de çaba gösteriliyordu.

Sonraki günlerde de, sorgulama bu yöntemle sürdürüldü. Tutanağı bağlayacaklardı, bağlamalarına karşı çıktım. Okumam gerek ve yazılanlara itiraz edebilirim, dedim. Bunu tepki ile karşıladılar. Tutanağı okuyacağımı, atılan tokatlara karşın ısrarla yineledim. Adamlar bu yöndeki istemimi reddediyorlardı ve tekme atarak, tokatlayarak beni imzalamaya zorlarken, tavırlarından anladım, pek ısrarcı değillerdi. Bu da kanunca, bildirileri kabul etmemden ve bildiriler hakkında dava açılmadığını söylememden ileri geliyordu. Ben, içimdeki korkuya ve yazılanlardan fazla endişe duymama rağmen, okumakta ısrar ediyordum. Aralarında kısa bir konuşma geçti ve konuşma sonrası, beş dosya kâğıdından ibaret sorgulama tutanağı önüme kondu ve hafifçe göz bağımlarını yukarı çekilerek okuyabileceğim söylendi. Ancak, konulan okuma süresi kısıydı. Beş dakika olarak belirlendi.

Okumakta güçlük çekiyordum. Zamanın kısıtlılığını hesaba katarak, öncelikle sorgulamanın önemli yerlerine baktım. Üç yerde söylediklerim değiştirilerek tutanağa geçirilmişti. Bir yerde de kendiliklerinden, kendilerine özgü ve kendi görüşleri uyarınca soru sormuş ve bildiklerince cevap yazmışlardı. Aslında yaptıkları bu eklemenin, benim açımdan aleyhime hiçbir yanı olamazdı. Onlar öyle değerlendirmemişler, önemseyerek yazmışlar. Ancak, bunun hukuken bir değerinin olmayacağını ben izah edince

kavradılar. Yukarıdaki belirlemelerimle bu yazdıklarının birbiri ile çeliştiğinin farkına varmamışlardı. İnkna etmiş olacağım ki, inat etmediler ve tutanağın altına bu konuda yaptığım itirazı yarım yamalak da olsa geçirdiler. Tutanak bağlandı ve bağlanırken sorgulamamın bana baskı yapılmadan alındığı da vurgulanıyordu. Bu konudaki ısrarım sonuç vermedi. İsrarları karşısında ve daha fazla üzerinde durmanın da yarar getirmeyeceğini anladığım için, “Kanunlar işkenceyi yasaklar. Hem cezası da beş yıldır. Siz de kanunlara sadıksınız onun için işkence yapılmadığını yazmak zorundasınız. Yazsanız ne olacak, sonuç değişecek mi?” ima yollu bir belirlemede bulunarak itirazımdan vazgeçtim ve tutanağı imzaladım.

Sorgulama bitmişti. Bir rahatlık duydum ve gerçekten rahatladım birden bire. Sorgulamanın bitmesi, buradan çıkarılmam demekti. Gözlerimin açılması demekti. İşkence seslerini, götürüleceğim yerde duymayacaktım artık. Bunu düşünmek bile rahatlatıyordu adamı. Ama sinirlerim iyice bozulmuştu. Sorgumun yapılmasının son bulmasına ve rahatlamama rağmen yine de huzursuzdum. Huzursuz olmamak mümkün değildi. Yanı başımda hazırlanan tutanağı imzalamak istemeyen genç askıdaydı. Arada bir verilen elektriğin etkisi ile bağırıp duruyordu. Düşünüyordum, acaba benim de ifadem alınırken işlemediğim suçları, işlediğim, tutanağa yazılısaydı ve ben de imzalamamakta direnseydim ne olurdu? Ne kadar dayanabilirdim? Gerçekten düşündürücü idi. İnsan bu cehennemden kurtulabilmek için rahatlıkla beş yıl hapsi göze alabilir. Deneyimi olmayan, kendini bu duruma hazırlamayan ve psikolojik olarak direnişi yitiren ve morali bozulan bir kişinin, daha ağır durumlarda dahi, söylenenleri kabul durumu, bu halde doğal geliyor insana. Evet, yanı başımda askıya alınan genç işte bunun kavgasıdaydı. Direniyordu, ama nereye kadar? Ölümüne ölümüne gidiyorlardı üzerine. Ya düşecek ya ölecek, her ikisi de söz konusuydu şu anda. Beni kolumdan tutup götürürlerken bu gencin yaşam kavgası ve tezgâhlanan gerçek dışı oyunlara karşı direnişi “ameliyat masasında” sürüyordu.

On dördüncü günümdü. Yemek sonrası fasıl başlamıştı. Bir kısım arkadaşlar sorguda, “ameliyat masasında” sınav vermekteler. Akbaba, bizimle beraberdi bu arenada. Elinde radyo, dolaşıyordu

aramızda gevezelik yaparak. Radyodan bir aranjmancının tiz sesi yükseliyordu. Birini getirdiler içeri işkenceciler. Seslerinden ve ayak tapırtılarından anlaşıldığı kadarıyla, birden fazlaydı bu sefer işkenceciler. Konuşmalarından, küfürlerinden ve dayaklamalarından, yürütmeye çalışmalarından, getirilen kişinin, ameliyat masasından yani işkence tezgâhından geçirilerek getirildiği belliydi. Bu arada, dayanamayan ve çişini yapan bir gence de yerdeki bu pisliği yalatmaya çalışıyorlardı ve bunun için dayaklıyorlardı kendisini. "Yala o. çocuğu, yala!" sözlerinin ardından tokat ve tekme sesleri ve radyodaki tiz ses iç içe idi ve ben boğuluyordum ve patlama durumundaydım, içinde bulunduğum sinirsel gerilim nedeni ile ayaklarımı oynatmış ve kıpırdamış olacağım ki, suratıma iki tokat patladı. Göğsüme vurulan yumruklar ve dizime vurulan tekmelerin acısıyla bayılır gibi oldum. Nefes almakta zorluk çekiyordum. Ellerimi böğrüme tutarak bankın üzerinden kayıp betonun üzerine büzüldüm. Sadece radyonun sesini duyuyordum. Haberler okunmaya başlandı. Tesadüf bu ya, Kenan Evren'in işkence iddialarına karşı dünya kamuoyuna sunduğu beyanatı okunuyordu.

"İşkence iddiaları var. Bizden önceki dönemlerde de vardı. Biz işkenceyi yasakladık. Münferit bazı olaylar olmuştur. Polislerin bazı bazı işkence yaptığı bizlere duyurulmuştur. Bunun üzerine gidiyoruz. Soruşturmalar bağımsız mahkemelerde sürdürülüyor"

Kenan Evren'in söyledikleri bunlardı. Daha doğrusu, yalan üzerine kurulu, gerçeklere sünger çeken beyanatı buydu. Ve biz, Kenan Evren'in bu beyanatını işkencehanede, işkence altında iken dinliyorduk. Hırıltılar, inilti, cop, tekme ve tokat sesleri ve diğer yandan radyodaki haber... Gel de sinirlenme, gel de patlama, gel de bu komiklik karşısında gülme. Güldü birkaç kişi. Bir kişi de "Maşallah" dedi. Ben de güldüm. Gülünürdü gerçekten. Ama gel gelelim ki, işkenceciler gülmediler. Bilakis hırçınlaştılar ve haşınlaştılar birdenbire. Radyo kapatıldı ve bizi ayağa kaldırdılar. Yarım saatlik eğitimden sonra, sıra dayaktan geçirildik. Vuran vuranaydı. Tüm işkenceciler katılmıştı bu dayak seremonisine. Öyle ki; hınçla ve öylesinde zevk duyuyorlar, vuruyorlardı. Ve bu arada Akbaba, nutuk çekmeyi de ihmal etmedi. Daha doğrusu Kenan Evren'in beyanatını yalanladı ve doğru şeyler söyledi. "Ulan ben maaşımdan başka, günde beş yüz lira alıyorum. Bana bu parayı

niye veriyor? Kim veriyor? Kim verecek! Tabii ki Kenan Evren... Bilesiniz ki, bizim işkence yaptığımızı Kenan Evren de, Kolordu Komutanı Kemal Yamak da, hâkimler ve savcılar da bilmektedir.". Doğruydular Akbaba'nın söyledikleri. Yalan söyleyen Kenan Evren'di. O da haklıydı söyledikleriyle. Kalkıp da işkenceye kendisinin izin verdiğini, kendi emri ile işkencehanelerin kurulduğunu ve işkence yapıldığını dünya kamusuna karşı söyleyemezdi ya. O derece yiğit değildi. O derece namuslu da değildi.

Kenan Evren'in yalanlarına karşı, gülerек tepki göstermemiz, bizlere pahalıya mal oldu. Saatte bir eğitime kaldırıldık. Yere yatırılıyorduk. Askerler ve orada bulunan işkenceciler sırtımıza çıkıp, sırtımızda zıplıyorlardı. Akşama kadar bu uygulama sürdü. Bu arada, birçok arkadaş yeniden "ameliyat masasına" alındı. Garabet, Metin, Ali, Seraç, Cemal ve diğerleri, birkaç kez bayıldılar ve ayıldılar. Kafam dönüyor ve midem bulanıyordu. Bankın üzerinde oturamıyordum. Beton üzerinde, iki büklüm oturmak durumundaydım. Gece de devam etti aynı seremoni. Tatmin olmamıştı daha işkenceciler. Bastırdıkça bastırıyorlardı. Kenan Evren'in inadında yapılyordu belki. Belki de Kenan Evren'in, radyodan bu biçimde bir konuşma yapması, işkencenin dozunun artırılması için bir talimattı. İşkence ve baskının birden bire artması ve şiddetlenmesinin nedeni, başka türlü izah edilemezdi. Uyuyamadım sabaha kadar. Vücudumdaki sızılar nedeni ile uyumam da olası değildi. Her tarafım sızlıyordu.

Sabah çorbasından sonra işkenceciler geldiler. Yine bir kısım arkadaş alındı sorguya. Yine yüklendiler Garabet Demirci'ye. Yine bağırtdılar Bismilli öğretmenleri. Bu arada içeriye gelen bir kişi isim okumaya başladı. Benim de ismim okundu. Biraz sonra eşyalarımızı getirip, bize teslim ettiler ve hazırlanmamızı söylediler. Bir saat kadar sonra içeriye giren işkenceciler "uğurlar olsun" yerine geçsin diye, sıra dayağına alındık. Ellerimiz, sırtımız ve bacaklarımız cop, yumruk ve tekmeden nasıplendiler.

Gözüne kapalı bir arabada, gözleri bağlı olarak getirildik. Arabadan, arabanın durduğu yerde, gözleri bağlı olarak indirildik. Bir süre bekletildik. Ve arabanın, yanımızdan uzaklaşmasından sonra, gözlerimizi açmamız söylendi. Gözbağını çıkarır çıkarmaz kafam dönmeye başladı. Çökmeme fırsat kalmadan yere

yuvarlandım. Bir süre yerde kaldıktan sonra kendime gelebildim. Kalktığımda benimle gelen arkadaşlar sırada bekliyorlardı. Ben de sıraya girdim ve koğuşa getirildik. Bizi koğuşun önünde saçsız, sakalsız, zayıflamış ve siyahlaşmış, yıkıntıları yüzlerinden belli birçok genç ve ihtiyar arkadaş karşıladı. Tuvalet bölümündeki lavabonun önüne götürüldüm. Yüzüme su vurdukça rahatlıyor ve açılıyordum. Aynada kendime baktım, saçım sakalım birbirine karışmış, alnım, şakağım, yanağım ve gözümün altı tamamen morarmıştı. Dudaklarım sızlıyordu. On yaş ihtiyarlamıştım. Koluma girdi gençler, koğuşa götürdüler beni. Uzatılan sigarayı nefesledim.

Gençler hemen saçımı, sakalımı kestiler. Üstümdeki elbisele-ri çıkardım, verilen yeni giysileri giydim. Leş gibi kokuyordum. Buna rağmen giydiğim elbiseler rahatlattı beni. Yiyemedim getirilen yemeği, iştah denen nesne kalmamıştı. Uykum geliyordu. Bu durumu anlayan gençler, hemen bir şilte hazırladılar, uzandım ve üzerime iki battaniye serdiler. Öylece uyumuşum. Uyandığımda sabah çorbasına gidiyordu gençler.

Yaralılar, hastalar, kolu kırılmışlar, bacağı kırılanlar, bayılanlar, aklını oynatanlar doluydu koğuştaki. Bunların hepsi "Disko" denilen işkencenin ürünüydüler. İkinci gün ancak ilgilenebildim çevremle. Tanımak istiyordum "Disko"da beraber olduğum arkadaşları. Bir noktada benim gelişim moral vermişti bu koğuştaki bulunanlara. Bu nedenle çevrem sarılmıştı. Herkes öğrenmek istiyordu durumunu. Hukuki yardım talebinde bulunuyorlardı. İdarenin yaptığı ihtarlara rağmen yardımcı olmak niyetindeydim. Getirilirken idaredeki teğmen "Artık avukatlık bitti, sen sadece bir suçlusun, unutacaksın tüm hukuki bilgilerini, uymazsan kurallara nereye gideceğini anlarsın." diye tehdit savurmuştu. İkinci günü, yoklamaya gelen asteğmen de aynı ihtar yapmıştı.

Herkes dertliydi. Onları dinlemek zorundaydım. Hukuki durumları açısından yardımcı olmalıydım kendilerine. Bir haftada, koğuştaki bulunan 185 kişinin hemen hemen hepsini dinledim. Kendilerine nasıl işkence yapıldığını ve neleri kabul ettirmek istediklerini anlattılar bana. Birkaçı hariç, diğerleri işlemedikleri suçu kabul etmişler. Daha evvelce düzenlenen tutanakları getirip, imzalatmışlar kendilerine. Birkaç kişi de sorgusunun yapılmadığı düşüncesinde. "Bize hiçbir zabıt imzalatılmadı." diyorlardı.

“İmzalatılan zabıtlar arama ile ilgili ve üzerimizde bulunan eşyaları belirleyen tutanaklardı.” diyorlardı. Öyle söyleyip, imzalatmışlar kendilerine bunları. Bu gençler savcılığa götürüldüklerinde ve orada ifadeleri alındığında kendilerine imzalatılan bu tutanakların, ifade tutanakları olduğunu sonradan öğrendiler.

İlköğretim Müdürü Seraç, savcılıktan geldiğinde köpürüp duruyordu. “Yahu, nasıl olur böyle şey, ben hiç böyle şeyler söylememiştim, böyle bir tutanak da imzalamamıştım, bana arama tutanağı diye imzalatılan, meğerse ifade tutanağı imiş.” diye dert yanıp duruyordu. Bu insanlara yardımcı olmak gerekti. Hukuk bilgimizi bunların hizmetine sunmak, bir noktada görevimizdi. Öyle de yaptım. Herkesi dinledim ve herkese bundan böyle takınılacak tavrın ne olduğunu anlattım. Tutanakların, itiraz dilekçelerini, sigara paketinin kapak kâğıtlarına yazarak verdim kendilerine. Gizli yerlerine saklıyorlardı bunları. Cezaevine gittiklerinde, buna göre yazıp vereceklerdi itiraz dilekçelerini. İçeriye kâğıt kalem sokulmuyordu. Bir kısmı zulalanabilmişti. Bir de idarece sorumluya verilmiş kalem vardı. Ancak, kâğıt hiç kimsede yoktu. Kullanılan kâğıtlar, Samsun marka sigaranın iç ve dış ambalaj kâğıtları idi. Elektrik şokuna nasıl verildiklerini anlattılar bana. Ben askıya götürülmüştüm, ancak elektrik şoku bana uygulanmamıştı. Öğrendiğime göre, 40 yaşını aşmış kişilere elektrik şoku uygulanmıyormuş. Bize elektrik şoku uygulanmayışının nedeni buymuş. Elektrik şokuna götürülen kişiler, evvela soyunduruluyormuş, ilk işlem yerde yapılmıyormuş, eller ve ayaklar bir sandalyeye bağlanıyor, bu işlem bittikten sonra elektrik kutuplarının birisi dudağa veya kulağa, diğeri de kişinin penisine bağlanıyormuş. Bu durumda iken yazılan tutanak imzaya sunuluyormuş veya soru tevcih ediliyormuş.

Onların dediklerini yapmadığın veya söylemek istediklerini söylemediğin takdirde, elektrik düğmesine basılıyormuş. Bağırıyorlar bu anda oluyormuş. İkinci usul de elden tavana bağlanmak. Bu durumda uzun süre kişi tutuluyor. Bu daha büyük bir ıstırapmış. Bilahare yine aynı mevkilere elektrik veren aletin kutupları bağlanıyor ve şok yapılmıyormuş. Bu daha fazla ıstırap veriyormuş. Askıdan indirilen, ayakları üzerinde duramıyor, ayak adaleleri açılсын diye su dökülen yerde gezdiriliyormuş.

Gözüaltına gelişimin beşinci günü, milletvekili Nurettin Yılmaz'ı da getirdiler, iki gün "Disko"da kalmış. O da bu durumlarla kısmen karşılaşmış. "Fecaat, fecaat" diyordu.

Bir zamanlar, kendisine Ankara'da, işkencecileri anlatmış ve hazırladığımız metne göre, Meclis'te konuşmasını ve bunu araştırma sorusu haline getirmesini istemiştik. "Şerafettin Abi, bunları biraz abartma buluyorum, delil lazım" demişti. Delil olmadan bunları Meclis'te belirlemesinin imkân dâhilinde olmadığını ifade etmişti. Kendisine bunu hatırlattım. "Artık delil istiyor musun?" demiştim. Gülmüştü.

Beş gün sonra beni koğuştan hukuki yardımda bulunuyorum diye aldılar. Komutan beni diğer koğuşa götürürken, "Bu son ihtar, bu defa başka yere gidersin." demişti.

Ben koğuşa gelmeden önce, komutan koğuştakilere ve sorumlu-ya ciddi biçimde tembih etmiş. Benimle konuşulmayacağını ihtar etmiş. Koğuşa geldiğimde, herkesin korka korka bana "hoş geldin, " geçmiş olsun" dediklerini ilk anda gözlemledim.

Sorgu için savcılığa alınanların, işkence hususunda ısrarla durmaları ve söylediklerinin tutanağa geçirilmesi yolundaki ısrarları savcılarını sinirlendiriyormuş. "Bunu size avukat mı öğretti? Yakında onu da alacağız buraya görür gününü" şeklinde sözler sarf ettiklerini gelenler anlatıyordu.

Gözüaltındaki hayatım 24.03.1981 tarihinde son buldu. Yeni ikametgâhıma gitmek için cenaze arabasına binerek ayrıldım gözüaltı yerinden.

Gözüaltında kaldığım süre, bizlere diğerlerine nazaran iyi davrananlar vardı. Ben gözüaltından ayrılırken bana şöyle denmişti:

"Avukat bey, sana cezaevinde iyi davranmayacaklarını bilmelisin. Dikkatli ol, söylenenleri yap, durumu sakın kötüleştirme kendi açısından. Bunlar senin başkalarına bilgi vermeni sindiremiyorlar. Zaten bunun için buralardasın. Kimseyle konuşma".

Tutuklandığım gün, gözüaltındaki yetkililerden biri bana durumumu sordu. Tutuklandığımı söyledim. "Hâkim tutuklatmasaydı da seni yine bırakmayacaklardı, bir pundunu bulup yine içerde tutacaklardı." şeklindeki belirlemesi bir noktada tutuklanmamın sebebini de ortaya koymuştu. Biz bunu önceden biliyorduk. Beni tutuklayan hâkimin tavrından da tutuklanmam hususunda kesin

emir verildiği anlaşılyordu. Hâkim Hadi Bey'in "Şerafettin Bey, söyledikleriniz doğru ve size de inanıyorum. Ama bu şartlar altında dosya durumuna göre sizi tutuklamak zorundayım." şeklindeki belirlemesinin başka bir biçimde yorumlanması mümkün değildir. Hukukçular, hukuk adına sıkıyönetim komutanının elinde. Komutanın maşası savcılar ve yargıçların gözleri değil, vicdanları kör. İşte beni cezaevine gönderen hukuki kılıf... Ve bu kılıfı hazırlayan ve sahteliğini bile bile boynuma geçiren insanların namussuzluklarını namussuzca vurgulamaları ve verdikleri adaletsizlik numunesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hücreler

HAZIRLIK HÜCRESİ

On kişi idik cenaze arabasında. Avukat olarak müvekkillerimi ziyarete gittiğim cezaevine, şimdi tutuklu olarak geliyordum. 1973 yılında olduğu gibi, savunduğumuz insanlarla, onları savunduğumuz için birlikte olacaktık. Zindanlarda buluşacaktık kendileri ile. Bu bizim için bir noktada gurur verici idi. Diğer yandan da, daha doğrusu savunduğumuz tutuklular açısından da elbette üzücüydü. Arabadan indirilir indirilmez tek tek alındık kayıt bölümüne. Subaylar, astsubaylar, yazıcılar, gardiyanlar toplandılar hemen çevremizde. Hüviyetlerimiz ve eşyalarımız alındı. Paketlerimiz arandı ve kayıt işlemlerine başlandı. Adımız, soyadımız, hüviyetimiz ve adresimiz tespit edildikten sonra boyumuz, kilomuz, ten ve saç rengimiz ve vücudumuzda bulunan belirgin işaretler saptandı.

Kayıt işlerinin yapıldığı salonun her tarafı Atatürk resmi ile donatılmıştı. Salonun tam ortasına da özel hazırlanmış bir kaideye, Atatürk'ün büstü oturtulmuştu. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni ve İstiklal Marşı'nın on kıtasını içeren iki tablo da, büstün arkasına gelen duvarda asılı durumdaydı. Ayrıca bütün duvarlar da baştanbaşa bayraklarla süslenmişti. Daha önceleri yoktu bunlar. Ziyaretlere gelip gittiğimde görmemiştim böyle bir durumu. Bu demektir ki, şovenizm cezaevine yerleşmişti.

Hüviyeti tespit ve diğer hususların yazımı sırasında, yanıma gelen bir asteğmen adımı sordu. “Şerafettin Kaya” dediğimde “Ha..!

Sen gelmeden ismin gelmişti buraya.” diyerek, eliyle sırtıma vurdu. Bu, kızgınlığının işaretiydi. İşlemler sürdüğü sürece, her gelen askere, hüviyetimizi belirleme ve suçumuzu söylemek durumunda kaldık. Ve her soran askerin de kesinkes küçük veya büyük bir hakaretine maruz kalıyorduk.

İşlemlerimiz bitti. Tek sıra halinde yürümeye başladık. Demir kapılar açıldı ve demir kapılar kapandı. Art arda geçtik demir kapıları. D bloğunda, hücrelerin önünde durdurdular bizi. Hücre girişindeki geniş salona aldılar. Duvarın kenarına yan yana dizildik. Yirmi kadar gardiyan gelerek önümüzde sıralandılar. Hepsinin elinde cop vardı. Soyunmamız söylendi. Paltolarımızı, ceketlerimizi, gömleklerimizi, fanilalarımızı, pantolonlarımızı çıkardık. Üstümüzde sadece iç çamaşırlarımız kalmıştı. Bunu da çıkar-mamızı istediler ve herkes çırlıçıplak duruma getirildi. Elbise-lerimiz, didik didik arandı. Sökülerek ve yırtılarak bu aramalar sürdürüldü.

Arama bitmişti.

İçeriye gelen Yüzbaşı “Efendilere hoş geldin demeyi, baklava ve kadayıf yedirmeyi ihmal etmeyin!” dedi ve hepimizi, çırlıçıplak halimizle, bir süre süzdükten sonra çıkıp gitti. Yüzbaşı gider gitmez verilen komuta uyararak yüzümüzü duvara döndürdük ve bir adım gerileyerek başparmak ve işaret parmaklarımızla duvara tutunduk. Gardiyanlar ellerindeki coplarla saldırdılar. Her gardiyan bir kişiye vuruyordu. Türklük Andı okunuyor ve andın her kelimesine karşın bir darbe vuruluyordu. Bu işlem, andın okunması-nın bitimine kadar sürdü.

“Geriye dön” komutuyla geriye döndük. Elimizi uzatmamızı istediler ve herkes istenilen biçimde ellerini öne doğru uzattı. Bir evvelki biçimde “andımız” denen şovenizm ürünü şiir tempo tutularak, ellerimize copla vurmaya başladılar. Eli çekmek veya kaçırmak daha da zarar vericiydi. Elini çektiğin takdirde, başa dönülüyor ve şiir baştan okunuyor ve her kelimeye karşı bir cop vuruluyordu. Öğretmen olduğum dönemde ve öğrenciliğimde bu ant okulda okutulurdu ve kısacıktı. Nedense her geçen bir yıl kelime eklenerek uzatılıvermiş.

Tam 44 kelimelik kapsama ulaşmış. Az değil, 44 cop elimizde patladı. Bağırmamız, sızlanmamız, elimizin şişmesi, siyahlaşması

ve patlaması umurlarında değildi. Mehmetçik, düşmanına karşı savaşta, katılığını ve sertliğini gösteriyordu. Hem soytarıca hem de barbarca...

Şişen ve sızlayan ellerimi, duvara sürüyor, üflüyor ve birbirine vurarak acısını dindirmeye çalışıyordum. Bununla dayaklama faslının bittiğini zannediyordum. Ne bileyim ki, bu yapılanlar sadece hoş geldinmiş. Arkasından "baklava yemek", "kadayıfa yatmak" da gelecekmiş. Biz ellerimizin acısını dindirme uğraşında iken, sırtüstü yere uzanmamızı söylediler. Direnmek faydasız. Uzanıverdik sırtüstü upuzunca yere. Sonradan öğrendim. Bu kadayıfa yatmakmış. Bu kez, sırtımıza ve elimize vurulduğu biçimde, ayaklarımıza vurulmaya başlandı. Vurulan darbelerden kurtulmak olası değil. Ayağını indirmen, çekmen, söylenmen, sızlanman boşuna...

Adamlar hiç dinlemeden en azından kırk dört cop vurarak ayaklarımızın altını da şişirdiler. Elimizin acısını, kalçamızdaki ağrıyı düşünürken, bu kez ayağımızın ağrısında düştük. Yürüyemiyorduk. Israrla yürümemizi ve zıplamamızı istiyorlardı. Zıplayacak halim yoktu. Ayağımın üstüne basamıyordum. Zorlanarak doğruldum ve duvara yaslanarak beklemeye başladım. Diğer arkadaşlar da yerlerinden doğrulmuşlardı. Bir kısmı, zıplamaya devam ederken, bir kısmı da, baklava yemeye alınmıştı. "Baklava yemek" tokatlanmanın ve yumruklanmanın adayıymış. Kişinin ağzından ve burnundan kan gelirse, baklava yemiş olur. Buna da katlandık ve patlayan dudağımdan akan kanı yaladım.

Sadece külotumu giyebildim. Giyemedim diğer giysilerimi. Yürüyecek halim de yoktu. Elbise giyecek halim de kalmamıştı. Arkadaşlar elbise giyme çabasında iken ben yere çökmüştüm. Bu arada içeri giren, sonradan adının Osman olduğunu öğrendiğim asteğmen, "Bunları hücrelere alın fakat hepsini aynı yere göndermeyin, banyolu ve televizyonlu odalara dağıtın." dedikten sonra, bana kin dolu sert bir bakış atfederek ayrıldı. Asteğmenin bu kin dolu bakışı bir işaretti galiba. Hemen askerler çullandılar üzerime, tekme tokat kaldırdılar ayağa. Bu arada fanilamı da giyebilmişim. Diğer çamaşırlarımı ele alarak, aksaya aksaya sıraya girdim ve yürümeye başladık.

Merdivenlerden çıkacaktık. Merdivenin çıkışında, bir Türk bayrağı asılı idi. Çıkarken bunu öpmek gerekirmiş. Önümdekilerden

bir kısmı öptü. Böyle bir emir ve talimat verildiğini duymamıştım. Bunun, kural olduğunu da düşünmemiştim. Bu nedenle merdiveni çıkarken bayrağı öpmedim. Dördüncü kata kadar Laz bir askerin beni devamlı coplamasının sebebinin bu olduğunu, çok sonraları, beraber aynı hücrede kaldığım arkadaşlardan öğrendim.

Dördüncü katın son hücresine götürüldüm. Hücrelerin önünden geçerken, hücrelerin içine göz atıyordum. Her hücrede yedi sekiz kişi vardı. Gözaltında beraber olduğum birkaç genci hemen tanıdım. Onlar da dördüncü katın hücresindeydiler. Sesi güzel olan Cihan da vardı. Dördüncü katın onuncu hücresine girdiğimde, içerde iki kişi vardı. Yemek yiyorlardı. Hemen bana ilgi gösterdiler ve giyinmeme yardım ettiler. Giyindikten sonra, yaşlı olanı bana bir sigara uzattı. Sigaradan iki nefes almıştım ve daha diz çökecek duruyordum hücrede. Cezaevi Yüzbaşı, Asteğmen ve cezaevi doktoru geldiler. Beni uzun süre süzdükten sonra Yüzbaşı “Yok! Yok! Olmaz. Bu avukatı banyolu odaya vereceksiniz.” dedi ve gülümseyerek hücrenin önünden ayrıldı. Bu gülümsemenin altında bir oyun vardı, ancak ne olduğunu bilemezdim.

Az bir zaman sonra çavuş ile gardiyan geldiler ve beni bu hücreden çıkardılar. Zemin kata kadar indirildim. Birinci, ikinci ve üçüncü hücrelerin önünden geçtik. Bunlar doluydu. Dört ve beşinci hücreler boştu, ikisinin de içi kanalizasyon suyu ile doluydu. İçinde küme küme dışkılar yüzüyordu. Beni getiren gardiyan asker, “Senin yerin burasıdır.” diyerek, hücrenin kapısını açtı ve içeri girmemi işaret etti. Bir şey diyecek halimiz yok. Sömürgeci devletin zindanıydı bu. Zindan dediğin de böyle olur. Açılan kapıdan girdik içeri. Yatmak için hazırlanmış olan ve hücrenin tabanından biraz yüksekçe duran, kanalizasyon suyuna tamamen batmamış olan beton bölmenin üzerine çıktım. Hücrenin duvarları bokla sıvanmıştı. Önümdeki demir kafesler dahi boka bulanmıştı. Beton çıkıntısının demir kafese yakın yerinde bir yemek tabağı ve bir yemek kaşığı duruyordu. Yemek tabağı pislik içinde idi. Benden önce burada kalan kimse, yemek artıklarını dökmemiş ve tabağın içinde bırakmış. Toz toprağa bulanana bu yemek artıkları sertleşmiş ve tabağın altında sanki betonlaşmıştı. Kapıyı üstüme kilitleyen asker, biraz sonra geri döndü. Naylon kapta su getirdi. “Bu senin iki günlük aşındır. Başka yemek ve su bekleme.” dedi.

Öğle yemeği dağıtıldı. Bize yemek verilmedi. Verilseydi de yiye-mezdim. Bu pislikte ve bu koku karşısında, yemek yeme iştahı ka-lır mı insanda? Gördüğüm manzara, çevremi saran pislik “burun kemiğini düşüren” pis koku doyurmuştu beni yeterince. Su yeter-di şimdilik bana. İyi korumam ve idareli kullanmam gerekiyordu suyum. Dökülme durumu olmasın diye su dolu naylon kabı ala-rak, hücrenin en dip köşesine sağlam bir yere yerleştirdim. Eşya-larımı da demir parmaklıkların üzerine bırakarak üzerine otur-dum. Paltomu başıma çekerek olduğum yerde büzüldüm. Sırtım, kalçalarım, ayağım ve ellerimin sızısı bir tarafa, atılan yumruk ve tokatlardan ötürü kanayan diş etlerim ve patlayan dudığım daha fazla acı veriyordu bana.

Hücrem, tahmini bir ölçü yaptım, 1.20x1.40 ebatlarındaydı.

Bir aşağı, bir yukarı bu boyutlardaydı. Bir boy yüksekliği vardı. Zaten bulunduğum yerde ayağa kalktığımda, kafam tavana deği-yordu. Hücrem, hayvan panayırlarındaki aslan ve maymun kafes-lerine benzemekteydi. Kanalizasyon suyunun bulanmadığı beton bölüm üzerinde gidip gelme durumunda bu benzerlik daha da be-lirginleşiyordu. Hücrenin ön tarafında yarım daire şeklinde demir parmaklık vardı. Demirler, bilek kalınlığındaydı. Dikey demir çu-buklar, birbirine paralel demir çubuklarla kesişiyorlardı kapı kıs-mında, yemek dağıtımında uzatacağın tabağa yemek konması için kepçenin girip çıkabileceği büyüklükte özel bir bölme vardı. Hüc-renin önünde geniş bir salonumsu boşluk ve yükselen bir duvar vardı. Duvarda, hücreleri gözlemek için olsa gerek, açılmış küçük pencereler vardı. Kanımca bu pencereler, diğer yandan gözleme ve kontrol salonuna açılmaktaydı.

Hücrelerin bulunduğu bu bölüm, dört kattı. Her katta on hücre vardı. Bizim bulunduğumuz hücrelere hazırlık hücreleri deniyor-du. Ayrıca, tecrit hücrelerinden bahsediliyordu. Askerler konuşur-ken duymuştum. Bizim bulunduğumuz bölümün dışında, ikinci bir hücre bölümü de var. Bilahare o hücreleri de gördüm. Ki, on-lar da bu hazırlık hücresi bölümünün hemen yan tarafında idi ve aynı biçimde inşa edilmişti.

Benim hücremin bulunduğu kata, zemin kat hücreleri deniyor-du. Girişteki üç hücre hariç, diğerlerinin içi kanalizasyon suyu ile doluydu. Kanımca bu kanalizasyon suyu, hücrelerin içindeki

tuvaletlerin, genel kanalizasyon kanallarına açılan borularının tıkanması sonucu doluşmuştu hücrelere. Bunu da bilerek yapmışlardı. Yukarı katların pislikleri olduğu gibi bu hücrelere ak-maktaydı. Hemen hemen her gün, yukarıdaki hücre tuvaletleri-nin kullanımı sonucu, gelen pislikler ve akan sular, hücremizden taşarak ara salonu kaplardı. Günde birkaç kez tutuklulara bu sa-lon temizlettirilirdi.

Hakkımda verilen tutuklama kararına itiraz etmem gerekirdi. Bunun için de bir dilekçe yazmalıyım. Hücreye alınışım-dan he-men yarım saat sonra, mahkemenin hakkımda verilen tutuklama kararı ile Muş Asliye Ceza Mahkemesi'nin hakkımda verdiği ceza-landırma kararı bana tebliğ edildi. Yasa uyarınca, en geç bir haf-ta içinde bu kararlara itiraz etmem gerekirdi. Bu nedenle, kararı bana tebliğ eden asteğmene itiraz dilekçesi yazacağımı belirterek birkaç kâğıt ve kalem verilmesine emir buyurmalarını istedim. "Olur" demişti asteğmen, isteğim olumlu bulunmuştu. Az sonra Osman Asteğmen geldi ve hiçbir şey söylemeden iki kâğıt ve bir tükenmez kalem uzatıverdi bana. Beraberinde bulunan gardiyan, "Çabuk yaz, hemen gelip alacağız." dediği için, beklemeden dilek-çeleri yazmaya koyuldum. Yarım yamalak, okunabilecek düzeyde, eğri büğrü bir yazıyla yazıverdik dilekçelerimizi. Bir saat kadar di-lekçeleri gelip almaları için hazır bekledim. Yine Osman Asteğ-men geldi. Yanında iki inzibat askeri ve bir de gardiyan vardı. "Ta-mam mı?" denince, hazırladığım dilekçeyi Asteğmen'e uzattım. Asteğmen kendisine verdiğim dilekçelere kısa bir süre göz gezdir-di ve dilekçeleri yanında bekleyen ve beni düşman bakışlarla göz-leyen, kaşları çatık inzibat erine uzattı, "Al, bunları yerine havale et." dedi. Asker, "Hemen mi?" deyince, Asteğmen, "Tabii hemen, sayın avukatın dilekçelerini geciktirmek olur mu!" diye karşılık verdi. Asteğmen'in bu belirlemesi üzerine, inzibat eri cebinden çıkardığı çakmağı çıkardı ve dilekçeleri yakmaya başladı. Dilek-çelerimin yanışını, Asteğmen zafer kazanmış bir komutan eda-sıyla, gururla ve zevkle, sonuna kadar izledi. Mutluydu. Aşağılık duygusuna kapılmış, yüreği kinle dolu bir insanın "Ben avukatın dilekçesini gözlerinin önünde yaktım, ben bir avukata küfrettim" övüntüsü için, bu davranıştan haz duyması gayet doğaldır. Bu ne-denle Asteğmen sevinçliydi ve gururla "Merak etme, dilekçenin

yakında cevabı gelir" diyerek, arkasında askerler, mağrur bir edayla gidiverdi. Yüzbaşının talimatıydı galiba. Akşam yemeği verilinceye kadar benimle ilgilenmediler gayrı. İlgi ikinci, üçüncü ve dördüncü kattaki tutuklular üzerine idi. Bölüm çavuşu, kat gardiyanları bu tutuklulara İstiklal Marşı'nı şiir şeklinde okutturuyorlardı. Tek tek herkese okutturuldu. İstiklal Marşı şiirinin okunmasının bitiminden sonra marş söylenmeye başlandı. Çavuş ve gardiyanlar, marşı mısra mısra söylüyorlar, tutuklular da tekrarlıyorlardı.

"Eskişehir", "Komando", "Kıbrıs" marşları söylendi ve söyletildi. Birkaç kez tekrar ettirildi. Marşların okunmasının bitiminde, bölüm çavuşu, "Komandolar!" diye bağırınca "Allah", "olamazsınız?!" deyince de, "Yeaah!.." diye karşılık veriyordu tutuklular.

İstiklal Marşı şiirinin okutulduğu, marşların söyletildiği süre içinde münferit dayaklamaların dışında, tutuklular, iki kere de sıra dayağından geçirildiler. Bu dayaklamalar, şiirin bir mısrasının veya bir kelimesinin yanlış söylendiği, marş söylenirken fazla ses çıkmadığı bahaneleri ile yapılıyordu. Sıra dayağına, gardiyanlar, çavuşun "Dayak düzeni al!" komutuyla başlıyorlardı. Bu komutla birlikte tutuklular, ellerini demir parmaklıklardan dışarı uzatmak zorundaydılar. Uzanan ellere, gardiyanlar, artık kendi vicdanlarına kalmış bir şey, bazen beşer beşer, bazen onar ve bazen daha fazla olmak üzere copla vuruyorlardı. Ahlar ve vahlar, bağırırlar, küfürler, birbirine karışırdı bu dayaklama seremonisinde.

Akşam yemeği dağıtıldı. Talimat verilmişti, bana yemek verilmeyecekti. Bu nedenle yemek dağıtımında ne yerimden doğruldum ve ne de tabağımı hazırladım. Yemek dağıtımı bitmişti. Kaşık sesleri, tabak sesleri ve tutukluların mırıltıları yankılanıyordu duvarlarda. Tecrit çavuşu ve yanında iki gardiyan asker gelerek, hücrenin önünde durdular. Omzumu demir parmaklıklara dayamış oturuyordum. Bana "Sen avukat mısın?" dediğinde avukat olduğumu söyledim. Bir süre iğrenç gözleri ile içeriye, bana bakındı ve yüzünü yukarı doğru hafifçe kaldırarak Mehmet Akif'ten bir şiir okudu. Duygulu ve heyecanlı ve mağrur bir eda ile okudu şiiri. Şiirin bitiminde, bir şeyler söyleyeceği ve hatta nasihat çekeceği hesabını yaparken, birden yüzüme tükürdü ve elindeki uzun sopayı demir parmaklıkların arasından uzatarak ayaklarıma bir iki sopa indirdi. Yapacağım bir şey yoktu. Düşmüştük adamların ellerine.

İstediklerini yapacaklardı. Bakalım ne zamana kadar sürecekti bu yaşananlar... Bunun hesabının verileceği günü düşünerek, gömleğimle, yüzümdeki tükürüğü sildim ve yine yerime oturdum.

Akşam yoklamasında geldi Yüzbaşı. Yüzbaşı'nın görülmesi ile gardiyan "Dikkat!" komutunu veriyor. Bu komut verildiğinde herkesin ayağa kalkması ve hazır ol vaziyetinde beklemesi gerekir. Bu kuraldan haberim olmadığı için, yerimden kalkmadım, paltomu iyice başıma çekerek ısınmaya çalıştım. Sayım dördüncü kattan başladı. Her hücrede bir kişi, Yüzbaşı'nın hücrenin önüne gelişi ile yüksek sesle, hücrede bulunan insan miktarını belirliyordu. Sıra zemin kata geldi birinci, ikinci ve üçüncü hücrenin önünden geçtikten sonra, geldi benim hücremin önüne. Diğer kattaki hücrelerdeki durumun tersine, bu katta sayımı kendileri yaptılar. Çünkü kimseden ses çıkmıyordu. Hücrenin önünde fazla beklemedi, süzerek geçti. Dönüşünde, hücremin önünde kısa bir süre bekledi ve "Bunun banyosunu yaptırmadınız galiba. Banyo yapmalı" diyerek hızlı adımlarla yürüyüp gitti. Bu belirlemesinin ne manaya geldiğini anlamamak mümkün değildi, bu gece veya yarın başıma gelecekler vardı. Bekleyecektik ve görecektik.

Saat dokuz olmuştu, akşamın dokuzu. Nasıl yatacağımı planlıyordum. Battaniye, şilte veya örtünecek bir şey yoktu. Çamaşırlarımı yere serip elbiseli olarak üzerine uzanmak ve paltıyla da örtünmek daha iyiydi. Bu nedenle çamaşırlarımı çıkardım ve naylon torbaları yere serdikten sonra, çamaşırları bunun üzerine yan yana dizdim. Ben bu uğraşı içinde iken, zemin kat hücrelere açılan kapı, cırıldayarak açıldı ve birden ona yakın asker, hücremin önünde dikiliverdiler. Alaylı bakışlarla süzüyorlardı beni. Laz şivesi birisi, "Yani bu adam Apocular'ın, Rızgariciler'in, Alacılar'ın, KUK'çuların avukatı ha! Ha uşaklar ben heç avukat s..medum bilersunuz. Bir tadına bakalum." deyince, diğerleri kahkaha ile gülmeye başladılar.

Laz şivesi ile konuşan askerin elinde, özel yapılmış, uzun, tahadan bir sopa vardı. Siyah bereli iki askerin elinde, uzun ve kalın zincir, diğerlerinin elinde de coplar vardı. Suratları, taşıdıkları canavarca ruhun görüntüsünü taşıyordu. Jestleri, mimikleri, gülüşleri, yayvan yayvan konuşmaları, ne denli acımasız ve canavar olduklarını gösteriyordu. Davranışları ve konuşması ile Karadenizli

olduğu açık açık görülen asker, elimi parmaklıktan dışarı uzatmamı istedi. Ama ben uzatmadım. Demir parmaklıktan daldırdığı tahtanın ucuyla bana vurmaya başladı. Kaçma olanağım yoktu. Kaçabilmenin bir yolu vardı ki; o da, hücrenin içini dolduran kanalizasyon suyunun içine girip tuvalet kısmına sokulmamdı. Bunu da göze alamadım. Tek şey yaptım, kafamı ellerimin arasına alarak yere serdiğim elbiselerin üzerine çöküverdim. Soyunmamı istiyorlardı. Başlarında bulunan çavuş, "Bu Yüzbaşı'nın emridir, sana bu gece banyo yaptıracağız" diyordu ve ısrarla soyunmamı istiyordu. Açılan kapıdan içeri giren askerler, kolumdan tutarak beni dışarı aldılar. Soyunduruldu ve sadece külotla kaldım. Bu durumda beni bu pis kanalizasyon suyunun içine soktular. Suyun pisliği, bokların yüzüme gözüme ve bütün vücuduma sıvanması bir yana, devamlı olarak zincirlerle, tahta ile ve coplarla da vuruluyordum. Kendim pislendiğim gibi, elbiselerim de kısmen pislendi. 15-20 dakika kaldım bu pis ve soğuk suyun içinde. Halime bakarak kahkahalarla gülen ve zevkten dört köşe olan Mehmetçikler gittikten sonra doğruldum. Her tarafım pislik içindeydi ve soğuktan titriyordum. Sıçrayan pis sulardan çamaşırlarım da kısmen pisenmişti. En fazla pisenen de dışarıda üzerimden çıkarıldıktan sonra hücrenin kuru yerine atılan fanılamdı. Bununla üzerimdeki pislikleri sildim ve kurulandım. Öylesine temizlenme ve kurulanma... Temizlendikten sonra giyindim ve geri çamaşırlarımı da toplayarak yine naylon torbalarına yerleştirdim. Bu durumdan sonra yatmam söz konusu olamazdı.

Gece hava iyice soğudu. Hücrelerin bulunduğu bölümün tavanındaki pencere camları kırık olacak ki, serin rüzgâr buradan olduğu gibi içeri dalıyordu. Eşofmanlarımı giymeme rağmen üşüyordum. Soğuk su banyosu ve esen bu soğuk rüzgâr karşısında hasta olmamam olası değildi. Kendimi korumamın tek yolu vardı, sabaha kadar zıplamak, iki adımlık yerde gezinip durmak. Yapacak başka bir şey de olamazdı ve ben de öyle yaptım. Sabaha değin iki adımlık hücremde gezindim, tepindim ve düşündüm. Ara sıra, bir iki dakikalığına, baş dönmesinin geçmesi için çamaşırlarımın üzerine oturuyordum. Ancak, sabah ışıklarının hücremi aydınlatışı ile oturduğum çamaşırlarımın üzerinde dalmışım. Hücre kat kapısının cırıldayarak açılması ile uyandım.

 orba dağıtıyordu gardiyan, iki tutuklu ile birlikte hücrelere. Bana vermediler. A  olmama rağmen aramıyordum yemeği. Vermeyeceklerini de çok iyi bildiğim için, çorba dağıtılırken, doğrulmadım bile yerimden. Suyumdan birkaç yudum aldım. Yeterliydi bu bana. Suyumu da idareli kullanıyordum. Ellerimi yıkamada da kullanmadım. Zorunlu banyodan sonra da kullanmadım bu suyu. Ellerimi de, vücudumu sildiğim ve kuruladığım gibi fanilamla temizlemiş ve kurulamıştım. Pislikten korkum yoktu. Korksam ne olacaktı sanki. Zaten temizlenmenin olanağı da yok. Verilen bir iki litrelik suyu da bu yolda harcamak olmazdı. Kaldığım hücre kanalizasyon suyu ile dolu, her tarafı bok kokuyor. Vücudumuz ve elbiselerimiz boka bulanmış. Bu durumda yapılacak tek şey, umursamamak ve pislige ve pis kokulara alışmak, istesek de istemesek de alışacağız.

Sabah,  gle ve akşam yoklamalarını asteğmenler yaptılar. Yüzbaşı hiç uğramadı hücrelere. Birkaç karar tebliğ ettiler. Tebliğ edilen kararlar, mahkemece verilmiş, m vekkillerime ait mahkeme kararları idi. Bunların tez elden temyiz edilmesi lazımdı. Örneğin, Zeki Yılmaz'la ilgili verilen idam kararı. Dışarıda iken kararı temyiz etmiş "müddeti muhafaza" dilekçesi vermiştim. Kararın tebliğinden sonra gerekçeli "lahiya"nın verilmesi gerekirdi. Burada bunu hazırlama durumunda değildim. Ne kalem ne de kâğıt vardı. Olsaydı da bir şeye yaramazdı. Bir gün evvel verdiğim dilekçelerin başına neler geldiğini görmüştüm. Dilekçe hazırlasam dahi, gitmeyeceğine göre, kâğıt kalem istemeye gerek görmedim. Ancak, kararların üzerine, içinde bulunduğum durumu,  zr m  ve kararın diğer avukat arkadaşlara tebliğini yazarak, kararları iade etmem gerekirdi.

Durumu gardiyana ilettim. Kalemini bana uzattı ve ben gereken notu yazdıktan sonra kararları gardiyana verdim. Ağır bir yükten kurtulmuş gibi ferahladım. Ferahlanmamda haklıydım. Kararların temyiz edilmemesi ve kesinleşmesi halinde, m vekkillerimin cezai durumları açısından sorumlu olurum. En azından vicdanen rahatsız olurum. Bu nedenle, gardiyanın kalem vermesine, kararı alıp gitmesine fazlasıyla sevinmiştim.

Sevincim kursağımda kaldı. Ögle yemeğinden sonra, elinde kararlarla, zenci suratlı, kıvırcık saçlı, yavşak bakışlı bir asteğmen

yanında iki askerle geldi. "Bunları sen mi gönderdin?" dedi. Soruya daha cevap vermeden, itiraz dilekçelerimin katili Osman da göründü. Kararların başına gelecekleri anladım. Her şeyi göze alarak "Bu kararların bana tebliğ edilmesi yasal değil. Mahkeme kararı, davaya katılan başka avukatlar da olduğuna göre, bana tebliğde yanlışlığa düşmüştür. Bu kararın iadesinin bana ve müvekkilime faydası yok. Mahkeme açısından zorluk doğurur, ister gönderin ister göndermeyin." diye konuştum. Hukuktan, haktan, insanlıktan haberi olmayan, şovenizm batağında, cehalet çamurunda bulanmış bu insanlar, benim "bu durum mahkeme açısından zorluk doğurur" şeklindeki belirlememi, kanımca samimi buldular. Böylece bana tebliğ edilen, mahkemeye iade ettiğim kararlar da yanmaktan kurtuldu. Bilahare avukatlarla temasımda, kararların mahkemeye gönderildiğini ve kendilerinin de bunu öğrenmeleri üzerine tebligatın kendi adlarına yenilendiğini belirttiler. Çok sonraları da bu kararların Yargıtay'ca bozulduğunu ve birisinin Yargıtay'ca tutukluluk durumunun kaldırıldığını öğrendim. Beni tutuklayan, tutuklandığımı bilen mahkemenin, usul yasası hükümlerindeki açık belirlemeye karşı, bu kararları bana tebliğindeki kasıt açık. Bunun yanında, dikkat çekici ikinci bir durum da, gözaltında iken ve daha hakkımda tutuklama kararı verilmemişken ve ben cezaevine daha getirilmeden bu kararın, cezaevine, bana tebliği için gönderilmesidir. Kayıt odasında, kayıt işlemlerinin sürdüğü sıra, bir subayın bana "Sen gelmeden ismin buraya geldi." demesi de bundan kaynaklanmaktaydı. Demektir ki, ben mahkeme önüne çıkarılmadan önce, tutuklanınam kararlaştırılmıştı.

Hücrelerimizin önündeki uzun koridor, taşan kanalizasyon suyu ile iyice dolmuştu. Çorba dağıtımından sonra, koridordaki suyun seviyesi, hücrelerimizdeki suyun seviyesine ulaşmıştı. Taşan bu sular, kanımca birinci, ikinci ve üçüncü hücrelerden tuvalete doğru akıyordu. Yanımdaki üçüncü hücredeki konuşmalardan belli oluyordu. Onlar da hücrelerine dolan ve tuvalete akan bu sudan ve verdiği kokudan rahatsız olmuşlardı. Çorbaların içiminden bir saat kadar sonra, koridorların temizliği başladı; üst kattaki hücrelerden getirilen tutuklulara temizlettiriliyordu. Ellerindeki süpürgelerle, görevlendirilen tutuklu arkadaşlar, suları, açık tuvaletlere doğru götürmeye çalışıyorlardı. Temizliği sürdüren üç tutuklu idi.

Bu uğraşı içindelerken, gelen tecrit çavuşu, pisliğin, yani bu kanalizasyon suyunun akıtılmasını ve koridorun temizlenmesini engelledi. “Hadi siz yerlerinize, banyoya ihtiyacı olanlar var.” diyerek üç tutuklu arkadaşı yerlerine gönderdi. Akabinde, çıırılçıplak duruma getirilmiş iki kişi gardiyanların arasında getirildi. Bu iki çıplak arkadaş, kollarından tutulmasına rağmen elleriyle önlerini kapatma çabasındaydılar. Çavuş, “Bakın bunlar PKK’lidirler, direniyorlar” dedikten sonra, koridora doluşan askerlerin ve tüm hücredekilerin gözleri önünde bu iki arkadaş, ayak bileğine kadar yükselen suların içine yatırdılar. Askerlerin ellerinde uzun uzun sopalar ve zincirler vardı. Suyun içine yatırılan bu iki genç arkadaş vurmaya başladılar. Sırtlarına, kalçalarına, bacaklarına, omuzlarına indirilen sopalar ve zincirler, değdikleri yerde iz bırakıyor ve kanatıyorlardı. Kanımca, bu iki genç getirildiğinde saat ondu. Bu sıralarda başlayan dayaklama, saat on bire değin sürdü bir süre vuruluyor ve akabinde suyun içinde yüzdürülüyorlardı. Bu gençlerin dayaklanması sırasında, bağırtiları bastırmak için olsa gerek, Mehmet Çavuş diye adlandırılan bölüm çavuşu da ikinci ve üçüncü kat hücresinde bulunan tutuklulara marş söyletiyordu. Dayaklayan askerler, zaman zaman nöbet değiştiriyorlardı. Yorulan, elindeki sopayı veya zinciri, sahnelenen barbarlığı ve canavarlığı zevkle, kahkahalar atarak izleyen askere veriyor ve kendisi izleyici bölümüne geçiyordu. Bağırtilamak, söylenmek, “yeter” demek, nara atmak para etmiyordu. Acımanın ne olduğunu, insanlığı unutmuştu bu Mehmetçikler. Nasıl zevk alınıyor diğer bir insanın sızlanışından ve ıstırabından, bilinmez ve anlaşılmaz bir olgu. Acaba tüm insanlar böyle mi? Bu insanlık dışı uygulama karşısında, birisi acı içinde kıvrılırken, nasıl kahkahalarla gülünür? Bu gençleri dayaklayan, dayaklamayı zevkle seyredip gülen bu askerlerin hepsi de, görünüşleri itibariyle köylü çocuğu, ana baba evladı. Hepsi de, toplum içinde, toplumdaki bireylerle ilişki kurarak yaşamını sürdüren insanlar ve hepsi de birer yürek taşıyor. Bu nasıl olur? Bu derece şartlanma ve bu derece gaddarlık mümkün mü? İnsanı düşündüren bu...

Yemek karavanalarının gelişi ile perde kapandı. Tecrit çavuşunun yönetiminde, Mehmetçik gardiyanların sahnelediği ve oynadığı, senaryosu güvenlik konseyince hazırlanan, hâkimlerin,

savcılarının onayından geçen vahşetin, kin ve intikamdan kaynaklanan, kan kokan “arkası yarın” programının bir sahnesi de böyle bitti. Yapılan işkence sonucu baygınlık geçiren, hareket kabiliyetlerini yitiren iki yiğit genç, kollarından çekilerek götürüldüler.

Öğle yemeği dağıtıldı. Bana da verdiler. Mercimek ve bulgur pilavı... Tek tabağım vardı, mendilimle silmiştım içini. Zorunlu olarak iki yemeği karıştırdık birbirine. Her birinden yarımşar kepçe... Toplam altı yedi kaşıklık bir şey... Tabağın pisliğine aldırmadan verileni, iki lokma ekmekle birlikte indirdik mideye. Suyum azalmıştı. Hepsini içmeyecektim. Tabakla kaşığı da yıkamam gerekiyordu. Gardiyan, suyu verirken iki günlüktür demişti. Yemek için de öyle denmesine rağmen bugün yemek verdiler. Az çok, birazcık yedik. Su verebilirler hesabını yaparak, bir kısım suyu içmek ve geri kalanıyla iyi kötü tabak ve kaşığı yıkamayla aklıma koydum.

Yemek sonrası, koridorun temizliğine yine başlandı. Temizlik, bir saat kadar sürdü. Temizlik yapan arkadaşların koridoru temizleme işlerini devamlı izledim. Ara sıra göz göze geliyorduk bunlarla. Başlarında bekleyen gardiyan, tembihlemiş olacak ki, bana doğru rahatlıkla bakamadıkları gibi, diğer hücredekilere de bakamıyorlardı. Yanımdaki hücreden birisi, hücremizin önünü temizleyen arkadaştan sigara istedi. O da yardımcı olmanın hesabındaydı ve konuşmak özlemini duyuyordu. Koşullar el vermediği için yapamıyordu bunu. Bir iki kere denemek istedi, fakat yapamadı ve her iki seferinde de gömlek cebinden çıkardığı sigarayı tekrar geri cebine bıraktı. Kanımca, görülmesi halinde, göreceği cezadan, dayaklanmaktan korkmuyordu. Korkusu, görüldüğünde, yiyeceği dayağın yanında sigaranın da geri alınmasındaydı. Görülmesi halinde beklenecek sonuç da ancak bu olurdu.

Yemek sonrası, iki kez rahatsız edildim ve akşama yakın da tekrar “banyoya” sokuldum. Bu, yirmi dört saat içinde yaptığım ikinci “banyo” idi. Bu kez “banyomu” yaptırırlarken, cezaevi müdürü, cezaevi iç emniyet amiri Yüzbaşı, cezaevi doktoru ve asteğmenler de hazırды. Sinema seyrederek gibi seyrediyorlardı, askerlerin beni zorla boklu suya sokmalarını ve yüzüme gözüme bokları şampuan diye sürmelerini. Eğlenceli geliyordu bu sahneler kendilerine. Gülmeye ihtiyaçları vardı ve bu barbarca oyunları seyrederek zevkleniyorlar ve bolca gülüyorlardı. Üçüncü ve dördüncü katlarda bulunan

tutuklulara “Komando” marşını söyledikleri sıra ben soyunduruldum ve hücrenin içindeki boklu suya sokuldum. Yine külotla girmiştim suya. Bu, pislenen ikinci külotumdum. Yine yirmi dakika kadar tuttular beni suda. Binbaşının, “Tamam, yeter” demesi ile gardiyan erler bırakıverdi beni. Yeterli geldi bu kadar eğlence binbaşısıya. İzledikleri filmin ruhsal doyumunu içinde gidiverdiler. Bu doyum içinde oldukları, giderken attıkları kahkahalardan ve neşeli konuşmalardan anlaşılıyordu. Onlar ayrılıp gittikten sonra giyiniverdim elbiselerimi. Bir fanilamı daha temizlik için kullanmak zorunda kaldım. Temizlenmenin başka yolu yoktu. Bir gün evvelki fanilam da daha kurumamıştı. Bu fanilamı da iyice sıkarak onun yanına seriverdim.

Akşam yemeğini, gardiyanla birlikte bölüm çavuşu dağıttı. Yanlarına bir de tutuklu genç almışlardı. Bana yemek verilirken, tuvalet ihtiyacım olduğunu söyledim. Üçüncü hücredekileri yukarı çıkardılar ve beni de üçüncü hücreye aldılar. Yemeğimi de alarak üçüncü hücreye gittim. Ancak çavuş, beni üçüncü hücreye alırken gardiyana “Yemeğini yedikten sonra yine dördüncü hücreye al” demişti. Bu nedenle çamaşırlarımı almadım yanıma. Üçüncü hücrenin tuvaleti vardı. Yarım fıçı kadar da su vardı. Yemek yemeden önce tuvalete gittim. Elimi yüzümü kısmen de olsa yıkadım. Bu fırsatı değerlendirmek istedim. Yemek yedikten sonra tabağını da bir miktar su ile yıkadım. Suyun tümünü harcamadım. Yerime götürüleceğim sıra, yanımda götürmenin hesabını yapıyordum. Yoklama yemek yediğim sıra yapıldı. Yoklamadan sonra gelen olmadı ve ben unutuldum. Eşyalarım ve paltom dördüncü hücrede kalmıştı. Geceyi öyle geçirdim. Üşüdüm, fazlasıyla üşüdüm. Ama diğer hücreye nazaran daha rahattım.

Sabahleyin kapının açılışı ile birlikte gelen gardiyan, beni eski hücreme, “banyolu odama” aldı. “Banyolu odama” geçerken su bidonunu da aldım. Gardiyan ses etmedi. Benden, dibinde az su kalmış naylon kabı istedi. İçinde kalan az suyu bidona boşalttım ve naylon kabı verdim. Suyumun biraz fazla olması dahi sevindirici idi. Bu kadarcık ilgi bile, nedense, insanda az da olsa ruhsal bir rahatlık sağlıyor.

Sabahleyin üç kaşık çorba verildi tutuklulara. Bu kadar nimete karşı zahmet de vermek gerekir. Tutuklunun yediğini zehretmek

ve zıkkım etmek, ettirmek gerekir görüşü egemen cezaevinde. Çorbalar içilir içilmez başladı bağıra bağıra marş söylemek. İkinci, üçüncü ve dördüncü kat hücrelerindeki tutuklulara söyletiliyordu bu marş. Sabahın sekizinde başladı, durmaksızın, saat on ikiye değin aynı marşlar tekrarlandı durdu.

Bu zaman zarfında da, üç kere sıra dayağı çekildi tutuklulara. Beş kişi de koridora çıkarılarak bayıltılınca kadar dövüldü. Her ne hikmetse, bu defa sıra dayağından biz de kurtulamadık. Yapılan marş çalışması öğleden sonra yapılacak sınav için bir çalışmamış. Sınavda başarılı olmayanlar, koğuşa gitme hakkını yitiriyormuş. Çavuş, marşları söylettirirken tekrar tekrar vurguluyordu. Koğuşa gidebilmek için, İstiklal Marşı, Andımız, Atatürk'ün Gençliğe Hitabı'nı ezbere bilmek gerektiği gibi, marşları iyi bir biçimde söylemek ve Atatürk'ün ilkelerini de öğrenmek gerekiyormuş. Bu söylenenlerin, ciddiye alınacağını düşünmüyordum bile. Çavuşun da bunda ciddi olduğunu zannetmiyordum. Marş işkencesini sürdürmenin ve dayak atmanın gerekçe ve bahanesidir diyordum kendi kendime.

Doğruymuş çavuşun dedikleri. Öğle yemeği sonrası başlayıverdiler sınava. Birkaç çavuş ve yirmi kadar asker sürdürüyorlardı sınav seremonisini. İkinci kattan başladılar. Her hücrede tek tek andımızı söyletiyor ve İstiklal Marşı'nı okutuyorlardı tutuklulara. Sınavın yetkilisi ve sorumlusu çavuş, zemin katın koridorunda, sırtını duvara dayamış, izliyordu. Ben de hücremin dip kısmında paltoma sarılmış, uyumaya çalışıyordum. Uyursam rahatlarım diyordum. Dalmıştım. Çavuşun bağırması üzerine uyandım. Sınavı başaramayanlar vardı. Dayak düzeni alınacaktı. Benim de dayak düzeni almam gerekiyormuş, Çavuş'un bağirtısı benim içinmiş. Neyse ki biraz merhametli davrandılar bu kez. Her ele üçer cop vuruldu. Sınav saat 17'ye kadar sürdü. Elimin sızısından uyumam da mümkün değildi. Sınavın sonunu, İstiklal Marşı'nı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni ve Türklük Andı'nı tekrar tekrar dinleyerek getirdik.

Akşam yoklamasına Yüzbaşı, "Co" isimli köpeği ile geldi. Hücre kat koridorlarında tur attıktan sonra, gelip benim hücrenin önünde durdu. Co arkasındaydı. Yüzbaşı parmaklarını birbirine vurarak ses çıkarıyordu. Her ses çıkarışa Co dikkat kesiliyor ve hamle

yapar gibi oluyordu. Köpekle bir oyun tezgâhlamak istiyordu. Aklımdan öyle geçti. Bu nedenle köpeği dikkatle izliyordum. On saniye kadar beş no'lu hücredekilere ve bana baktı ve birden bire çavuşa dönerek "Bu ve bu" diye, benimle 5 no'lu hücredekileri işaret etti. Beklemeden de gitti. Ya dayaklanacaktık ya da "banyoya" sokulacaktık. Her ikisi de olabiliirdi. Saatimi çıkardım, ceketimi çıkarıp naylon torbanın içine, kirlenmesin diye bıraktım. Altıma serdiğim diğer çamaşırlarımı da topladım ve naylon torbaya yerleştirdim. Ben bu hazırlık içinde iken zemin kat gardiyanı geldi, eşyalarımı toplamamı söyledi. İkinci kat üçüncü hücrenin kapısı açılıp "İçeri gir" denilinceye kadar endişeli idim. Hücrenin kapısı kilitlendikten sonra endişem ve korkum kayboldu. Bu hücre "banyolu" değildi. Sonradan öğrendim ki ikinci kat hücrelere "radyolu, televizyonlu" hücreler deniyormuş. Her şeye rağmen, birinci kat hücrelerine nazaran çok mükemmeldi. Islak değildi, tuvaleti vardı ve duvarları bokla sıvanmamıştı. Günde yarım saat veya bir saat musluklardan su akacaktı. Bunu düşünmek bile rahatlatıyordu beni. Suyun akışında da, pislenmiş elbiselerimi yıkamayı ve soğuk su ile banyo yapmayı düşünüyordum. Burada da yatak ve battaniye yoktu.

Akşam saat 21.00 sıralarıydı. Zemin kat hücre kapısı açıldı. Kalabalık bir grup girdi birinci katın koridoruna. Bulunduğum yerden görünüyordu gelenler. Gelenlerin arasında, askerlerin dışında sivil giyimli uzun saçlı kişiler de vardı. Hücre kapıları açıldı ve kapandı. Kapı seslerinden bunların 4 ve 5 no'lu hücrelere bırakıldığını tahmin ettim. Gardiyandan yiyecek bulunup bulunmadığını sordular. Gardiyanın "kantin kapalı olduğu gibi lokantalar da kapalı" şeklindeki alaylı cevabına karşın, yeni gelen tutuklular yiyecek bir şey bulunması konusunda ısrar ettiler. Bunun üzerine gardiyan "Kusura bakmayın efendiler. Bu saatten sonra lokantalarımız kapalıdır" deyip çıkarken, kat kapısının önünde duran asker de, "Eşek oğlu eşekler kendilerini lüks otelde zannediyorlar. Daha bok kokusunun farkında değiller!" diyerek, sert bir şekilde kapıyı kapadı ve kilitledi.

Askerlerin gidişinden sonra, gelenlerin kim olduğunu öğrendik. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç'ın, Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nce tutuklandıklarını, gözaltına

alınmazdan önce öğrenmiştim. Bugün getirilip zemin kat hücrelerine bırakılanlar, bu üç milletvekili imiş. Kat nöbetçilerinin yokluğundan yararlanarak, birkaç saniye konuşabildik kendileri ile. Diğer hücrelerdeki arkadaşların araya girmesi ve zemin kat kapısının gıcırdaması ile hem kendileri hem de dış dünya ile ilgili yeterli bilgi alamadık.

Zemin kat gardiyanı battaniye getirmişti milletvekillerine. Her birine birer battaniye veren gardiyan, kat koridorundan daha ayrılmamıştı. Asteğmen Osman üç askerle birlikte girdi içeri. Verilen battaniyeleri kendilerinden aldırarak kalorifer radyatörünün üstüne bıraktırdı. Kanımca, kat gardiyanının battaniyeleri getirip dağıtması bir oyun olduğu gibi, Asteğmen 'in gelerek battaniyeyi geri alması ve tam karşılarında görecekları bir yere bırakması da, oynanan oyunun bir bölümü idi. Kişiyi psikolojik etkileme, baskı altında tutma ve tahrik etme... Manevi işkence buna derler işte. Oynanan oyun da buydu. Büyük bir ihtimalle bu oyunu da Asteğmen Osman düzenlemişti. Celal Paydaş battaniyelerin alınmasına itiraz eder oldu. Bir şeyler söyledi, söylediklerini anlamadım ama ses tonundan tepki gösterdiği anlaşılıyordu. Asteğmen fazla konuşmasına fırsat vermedi ve "Burası lüks otel değil, cezaevidir. Sizi kuş tüyü yatakta yatıracak değiliz" diyerek ayrıldı. Arkasından giden askerlerden biri de "Kendilerini halen milletvekili zannediyorlar, domuz oğlu domuzlar" diyerek kat kapısını sürgüledi.

Üçüncü gecemdi. Hücrelerde ne kadar süre kalacağımı, koğuşa götürölüp götürölmeceğimi, yaşam kurallarının ne olduğunu bilmiyordum. Kendime gelememişim, olayları ve yapılan uygulamaları düşünerek, sıhhatli bir biçimde değerlendirememiştim daha. Yapılanları yadırgamıyordum, beklediğim şeylerdi. Sömürgeci devletin şoven generallerinin, subaylarının, şovenizm açısından ve dinsel yargılarla şartlandırılan erlerinin başka türlü davranması, Kürdistan ulusal demokratik muhalefetine, devrimci demokrat ve yurtsever insanları üzerinde bilinen tarihsel barbarlığını sergilememesi olası değildir. Bunu bildiğim için yapılanları yadırgamıyordum. Önemli olan, en ağır şartlarda dahi yaşayabilmek ve var olan koşulları en iyi biçimde değerlendirerek yaşamı sürdürebilmek, sağlıklı kalabilmek. Direnmenin, direnebilmenin amacı ve koşulu da buna bağlıdır.

Yeni hücremi beğendim. Zemin kat hücrelerini gören bir insanın, bu hücreyi beğenmemesi mümkün değildir. Tuvalette pis boru arkasına sıkıştırılmış çaputları çıkararak, beton sediri, hücre zeminini biraz temizledim. Fıçıda biraz su vardı. O suyla, yüzümü gözümü ve hafifçe de kafamı yıkayıverdim. Tabağımı ve kaşığımı, mendilimi bulaşık bezi olarak kullanarak, temizce yıkadım, işim bittikten sonra, çamaşırlarımın içinde bulunduğu naylon torbaların üstüne oturdum. Keşke bir battaniyem olsaydı, diyordum. Güzelce yere serer ve üzerine otururdum. Nemli olmaması nedeni ile ikinci kat hücreleri, zemin kat hücrelerine nazaran biraz daha sıcaktı. Daha doğrusu, zemin kattaki hücreler kadar soğuk değildi sadece. Soğuk olmasına soğuktu ve yine üşüyordum. Paltomun altında ısınmam da olası değildi. Bu nedenle, çoğu zamanımı ayakta tepinerek geçirmek durumundaydım.

İkinci kata çıkarılışımda, bu kata çıkarılış nedenimi araştırdım kafamda. Bunları düşünürken, daha Celal Paydaşlar getirilmemişti. Bana iyi davranılması hususunda dışarıdan etki mi oldu? Beni seven savcı ve yargıçlar vardı, bunlar, yapılandan üzüldükleri için, fazla baskı altında tutulmamı engellemek açısından, cezaevi müdürüne ricada mı bulundular? Yoksa cezaevi yönetimine bağlı olarak çalışan, dışarıdayken tanıdığım, bana sevgi ve saygıları olan asteğmenler mi bu durumu sağladılar? Her üçünü de olası bulmuyordum. Başka bir oyun var bunda diyordum kendi kendime. Tabii Celal Paydaşların gelişinden sonra, oyun ve benim ikinci kata çıkarılışımın nedeni anlaşıldı.

Sabahleyin saat altı buçukta kat kapıları açıldı. Kapıyı açan gardiyan, "Uyuyanı geldiğimde görmeyeyim. Görürsem kendisini de kaynanasını da s..." diye bağırduğında, ben uyanıktım. Eşyaların üzerine oturmuş, paltomu başıma çekmiş, ısınmaya ve kestirmeye çalışıyordum.

Sabah çorbasını dağıttılar. Çorbayı dağıtan Z. ile C. idi. C.'nin elinde ekmek torbası, Z.'nin elinde çorba karavanası vardı. C. önümden geçerken hücreme bir paket Bafra sigarası ile bir kibrit attı. Arkadan gelen asker görmemişti. Sigarayı ve kibriti hemen paltonun cebine zulaladım. Un çorbasıydı. Haksızlık yaptı Z... Her gün yediğimden, yeni verilen çorbadan fazla bıraktı tabağıma. İtiraz etmek istedim olmadı, kepçedeki çorbayı olduğu gibi boşalttı

tabağıma. Çorbanın tadı ve görünümünü önemli değildi. Önemli olan sıcaklığı idi. Çorba tabağını bir süre, ısıtsın diye dizlerimde tuttum. Dizlerimin üzerine bıraktım ve sıcaklığından yararlandım. Ağır ağır yudumluyordum çorbamı. İçimi ısıtıyordu. Dizlerimi ve ellerimi ısıtmayı amaçladığım için ağır ağır içiyordum çorbayı. Çorbanın, tabağa intikal eden sıcaklığı kayboluncaya kadar tabağı dizlerimin üstünde ve ellerimin arasında tuttum. Aslında içimi ısıtan yalnız çorba değildi. Sigaramın oluşu da içimi ısıtmıştı. Paltomun cebinde bir paket sigara ve bir kutu kibritin bulunması gerçekten sevindirici idi...

Çorbamı içmiş ve tabağımı az suyla yıkamıştım ki, kat çavuşu sayıma geldi. Küfürlü, onur kırıcı laflar ve davranışlarla sayım yapıldı. Her zaman olduğu gibi sayım kalabalık bir grupta yapıldı. Çavuşla birlikte sayıma gelen on kadar asker, hücremin önünde durdular. Bu askerlerin bakışları ve kinayeli süzüşleri gerçekten iğrençti. Aşağılık davranışları, aşağılık lafları yanında, kinayeli ve alaycı bakışları, gerçekten işkencenin ruhsal açıdan en iğrençlerindendi. Bilahare yazıcı olduğunu öğrendiğim, kendini okuryazar kabul eden ve bilgiç görünen esmer ablak suratlı asker, "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni ezbere bilir misin?" sorusunu yöneltti bana. "Hayır, bilmiyorum" dedim. Verdiğim yanıt, adamın hoşuna gitmedi. Pür hiddetle "Sen avukatsın, hukuk mektebini okumuşsun. Bu mektepte sana öğretmediler mi? Öğretmez olurlar mı? Öğrettiler de sen öğrenmedin" diyerek, ellerimi uzatmamı istedi. "Hukuk mektebinde böyle şeyler okutmazlar" dedim ve isteği uyarınca ellerimi uzattım. Her elime ikişer cop vurması yetmiyormuş gibi, "Biz de okuduk. Fakültelerde neler okutulduğunu biliriz. Size sadece komünistliği öğretiler, orayı da düzeltereğiz" der demez, yüzüme tükürdü. Yaptığı bu aşağılık hakareten gurur duyan bu yazıcının gel de insan olduğunu, bir aile içinde yaşadığını düşün ve bunun gibi binlerce insanın oluşturduğu bu toplumun geleceğini değerlendir.

Bir patron çocuğu mudur? Zengin bir ailenin evladı mıdır? Babası iri kıyım bir bürokrat mıdır, yoksa toprak ağası? Görünüme göre hiç birisi değildir. Öyle de olabilir. Belki de demir ocaklarında, kömür yataklarında, makine başında ter döken, balyozunu sallarken akşama götüreceği ekmek parasını düşünen bir işçinin

veya elinde tırmığı, tırpanı tarlada, kızgın güneşin altında tahılsal karın tokluğuna, günün on saatinde çalışan bir köylünün oğludur. Her ne olursa olsun, kimin oğlu olursa olsun, her şeye rağmen, bu aşağılık hareketi yapan, yüzüme tüküren, bir ana, bir baba ve bir aile sahibi ve toplum içinde yaşayan, suratı ve fiziksel durumu ile insan olan bir insandı. Göbek adı Mehmet olan bir insan...

Zemin kat koridoru yine kanalizasyon suyu ile dolmuştu. Yağan yağmurdan olsa gerek, birinci kat ara koridoru da dolmuştu suyla. Yukardan gelmişti talimat, kat temizliğine beni çıkardılar. Elimde süpürge, onuncu hücreden başlamak üzere koridordan yürümeye başladım. Hücrelerin önünden geçerken, içerdekilere göz atıyordum. Tanıdık surat aradım. Yoktu tanıdığım. Ama hepsi beni tanıyordu. Bakışlarından ve tebessümlerinden anlıyordum. Bana yapılanlar karşısında üzüldüklerini, kaş göz işareti ile anlatmak istiyorlardı. Onuncu hücre su ile dolu idi. Zemin kattaki banyolu hücreler özel olarak doldurulmuştu. Küme küme boklar yüzüyordu suyun üstünde. Birinci katın koridoruna dolan sular, buradan taşan sular. Beton sedir üzerinde kirli külotlar ve kirli gömlekler duruyordu. Bunlar da, burada, birçok arkadaşla zorunlu "banyo" yaptırıldığının işaretiydi. Hücrenin önündeki suları, parmaklıklar arasından zemin kat salonuna akıtırken, bir gün bu odada suya sokulacağımı ve dayaktan geçirileceğimi düşünemezdim.

Kat salonunun temizliğini bitirdim. Sıra, hücre önüne bırakılan çöp tenekelerinin ve kutularının boşaltılması işine geldi. Tek tek bu kutuları alıyor ve dış salona götürüyor ve oradaki büyük torbalara boşaltıyordum çöpleri. Dokuzuncu hücrede beş kişi, diğer hücrelerde üçer kişi vardı. Tebessümleri görünürde idi. Hepsinin yüreği yanıktı ve hepsinin suratlarından okunuyordu çektikleri ıstıraplar. Görülüyordu bakışlarında (kavgaya imanları) sömürgecilere ve zalimlere olan hınçları. 6. hücreydi yanılmıyorsam... Çöp tenekesini almaya geldiğimde, gençlerden birisi çöp tenekesine bir sigara attı. Gardiyan, genç arkadaşın bu hareketini gördü ve beni izlemeye başladı. Sigarayı almadım, hiçbir harekette bulunmadım. Böyle bir davranışta bulunsaydım, atılanın sigara olduğunu anlayacaktı. Atılanın bir kâğıt parçası olduğu görünümünü verdim. Çöp kutusunu torbaya boşaltırken de gardiyanın gözleri üzerimdeydi. Kuşkulandı, bu nedenle bana doğru yürüdü.

Arayabilirdi. Bu ihtimali göz önüne alarak kutunun içindeki çöpleri torbaya boşaltırken, sigarayı elimle ezdim ve ufalttım. Ben ellerimi torbanın içinden çıkarırken gardiyan yanımda idi ve ellerimin boş olduğunu da gördü. Buna rağmen beni aramayı da ihmal etmedi.

İkinci katın koridor temizliği bittikten sonra, zemin katın koridor temizliğine başlandı. Bu katın temizliğine görevli olarak Cemal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç çıkarıldı. Her üçü, ellerindeki süpürge ile acemi acemi koridorun sularını akıtmaya çalışıyorlardı. Temizlik işlemi bitinceye kadar izledim. Üçünün de suratı asıktı ve durumdan memnun görünmüyorlardı. Bir ara bu arkadaşlarla, aynı hücrede buluştuk ve uzun süre birlikte kaldık. Celal Paydaş, o günkü temizlik işleminin, kendisine çok ağır geldiğini ve bunu unutamayacağını söyler dururdu. Kendisine, "Buna üzülmemek gerekir. Oranın temizliğinin yapılması sağlığımız açısından önemliydi" der ve teselliye çalışırdım.

Hücrelerin, koridorların temizliğinin yaptırılması, kendi sağlığımız açısından önemliydi. Bunu hepimiz seve seve yapardık. Gel gelelim ki, bu adamlar bu temizliği bizim sağlığımız açısından değerlendirmiyorlardı. Bu amaçla da temizlik işlerini bizlere yaptırtmıyorlardı. Böyle bir amaçları olsaydı, banyolu hücrelerin tıkanan kanalizasyon boruları açılırdı ve bu pislik de ortalığa yayılmamış olurdu. Adamlar, her durumda ve her fırsatta işkence yapmanın, ezmenin, zulmetmenin hesabındaydılar. Bu nedenle, kanalizasyon borularını tıkamışlardı ve bu nedenle, her gün kanalizasyon suyu ile dolan bu koridoru tutuklulara temizletiyorlardı. Gençler, bu konuda arzulu olmamalarına rağmen, biz ihtiyarları bu hizmete sunmalarının başka amacı da olamazdı.

Temizlik işi bitmiş ve hücreme alınmıştım. Bir süre Celal Paydaşlar'ı izledim. Onların da işleri bitti ve hücrelerine alındılar. Yüzbaşı'nın veya diğer talimat vermeye yetkili kişinin bulunmamasından istifade ederek, gece iyice inceleyemediğim hücremi incelemeyi ve zula yerlerini yoklamaya başladım. Su borularının arkasına sıkıştırılmış, yırtılan bir külot veya faniladan yapılmış bir bağ ip buldum. Galiba çamaşır sermek için hazırlanmış. Çünkü ipin bir ucu su borusuna bağlıydı. Herhalde lazım olur diye tekrar yerine bıraktım. Su geldiğinde, fırsat bulursam, çamaşırlarımı

yıkamayı düşünüyordum. Kalorifer radyatörünün arkasına baktım. Bir mukavva sıkıştırılmıştı. Çıkardım, üzerine oturabilecek kadar genişlikteydi. Görürlerse alırlar korkusuyla, bunu da eski yerine bıraktım. Gece altıma atarım, iyi olur dedim kendi kendime. Yüznumara kısmına girdim. Gözüm alışincaya kadar bekledim, çünkü içerisi karanlıktı biraz. Yüznumara pislik içinde idi. Temizlenmesi gerekirdi. Bunun temizleme işini de suyun akacağı zamana bıraktım. Pisliğin içine batmış ve içinde su bulunan teneke kutuyu da çıkardım ve lavabonun altına bıraktım. Yüznumaraya girildiğinde, temizlenmek iyi olurdu. Gözaltında iken Nurettin Yılmaz, hücrelere, hücrede kalan arkadaşların, sigara, kibrit, şeker, gazete, dergi, kâğıt ve kalem gibi şeyler zula ettiklerini söylerdi. Hatta kendisinin de, bir hücreye, ağaların koğuşunda iken eline geçen birkaç gazeteyi ve dergiyi, sırtında gömleğinin altında zula ederek getirdiğini ve okuduktan sonra yüznumarada sakladığını söylemişti. Bu nedenle yüznumarada bulunan bütün zula yerlerini ciddi biçimde arıyordum. Elimi bir üst kattan gelen pik borunun arkasına soktum, bir gazete tomarı geldi elime. Ağır ağır çekip çıkardım. Şubat ayının Yankı dergisi idi. Onu da hemen yerine bıraktım. Zula yeri hoşuma gitmişti. Paltomun cebindeki sigara ve kibriti de getirerek aynı yere bıraktım. Bu zevki de gece tadacaktım.

Ben arama işini bitirmiştim, musluklar akmaya başladı. Suyun akması ile bütün hücrelerde telaş başladı. Önce su bidonunu doldurdum. Bilahare, bulduğum teneke kutuyu iyice temizledim ve su ile doldurdum. Çorba kabını (yemek tabağını) yeniden yıkadım. Bu arada yüznumarayı ve hücrenin içini temizledim. Külotumu ve fanilamı lavabonun içine bırakmıştım. Akan suyla biraz yumuşamıştı. Onu yıkadım. Ancak soğuk suyla ve sabunsuz temizlenmesi güçtü. Ama yine faydalıdır diye yıkadım ve suyunu süzerek kaloriferin üzerine astım. Bir sabuna ihtiyacım vardı. Tıraş olmam için Permatik jilet de gerekliydi. Gardiyan geldiğinde, kendisinden, sabun ve Permatik jilet isteyecektim. Öyle kararlaştırdım kendi kendime.

Sular kesildi. Yapacak iş kalmadı. Volta atmaya başladım hücrede. Aklıma hücrenin boyutlarını ölçmek geldi. Uzunluk üç adım, genişlik iki adımdı. Ayak hesabına göre de, genişlik, beş ayak;

uzunluk yedi ayak çıktı. Adımları 60 santim ayakları da 20 santim kabul ederek, kafamdan hücrenin alan kapsamını çıkarmaya çalışıyordum. Bu arada "Dikkat" komutu çekildi. Usuldü, Yüzbaşı veya yetkili bir subay gelince, "Dikkat" çekilirdi.

Yüzbaşı dördüncü katta idi. "Dördüncü kat birinci hücre beş kişi ile emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım", "Dördüncü kat ikinci hücre emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım" tekmili ile çınladı ortalık. Aynı biçimdeki tekmiller, birkaç hücre sonra kesildi. Üçüncü ve ikinci kattan tekmil verilmedi. Yüzbaşı da üzerinde durmadı. Yüzbaşı benim hücrenin önünden dönüp bakmadan çekti gitti. Dönüşünde de aynı biçimde davrandı ve birinci kata indi. Milletvekilleri ile konuşuyordu galiba. Konuşma sesleri geliyordu, ancak, ne söylediklerini anlayamadım. Yüzbaşı'nın sesi yükseldi. Bizlerin de duyabileceği yüksek sesle konuşuyordu.

"Siz Apocu'sunuz, belki de değilsiniz, ama onlara yardım ettiniz, ben, babam da olsa acımam. Milletvekili, bakan, general tanımam. Bu cezaevinin kapısından giren artık benim ellerimdedir. Yukarıda Allah, burada ben varım. Adamı döverim, söverim, asarım, öldürürüm de. Bana bu görevi Kenan Evren paşam verdi. Onlar beni yetkilendirdi. Kıbrıs'ta da beraber çalıştık. Orada Rumlar'ı astım, kestim, elimi karıların a.. soktum. Bana git Diyarbakır'daki bölücüleri terbiye et dediler. Yetki verdiler. Ben edebiyattan anlamam, ben dayaktan anlarım. Benim koyduğum kurallara uymayan ceza görür ve ben affetmem. Kimseden de korkmam. Diyarbakır'da silahsız geziyorum. Yüzbaşı işkence yapıyor diyorlar, doğrudur, işkence yapıyorum. Türklük için yapıyorum. Bunu komutan da biliyor. Savcılar, yargıçlar da biliyor. Buraya giren adamın ölünceye kadar tahliye olmasını istemem. Tahliye kararı verecek savcıyı da hâkimi de s... Neler döndüğünü biliyoruz. Bunu bilersiniz ki, ben yaptıklarımla Türklüğün şerefini koruyorum."

Konuşmasını zemin kat koridorunda, kendisini herkese gösterecek biçimde, gezinerek yaptı. Meşhur köpeği Co da, seyis atı gibi aynı düzeyde ve belirli bir mesafe ile arkasında gidip geliyordu. Ani ve sert dönüşleri, el parmaklarını birbirine vurarak, tik tik ses çıkarması, azametinin işaretleri idi. Bir kahraman edasıyla ve gururla konuşuyordu. Kapının önünde ve duvar kenarlarında sıralanan askerler de kendisini hayranlık içinde seyrediyor ve

dinliyorlardı. Ne kendisi ve ne de onu hayranlıkla dinleyen askerleri, yaptığı konuşmanın, biri birinin zıttı, biri birinden kopuk sözcüklerin arka arkaya sıralanmasından başka bir şey olmadığını, diğer yandan, bu konuşmanın gerçekleri ifade ettiğini, bunun da, şerefini korumakla kendisini görevli saydığı Türklüğün (Türklük, dediği gibi ise) şerefsizliğini getirdiğinin farkında değillerdi.

Yüzbaşı konuşmasını bitirdi, kucağına sıçrayan Co'nun tebriki ni kabul edip onun başını okşadı ve gardiyanlara "Dördüncü kata bugün çay verilecek, yalnız Şerafettin'e verilmeyecek. Battaniyesi olmayanlara birer battaniye verilsin." talimatını vererek ayrıldı. Konuşmasını bilmiyor ama işkence oyunları oynama hususunda gerçekten usta. Bu talimatı, usta olduğunu gösteriyordu.

Konuşmalardan, gidip gelmelerden anladığım kadarı ile dördüncü kata çay ve gazete verdiler. Tabii, bu mükâfatlar günlüktü sadece. Bizim katta, benim dışımda herkese, yarımşar paket sigara verildi. Küfürler, hakaretlerle öğle yemeğine kadar sürdü bu dağıtım işi. Bana sigara vermedikleri gibi öğle yemeği de vermediler. Akşam da sadece yarım ekmek verdiler. Yüzbaşı'nın özel talimatıydı anlaşılan. Beni sevindiren bir battaniyenin verilmesiydi.

Usuldenmiş, yeni gelenleri, hücreye alınanları, cezaevinde çalışan tüm personelin, gardiyanların gelip görmesi ve tanınması. Tabii ki, bu da yöneticilerin verdiği talimat uyarınca yapılıyordu. Kendiliğinden veya duyulan tecessüs sebebi ile oluşturulan bir durum değildi. Amaç, kişinin izzetinefsini ve gururunu kırmak ve sinirlerini tahrip etmektir. Koğuş gardiyanları, yazıcılar, nöbet tutmayla görevli erler, bölüm çavuşları ve onbaşlıları, asteğmenler, astsubaylar, kolorduda görevli binbaşlılar, yarbaylar ve albaylar, hayvan panayırını dolaşır ve kafesine kapatılmış bir maymunu veya sincabı seyrederek gibi hücre koridorlarında tur atar giderlerdi. Milletvekillerinin gelişi ile bu trafik biraz daha yoğunlaştı. Küçümseyen bakışlar, alaylımsı tebessümler, içindeki kını açığa vuran laflar, şovenizm kabalığından doğan kabarmalar, iğrenç küfürler ve onur kırıcı hareketler yanında, Türkçülük nutukları, dini vazalar, arkasından da dayak, bizi görmeye gelenlerin bizlere sunduğu hediyelerdi.

Çay, sigara, gazete, battaniye amaca varmada, araç olarak kullanılıyordu. Gördüğüm kadarı ile (koğuşlarda da aynı durum vardı)

battaniyenin verilmesi, alınması, çayın verilmesi, sigara verilmesi, farklı muameleler, bir program doğrultusunda, belirli bir sonuca varmak için değerlendirilmiştir ve kullanılmıştır. Tutukluların belirli zafiyetlerini ve özlemlerini yitirmeleri, alışkanlıklarını kaybetmeleri istenmiyordu. Bu özlemler devamlı sıcak tutuluyordu.

Örneğin, grup davalarının başladığı sıralar, farklı muamele, bazılarına bazı olanakların tanınması durumları, daha çok görül-meye başladı. Tutukluların, cezaevindeki baskıları ve bu konu-da gelişen olayları mahkemede vurgulamaları istenmediği gibi, duruşmalarda siyasi teşhir yapılması da istenmemekteydi. Başlangıçta bu açıdan ciddi biçimde baskı uygulandı. Duruşmaların başlamasından sonra, siyasi teşhirde bulunan ve mahkemede cezaevindeki durumlarla ilgili açıklamada bulunanlar, ciddi biçimde baskı altında tutulurken, bu davranışta bulunmayan sanıklara da, diğerlerinin tersine, ilgi ve alaka gösterildi. Bu, henüz daha ifadesi alınan insanlar için düzenlenen bir oyundu. Sorgulamanın bitiminden sonra gösterilen bu ilginin yerini, yine eski biçimdeki baskı ve işkence alıyordu. Bu uygulama da, grup davaları açıldıktan sonra bir müddet devam etti. Kanımca, avukatların, basının, bu meselenin üzerinde duracağı ve cezaevinde yapılan baskının ve şoven uygulamanın, düşünüldüğü için başlangıçta, meselenin üzerinde ciddi duruldu ve birçok oyunlar sergilendi. Ancak duruşmaların devamı sonrası, korkulan durum ortaya çıkmadığı için, tezgâhlanan oyunlar ortadan kaldırıldı. Baskı ve işkence, aralıksız, dozu gitgide artırılarak sürdürüldü.

Sigara, devamlı verilmiyordu. Aslında hiç vermek tarafıslı değillerdi. Verilmemesi, bir noktada, tüm tutuklular için iyi idi. Zorunlu olarak, sigara içme alışkanlıklarını yitireceklerdi. Kendiliğinden doğan bu durum, hem sağlıkları açısından faydalı olacağı gibi, sigaranın baskı aracı olarak kullanımı da ortadan kalkacaktı. Cezaevi yönetimi ve cezaevindeki uygulamaların programcıları, bunu bildiği için, tutukluların sigara içme alışkanlıklarını yitirmeleri ve bazı özlemlerini taze tutabilmek için, kesin kısıtlama getirmiyorlardı. Periyodik, aralıklı kısıtlamalar getiriyor, sigara, çay, gazete ve pideyi, baskı ve manevi işkence aracı olarak kullanıyorlardı. Sigara bir hafta verilmez. Verilmemesinin bahanesi de hazır. "Marşlar iyi söylenmemiş", "verilen şiir ezberlenmemiş" veya

“koğuştan hücreden fazla gürültü gelmiş”. Bunlar bahane. Aslında amaç, kişiye manevi işkence yapmak ve onun sinirlerini tahrip etmek. Tabii bu arada, tutuklular arasında, “senin yüzünden oldu”, “yok bunun yüzünden oldu” biçimindeki karşılıklı suçlamalar doğurarak, çelişki ve güvensizlik yaratma da amaçlanıyor. Çay, pide ve gazete açısından da durum aynıdır. Çay bazen haftada bir, bazen de on günde bir verilir. Bazı zamanlar iki gün üst üste çay getirildiği görülür. Ki, çaylar bidonla verilir koğuşlara. Her bidon bin liradır. Çaydanlıkla çay getirildiğinde, çaydanlık başına iki yüz lira alınır. Pide, arada bir verilir. Herkes az yemeğe alışmıştır. Verilen hamurumsu ekmek de açlık nedeniyle rahatlıkla yenir. Mevcut koşullar içinde, bunun ötesindeki durumu düşünmeksizin ve başka şeylere özlem duymaksızın yaşam düzeyine girmişsin. Ne etli pilavı, ne çöreği, ne pide ekmeğini aklından geçirmediğin gibi, gazete okumak, kitap okumak, bilmece çözmek özlemini de duymuyordun. Tam bu düzeyde iken, bir bakıyordun ki çuval dolusu pide geldi ve koğuşa gazete verildi. Ve senin yaşam düzeyin bozuluyor, pideye özlem duyuyorsun, gazete okumak iştahın kabarıyor. O gün yiyorsun ve pidenin tadı ve gazete okumanın zevki tekrar zihnine yerleşiyor. Pideyi ve gazeteyi, her gün gözlüyor ve bunun için gardiyana yağ çekme, ona hoş görünme zayıflığını gösterme durumunda kalıyorsun. Cezaevinde dört bini aşkın tutuklu var. Her gün çay, pide, gazete verilse, idarenin aylık kazancı milyonları aşar. Birkaç kez, Garabet’le, bunun hesabını yapmıştım. Cezaevi idaresinin, kolordunun, bu büyük kârı tepmesinin, pide, kantin, çay, gazete ve sigara üzerinde bu derece hassasiyetle durmasının, bunların baskı aracı olarak kullanımından başka nedeni olamaz.

Diyarbakır cezaevinde yapılan bu uygulamaların tek amacı vardı. Tutukluların sağlıklarını bozma, giderek yaratılacak ruhsal ve fiziksel arızalarla, devrimci demokrat ve yurtsever insanları tüketme... Boklu banyolu hücreler bunun için yaratılmıştı, televizyonlu ve radyolu hücreler bunun için çalıştırılıyordu. Askıya almalar, pis sularda yüzdürmeler, saatlerce dayak atmalar, marş söyletmeler, şiir ezberletmeler, ziyaretleri kısıtlamalar, avukatlarla görüşmeleri engellemeler, hepsi de bu amaç uğruna ve bu sonuca varmak için yapılmaktaydı. Beslenme konumundaki kısıtlama ve getirilen dizge de bu amaca yönelikti.

Hazırlık hücrelerinde dördüncü gecem başladı. Sayım sonrası kat kapıları kapatıldı ve sürgülendi. Askerler yemeğe gitmiş olacaklar ki, salonlardan konuşma ve ayak sesi gelmiyordu. Sigara içmek istiyordum ve durumdan emin olmak istedim. Bir gün evvel öğrenmişim, hücreler arası, katlar arası haberleşme parolasını. Kat kapılarının önünde nöbetçi olup olmadığını öğrenmek için "A... ..lar" diye seslendim. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü katlardan "Y... ..dir" cevabı verildi. Artık rahat içebilirdim sigaramı. Çünkü verilen cevaplara göre hiçbir katın kapısının önünde nöbetçi asker yoktu. Sigaramı yaktım. Derin derin nefesledim. Tütün kokusu yayıldı hücreme ve ciğerlerim tütün dumanı ile doldu. Dört gündür sigaramı içmemiştim. Bu nedenle bir iki nefesten sonra başım dönmeye başladı. Ama buna rağmen sigarayı içmeyi sürdürdüm. Bu sırada Cihan "Abe senin türkünü okuyorum" diye seslendikten sonra, soruşturmada iken okuduğu, "Feryada feryada/ gam çekmişim dünyada" türküsünü okumaya başladı. Türkü bitmeden ben, ikinci sigarayı yakmışım. Etkilemişti okunan türkü, hücrelerdeki tutuklu arkadaşları. İkinci bir türkü daha okuması istendi Cihan'dan. Cihan türküye başlama durumunda iken, bizim katın birinci hücrelerinden "S...dır" dendi. Cihan türküyü kesti ve ben de elimdeki sigaranın başını ezerek izmaritini yere serdiğim battaniyenin altına sakladım.

Bir sessizlik çöktü hücrelere. Sinek uça, kanadının sesi duyulur cinsinden bir sessizlik... Askerlerin, gazino ve kantinlerde çalışan televizyonun sesi bile duyuluyordu. Haberler okunuyordu. Kulak kabarttım, bir şeyler anlarım diye. Fakat anlayamadım. Kapının önünden ayak sesleri de gelmiyordu. Nasılsa kapı açıldığında ses çıkıyor. Bir tehlike olmaz diye, yarım kalan sigaramı yaktım ve içmeye başladım. Sigaramı içerken, cezaevindeki baskı ve işkencelerle ilgili savcı albayla yaptığım konuşmayı anımsadım. Kendisine, "Cezaevinde tutuklulara işkence yapılıyor, hepsi açıtır. Yapılan uygulama insanlık dışıdır. Gözlerinizin önünde suç işleniyor." dediğimde gülmüş ve "Sen yanıyorsun, müvekkillerin her şeyi abartıyor. Cezaevinde böyle şeyler olmaz." demişti. Cezaevine telefon açmış ve cezaevi müdürü ile de konuşmuştu. Bu konuşmalardan sonra tekrar bana dönmüş, "İnanın cezaevinde denildiği biçimde bir uygulama yoktur, biz böyle uygulamalara asla müsaade

etmeyiz. Bu bizim görevimizdir. Siz kendi görevinizi yapın.” diye-
rek konuyu kapatmıştı. Israrlarım da sonuç vermemişti. Ben araş-
tırma yapılmasını istiyordum. Ama savcı, bu yapılanları işkence ve
baskı saymıyor mu? İnsancıl hareketler olarak mı değerlendiriyor?
Ne gariptir ve ne acıdır ki, bu uygulamanın asıl planlayıcısı savcı
ve yargıçlardır. 353 sayılı yasanın 76. maddesindeki hüküm de bu-
nun açık kanıtıdır. Çünkü yasada “Yargıç kararı olmadıkça; tutuk-
lu kişi zincire vurulamaz, hücreye alınamaz, okuması ve yazması,
istirahatini ve yaşamını sağlıklı sürdürebilmek için dışarıdan gıda
temini engellenemez” denmektedir.

Saat on olmuştu. Artık Yankı dergisini okumanın zamanı geldi
dedim ve dergiyi sakladığım yerden çıkarıp getirdim. Daha otur-
mamıştım ki, zemin kat kapısı gıcırdayarak açıldı. Gürültü ve pa-
tırtılar, zemin katı doldurdu. Hemen dergiyi götürüp yerine koy-
dum ve dönüp battaniyemin üzerine oturdum. Bağırtilar ve hay
huyla, birinci kat hücresine giriş, pek hayra alamet bir şey değildi.
Yirmiye yakın kalabalık bir grup asker girmişlerdi içeriye, sesin-
den belirgindi. Tecrit çavuşu da aralarında idi. İçeri girişi ile ba-
ğırılmıştı. “Hey Celal Paydaş, televizyonda yaptıklarınızı gösterdi-
ler. Vay! O... çocukları!”. İçeri giren askerlerin tümü bağırıyordu ve
hepsi küfrediyordu. Bağırtilar ve küfürler arasında hücre kapıları
açıldı. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç dışarı çıkarıl-
dılar. Evvela Celal Paydaş’a yüklendiler. Bilahare Ahmet Türk ve
Mustafa Kılıç’a vurmaya başladılar. Mustafa Kılıç’ın “Vallahi bi-
zim ilgimiz yok, bu iftiradır. Yaşlıyım, yapmayın! Allah için yap-
mayın! Allah hatırı için yapmayın!” şeklindeki belirlemeleri ve
yakarmaları, hiç mi hiç etkilemiyordu askerleri. Vurdukça vuru-
yorlardı acımasızca. Bu arada Celal Paydaş’ın “Yok mu nöbetçi su-
bayı” diye bağırması üzerine Osman Asteğmen girdi içeri. Uzak-
ta değilmiş, kapıda bekliyormuş. Celal Paydaş’ın anlatımına göre,
Asteğmen gelir gelmez Celal Paydaş’a yüklenmişler. Asteğmen ve
askerler çekilip gittiğinde, Celal Paydaş, “Doktor istiyorum! Dok-
tor istiyorum!” diye bağırıyordu. Celal Paydaş ikinci günü dok-
toru gördü. Yarılan dudağına lalettayin bir pansuman yapmışlar.

Askerlerin bizim bölümden ayrılışından beş dakika sonra, şim-
diye kadar duymadığım bir gürültü koptu cezaevinde. Bağırtil-
lar, aylar, vahlar, küfürler, cezaevinin duvarlarında yansiyordu.

"Ne oluyor" diye seslendiğimde, yanımdaki hücreden bir arkadaş, "Avukat abi, karşı hücrede direnen PKK'li arkadaşlar var, ölüm orucuna gidenler de oradadır. Galiba onları vuruyorlar" dedi. Tecrit hücrelerine götürüldüğümde öğrendim, arkadaşın söylediği doğruymuş. O gece televizyonda, Hilvan Olayları gösterilmiş. Televizyonda belirtilenler nedeniyle, tahrik olan askerler, nöbetçi subayının, belki de Yüzbaşı'nın emirleri uyarınca, saldırmışlar tecrit hücrelerine. Zincirlerle, kalaslarla, sopalarla, coplarla girişmişler tutuklulara. Bir kısım arkadaşı da hücre kapıları arasından ayaklarından sallandırarak, bunları bayıltıncaya kadar dövmüşler. Aynı biçimde koğuşlara da saldırılmış ve oradaki arkadaşlar da aynı biçimde dayaktan geçirilmiş.

Bu gürültü ve bağırtilar iki saat kadar sürdü. Fasılalarla devam ediyordu. Yanımdaki hücreden, "Abe buraya da gelebilirler, yatmaya çalış veya yatar gibi görün" diye seslendi birisi bana. Bir faydası yoktu yatmanın ve yatar gibi görünmenin. Planlarında varsa buraya gelmek, öyle programlaştırmışlarsa, geldiklerinde yatmış olsan da dövecekler, ayakta dursan da dövecekler. Buna rağmen, battaniyenin üzerine uzandım ve paltomla örtündüm.

Uyuyamadım. Saatime baktım, 23'tü. Gürültüler yine duyuluyordu. Ama eskisi gibi değildi. Azalmıştı bağırtilar. Bu arada bizim katın kapısı açıldı. Yattığım yerden gelenleri görmedim. Seslerinden ve ayak tapırtilarından kalabalık oldukları anlaşıyordu. "PKK'liler ellerini uzatsın" komutu verildi. Birinci hücreden, elere vurulan copların sesini acılı bağırtilar takip etti. Doğrudum ve oturdum. Hücremin önüne bir grup asker birikti, beş altı kişi idiler. İçlerinden birisi "İşte PKK'lilerin büyük avukatı... İşte vatan hainlerini savunan..." diyerek, ellerimi uzatmamı istedi. Gelen askerlerin birkaç tanesi yanımdaki hücreye seğırtip, onlara vurmaya başladılar. Ben daha elimi uzatmamıştım. Bağırıyor, küfrediyor ve uzatmamı istiyorlardı. Kurtuluş çaresi yoktu. Uzattım elimi, iki elimi birlikte uzatmıştım. İkisine birden vuruyorlardı. Dördüncü copu vuracaklardı ki elimi çektim. O sıra onbaşı, yüzüme şiddetli bir yumruk indirdi. Dengemi yitirerek yere yıkıldım. Bıraktılar beni. Vurulan yumruk nedeniyle yanağım yarılmıştı. Askerler kattan ayrılıncaya kadar yerimden kalkamadım.

Ellerim çok sızlıyordu. Acısını dindirmek için biraz su döktüm

ve betona sürmeye başladım. Böyle halde, eli betona sürmenin faydası çoktu. Hem şişmesini engelliyor hem de acısı diniyor. Yatamadım artık sabaha kadar. Sigara içtim ve yapılanları değerlendirdim ve geleceği düşündüm. Çok önceleri Nazi İmparatorluğu kitabının üç cildini de okumuştum. O kitapta Naziler'in Yahudi kampları için yazılanları anımsadım. Ayrıca Vietnam'daki baskı ve işkencelerle ilgili okuduğum kitaplarda yazılanlarla burada yapılanları, Nazi İmparatorluğu kitabında belirtilenlerle bu cezaevindeki uygulamaların mukayesesini yaptım, gerçekten benzerlikleri çoktu.

Beşinci günün sabahı, saat dokuz sıralarında Yüzbaşı geldi. Birinci kat koridorunda durarak, ikinci, üçüncü ve dördüncü kattaki tutukluların 36. koğuşa gideceklerini, bunun için en geç beş dakikada hazırlanmalarını söyledi. Katlar da telaş başladı. Bir hareket doğdu ve gardiyanlar hücre kapılarını açarak tutukluları çıkarmaya başladılar, ikinci kattaki tutuklular dediğine göre, benim de onlara katılmam gerekirdi. Götürülmeyeceğimi çok iyi bildiğim için hiç hazırlanmadım. Gerçekten düşündüğüm gibi oldu, benim hücremin kapısı açılmadı ve ben götürülmedim. İkinci katta tutuklu olarak yalnız ben kaldım. Askerler yeni koğuşun yerleşmesi ve eşyaların taşınması ile ilgilendikleri için bugün bizimle uğraşmadılar. Gelişen tek bir olay oldu. Birinci kattakilere, Celal Paydaş'a, Mustafa Kılıç'a ve Ahmet Türk'e İstiklal Marşı'nın on kıtasını ve Türklük Andı'nı yazdırdılar. Koğuşa gidebilmek için bunları ezberlemenin gerekliliğini vurgulayarak, gereken ihtarı yaptılar. Bir gün önce benim için konan yemek yasağı kaldırıldı ve bana akşam yemeği verildi.

Akşam yemeğinden sonra demir parmaklıkların yanına oturdum ve sigaramı yaktım. Kapı sesini duyabilmek ve gelen olması halinde görebilmek için yüzüm kapıya dönük oturdum. Oturduğum yerden üçüncü kata çıkan merdivenler gözüküyordu. Sigaramı yarılamiştım, zemin kat tarafından sesler geldi, "Yukarı, en yukarı... 4. kata" şeklindeki konuşmalar, yine bir şeylerin döndüğünü ve bir oyunun tezgâhlandığını gösteriyordu. Sigaramı söndürdüm ve merdiven çıkışını dikkatle gözlemeye başladım. Battaniyeye konmuş, ayakları battaniyeden dışarı sarkmış tutukluları, askerler merdivenlerden çıkardılar. Bir kısım tutukluları da kollarından tutmuş çıkarıyorlardı. Bitkin, yürüyemez durumdaydılar. Çıkanlar

sanki iskeletti. Konuşmalardan ve bağırılardan, bunların dördüncü kata çıkarıldıkları ve hücrelere yerleştirildikleri anlaşıyordu. Acaba kimlerdi bunlar? Eski tutuklulardan mıydı, yoksa yeni mi tutuklanmışlardı? İşkencehaneden mi getirildiler? Hemen arkalarından bizim kahraman Yüzbaşı, Adli Müşavir Ahmet Beyazıt, doktor ve tanımadığım bir subay da merdivenden yukarı çıktılar. Konuşmalara kulak verdim. İlk konuşan, Adli Müşavir Ahmet Beyazıt'tı. Çok hafif çıkmasına rağmen sesinden tanıdım. Ahmet Beyazıt'ın sorularına cevap veren de M. Hayri Durmuş'tu. Konuşmalardan durum anlaşıldı. Dördüncü kata çıkarılanlar, ölüm orucuna giden tutuklu arkadaşlarımız. Hayri Durmuş'un sesinin tonundan ve titrekliğinden ve kesik kesik konuşmasından halsizliği anlaşıyordu. Adli Müşavir'in ölüm orucunu bırakmaları ve tedaviyi kabul etmeleri yolundaki istemine "Biz ölüm orucunun yirminci günündeyiz, devam da edeceğiz. Biz esir değiliz, görüş ve düşüncelerimizden de taviz vermeyiz. Görüş ve düşüncelerimizin tersine tavır koymamız da bizden istenemez. Suçluysak buna mahkeme karar verir. Eğer bağımsız mahkeme varsa, biz orada hesaplaşırız. Ceza verilirse, cezamızı rahatlıkla çekeriz. Ama biz insanız. Bize ve arkadaşlarımıza insanca muamele yapılmalı. Aç bırakılıyor herkes, her gün işkence yapılıyor. Beş yüze yakın arkadaşımız, üç aydan beri hücrelerdedir. Arkadaşlarımıza askeri eğitim yaptırılıyor. Onlar asker değiller. Biz bunları kabul etmedik. Bunlar kaldırılıncaya kadar devam edeceğiz." şeklinde yığıtçe cevap verdi ve istemini reddetti. Adli Müşavir "Hücreden bahsediyorsun, hani kim hücrededir?" deyince, Hayri sesini biraz daha yükselterek, "Görmüyor musunuz biz de hücredeyiz!" diye sert bir karşılık verdi kendisine.

Hukuk fakültesini yeni bitirmiş. Haklıdan yana olacağına, hukukun üstünlüğü ilkesine, insan hak ve temel özgürlüklerine daimi saygılı olacağına, hiçbir etki altında kalmayacağına ve doğruluktan ayrılmayacağına dair kurul huzurunda yemin etmiş, uzun süre avukatlık yapmış bir hukukçunun, bu derece çirkef tavır içine gireceğini, görülen ve yaşanan gerçekleri bu derece haysiyetsizce gizleyeceğini ve şovenizm uğruna, bu düzeyde basitleşeceğini düşünmezdim. Yanılmışım, yanlışlığımı Sayın Adli Müşavir, davranışı ile gösterdi. Hele Hayri Durmuş'un "Görmüyor musun, biz de

hücredeyiz” belirlemesine karşı söyledikleri, gerçekten bırakalım hukukçuluğu, insanım diyen bir kişi için bile utandırıcı idi. Cezaevine belki on defa gelmiş ve eğitim alanlarındaki dayaklamaları izlemiş olmasının yanında, şu anda hücrede bulunan insanlarla konuşuyor. Ve dördüncü kata çıkıncaya kadar bir sürü hücrenin önünden geçti ve hücrede kalan birçok tutukluyu da gördü. Bu durumda bir hukukçunun, “Siz hücrede değilsiniz, koğuştasınız. Burası hücre değil koğuştur. Hiç kimse hücrede değildir. Yapılanlar işkence değil, disiplin gereği uygulamalardır. Eğitim yapılacak. Atatürk ilkelerini öğreneceksiniz. Her gün andımız da okunacak. Okunmazsa, kurallara karşı çıkmış olur, ceza verilmesi de doğaldır. Size ayrılan iâşe bu kadardır. Babanızın evinde değilsiniz, fazlası olmaz, bunlar işkence değildir.” şeklinde açıklamada bulunması ve belirleme yapması gerçekten çok acıydı. Hukukçuluğumdan utandım ve hukuka olan saygımı yitirdim. Sayın Adli Müşavir’e göre, bu dayaklamalar, elden ayaktan asmalar, boklu suda zorla banyo yaptırmalar, sigaranın, sabunun, okumanın, yazmanın yasaklanması, kişinin pisliğe ve sefaletle mahkûm edilmesi, dört saat ayakta bekletilerek marşlar söyletilmesi, istemediğin şeylerin kendine zorla yaptırılması, anaya, babaya, karıya, kaynanaya küfürler, gayri ahlaki davranışlar ve onur kırıcı hareketler, işkence ve baskı değildir. Bunlar cezaevi disiplini gereği düşünülen cezai uygulamalardır. Söylediğinin bırakalım mantık kurallarına aykırılığını, askeri yargı ve askeri cezaevi için geçerli yasa ve yönetmelik hükümlerine de terstir.

Konuşmalara bilahare doktor da katıldı. Doktor, ölüm orucuna giden tutuklularla tek tek konuştu. Tüm tutuklular doktorun “ölüm orucunu bırakmaları ve tedaviyi kabul etmeleri” yolundaki istemini reddettiler ve diğer sorduklarına da cevap vermediler. Bilahare, Adli Müşavir, yüksek sesle bütün tutuklulara tedavi olup olmayacaklarını sordu. Tutukluların, bu soruya karşı, “Hayır” diye topluca cevap vermeleri üzerine Adli Müşavir “Layık olduğunuzu size yapıyorlar. Biz de layık olduğunuzu size yapacağız.” dedi. Merdivenlerden topluca aşağı indiklerini gördüm. Sinirliydi ve hınçlıydı. Bu nedenle, merdivenleri koşarak iniyordu.

Yüzbaşı doğru söylüyormuş. Cezaevindeki uygulamaları Kenan Evren, Kolordu Komutanı bildiği gibi, savcılar ve yargıçlar

da biliyormuş. Adli Müşavir'in belirlemeleri her şeyi doğruladı.

O gece Hayri ve diğer arkadaşlarla konuştum, iddianameleri tebliğ edilmiş kendilerine. Sadece, bir iddianame vermişler tüm arkadaşlar için. Duruşma da 12 Nisan 1981 günü yapılacakmış. Benim içeri alınışım da kendilerini üzmüş. "Mahmut'u kaçırdılar, sizi de içeri alacaklarını ve bizleri savunmasız bırakacaklarını biliyorduk. Bizim sorgularımız ve davamız bitmeden de sizi bırakacaklarını zannetmiyoruz." diyerek görüşünü belirledi Hayri. İddianamede belirtilen suçlar ve gösterilen sevk maddelerinin hukuksal yanını sordu. Kendisine, bu hususta açıklama yaptım. Hasan Hüseyin Karakuş ve diğer arkadaşlar da bu konuda bazı açıklamalar istedi. Onları da açıkladım. Zeki Yılmaz da aralarında vardı. Ona da durumu anlattım. Kararın bana tebliğ edildiğini, gerekli şerhi vererek mahkemeye iade ettiğimi, temyiz dilekçesini daha önce verdiğimi ve gerekçeli layihayı da hazırlayıp yazıhanede bıraktığımı, arkadaşların vereceklerini, kararın kesinkes bozulacağını genişçe izah ettim.

Bu arada Celal Paydaş'la konuştular. Ahmet Türk'ten ve Mustafa Kılıç'tan durumlarını sordular. Bir süre de onlarla sohbet ettiler. Bu konuşmalar geç vakitlere kadar sürdü. Hayri, en son "Biz ölüm orucunun devamına kararlıyız. Arkadaşlar üzerindeki bu baskıyı kaldırmaya kararlıyız." dedikten sonra, benden cezaevindeki bir haftalık orucun ve bilahare geliştirdikleri direnişin tepkisini sordu. Moralleri bozulmasın diye olumlu olduğunu, ilk bir haftalık ihtar orucu ve ondan sonra geliştirilecek ölüm orucu ile ilgili basına, demokratik kuruluşlara ve siyasi kuruluşlara gerekli bilginin verildiğini ve duyurunun yapıldığını söyledim. Gerçekten de yapılmıştı ve bu hususu mahkemede de dillendirmiş, tartışmaya sunmuştuk. Savcı ile de, önceleri belirlediğim gibi, tartışma da yapmıştık.

Konuşmamızın kesilmesi ile hücre sessizliğe gömüldü. Arkadaşlar da uyudular. Zaten konuşmalarından anlaşılıyordu, halsizlerdi. Fazla konuşturup da takatlerini kırmamak gerekirdi. Ben uyuyamıyordum. Battaniyemin üzerine uzanmış, düşünüyordum. Arkadaşların durumu, yapılan baskılar, yiğit insanların gitgide tükenişi ve buna karşı avukatlıktan gelme, hukukçu bir Adli Müşavir'in, insanlık ve hukuk dışı davranışı beynimi uğraştırıyor ve yüreğimi

taşıyordu. Gece 01.00 sıralarında, dördüncü kattaki ölüm orucunda bulunan arkadaşlardan biri “Ay! Ay! Gardiyan!” diye bağırma-ya başladı. Sesi kesilmedi, devamlı bağırıyordu. Ben de “Gardiyan!” diye bağırma-ya başladım. Bu arada Hayri’ye seslendim ve bu arkadaşın kim olduğunu ve ne yapmamız gerektiğini sordum. Hayri “Bizim arkadaştır. Yapılacak bir şey yok, önemli değildir.” dedi. Bağırın Ali Erekti. Sabaha kadar inledi durdu. Bu sızlanmalar karşısında yatmam mümkün değildi. Zuladaki sigaramı bu ıstırap içinde sabaha kadar bitirdim.

Moralim bozuktu. Sabah çorbası dağıtılıyordu. Ali hâlâ inliyordu ve hâlâ ıstırap içindeydi. Bu durumda çorba içmek bile zor geliyordu insana. Gardiyan, bilgi vermiş olacak ki, Yüzbaşı ve tecrit çavuşu geldiler. Yüzbaşı, Ali Erekle bir süre konuştu. Bilahare çavuş indi ve süratle uzaklaştı. Kısa bir süre sonra, iki askerle birlikte tekrar yukarı çıktılar. Yüzbaşı, bu müddet içinde Ali ile konuşmasını sürdürüyordu. Devamlı olarak “Kabul ediyor musun?” diye soruyordu kendisine. Ali’nin bu soruya ne cevap verdiğini, sesi çok hafif çıktığı için anlamadım. Ali, çavuşla gelen iki asker tarafından, battaniye içinde merdivenlerden indirilerek götürüldü. Diğerleri ikindi saatlerinde alındılar.

Saat on sıralarında Yüzbaşı tekrar geldi. Birinci kattakilerin sınavını yaptı. Ahmet Türk ve Celal Paydaş, Andımız’ı eksiksiz okudular. Mustafa Kılıç, heyecandan olsa gerek, eksik okudu. Yüzbaşı, “Olmaz, olmaz, tam öğreneceksin, ben ihtiyar falan anlamam. Babama da acımam.” deyince, Mustafa Kılıç, ihtiyarlıktan unuttuğunu söyleyerek, andı tekrarladı. Bu kez tam okudu. Sınavdan geçirilen iki kişi Türkçe bilmiyordu. Türkçe bilmediklerini söylemelerine rağmen, Yüzbaşı, andı okumalarında ısrar ediyordu. Ki, bunlardan birisi, “Tırkım, Beyrağım... Çocukler” der demez Yüzbaşı kızdı ve “Ulan siz Türk’sünüz, Türkoğlu Türk’sünüz! Bunu öğreneceksiniz!” diyerek, Türk şovenizminin bağnazlığının örneğini gösterdi.

Sınav bitmişti. Sonuçtan memnun Yüzbaşı, gardiyanlara, “Bu iki kişi hariç diğerlerini ikinci kata çıkaracaksınız.” emrini verdi. Dışta tuttuğu iki kişi, Türkçe bilmeyen ve andı okuyamayan, iki Kürt arkadaşı. Bilahare tanıdım. Bunlar baba oğuldu. Baba altmış yaşlarındaydı. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç’ın

ikinci kata çıkarılması, benim zemin kata indirilmem demekti. Bunları üçüncü kata çıkarsalardı endişe duymazdım. Düşündüğüm ve endişem doğrudu. Yüzbaşı, ismimle beni çağırdı. Ayağa kalktım. "Andımızı oku." dedi. Sonucun değişmeyeceğini bildiğim için, söylediğini duymaz gibi oldum ve cevap vermedim. Zaten ismini söylediğinde paltomu ve eşyaları elime alarak ayağa kalkmıştım. Vereceği emir belli idi ve verdi de bu emri. "Şerafettin Kaya zemin kata (birinci kata) alınacak, çıkarın". Gardiyanlar gelmeden, tuvalette saklı bulunan Yankı dergisini alarak paltomun koluna soktum. Gardiyanın arkasına takılarak "banyolu" odama indim.

Akşama kadar üç ziyaretçim oldu. Üç kez dayak yedim ve iki kere de "banyoya" sokuldum. Koğuştan getirilen beş kişinin de zemin kat koridorunda dayaktan geçirilmesini seyrettim. Kırk yaşlarındaki bir köylünün, çıplak vücuduna vurulan zincirlerin verdiği acı karşısında "Oy bavooo! Oy bavooo!" diye sızlanması nedeniyle, ilk kez gözlerim doldu, yüreğim sıkıştı, ağlar gibi oldum fakat ağlayamadım. Bu işkenceler, bu baskılar, bu zulüm karşısında bir şey yapamamak, bağırılmamak en büyük işkence. Her gün ölüp, yeniden dirilmek ve yeniden ölüm acısı çekmek bu işte... Bizler bu ıstırap içinde iken, hücremin önünde sırtını demir parmaklıklara dayamış, bu iğrenç manzarayı kılı kıpırdamadan seyreden gardiyan da "Yazıksın ihtiyar. Yüzbaşı ile konuşurken bağırarak konuşmalısın, adamı burada s..." diye tehditle karışık nasihat veriyordu bana.

Bu hücrede beş günümü tamamladım. Her gün en azından iki defa banyoya sokuldum ve her gün muhakkak en azından üç ziyaretçim oldu ve her seferinde de hakarete uğradım ve bunlardan dayak yedim. Beşinci günün akşamında yanımdaki hücreye dokuz kişi getirdiler. Yeni tutukluların geldiği bir saat öncesinden belliydi. Çünkü ara salonda "hoş geldin" muamelesi vardı. Askerler Andımız'ı okurken patlayan copların sesi ve tutukluların bağırışları, hücremden duyuluyordu. Yanımdaki hücreye bırakılanlar ile bir ara konuşma fırsatı buldum. Ali, Ensari ve arkadaşları imiş. Bir gün evvel mahkemeye çıkmışlar ve tutuklanmışlar. Nurettin Yılmaz'ın durumunu sordum. Serbest bırakıldığını söylediler. Bu sevindirici idi benim için. Cezaevindeki durumu yakından biliyordu. Çıkınca gereken çalışmayı yapacağı ve dünya kamuoyuna durumu yansıtacağı inancındaydım. Ben onlara "hoş geldin"

dediklerini biliyordum, çünkü hem cop seslerini hem de onların bağırtılarını duymuştum. Buna rağmen kendilerine bu muamelelenin yapıp yapılmadığını sordum. O iğrenç uygulamanın kendilerine yapıldığını söylediler.

Biz bu konuşmayı sürdürürken, kat gardiyanı ve üç asker içeri girdiler, "Yeni gelenler bunlar mı?" diye sordu askerin biri. Gardiyan "Bunlardır" deyince, küfürler savurarak saldırdılar hücreye. Tek tek hepsinin ellerini copladıktan sonra, sıra bana geldi. Artık dayak tahtası olmuştuk. Çare yok, ısrara meydan vermeden, uzattık elimizi. Nasibimiz olan beş altı cop, dayaktan sonra şişmiş ve morarmış elimizde patladı. Dayak faslından sonra, gardiyan, bunlara İstiklal Marşı'nı ve Andımız'ı kalem kâğıt vererek yazdırdı. Daha ellerinin sızısı geçmeden, kanımca zorlanarak bu marşı ve Türklük Andı'nı yazdılar. Gardiyan kendilerine "Bu yarına kadar ezberlenecek" dediği için, gece geç vakitlere kadar Türklük Andı'nı ve İstiklal Marşı'nı ezberlemek için uğraşıp durdular.

Bu arkadaşların tutuklanmaları beni üzdü. İstemezdim cezaevine gelmelerini. Ali ve yiğit arkadaşlarının işkencehanedeki direnişlerine yakından tanık olmuştum. Ama tutuklandılar. Onların yanımdaki bir hücrede olmaları, moralimi yükselttiği gibi, sigara sahibi de oldum. Bu arkadaşların sigaralarını almamışlar. Sigarasız olduğumu da biliyorlardı. Gardiyanın marşları yazdırıp ayrılışından sonra, bir paket Samsun sigarası ve bir kutu kibriti bana iletiler. Ve ben bu boklu hücrede sigaramı içerek sabahladım. Havanın soğuk olmasına ve üşümeme rağmen, paltomun altında nefesimle ısınarak, sabah şafağı ile uykuya geçtim. Uyandıgımda çorba dağıtılıyordu.

Saat sekiz sıralarında "Herkes elbiselerini alsın, hamama gidilecek." dendi. Eşyalarımızı almamız da söylenmişti. Eşyalarımızı alarak çıktık. Biz ara salonda beklerken, iki kişi, zemin kat koridorunu temizlemekte görevlendirildi. Her zaman olduğu gibi, bu koridor yine kanalizasyon suyu ile dolmuştu. Temizlik işlemi biter bitmez cezaevinin banyo kısmına alındık, iki saat kadar burada bekletildik. "Geç fark ettik taşın sert olduğunu" misali, biz de geç anladık, banyonun ne demek olduğunu. Bitlenme varmış cezaevinde. Gerçekten de vardı. Elimizi nereye atsak, rahatlıkla bit bulabilirdik. Kendileri açısından da tehlikeli olmaya başlamış

bu bitlenme ve bulaşıcı hastalık mikrobi. Çavuş "Ulan namus-suzlar, sizin yüzünüzden biz de hastalanacağız" diyerek, soyunmamızı emretti. Hepimiz soyunduk ve hamam kısmına alındık. Herkes çırlıçıplaktı. Banyoda özel hazırlanmış ilaç vardı. Herkes bu ilaçtan sürünecekti. Sırayla ilaçlandık ve banyo yapmak için kurnaların başına oturduk. Suyun gelmesini bekliyorduk. Aradan bir saat kadar bir zaman geçti, önce ılık bir su geldi. Herkes tasını kaldırdı kurnalara. Daha birer tas dökmeden ılık suyun yerini soğuk su aldı. Başımı sabunlamış ve su dökmek üzere iken, sular kesildi. Bir tas su daha dökemedim başıma. Yarı sabunlu, suyun gelmesini beklerken, Çavuş "Tamam banyo bitti herkes giyinsin" dedi. Hamamı terk ettik ve elbiselerimizi öylece giyindik. Bu arada, Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç, bu uygulamalar karşısında şaşkın durumdaydılar. Böyle bir durumla karşılaşacaklarını düşünmemişler. Ankara'da kalma durumlarının olduğunu, ancak davanın erken bitmesini temin açısından kendilerinin buraya nakli için zorlama yaptıklarını söylüyorlardı. Üzüntülerinin ağırlığı da, duydukları bu pişmanlıktan kaynaklanıyordu. Dönüşümüzde, tekrar evvelce kaldığımız hücrelere alındık. Her taraf ilaç kokuyordu. Hücrelere vurulan ilaç neyse, olduğu gibi zemin kat hücrelerine sinmiş ve sanki yuvalanmıştı. Boğulmamak mümkün değildi. İçeri girer girmez, genizlerimiz doldu ve öksürmeye başladık. Bu durumu fark etmiş olacaklar ki, bizleri bu hücrelerden alarak, üçüncü kata çıkardılar. Paydaşlar da ikinci kattan üçüncü kata alındı. Aliller'i sekiz kişi olarak bir hücreye, Paydaşlar'ı da ikişer ikişer birer hücreye bıraktılar. Ben, yalnız, tek hücreye bırakıldım. Hücrede iki battaniye vardı. Buna çok sevindim. Hücre zemin kattaki ve ikinci kattaki hücrelere nazaran biraz daha sıcaktı. Gece gardiyan gelip üzerimdeki battaniyeyi almasa idi, rahat bir uyku çekecektim. Sevincim kursağımda kaldı, alamadım battaniye ile örtünerek yatmanın zevkini.

Sabah çorbaları dağıtıldığı sıra, yeni tutuklular geldi. Bunlar, koğuşlardan getirilen tutuklulardı. Yemekten sonra bunları çırlıçıplak zemin kat koridoruna çıkardılar. Zemin kat koridoru, yine suyla doluydu. Suya yatırılan bu tutuklular "infaz mangası" denen bir grup asker tarafından evire çevire dövüldüler. Vurulan cop darbelerinden ötürü tüm bedenleri kırmızıya bulandı. Bu

durumdayken, üzerlerine teneke su döktüler. Suyun dökülüğü ile bu arkadaşların naraları ortalığı kapladı. Bağırılardan anlaşıldığı gibi, bilahare sordum ve öğrendim, üzerlerine dökülen su tuzlu suymuş. Bağırmanın nedeni de tuzlu suyun, vurulan darbeler sonucu vücutlarında meydana gelen yaraları yakması imiş. Bu tutukluların duydukları bu acı nedeniyle olan tepinmeleri biter bitmez dayak başladı. Bu kez “infaz mangası” tokat ve yumrukla girişti tutuklulara. Vurulan yumrukların etkisi ile düşüp kalkıyorlardı. Bu dayaklananlardan biri, avukatlığını yaptığım Davut Öcal’dı. Karın boşluğuna vurulan yumruk nedeni ile elini böğrüne koyarak yere yıkıldı ve kalkamadı. Kıvranıp duruyordu yerde, nefes alamıyordu. Askerler üzerine su dökerek ve tekmeleyerek kendisini yerden kaldırmaya çalışıyorlardı. Bu halde dahi işkencelerine devam etmeleri, bu insanların ne denli şartlandıklarını ve hunharlaştıklarını gösteriyordu.

Akşam yemeğinden sonra sayım yapıldı. Hazırlık hücresi onbaşı “hazırlan, sayımdan sonra aşağı ineceksin” deyince, ben hazırlanmaya başladım. Bu onbaşı bugüne kadar yoktu. Bugün yeni göründü. Kendisi bundan böyle, onbaşı olarak, hazırlık hücrelerinde çalışacağını söylemişti. Hem de galiz küfürler yaparak. Hazırlandım. Bu kez bir kurnazlık yapmak niyetindeydim, battaniyemi de birlikte götürecektim. Bu nedenle, çamaşırlarımı ve paltomu battaniyenin içine bırakarak balyaladım. Öyle alıp inecektim aşağı kata, yani zemin kata.

Aradan bir saat kadar zaman geçti, gelmediler. Bu arada Aliler’le konuştum. Gözaltında iken, yemek duası, andın okunması, İstiklal Marşı’nın ve diğer şiirlerin ezberlenmesine karşı tavır koyma kararında idik. Birlikte cezaevine gideceğimiz inancındaydık o zaman. Kararımız, “cezaevinin şartlarına göre, gerekli değerlendirme yapıldıktan sonra tavır koyulması” yolundaydı. Bu durumu sordum kendilerinden, şimdilik kurallara uyacaklarını, koğuşlara gittikten sonra edinecekleri izlenime göre değerlendirme yapacaklarını, benim de böyle hareket etmemde yarar olduğunu söylediler. Tutukluluk kararına itiraz yönünden bilgi aldılar. Bu arada Celal Paydaş da adımla bana seslendi ve tutukluluk kararına itirazla ilgili askeri mahkemelerdeki usulü, durumun ne olduğunu sordu. Celal Paydaş’ın ismimi söylemesi üzerine, benim hücrede

olduğumu öğrenen Davut Öcal, "Şeref abi! Şeref abi!" diye bağır-maya başladı. Çağrısını cevapladım ve durumunu sordum. Ruşen Arslan ile aynı koğuştta olduklarını ve beni çok merak ettiklerini, kendisinin de PKK Diyarbakır grubu içine alındığını ve hiç iyi ol-madığını söyledi. Konuşmamız bitmişti ki, kat gardiyanı, nöbet-çi çavuş ve onbaşı, "Ulan eşek oğlu eşekler ne konuşuyorsunuz? Şimdi ağlattım ananızı, it oğlu itler!" diye küfürlerle girdiler içeri. Doğrudan doğruya benim hücreme girdiler. Hepsinin elinde kalın kalın sopalar vardı. Beni yere yatırdılar. Demir parmaklıklardan dışarı çıkardıktan sonra, ayak tabanlarıma, sayamadığım kadar sopa vurdular. Kendimden geçer gibi oldum ve bir zaman sonra ayağımın altına vurulan sopaların acısını duymaz oldum. Baygın değildim. Askerlerin yüzündeki vahşi görünümü, duydukları hınç-la sopayı kaldırıp indirişlerini, rahatlıkla görüyor ve izliyordum. Çavuş, su dolu fıçısını üstüme boşalttı. Şoke olmuştum. Sopala-mayı bıraktıklarında ayaklarım uyuşmuştu, demir parmaklıktan çıkaramıyordum. Kat gardiyanı, ayaklarımı demir parmaklıkların arasından çekip çıkardı ve eşyalarımı alıp dışarı çıkmamı söyle-di. Kalkamıyordum, ayaklarımla yere basamıyordum. Tekmeleyip kaldırmaya çalışıyordu onbaşı. Bu arada Çavuş da çektiğim bu ısı-tırap yetmiyormuş gibi, coplamak için ellerimi uzatmamı istedi. Uzatmadığım için, copla, kollarıma, saklamaya çalıştığım elleri-me, omzuma devamlı vuruyordu. Haşat olmuştum. Beni bu du-rumda bırakıp gittiler. Yalnız gardiyan kaldı. Yavaş yavaş doğrul-maya çalıştım, bir iki kere denedim ve sonradan yere basabildim. Toparladığım ve battaniyenin içinde balyaladığım eşyalarımı ala-rak hücreden çıktım ve gardiyanın arkasından aksaya aksaya ve ısırtap içinde yürümeye başladım.

İkinci katın 10. hücresindeydim. Banyolu hücre idi burası da... Yaş elbiselerimi çıkardım. Kot pantolonumu giydim. Hücrenin sedir kısmına battaniyemi serdim ve üzerine uzandım. Ayakla-rımın altı ateş gibi yanıyordu. Acısı dinmek bilmiyordu. Demir parmaklıklara sürmem, beton duvarda ağır ağır gezdirmem çare etmiyordu, dindirmiyordu sızısını. Bu oyun, Yüzbaşı'nın oyunu idi. Hazırlanmam ve aşağı indirilmem söylenmesine rağmen, in-dirilmemiştım ve hücremde tutulmuştım. Dayaklanmam plan-lanmıştı. Bunun için de bir bahane gerekiyordu. Hücredekilerin,

kat kapıları kapandıktan sonra, kendi aralarında konuştuklarını çok iyi biliyorlardı. Benim konuşacağım da açıktı. Dedikleri oldu ve bahane doğdu ve ben de ciddi biçimde dayaktan geçirildim. Herkesin konuşmasına rağmen, sadece benim hücreme gelmesi ve sadece benim dayaklanmam da bunun evvelden planlandığını ve dediğim biçimde oyun tezgâhlandığını açıkça gösteriyordu. Zaten ben, eşyalarımı alıp ara salona gardiyanın arkasında çıktığımda, Yüzbaşı, eşofmanlı olarak, salondaki gardiyan masasında oturuyordu. Benim aksayarak ve inleyerek merdivenden inişim çok hoşuna gitmiş olacak ki, arkamdan “Bizde acıma yok” diyerek iğrenç bir kahkaha attı.

Bu gece perde kapandı diyordum kendi kendime. Sabahleyin neler olacağını, neler olabileceğini ve ne gibi bir işleme tabi tutulacağımı düşünüyordum. Yanılmışım, adamlar yaptıklarını yeterli görmemiş olacaklar ki, ikinci kat onuncu hücreye girişimden yarım saat kadar sonra tekrar geldiler. Yüzbaşı da onlarla birlikteydi. Battaniyemin üzerine uzanmış durumdaydım ve yüzüm duvara dönüktü. Bakmak istemiyordum kendilerine. Yüzbaşı devamlı konuşuyordu. “Ben kurallara uymayanı affetmem. Biliyorsun konuşmak yasaktır. Biz adamı böyle s... Biz Türkler böyleyiz. Türk askeri, Türk Mehmetçigi, komünistleri, başkaldıran Kürtler’i kolay kolay affetmez. Bunun için kimseye acımaz, acımayız!”. Ne dinleyecek ne de söylediklerine cevap verecek halim vardı. Çok ıstırap çekiyordum. Başlangıçta tabanımı saran ateş, bütün vücuduma yayılmıştı. Bu nedenle, yerimden bile kıpırdamadım. İçeri giren onbaşı ve gardiyan, beni kollarımdan tutarak kaldırdılar. Yüzbaşı’nın işareti üzerine ceketimi, gömleğimi ve fanilamı üzerimden çıkardılar. Üzerimde kot pantolonum vardı. O halde beni hücrenin zemininde bulunan bir kanalizasyon suyunun içine bırakıverdiler. On dakika kadar beni suyun içinde yuvarlayıp durdular. Yine orkestra şefi Yüzbaşı’nın işaretiyle beni olduğu gibi bırakarak dışarı çıktılar. Diz üstü doğruldum ve duvara tutunarak ayağa kalktım. Hem acıdan, hem soğuk suyun etkisinden ve hem de asap bozukluğundan titreyip duruyordum. Daha suyun içinden çıkmamıştım ki, üzerime fıçıyla su dökülmeye başlandı. Hiçbir şeye değil buna sevindim. Hiç olmazsa pislikler temizlenmiş olurdu. İki fıçı su döktüler üzerime. Pantolonumu çıkarıp,

çamaşırlarımı değiştirip, eşofmanımı giydikten sonra, kendimden geçmiş olacağım ki, Davut Öcal'ın da zemin kata indirildiğini ve aynı biçimde dayaklandığını ve banyoya sokulduğunu görmediğim gibi, bağırtı seslerini de duymamıştım. Bunu iki gün sonra, Davut'la yan yana olan hücrelere geldiğimizde, Davut'tan dinledim. Sabahı zor getirmiştım. Ayaklarımın altı kabarmış, patlamış ve bacaklarım şişmişti. Beynim zonkluyordu baş ağrısından. Vücudum ateş içindeydi. Verilen sabah çorbasını içemedim. İştah denen nesne kalmamıştı. Bu durumda iken indirildim. Battaniyemi de almışlardı. Zemin katın 5 no'lu hücreesine bırakıldım. Benden sonra birkaç kişi daha indirildi aşağı. Kendime geldiğimde, Davut Öcal'ın da 4 numaralı "banyolu" hücreye konulduğunu öğrendim. Aynı günün gecesiydi, duvara eliyle vurdu ve bana yapılanların onun, benimle konuşmasından kaynaklandığı düşüncesinde olsa gerek, benden özür diledi.

Bu hücrede on günü aşkın bir zaman kaldım. Bu zaman zarfında, tırnağımla duvara çizdiğim çeteleleri saydığımda anladım, otuz iki defa bana boklu suda banyo yaptırılmıştı. Pijamalarım, eşofmanlarım, külotlarım, gömleklerim ve fanilalarım, hepsi pislik içindeydi. Bu hücreden çıkarıldığım günden bir gün evvel, üzerimde pantolon, gömlek ve ceket vardı. Başka giysim yoktu. Tek yaşam dayanağım, üzerimden çıkarmadığım paltomdu. Hücredeki malzemem de, tabağım, kaşığım, su kabım ve yarısı pisliğe bulanmış ve ıslanmış battaniyemdi. Ki battaniyemin kuru kısmı üzerinde yarım yamalak oturabiliyordum. Bu zaman zarfında, yirmi kadar tutuklunun, zemin koridorunda dövülüşünü, ıslatılışlarını ve ayaklarından üst kat salon demirleri ile kat kapısı demirine bağlanan iptе asılışlarını ve bu durumda iken dayaklandıklarını, sahnelenen bu vahşeti izledim. Zalim, işkenceci rolündeki aktörleri ve bunların yaptıklarından zevklenişlerini, insanlığa, geçmişlerine ve geleceklere lanetler yağdırarak gözledim.

Bu hücreye inişimin üçüncü veya dördüncü günü idi. Yüzbaşı, iki binbaşı ve doktor geldiler. Aralarında yedi sekiz kadar da asker vardı. Yüzbaşı, beni, binbaşılara "İşte vatan hainlerinin avukatlığını yapan, Avukat Şerafettin Kaya budur" diye takdim etti. Bu takdim üzerine iki binbaşı, kinle baktılar bana ve bir süre süzdüler. Ki içlerinden biri "Vallahi acımamak lazım bu Kürtler'e, bu

namussuzları zamanında kesmek gerekirdi.” diyerek, açıkça kur-
sağındaki kını kustu. Yüzbaşı’nın emri üzerine kapıyı açarak içeri
girdi askerler. Vurmalarına gerek yoktu, “soyun” deselerdi, hemen
soyunacaktım. Beni coplayarak, vurarak ve pataklayarak soyun-
durdular. Kendileri de batmıştı pisliğin içine. Zaten, genelde ruh-
sal pislik içindeydiler. Bu kez benim yoğrulduğum boklu sudan
onlar da nasiplerini aldılar. Çırpınışlarımla sıçrayan sular, onla-
rın da yüzlerine gözlerine bulaşıyordu. Benim suyun içine yatışım,
bokların şampuan diye üzerime sıvanışı, binbaşılı tatmin etmiş
olacak ki, çırpınışlarıma kahkahalarla gülüyorlardı. “Giyin” emri
ile doğruldum. Bu zevat, yanımdaki hücrenin önüne gitti. Bu kez
orada Davut Öcal’a yaptırılan banyo sahnesini izlemeye başladı-
lar. Elimle üstümdeki kaba pislikleri temizlemeye çalışıyordum.
Bu temizliğimi sürdürürken doktor ve binbaşı, benim hücremin
önüne geldiler. Doktorun yüzündeki mutlu tebessümü unutmam
mümkün değildir. Sinirlerim kabardı ve yüreğim gerçekten sıkıştı.
Beynim bulutlandı. “Ulan, madem ikide bir bu suya sokuluyorum,
en iyisi hiç çıkmayayım daha iyi olur. Ölmek daha iyidir” dedim
ve kendi kendime ve olduğu gibi suyun içine oturdum. Yüzümü de
kapıya döndüm ve doktorun gözlerinin içine içine bakmaya başla-
dım. Ama doktor yine tebessüm ediyordu. Neye karar verdiğimi,
o da Yüzbaşı da anladı ki, Yüzbaşı, ben suya girip oturduğumda
“Biz zaten ölmeni istiyoruz. Zaten bunun için sana bunu yaptırı-
yoruz. Sen ölürsen, sayın doktorum rahatlıkla bir zatürree raporu
verir. Öyle değil mi doktor?” demişti ve doktor da, Yüzbaşı’nın bu
belirlemesine karşı, başıyla “evet” işareti yapmıştı.

Sudan çıkmamaya kararlıyım. Binbaşılar, Yüzbaşı, doktor, er-
ler ve gardiyan çekilip gitmişlerdi. Kapı da kapatılmış ve sürgülen-
mişti. Hava soğuktu, su soğuktu, fakat ben hırslıydım ve vücudum
ateş içindeydi. Aradan bir saat kadar bir zaman geçti. Kapı açıl-
dı, içeriye yazıcılar, ellerinde bazı belgelerle geldiler. Gardiyan da
onlarla birlikte idi. Kat kapısının iç bölümünde durdular ve yazı-
cı, elindeki listeden bazı isimleri okumaya başladı. Celal Paydaş’ın
ve Mustafa Kılıç’ın da ismi okundu, birinci kat hücrelerinden de
birkaç kişinin ismi söylendi. İsmi okunduğu hücreye giderken,
benim hücremin önünden geçtiler. Ben hala suyun içinde idim
ve oturuyordum, çırılçıplaktım. Yazıcılar benim bu durumuma

kahkaha ile gülerken, diğer gardiyanlara nazaran biraz daha yumuşak tavırlı olan, tank şapkalı gardiyan gelip hücremin önünde durdu ve "İhtiyar, sen avukat adamsın. Benden daha iyi bilirsin, senin ölmene kimse üzülmez. Devamlı kalacak değilsin ya, kendini korumalısın. Bugünün yarını da var." diye uyarıda bulundu.

Gardiyanın bu belirlemesi, kafamı allak bullak etti. Bunu dostça mı, yoksa bir oyun nedeni ile mi söyledi? İyi niyetinden kaynaklanmış olabilir bu uyarısı, belki de bilmeyerek böyle bir uyarıda bulundu. Ama söyledikleri yanlış değildi. Benim ölümüm bir şeyi çözmez. Belki duyulmaz bile. Hastaneye alınırım, uzun süre orada tutulurum ve bilahare Doktor, "Zatürreeden ölmüştür" diye bir rapor verir, mesele kapanırdı. Cezaevindekiler de bilmez neden öldüğümü. Ailem de anlayamaz. Beni cezalandıracak durumları da yok. Davaların bitimine kadar içerde tutacaklar, engelleyecekler savunuculuk yapmamı. O halde, bir gün, uzak değil yakında, çıkarım, tahliye olmam olası. Bunun tarihsel hesabını yapmak, bunun teşhirini değerlendirmek gerekir. Evet, doğrudur, bugünün yarını da var. Doğru, korunmalıyım, sağ kalmanın ve dışarıya sağ çıkmanın hesabını yapmalıyım. Üç ay dahi dışarıda sağ kalsam yeter dedim kendi kendime ve kalkıp elbiselerimi iyice temizleyerek giyiverdim. Yaş elbiselerim de kurumuştü. Kararlıydım, daha doğrusu, kararımı verdim. Her şeyi göze alacak ve koşulları en iyi biçimde değerlendirerek sağ çıkmanın hesabını yapacaktım. Ve öyle de yaptım.

Zemin katın 5 no'lu hücresinde bulunduğum günlerden bir gün, gece saat on iki sıralarında, üşümemek için hücremde tepiniyordum. Dalmıştım iyice, kapının açıldığını ve içeriye bir kısım insanın girdiğini duymadım ve görmedim. Tepinirken yüzüm duvara dönüktü. Bir ara geriye döndüğümde, karşımda cezaevi müdürü Alaattin Bayer'i, yanında üç asteğmen, hücremin karşısında duvara yakın bir yerde ayakta dikilmiş, bana baktıklarını gördüm. Onbaşı ve gardiyan da kapının önünde duruyorlardı. Binbaşı ile birlikte olan asteğmenlerden ikisi, dışarıda iken bazı sorunlarını çözdüğüm, bana saygı duyan, demokrat tavırlı asteğmenlerdi. Cezaevi müdürü binbaşı, hücremin yakınına geldi ve içeriye elektrik fenerini tutarak baktı. Sarhoştü, ağzı alkol kokuyordu. Yüzüme bakarak "Nasıl-sın?" dedi. Yanıtlamadım sorusunu. "Seni bir ara

yukarı kata çıkarmışlardı. Hâlbuki burası senin için daha iyi.” şeklindeki konuşmasını da sukut geçtim. Bu belirlemesi, zemin kat “banyolu hücrelerine” alınışımın, sadece Yüzbaşı’ndan kaynaklanmadığını, bunun kararının başka yerden verildiğini doğruluyordu.

Sorulara cevap vermemem iyi mi oldu kötü mü oldu, bilmiyorum? Ancak tavrımın, binbaşının hoşuna gitmediği, bakışlarından anlaşılıyordu. Diğer hücreleri gördükten sonra, dönerken, hücremin önünde durdu ve bana “Nasıl, cezaevinde işkence yapılıyor mu?” diye bir soru yöneltti. Bu soruyu, beni alaya almak için sormuştu. Savcılık odasında, cezaevindeki durumu tartıştığımızda, savcı albay, cezaevi müdürüne telefon etmişti. Telefonda cezaevi müdürüne “Bak, yanımda bulunan Avukat Şerafettin Kaya, cezaevinde işkence yapılıyor diye bir dilekçe getirmiş ve bu konuda da ısrar ediyor. Bu nedendir? Böyle bir durum var mı?” diye bir açıklama yapmıştı. Cezaevi müdürünün bugün bana yönelttiği soru, o günkü telefon konuşmasından kaynaklanmakta ve “Biz adamı böyle yaparız, böyle işkence yaparız.” manasını taşımaktaydı. Çevreme bakındım, yüzüne baktım, kendisine alaylı bir gülüşle “Sayende” dedim. Sarhoştı, anlamaz demiştim, ama anladı ne demek istediğimi. Çünkü, dışarı çıkışlarından sonra gelen gardiyan, başını bana sallayarak, yarısı ıslanmış, üzerinde sadece yarım yamalak oturabildiğim battaniyeyi aldı. Muhakkak binbaşı böyle istemiş olmalıydı.

Bundan sonraki gece tekrar geldiler. Çamaşırlarımın üzerine oturmuş ve paltoma sarılmıştım. Kapının açılmasından ve konuşmalardan, girenlerin kalabalık bir grup olduğunu anladım. Yüzlerini görmemek ve uyur görünmek daha iyidir diye paltomu başıma çektim ve uyur durumuna geçtim. Seslerinden anımsadım. Gelenlerin arasında Cezaevi Müdürü Binbaşı Alaattin Bayer’in dışında Adli Müşavir Ahmet Beyazıt da vardı. Hücremin önünde bir süre beklediler. Dediğim gibi, sesinden anımsadım, bu arada Adli Müşavir “Avukat burada ha! Durumu nasıl?” deyince, Binbaşı, “Ne olacak, gayet iyi. “Banyolu” odaya vermişiz, her gün banyosunu yapıyor.” şeklinde Adli Müşavir’in sorusunu yanıtladı. Arkasından da kakhaha koyuverdiler.

Üçüncü kata da çıktılar. Milletvekili arkadaşlarla uzun süre konuştular. Alayımsı konuşmaları, kakhaha ile gülmeleri, kişiyi

küçümser soruları ve belirlemelerinden, aşağılık duygusunun ne derece kölesi oldukları anlaşıyordu. Sabık Devlet Bakanı Mustafa Kılıç'tan, sırf alay olsun diye, anayasa, Ecevit iktidarı ve bugünkü uygulama ile ilgili görüşlerini sordular. Mataracı, Elçi ve İşgüzar ile ilgili soruşturma konusu olaylardan bahsederek, kendisinden açıklama istediler. Amaçları, kişiyi küçük düşürmek ve onun ezilmişliği karşısında gülüp eğlenmekti. Mustafa Kılıç'ın ve diğer milletvekili arkadaşların, konuşmalarından tepki gösterdikleri anlaşıyordu. Ancak ne söylediklerini bulduğum hücreden seçemedim.

5 no'lu hücreye inişimin onuncu gününü tamamladım. On birinci günü geçiriyordum. Günlerden pazardı. Yüzbaşı'nın, pazar günü cezaevine geldiği görülmemişti şimdiye kadar. Birden hücremin önüne belirdi. Saat on sıralarıydı. Yanında doktor da vardı. Boşuna değildi pazar günü gelişi, muhakkak bir şeyler olacaktı. Ama her şeye hazırdım. Elini tıkırdatmayı alışkanlık edinmişti. Tıkırdatarak birkaç dönüş yaptı ve yerinde, birden bana dönerek "İstiklal Marşı'nı şiir şeklinde oku" dedi. Anladım, bu hücrede son günümdü. Bu hücreden alınmama karar verilmişti. Sebep olarak da İstiklal Marşı'nı okumam gösterilecekti. Okumasam, bilmiyorum desem, birkaç gün daha ve belki de biraz daha fazla burada tutacak ve bir süre daha bana soğuk su banyosu yaptıracak ve dayaklatacaktı. Beni burada tutuşuna neden de benim tavrımı gösterecekti. Biraz daha bu hücrede kalmam, bu şartlar altında burada kalışımın sürmesi, fiziksel olarak tükenişimi getirebilirdi. Bu nedenle, fırsatları değerlendirmeliydim. Şovenizm ateşi ile yürekleri yanan bu canavar ve barbar insanların, kendilerini tatmin etmek için olsa da her kötülüğü yapacakları açıktı. Bu nedenle, istemlerini yerine getirdim ve biraz durakladıktan sonra İstiklal Marşı'nı okumaya başladım. Uzun süre, yapılan İstiklal Marşı'nı okuma sınavlarını izlemiştim. Kaidesine göre okumak değil, yüksek sesle okumak hoşlarına gidiyordu bunların. Yüzlerce defa, binlerce defa okunmuştu hücrelerde bulduğum bu dönem içinde. Ezberlemiştim, ama tamamen ezberlediğimden emin değildim. Bir hatam olabilir. Elleri imkân vermemek için ağır ağır ve yüksek sesle okumanın daha yararlı olacağını hesapladım ve onun için, çok yüksek sesle ve ağır ağır, kelimeleri uzatarak okudum İstiklal

Marşı'nı. Mısraların sonunu ve arada bir kelimeyi uzattığımda, sonradan gelen mısrayı hatırlamaya çalışıyordum. Yararlı da oluyordu. Okumayı nefesim kesilinceye kadar sürdürdüm. Beğenilmişti okumam, "Aferin" aldığım gibi, on dakika sonra da ikinci kat ikinci hücreye çıkarıldım. Bir battaniye verdiler. Beton üzerine serilmiş, bir santim kalınlığında, içi çaput dolu şiltemsi şeyi, gardiyan başlangıçta almak istedi, ne düşündüyse vazgeçti, almadı.

Şilte de hücrede kaldı. Gardiyan çıkarken, benden ilk cezaevine gelirken alınan sigaralardan bir paket getireceğini söyledi. Sigara getirmedi, fakat bir kalıp sabun getirerek bana verdi. Bu da geçerli idi benim için. Sabunu yalnız bana vermediler benimle birlikte, kendilerine şiir okutturularak ikinci kata çıkarılan diğer arkadaşlara da sabun dağıttılar. Akşamüstü bütün hücrelere parasıyla bisküvi verildi. Kısım ben de aldım.

Öğle saatinde su geldi. Hücredeki lavabo çıkarılmıştı, ancak musluk duruyordu. Soyundum ve musluğu açarak altına girdim. Suyun soğukluğu yanında, hava da soğuktu. Ama her şeye rağmen yıkanmalıydım. Pislikleri üzerimden atmam icap ediyordu. Birkaç kere sabunlandım. Su ve sabun vücuduma değdikçe cop ve zincir yaraları sızlıyordu. Tüm sızılara ve havanın soğukluğuna karşın yıkandıktan sonra biraz rahatlardım, iç çamaşırlarım tamamen pisenmişti. Pantolonumu ve gömlekle ceketimi giydim. Niyetim, çamaşırlarımı yıkamaktı. Ben bunun hazırlığı içinde iken sular kesildi. Su bidonunu da dolduramadım. İçinde bulunan iki üç litrelik suyla artık yarına kadar idare edecektik. Çamaşırları yıkamak, ikinci güne kaldı.

Hücremde, parçalanmış bisküvi kutuları vardı. Bunları, şiltenin altına serdim. Ayrıca, hücrenin önünde, çöp kutusu olarak kullanılmak üzere iki mukavva kutu vardı. Bunların birisini de kutuyu katlayarak içeri aldım demir parmaklıkların arasından. Bunu yaparken, gardiyanın görmemesi için, gerekli dikkati sarf ettim. İçeri aldığım kutuyu da açarak şiltenin altına yerleştirdim. Yatacağım yeri sağlamlaştırmaya çalışıyordum. İkinci günü çamaşırlarımı yıkadım. Külotumun birini yıkadıktan sonra bir tanesini parçalayarak, yaptığım çamaşır ipini su borusu ile demir parmaklığa bağlayarak, çamaşırlarımı bunun üzerine astım. Bu hücreyi, devamlı kalacağım yer olarak görüyordum. Bu nedenle, hücrenin

sağını solunu iyice temizledim ve ikinci günü akşamı, sağlıklı biçimde, hücreye yerleşmiş oldum. Bu işlerle meşgul olduğum için, yeni gelen kişilerin kimler olduğunu ve bunların hangi kata ve hangi hücrelere alındığını da öğrenemedim.

Gece, yanımdaki hücreye, asker elbiseli birini getirdiler. Manisa'da askerlik yaparken alınıp getirilmiş. Bilahare ismini de öğrendim:

Süleyman Aras. Hiç Türkçe bilmiyordu. Askere yeni alınmış ve Türkçe sadece iki cümle öğrenmiş. "Emret komutanımmm... Emredersin komutanımmm...". söylenen her şeye verdiği cevap, yalnız bu iki sözcüklü cümlelerdi. Bunları da yüksek sesle ve uzatarak söylerdi. Süleyman'ı bölüm çavuşu getirmişti. Kendisine, andı öğrenmesi gerektiğini söyledi ve kelime kelime söyleyerek, Süleyman'a söylediklerini tekrarlattı. İkinci günü, sabahdan akşam kadar bölüm çavuşu, Süleyman'la uğraştı. Andı öğretecekti. Süleyman'a tekrarlatıyor, tekrarlatıyor, bilahare, "Kendin söyle" diyordu. Tabii Süleyman, sadece "Tırkım" diyor ve orada kalıyordu. Arkasından, Süleyman'a vurdukça vuruyordu çavuş. Süleyman'ın andı öğrenme işkencesi, iki gün sürdü. Üçüncü günü sabahleyin, Yüzbaşı'nın huzurunda sınavı yapılacaktı.

İğrenç olduğu kadar komik bir sınav... Kürt olan ve Kürtçe'den başka dil bilmeyen bir insana, ısrarla Türklük Andı okutmak ve ona "Ne Mutlu Türk'üm" dedirtebilmek için sarf edilen enerji, yapılan işkence ve baskı, aşağılığın, barbarlığın ta kendisi idi. Yapılan sınav, komik olduğu kadar "Türkçülük" ideolojisinin ve "asimilasyon" politikasının bayağılığına da örnekti.

Yüzbaşı, sabah yoklamasına bilfiil kendisi geldi. Arkasında iki asteğmen, tecrit çavuşu, hazırlık hücresi bölüm çavuşu, onbaşı, başgardıyan ve bir kısım yazıcılar... Hücrenin önüne birikti bu zevat. "Kalk Süleyman" denince, Süleyman, "Emret komutanımmm!" diye bağırdı. Evvela bölüm çavuşu, Türklük Andı'nı, kelime kelime söyledi ve kelime kelime Süleyman'a tekrarlattı. Süleyman, yarım yamalak tekrarlardı. Yüzbaşı, "Şimdi kendin söyleyeceksin. Eğer ezbere söyleyebilirsen seni hemen koğuşa alacağım. Hadi başla" deyince, Süleyman, "Emredersin komutanım" dedikten sonra andı okumaya başladı. "TIRKIME DOGRİME ÇALIŞKANEME YASEME BUÇİK..." dedi ve kesildi Süleyman. "Buççık" sözcüğünü

birkaç kez tekrarladı fakat sonunu getiremedi. Kimseden kopya alamayan Süleyman, bende umut aradı ve “Abê berwedat hela beje edin çere bu?” diyerek, gerisinin nasıl olduğunu Kürtçe benden sordu. Bilmemesi bir yana, Kürtçe konuşması Yüzbaşı’yı ve yanındaki hempasını çileden çıkardı. Bu davranışından ötürü Süleyman, hayatında yemediği dayağı yedi ve biz de coptan, yumruktan, zincirden ve küfürden nasibimizi aldık. Ellerim ve ayaklarım yine şişirildi.

Süleyman benden önce ayrıldı hücreden. Götürülünceye kadar hali buydu. Her gün Türklük Andı’yla başı dertte idi. Yardımcı olacak halim yoktu. Ara sıra kendi kendisine çalışırken, benden, andın bazı yerlerini söylememi isterdi. Üzülmesin diye söyledim. Ama sonuç değişmezdi. Öğrenseydi ne çıkardı. Yalnız Süleyman’ın haline değil, şoven duygular içinde ne yaptıklarını bilmeyen, meseleyi şekilsel halletmeyi yeterli gören, fikir ve inanç hürriyetine bunun için karşı duran, gözleri kör, yürekleri taşlaşmış bu insanların ve egemenlerin de bu haline gülmek elden değildi.

Aldığım bisküvinin yarıdan fazlasını, gece kendisine verdim. Parmaklıklar arasından el uzatılarak, diğer hücreye, ele sığabilecek şeyler verilebilirdi. Süleyman bundan çok memnun olmuştu. Askeri karargâhtan alıp getirmişler, ailesiyle temas kuramamış, bu nedenle parası da yoktu. Kendisine iki yüz lira da para vermiştim. O da benim bu tavrıma karşı, nerden eline geçirmişse, zulaladığı tek sigarasının yarısını verdi. Ben sigarayı aldım. Ancak kibritim yoktu. Kibrit verir diye bir müddet bekledim. Tam hazırlanmıştım ve kendisinden kibrit isteyecektim, kat kapısı açıldı. Gelen, gardiyandı. Yanında da iyi giyimli, saçı düz biçimde taranmış, kısa boylu bir sivil vardı. Koridorda bir tur attılar ve hücrelere tek tek baktıktan sonra çıkıp gittiler. Kim olduğunu anlayamadım. Kanımca gelen kişinin kendisine gösterildim. Çünkü adam hücrenin önünde durarak, beni bir süre gözledi. Ben bunun nedenini kafamda tartışırken, Süleyman, hücrenin duvarına vurdu. Seslendiğimde, benden kibrit istedi. Meğerse Süleyman’da da kibrit yokmuş. Böylece, Süleyman’ın verdiği sigara da bir işe yaramadı.

İkinci kattaki hücremde beşinci günümü tamamlamıştım. Altıncı günün sabahı, bizi hücrelerden çıkardılar. Eşyalarımızı da

birlikte aldık. Bir kısım askerler "Koğuşa gidilecek", bir kısım askerler de "Hamama gidilecek" dedi. Artık ne hikmetse, hücrelerden çıkarıldık. Ara salonda bir süre bekletildikten sonra sıraya girerek koridor boyunca yürüdük. Bizi hamama yakın bir yerde, bir odaya bıraktılar. Yine aynı şekilde ilaç ve hamam seremonisinden geçtik. Saat 17'ye kadar orada bekletildik. Davut Öcal ile görüşme imkânı buldum. Benden tekrar özür diledi. Kendisine, bana yapılanın, ismimi vererek konuşmasından kaynaklanmadığını, onun bir oyun olduğunu anlatmaya çalıştım. Kendisini suçlu hissediyordu. Anlattıklarım mantıklı idi, bunu anladı ve rahatladı. Bizi hücreye getirdiklerinde, tecrit hücrelerindekilerin bizim bölümden çıkarılarak götürülmelerinin ve yine bu hamam oyunu ile bekletilmelerinin ve hücrelerimizi boşaltmalarının tek nedeni, tecrit hücrelerinin ilaçlanması imiş. Oradaki arkadaşları bizim boşalttığımız bölüme geçirmişler ve bu arada tecrit hücrelerini ilaçlamışlar.

Bir saat kadar sonra tekrar hücrelerden çıkarıldık. Yine eşyalarımızı alarak çıkmamız istendi. Tüm katlardaki tutukluları salonda topladılar. Sıraya dizildik. Asteğmen Osman ve bir iki asker, benim, Ahmet Türk, Mustafa Kılıç ve Celal Paydaş'ın dışındaki tutukluları ikiye ayırdılar. Ayırdıkları bu tutukluları koğuşlara götürdüler. Dördümüz de bir süre daha salonda bekletildik. Akabinde, gardiyan dördümüzü ikinci katın yedinci hücrelerine kilitledi. Üç saat kadar kaldık. Ben, bizleri hücrede tutacakları görüşümdeydim. Arkadaşlardan biri "Hayır, Yüzbaşı söz verdi. Üstelik sınavı da kazandık, kurallara da uyuyoruz, muhakkak bizi koğuşa gönderecekler." diyerek görüşüme karşı çıkıyordu. Ahmet Türk, endişeli idi ve koğuşa götürülme ihtimalini az buluyordu. Bu konuda epey konuştuk ve tartıştık. Zaman geçirmek için tartışıyorduk. Tartışmamızın sonunda Celal Paydaş, "Arkadaş, bu Yüzbaşı gerçekten hastadır. Bunların sözüne inanılmaz. Bu adamlar bizi koğuşa göndermezler." diyerek kuşkusunu belirtti.

Geç vakit bizi aldılar. Dediğim gibi çıktı. Tecrit hücreleri bölümüne götürüldük. Birinci katın salonunda eşyalarımız arandı. Palto ve ceketlerimizi de çıkardık. Bunlar da arandı. Uygunsuz biçimde, küfür ve hakaretlerle arandık. Arama işlerini Mevlüt Çavuş denen tecrit çavuşu sürdürüyordu. Benim yüzüme tüküren bu çavuş, sonradan öğrendiğime göre, aynı şiiri okuyarak milletvekili

arkadaşların yüzüne de tükürmüş. Benim naylon torbadaki çamaşırlarım, sağa sola serpilerek arandığı gibi, arkadaşların bavulları da darmadağın edilerek arandı. Hele Mustafa Kılıç ve Celal Paydaş'ın bavulları, tekmelenerek, içindeki eşyalar yırtılarak ve tahrip edilerek aranmıştı.

Benle Mustafa Kılıç'ı bir hücreye verdiler. Biz hücreye alındığımızda, Celal Paydaş ve Ahmet Türk'ü soyunmaya zorluyorlardı.

İkisini de çırlıçıplak yaptılar. Bunu güya arama maksadıyla yapmışlar. Üzerlerine birer bidon su döktüler. Her ikisinin de ellerine ikişer cop vurdular. Biz "striptiz" yapmaktan kurtulduk. Elimize ikişer cop vurmakla yetindiler.

Bir battaniyemiz vardı. Benim paltom, Mustafa Kılıç'ın da kürkü vardı. Battaniyeyi yere serdik ve oturduk. Diğer hücrelerde bulunan arkadaşlar, geldiğimizden haberdar olmuşlardı. Ölüm orucuna giden arkadaşlar ve direnen arkadaşlar bu hücrelerdeydi. Bizlerden kim olduğumuzu soruyorlardı. Bu arada Mehdi Zana'nın da sesi geliyordu. Cevap vermek istedim. Mustafa Kılıç, konuşmamam ve cevap vermemem için ricada bulunuyordu. Korkmasında haklıydı. Bende de aynı korku vardı. Arkadaşlar da benim "bizleriz" dememi, konuşamayacak durumda olduğumuzu anladıkları için yeterli bulular. Ve fazla üstelemediler.

Sabah çorbası vermediler. Hiç kimseye vermediler. Saat on sıralarında Yüzbaşı geldi. Celaller'in hücresinin önüne geldiğinde, sanki bizim buraya getirildiğimizi bilmiyormuş gibi, "Vay! Sizi buraya mı getirmişler! Kim getirmiş?" diyerek, buraya getirilişimizin kendisinden kaynaklanmadığı izlenimini yaratmaya çalıştı. Aslında, onun verdiği emir ve yukardan alınan karar uyarınca biz tecrit hücrelerine getirilmiştik. Adam oyuncu ama sahte... Her haliyle sahteliği sırtıyor. Aynı sahtelik içinde, üçüncü kat birinci hücreye çıkarılmamızı söyledi. "Çıkarın üçüncü kata. Birinci hücrede rahat ederler, iyi bakarlar kendilerine" demesi de sahtekârlığının örneği idi.

Üçüncü katın birinci hücresi, koğuşa götürülünceye kadar mekânım oldu. Hücrede dört kişiydik. İki şiltemiz, iki de battaniyemiz vardı. Şilteleri ve battaniyeyi sermeden önce hücreyi iyice temizledik. Eşyalarımızı da düzenli bir biçimde yerleştirdik. Şilteleri serdik ve üzerine battaniyeleri örttük. Otururken,

tartıştığımız konu nasıl ve ne biçimde yatacağımızdı. Bunu hemen çözümledik. Ahmet Türk'le Celal Paydaş sedir kısmında, benle Mustafa Kılıç da hücre zemininde yatacaktık. Devamlı da öyle yattık.

Buraya, tecrit hücreleri deniyordu. Bize idarece yapılan tebliğatlarda, doktorun Mustafa Kılıç'a verdiği reçetelerde hep "Tecrit Hücresi" yazıyordu. Geldiğimiz günü talimat verdiler:

"Mektuplarda adres yazarken tecrit hücresi denmeyecek, 35. koğuş denecek.", "Ziyaretçilerle de görüşüldüğünde bulunduğumuz yerin 35. koğuş olduğunu belirleyeceğiz.". Ziyaret günleri de listede bu koğuş adına düzenleniyordu ve ziyaretçilere de idarece öyle iletiliyordu. Nedense, hücrede olduğumuz kamudan gizlenmeye çalışılıyordu. Bu konuda bir yanlışlık yapanlar, günlerce işkence altında tutuluyordu. Bu hücreler de diğer bölüm hücrelerle aynı boyutta idi. Tecrit hücreleri de dört kattı ve her katta on hücre vardı. Hücrelerin biçimi de aynıydı. Birinci katta, ölüm orucuna giden yirmi kadar arkadaş vardı. Hayri Durmuş, Kemal Pir, Rıza Altun, Zeki Yılmaz, Celalettin Delibaş, Mazlum Doğan, Hasan Hüseyin Karakuş, Orhan Aydın birinci kattaydılar. İkinci katta, PKK Elazığ grubundan yargılanan sanıklar çoğunluktaydı. Bunlar Elazığ'dan getirildiklerinde, bu hücreye alınmışlar ve kurallara uyanlardı. Kural dediğim, and okumak, dua yapmak (yemek duası), istenildiğinde İstiklal Marşı'nı okumak, sayıma gelindiğinde ayağa kalkmak ve esas vaziyete geçmek, marş söylemek ve verilen şiirleri ezberlemek ve bu yöndeki istemleri yerine getirmektir. Tabii, çıkarıldığınızda, eğitime katlanmak da bu kurallardan idi.

Üçüncü katın birinci hücresini biz dört kişi işgal etmiştik. Diğer hücrelerde de başlangıçta kurallara uymayı reddeden, bilahare kurallara uyan arkadaşlar vardı. Bazı hücrelerde sekiz, bazı hücrelerde de dokuz kişi kalıyorlardı. Mehdi Zana bu katın beşinci hücresinde sekiz kişi ile birlikte idi. Bunların arasında cezalandırılmış ancak halen sivil cezaevine gönderilmemiş arkadaşlar da vardı. Özgürlük Yolu'ndan, Rızgari'den, Halkın Kurtuluşu'ndan, Partizan'dan yargılananlar da bu kısımda vardı. Ama çoğunluğu PKK'den yargılanan arkadaşlar teşkil ediyordu. Türk bayrağına hakareten dolayı yargılanan ve bundan ötürü hakkında beş yıl ağır hapis cezası verilen müvekkilim Cemalettin Nergis de bu

kattaydı. Yalnız bu kattakiler değil, bütün kattakiler savunuculuğunu yüklendiğim ve soruşturmalarına avukat olarak katıldığım arkadaşlardı.

Dördüncü katta, yukarıda belirttiğim kurallara uymayı reddeden ve bu hususta direnen 185 devrimci arkadaş bulunuyordu. Ayrıca, ölüm orucuna yatan ve oruçta on beş günü tamamlayan Paşa Uzun, Sürmeli Çelik, Ferzende Tağaç ve Cemal Kılıç'la birlikte yirmi kadar arkadaş da bu kattaydı. Bazı hallerde bir hücreye otuz kişinin bırakıldığı da oluyormuş. Bu kat da gitgide azaldı.

Yemek duasına ikinci ve üçüncü kattaki tutuklular katılıyordu. İstiklal Marşı, Türklük Andı, milli marşlar sadece bu iki kat tutuklularınca söyleniyordu. Yoklamalarda çekilen "dikkat" komutu üzerine ikinci ve üçüncü katta bulunan tutuklular ayağa kalkıyor ve esas vaziyetlerini alıyorlardı. Askerin, subayın gelişi ile ikinci ve üçüncü kat hücrelerinde bulunan tutuklular ayağa kalkarlardı. Birinci ve dördüncü kattakiler bu yapılanların hiç birisini yapmıyorlardı.

Askerler, yetkili olsun olmasın, rütbesi ne olursa olsun, hücre koridoruna girip, hücrenin önüne geldiklerinde, hücredekiler ayağa kalkmak zorundaydı. Kalkmayanlar, işkenceye alındığı gibi, aynı hücrede bulunanlar ve hatta aynı katta bulunanlar da dayaklanıyorlardı. Bu nedenle, askerler veya subaylar hücremizin önüne geldiğinde ayağa kalkıyor ve hemen hazır ol durumuna geçiyorduk. Birinci ve dördüncü kattakiler bu kurala uymuyorlardı. Kim gelirse gelsin, bulundukları durumda kalıyorlardı ve "dikkat" komutuna da itibar etmiyorlardı.

İsmi okunan veya herhangi bir sebeple, herhangi bir şekilde çağrılan kişinin, gittiğinde kısa künyesini söylemesi kuraldı. Bunun yanında, her yemek gelişinde, yemek dağıtılmadan önce veya yemek dağıtıldıktan sonra yemek duası yapılırdı. Yemek duası, "Allah'ıma hamt olsun/ ordu millet var olsun/ afiyet olsun/ sağ ol" biçiminde söylenirdi. "Afiyet olsun" sözcüklerini, duayı yaptıran yetkili kişi söylerdi. Ki, çoğu kez bu sözcüklerin yerine "zıkkım olsun" denirdi.

Konulan kurallar ve yapılması istenen hususlar, gerçekten günlük şeylerdi. Onlar da bunun farkındaydılar. Ancak, ellerinde bir araçtı ve bunu tutuklular üzerinde baskı uygulamak için

kullanıyorlardı.

Birinci ve dördüncü kattakilere 20–25 günde bir, çok az miktarda sigara verilirdi. İkinci ve üçüncü kattakilere ise, daha evvelce anlattığım nedenlerden ötürü, koşullara göre bazen verilir, bazen de verilmezdi. Bu aralıklar, bir hafta veya on gün olurdu.

Ki, ikinci ve üçüncü kata verilen sigaraların bir kısmını da arkadaşlar, özel geliştirilmiş usullere göre dördüncü ve birinci kata iletirlerdi. Hücrelerin en kötü zamanı, sigaraların dağıtıldığı gündü. Çünkü o gün tüm hücreleri yoğun bir duman kaplardı. Bundan en fazla rahatsız olan da Mustafa Kılıç'tı.

Yemek, ikinci kattan dağıtılırdı. Birinci kattakiler ölüm orucuna gittikleri için onlara yemek verilmesi söz konusu değildi.

İkinci ve üçüncü kattakilere, dört kişiye bir kepçe yemek verilirdi. Dördüncü kata giden yemek ise bunun yarısı ve bazen üçte biri miktarda idi. Adam başına çoğu kez yarım ekmek verilirdi. Bir ekmek verildiği zamanlar, yine herkes yarım ekmeğini yer, diğer yarımını, diğer kattaki arkadaşlara göndermek için saklı tutardı. Dördüncü kattakilere verilen ekmek, gerçekten gülünç düzeydeydi. 185 kişiye verilen ekmek, günlük 30 adedi geçmemiştir hiçbir zaman.

Beslenme konumu, yalnız hücreler için değil koğuşlar için de bu düzeyde geçerliydi. Sağcı kesimin, işbirlikçi ağa kesiminin dışında kalan devrimci, demokrat ve yurtsever tutuklular açısından, gıda yönünden genel uygulama bu yöndeydi. Fakat 50–60 günde bir bu sistem değiştiriliyordu. Bir veya iki gün üst üste bol ekmek ve bolca yemek veriliyor ve kantin serbest bırakılıyordu. İki defa hücrelerde kaldığım, bir defa da koğuşta bulunduğum sıra bu uygulama ile karşılaşmıştım.

Tecrit bölümüne gelişimizin birinci ayını tamamlamıştık. Bir pazar günüydü. Üç saat ayakta marş söylemiştik. Yorgun ve açtık. Midemizin beşte bir bölümünü dolduracak akşam yemeğini bekliyorduk. Her zaman üç kişi götürülürdü yemeğe. Bu kez dokuz kişi götürülmüştü. Bunun nedenini tartışıyorduk hücredeki arkadaşlarla. Dokuz kişinin yemek için götürülmesinin nedeni karavanaların gelişi ile anlaşıldı. Yemek gelmişti, hem de karavanalar dolusu yemek! Kuru fasulye, bulgur pilavı ve incir hoşafı. Görülmemiş bir şeyi hayretle izliyorduk, dolu dolu kepçelerin

tabaklarımıza aktarılışını. Dördüncü kattaki arkadaşlara da aynı düzeyde bol yemek dağıtılmıştı. Sevinç ve endişe içinde, yemek duasına kaldırıldık. Çavuş, yemek duasını yaptırmadan “Bakın, bundan böyle bol yemek gelecek. Bunların hepsini yiyeceksiniz. Kırıntısını dahi çöp kutusuna ve tuvaletlere atmayacaksınız. Görürsem o zaman kaynananız s... Dökülen yemeği bokla yediririm size. Ve bir daha da bu yemeği göremezsiniz” şeklinde bir açıklama yaptı. Duadan sonra da “Yemekten sonra her hücre kantin listesini hazırlasın, ikinci hücreye göndersin” diyerek sevincimizi ve heyecanımızı bir kat daha arttırmıştı.

Çalakaşık yumulduk yemeğe. Aç karınları iyice doyuracaktık. Bizim için “yemekler bitirilecek” diye verilen talimat önemli değildi. Önemli olan, doymamızdı. Doymak için verilen yemeğin tümünü yiyecektik. Bol yemek verilmesinin, kantinin serbest bırakılmasının nedenini tartışmadık aramızda. Kanımca, herkeste egemen olan görüş, cezaevinde uygulanan yönetimin değiştiği ve eski uygulamadan vazgeçildiği idi. Bunun nedeni neydi? Bu değişikliğin doğmasını sağlayan etken ne olabilirdi? Karnımızı iyice şişirdikten ve yemeğimizi bitirdikten sonra, bu konu üzerinde konuştuk hücredeki arkadaşlarla. Yalnız bizim hücrede değil, diğer hücrelerde de egemen görüş dış tepkiler ve Avrupa Parlamentosu’ndaki görüşmelerden kaynaklandığı yolundaydı. Bir kısım arkadaşlar da bunu dördüncü kattaki arkadaşların direnişlerine ve meseleyi mahkemeye götürmelerine bağlıyordu. Çok yemiştik, midemiz dolmuştu ama halen açtık. Açgözlülük diye buna derler zaten. Bu nedenle çok kabarık bir kantin listesi de hazırladık.

Bol yemek ve midenin (uzun süre boş kalan midenin), birden çalışma temposunun yükselmesi nedeni ile bir ağırlık çökmüştü üzerimize. Bu nedenle, uyku bastırdı hepimizi ve erken girdik yatağa. Oruç tutanlar çok iyi bilir, iftardan sonra, insanı bir ağırlık basar ve insan başını kaldıramaz yerden. Bizim durumumuz da oydu. Battaniyenin altına girmiş, uyumaya çalışıyordum. Celal Paydaş’ın horlamasının kesilmesini ve kafamdaki düşüncelerin dağılmasını bekliyordum. Vücudumu ateş basmıştı. Kan dolaşımının yükselmesinden ileri geliyordu. Birden midem bulanmaya başladı, kendimi zor attım tuvalete. Az kusabildim. Ama midemin bulantısı kesilmedi. Diğer arkadaşlar da uyandılar. Onlar da

ateşten ve mide bulantısından şikâyetçilerdi. Mustafa Kılıç, bunu, yemekteki yağın kalitesizliğine bağladı. “Yemeğe sabun da katmış olabilirler, yemekten kokusu geliyordu zaten” dedi. Celal de bunu söylüyordu. Soğuk algınlığından ileri gelebilir, deniyordu. Sabaha kadar kıvrandık durduk. Sabahleyin diğer hücrelerdeki arkadaşların da aynı biçimde rahatsız olduklarını gördük. Bir kısmının yüzü, bir kısmının da ayakları şişmişti. Bizim de ellerimizde hafif şişkinlik vardı.

Bu şekilde yemek dağıtımı, ikinci gün de devam etti. Üçüncü gün, yine eski düzeyine indi. Bahane de yemek artıklarının çöp kutusunda görülmesi gösterildi. Bu artık az miktarda, dördüncü hücrenin çöp kutusunda görülmüştü. Bahaneye haklılık kazandırmak ve ileriki uygulamalarda da aynı biçimde başarı sağlamak için Çavuş, dediğini yaptı. Dördüncü hücredeki arkadaşlara çöp tenekesinden çıkarılan yemek artıklarını, pisliği ile birlikte yedir-di ve bütün kat da sıra dayığına çekildi.

Bundan amaç neydi? Yani elli günde veya iki ayda bir iki gün üst üste böyle bolca yemek verilmesinden amaç neydi? Cezaevinde tutukluların imhası gündemdeydi. Amaç, tutukluların sağlıklarını bozma, giderek yaratılacak ruhsal ve fiziksel arızalarla devrimci demokrat ve yurtsever insanları tüketmek... Tutukluları kurşuna dizerek de imha edip ortadan kaldırabilirler. Ancak, bunun yaratacağı kamusal tepkinin, göğüsleyemeyecekleri kadar büyük olacağını çok iyi bilmektedirler. Öyleyse, yapılacak tek şey, tutukluların fiziksel ve ruhsal sağlığını bozmak. Boklu banyolu hücreler bunun için yapılmıştır. “Radyolu ve televizyonlu” işkence odaları bunun için icat edilmiştir. Askıya aldirmalar, pis ve mikroplu surlarda yüzdürmeler, saatlerce dayak atmalar, marş söyletmeler, şiir ezberletmeler, ziyaretleri kısıtlamalar, avukatlarla olan görüşmeleri engellemeler, hoparlörden her gün akşama kadar aynı marşı tekrar tekrar en yüksek perdeden çaldirmalar, hepsi de bu amaç uğruna ve bu sonuca varmak için yapıliyordu. Beslenme konusundaki kısıtlama ve getirilen dizge de bu amaca yönelikti. İki ay belirli ölçüde ve çok az miktarda yemek yiyen kişinin, midesi ve bağırsakları giderek büzülür ve kan dolaşımı buna göre dengelenir. Bu durumdayken tika basa doldurulan midenin ve bağırsakların görevlerini yapamayacakları, kan dolaşımının hızlanacağı

ve giderek iç organlarda ciddi arızaların meydana geleceği açıktır. Bunu bilmek için doktor olmaya gerek yoktur. Hücrede, eğitim alanında, koğuştta Yüzbaşı, bu konuda samimi açıklamalarda bulunmuştu. “Biz sizlerin sağlıklı kalmanızdan yana değiliz. Sizlerin cezaevinden sağ çıkmanızı asla istemem, idam olacakların ipini burada ben çekeceğim. Ceza yiyenler, sivil cezaevlerine gidecekler, bu kez orayı zehirlerler. Bunlar da ya burada ölmeli ya da cezaevine gider gitmez bir yıl yaşamamalı. Ama bazı puşt hâkimlerin puştluğundan tahliye olanlar olabilir. Bunlar da dışarı çıktıklarında, ya sakat olmalılar ya da en geç bir yıl içinde ölmeliler. Bu, Genelkurmay’ın kararıdır.”. Söyledikleri doğrudu ve uygulamalar da bunun doğruluğunu gösteriyordu.

Hücrelerde dört ay yirmi gün kaldım. Bu zaman zarfında dört kere havalandırmaya çıkarıldık. Yalnız bir keresinde rahatça gezip hava aldık. Diğer havalandırmaya çıkışlarımızda sadece dayak yedik ve pisliğe bulandık. İki saat durmaksızın uygun adımlarla yürümek ve bir saat de kanalizasyon suyu ile batmış beton zemin üzerinde alçak sürünme, sırtüstü sürünme... Sırf işkence için çıkarılmıştık. Sağlığımız iyice bozulsun diye süründürülmüştük.

Havalandırmaya katlar ayrı ayrı çıkarlardı. Bir keresinde bütün katlar birlikte çıktık havalandırmaya. Hücreler ilaçlanacaktı. Havalandırmaya çıkarılış nedenimiz de buydu. Genel olarak on dakika eğitim yapıldı. Sayımız kalabalıktı ve havalandırma alanı da dardı. Bu nedenle bir kısım tutuklular duvar diplerine oturulurdu. Ben de ayrılmıştım. Kemal Pir, Hayri Durmuş’la birlikte duvar dibine oturduk. O arada Rıza Altın, Zeki Yılmaz, Hasan Hüseyin Karakuş, Mehmet Şener de yakınımızda oturdular. Birer sigara tüttürdük. Hepsi tartılsaydı 35–40 kilo ancak gelirdi. Bütün arkadaşların gözleri çukurlaşmış, şakak kemikleri çıkmış, bir deri bir kemik kalmışlardı. Bembeyaz olmuştu tümünün teni. Deriden, kemikler gözüküyordu. Yürüyecek halleri yoktu. Hepsi de takatten düşmüştü. Kendileri ile ölüm orucunun bırakılması ve direnişten vazgeçilmesi hususunda konuşmak istedim. Konuşmamız kısa sürdü. Durumu fark eden çavuş ve gardiyanlar, gelip başımızda dikildiler. Konuyu değiştirmek zorunda kaldık. Anladığım kadarıyla olayın basına yansımaması, dışarıda bu hususta gereken siyasal çalışmaların yapılmaması, Türkiye ve Dünya kamusunda

konunun ciddi biçimde tartışmaya sunulmaması, kamusal tepkinin görülmemesi, mahkemelerin tavrı, basının konuya eğilmemesinin yanında, savunucuların istenilen biçimde tavır koymamaları ve bunun için şartların olumsuzluğu, ölüm orucundan ve kurallara karşı direnmeden vazgeçmelerini gerektiren nedenlermiş. Ben de bu düşünceyedim...

Zaten, cezaevindeki bu ağır koşullar yanında, bu arkadaşlara yapılan baskı ve işkence karşısında bugüne kadar sağ kalmaları ve ölüm orucunu elli güne yaklaşan bir süre sürdürmeleri, gerçekten mucize gibi bir şeydi. Bu arkadaşların aç, susuz, tütünsüz kalmalarına, tüm geceleri uykusuz geçirmelerine, yapılan bu denli işkence ve baskıya karşın, direnişlerini dört buçuk ay gibi bir zaman sürdürmeleri, gerçekten inanılmayacak bir şeydi.

Direnişin bırakılmasından bir süre önceydi. Yalnız ölüm orucundakiler orucu bırakmışlardı. Gecenin onuydu. Birden Yüzbaşı, yanında çavuş ve üç kadar gardiyan, hücrenin birinci kat koridorunda göründüler. Sesinden ve hareketinden sinirli ve sarhoş olduğu belliydi. Bir iki tur attıktan sonra "Şerafettin Kaya, İstiklal Marşı'nı şiir biçiminde oku!" diye bağırdı. Ben okumaya başladım, yarıda kesti, bir daha tekrarlattı, benden sonra M.'ye okuttu. Birkaç kişiye daha okuttu. Birkaç kişiye de Türklük Andı'nı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni okuttu. Tatmin olmamıştı. "Canım birisini dövmek istiyor" dedi ve çavuşa emretti: "Çabuk Paşa Uzun'u çıkarın.". Bizlere şiir okutması bahaneymiş. Benim ve diğer şiir okuyan arkadaşların çıkarılmasını gerektiren bahaneyi bulamadığı için, yığıtlığını çok iyi bildiği, herkesten önce ölümünü programlaştırdığı Paşa Uzun'u dayağa aldı.

Yüzbaşı'nın emri üzerine, çavuş ve gardiyanlar hızla çıktılar dördüncü kata. Paşa'yı hücreden indirdiler aşağı koridora. Hemen hemen bütün hücrelerden görülüyordu. Yüzbaşı elindeki copla Paşa Uzun'u dövmeye başladı. Bir süre copladıktan sonra, üzerine bir fıçı suyu boşalttılar. Bir taraftan Yüzbaşı, Paşa Uzun'a elindeki copla vururken, diğer taraftan gardiyan erler ve çavuş, Paşa Uzun'un elbiselerini yırtarak çıkarmaya çalışıyorlardı. Kendisini çırılçıplak yaptılar. Bu kez çıplak vücuduna vurmaya başladı. Soluk soluğa idi Yüzbaşı... Yorulmuştu. Yüzbaşı yorulunca çavuş devam etti. Gardiyanlar, ellerindeki copları çalıştırmaya başladılar.

Paşa Uzun yıkılıncaya kadar bu dövme sürdü. Canavarlıktı, barbarlıktı. Başka bir şey denmezdi buna. Bir insanın dövülmesinden ve acı çekmesinden bu derece zevk alınması görülmemiş bir şey. Şovenizm, adamların damarlarında, yüreklerinde... İnsanlıklarını köreltmış.

Paşa uzun, hüccresine çıkarıldı. Yüzbaşı rahatlamıştı. İnsan döverek, barbarlık yaparak, vampirler gibi kan emerek canlılık kazanıyor ve rahatlıyor. Ki bu rahatlığa kavuştuğu için nutuk atıp duruyordu: "Ulan bunu Kenan Evren Paşa'm istiyor. S... Hepsini s..." diyor ve arkasından Kürdüne, komünistine, PKK'lisine, Rızgari'sine, Partizan'ına, Dev-Yol'una vb. küfrü basıyordu.

Vedat Alataş, Tacettin Araf, Hamit Baldemir, Sinan Caynak, Mehmet Çiçerk, Selim Çürükkaya, Faysal Çınar, Mazlum Doğan, Ahmet Demir, Mustafa Karasu, Ali Yener, Akif Yılmaz, Kemal Aktaş, Mahmut Alagöz, Hüseyin Düzgören, Medeni Çelik, H. Hüseyin Karakuş, İbrahim Kaya, Celal Kılıç, Ramazan Ödemiş, Bedrettin Kavak, Abbas Yokuş, Ali Çiçek, F. Ferzende Tağaç, Alaattin Aktaş, Burhan Akdağ, Seyithan Akkoyun, Faruk Altun, Selahattin Ayana, Sürmeli Çelik, Mehmet Demir, Mahmut Demirtaş, Rauf İnel, Faik Kezer, Abdullah Kanat, Maşallah Öztürk, Salih Doğumtekin, Kazım Ateş, Ahmet Tanrıku, Mehmet Şükrü Gülmüş, Mehmet Şirin Özdemir, Medeni Gürge, Erkan Uzun, Zülfükar Tak ve Cemal Kılıç en azından beşer defa bu biçim bireysel dayak sahnesini yaşamışlardır. Bu tutuklular, mahkemede, cezaevindeki bu uygulamaları vurgulayarak, işkence ve baskılar duruncaya kadar hüviyet tespitinde bulunmayacaklarını belirtmiş ve mahkemenin sorularına cevap vermemişlerdi. Bu uygulama ikinci ve üçüncü kattaki arkadaşlara da aynen yapıldı. O sıra dozu bu arkadaşlara yapılanlar kadar değildi, insan yiyici yamyamlardı bunlar. Yemek istedikleri adamı ağaca bağlayıp etrafında dans eden ve onun gözlerindeki acıyı görerek zevk duyan cinstendiler. Kenan Evren'inden tut yüzbaşısına ve işkenceci erlerine kadar.

Su, günün belirli saatlerinde akardı. Birinci ve ikinci katın muslukları her su gelişinde, şırıl şırıl akardı. Suyun üçüncü kata çıkması için, birinci katın ve ikinci katın musluklarını kapatmaları gerekirdi. Dördüncü katın su alabilmesi için bütün katların musluklarını kapatması gerekiyordu. Bu da mümkün değildi. Katlar

su fıçılarını dolduruncaya kadar, sular zaten kesiliyordu. Hücrede kaldığım sürede dördüncü kata su çıktığı olmadı. Bu kata su fıçılarla veriliyordu. 185 kişiye verilen su miktarı üç fıçıydı. Tabak yıkamak, el yüz yıkamak ve içmek için verilen su buydu. Çoğu zaman bu da verilmiyordu, iki günde hatta üç günde bir üç fıçı su verildiği zamanlar da oldu. Geceleri, koşulların el vermesi halinde, arkadaşların geliştirdikleri özel usullerle, plastik kaplarla üçüncü kattan yukarıya su gönderilebiliyordu. Ki gönderilen su da ne kadar zorlanırsa zorlansın üç dört litreyi, en fazla beş litreyi bulmazdı. Bu da sabaha kadar çalışılırsa mümkün olabilirdi. Bir keresinde bizim suyumuz yoktu, bu arkadaşlar aynı usullerle bize de su göndermişlerdi. Genel olarak su çok az veriliyordu. Günde bir defa on dakikalık bir süre ile musluklar akardı. Bu da tabak yıkamaya ve su içmeye bile yeterli değildi. Banyo, çamaşır yıkama olanağı yoktu.

Bilahare dördüncü kattan bizim kata indirilen ve bizim hücreye verilen Medeni Çelik ve Ferzende Tağaç, dördüncü kata verilen suyun ancak içmeye yettiğini, el yüz yıkamadıklarını, bir kısmını tabak yıkamada kullandıkları için, suyu ancak kaşıkla içtiklerini bunun da ancak boğazlarını ıslatmaya kâfi geldiğini anlatmışlardı.

Tecrit hücrelerine geldiğimiz günden itibaren, her gün periyodik olarak dayaklandık. Sabah, öğle, akşam basit basit bahaneler yaratılır, ellerimize, ayaklarımıza coplar, zincirler ve kalaslarla vurulurdu. Hazırlık hücresi onbaşısı daima zincir, Laz asker ise daima uzun kalaslar kullanırdı. Böyle, belki on kalas kırmıştır. Dördüncü kata günde en azından bir kere, onu aşkın asker ellerinde zincirler, sopalar, kalaslar, demir çubuklar ve coplarla dalarlardı. Bu ekibe "infaz mangası" deniyordu. Her zaman aynı askerler değildi. Devamlı olanlar, Laz'la hazırlık hücreleri onbaşısıydı. Tabii komutanları da tecrit çavuşuydu. Ekip hazır olunca çavuş, "Hazır ol infaz mangası... Hücuuum!" der demez, infaz mangası erleri merdivenleri koş a koş tırmanmaya başlarlardı. Düşmanca, hınçla ve heyecanla, savaşta olduğu gibi, moral kazanmak için "Allah! Allah! Allah!" diye bağırarak saldırırlardı dördüncü kat hücrelerine. Her seferinde birkaç kişi bayıltılır, birkaç kişinin kafası kırılır ve birkaç kişi komaya sokulur ve revire taşınırdı. Yüzü yaralananın, burnu kanayanın, vücudu yaralananın hesabı zaten sorulmuyordu. Cermal Kılıç bizim hücreye geldiğinde vücudunu gördüm, simsiyahtı.

Ben ayrılınca kadar onun sırtındaki, bir şerit gibi, boynundan ayak topuğuna kadar devam eden morartı dağılmamıştı ve olduğu gibi duruyordu.

Saldırıyı bitiren manga erleri, dördüncü kattan zafer kazanmış binlerce kişiyi esir almış kahramanlar olarak ve bu edayla inerlerdi. Her kata uğrar ve çevrelerine alaylı gülüşler fırlatarak gövde gösterisi yaparlardı. Bu gösteri sırasında ikinci ve üçüncü katlardaki tutuklular da dayaktan nasiplerini alırlardı. Birkaç kişinin başı gözü muhakkak yarılırdı. Ben, Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mehdi Zana kesinlikle bu baskınlar sonunda her seferinde küfürden, hakaretten ve dayaktan nasibimizi alırdık.

Bu baskınlar bir buçuk veya iki saat sürerdi. Sabahtan öğleye, öğlenden akşama kadar sürdüğü de olmuştur. Bu uzun süren baskınlarda, Medeni Çelik ve Ferzende Tağaç'ın anlatılarına göre, hücrelere tek tek saldırılıyormuş. Yirmi, yirmi beş kişi bir arada... Ancak yan yana durma durumundalar. Bu halde vurulan darbeden kaçmaya olanak yok. Bu nedenle evvela dışarıdan ellerindeki zincirler, sopalar ve coplarla vururlarmış ve içeriye su dökerlermiş. Sonra hücrelerin kapısını açar, tutukluları dışarı çıkarır, ara koridorda döverlermiş. Bu hücredeki kişiler yeterli derecede dövüldükten sonra, hücre kapısı kapatılıyormuş. Ondan sonra diğer bir hücreye saldırı yapılmış.

Aslında tutuklulara ne yapılması gerekeceği, bugün kimin dövüleceği, kime hakaret edileceği, kime yemek verilmeyeceği, kimin banyolu hücreye alınacağı evvelde kararlaştırılmaktaydı. Kişinin içinde bulunduğu ruhsal durum, fiziki hal ve diğer durumlar, kanımca günlük değerlendirilmekte ve kararlar da bu değerlendirmeye göre günlük alınmaktadır. Hemen hemen her gün, yüzbaşı kendisi birkaç kere gelip tutukluların durumunu kontrol ettiği gibi, akşam yoklaması sonrası, tüm gardiyanlar toplanırdı ve yüzbaşı gardiyanlardan rapor alırdı. Bunun yanında, cezaevi doktorunun müşahedeleri de bu düzeyde alınarak genel bir değerlendirme yapılır ve sabah "içtimasındaki" uygulamalarla ilgili talimatlar verilir. Ki bu talimat kimlere ne yapılacağını kapsardı. Tutukluların röntgen filmlerinin çekilmesi bu dizge içinde düşünülmüştür. Bu nedenle bu genel dayaklamaların ve baskınların dışında, günde en az beş kişi için de özel baskınlar düzenlenir ve kişi alınarak

belli bir süre dayaklanırdı. Ki bu dayaklamalar kişinin gitgide tükenmesini getirecek biçimde sürdürülürdü. Hücrelerde kaldığım süre içinde bütün tutuklular bu özel seanslardan en az ikişer defa geçtiler. Biz de aynı seanslarda işkence operasyonunu yaşadık.

Hücrelerdeki en ıstırap verici sayım, akşam sayımlarıydı. Sayımlarda en azından on kişi hazır olurdu. Bazen yirmi kişi olurdu sayıma gelen grup. Sayım, dayak atılarak, hakaretler edilerek, ağza alınmayacak iğrenç küfürlerle birlikte yapılırdı. Dördüncü katta-ki arkadaşlar üzerinde sayımlarda da özel uygulama yapılırdı. Ki bu özel uygulama direnişin sürdüğü dönemlerde yoğundu. Ekseri özel operasyonlar, yani dayaklama seansları da akşam yoklaması sürdürülürken veya yoklama bittikten sonra yapılırdı.

Sayım sırasında veya sayımdan sonra, o gün kimin için ne planlanmışsa, bahane yaratılarak hücrelerinden alınır-
dı. Gösterilen bahaneler de gerçekten incir çekirdeğini doldurmayan şeylerdi. Celal Paydaş'ı, taksisi ve evi var diye kınayıp hakaret ettiklerinde "bu çok şey mi?" dediği ve bunu sertçe söylediği ve ayrıca çavuşun "Tercüman Çocuk Gazetesi alınacak" demesine karşın Paydaş'ın "Neden Tercüman Çocuk Gazetesi" şeklinde cevap vermesi sebep gösterilerek kök hücreye alınmış ve burada uzun süre tutularak özel dayak atılmıştır kendisinde. Ahmet Türk, mahkemeye götürülürken arabada Kürtçe konuşmuşsun diye dayaklanmış ve anlattığına göre adice hakaretlere maruz bırakılmıştı. Mehdi Zana "ismin okunduğunda neden bağırmadın veya cevap vermedin" diye aynı uygulamaya tabi tutulmuştur. Ben, çavuş içeri girdiğinde kalkmış olmama rağmen, kalkmadığım ileri sürülerek, bir keresinde de, gelen teğmene sert baktığım ileri sürülerek özel seansa alındım ve hakarete uğradım, aklın almayacağı biçimde acımasızca da dayaklandım.

Bu özel saatler, kişi çıplak soydurularak veya pencerenin ve kapının demirlerine bağlanarak veya ayaklarından asılarak sürdürülürdü. Bu halde kişi dayaklanır ve dayak işlemleri bittikten sonra üstüne tuzlu su dökülürdü.

İşkence ve baskılar, kişinin imhasının amaçlanması yanında, bazı konularda belirli bir amacı gerçekleştirmek için araç olarak da değerlendiriliyor ve bu amaç doğrultusunda planlanarak

uygulanıyordu. Direnişi kırmak, mahkemelerde siyasi teşhiri ve bundan ziyade cezaevlerindeki uygulamaları dillendirmeyi engellemek, tutuklu arkadaşlar arasına çelişki sokmak ve birbirlerine olan güvenlerini sarsmak, uygulamada gözlenen hususlardı. Aslında cezaevlerindeki tüm tutuklulara Kolordu'nun üst komutanlarından ve cezaevi yöneticilerinin büyüğünden küçüğüne kadar hepsinin bakış açısı birdi. Ancak dediğim amaçlar açısından bazı hallerde suni olduğu belirgin bazı farklılıklar yapıldı ve bunda da sahtelik hemen sırtırdı. Yalnız şu gerçeği vurgulamak gerekir. Cezaevi yönetimi, komutanlıktan verilen emir ve talimatlar uyarınca hareket eder ve tüm uygulamalar, teorisyen kadronun hazırladığı program ve dizgiye göre sürdürülürdü. Kürdistan ulusal muhalefetine, tanınmış ve yetileri bilinen kişilerin gelecekteki çalışmalarından endişe duyularak imhaları öne alınmıştı ve bu da planlı biçimde uygulamadaydı.

Tecrit hücre bölümünde, her kat için iki asker gardiyan olarak görevlendirilmişti. Bizim bölümün sekiz gardiyanı vardı. Gardiyanların birisi Bulgar muhaciriydi. Bizim kata en fazla bu gardiyan gelir giderdi. Haberleşme işlerini, yemek dağıtımını, ekmek dağıtımını bu gardiyan yapardı. Pek etliye sütlüye karışmazdı. Küfür ettiğine ve dayak attığına da rastlamadım. Uyuşukluğundan mı yoksa bu konularda hassas olmasından mı nedense, kendisine dayaklama, hakaret etme görevleri verilmemişti. Belki de kendisi yapmıyordu. Sonraları biraz değişir gibi oldu. Ağzından bazı ağır laflar çıktı. Bu da çevresinin etkisi ile doğan bir durumdu galiba. Fazla kalmadı, terhis oldu ve ayrıldı. Diğer gardiyanlar ise gerçekten gözü dönmüş, işkenceden zevk alan, insanlarla alay etmekten ve onlara manevi baskı yapmaktan, hakaretten hoşlanan kişilerdi. Birisine "Ğimik" diyorlardı. Bu adı Celal koymuştu. Herkes bunu kısa zamanda öğrendi. Şarapçıydı bu gardiyan. Geceleri geldiğinde ağzı şarap kokardı, içtiği zaman munisleşirdi. Devamlı küfür-lü konuşurdu, genel konuşması buydu. Nedense içkili olduğunda, bu özelliği de kalmazdı, insanlaşırdı biraz biraz. Gündüzleri ise içkili olmadığı zamanlar afetti. Hayret ederdik, içkili olduğu zaman bu derece munis olan insan, içki içmediği zaman nasıl olur da bu kadar hunharlaşır ve gaddar olur. En gaddar olanlar, Laz gardiyanla bölüm çavuşuydu. Karadenizli gardiyan küfretmesini,

hakaret etmesini, vurmasını, zulüm yapmasını bilen olmaktan ziyade ruhsal yapısı itibarıyla canavardı. Sabahın altısında onun küfürleri ile uyanırdık. "Kalkun anasunu avradunu s...!" küfrü, bizim için günaydın manasındaydı. Hizmet mangasının önündeydi, özel dayak seanslarının dayaklayıcısı ve dayaklayanlara moral verendi. Tüm tutuklulara uygulanan sıra dayığının hem planlayıcısı hem uygulayıcısıydı. Bir yandan da laf cambazlığı yapar, dayak atan gardiyanları heyecana getirirdi. Onun bölümde olduğu zamanlar oturmak yasaktı bize. İki saat, üç saat ayakta bekletilirdik. Kendiliğinden gelir, sigaraları toplar, su fıçılarını alır ve davranışlarıyla tutukluları tahrik ederdi. Zaten bu davranışları nedeniyle buradaydı ve kişileri devamlı provokasyona getirmenin hesabındaydı. Ki bunları da tamamen verilen talimat üzerine yapardı. Yüzbaşının da sağ koluydu. Yüzbaşının yanında, onunla eş rütbedeymiş gibi hareket eder ve çok samimi davranırdı.

Bölüm çavuşu, özel yetiştirilmiş bir kişiydi. Anlattıkları ve çevirdiği oyunlar bundan daha evvelce bazı yerlerde çalıştığını açıkça göstermekteydi. Türkeş'i, Türkeş'in ekibini, gelmiş geçmiş bütün ırkçıları, ırkçı yayınları bilmekte ve yakından tanımaktaydı. Tüm uygulamalar, bu ikili tarafından yapıldı. Teorisyen ekip tarafından düzenlenen "Diyarbakır Cezaevi'ndeki uygulamalarla ilgili program" kanımca bu ikisi tarafından değerlendirilerek uygulanırdı.

Tutuklulardan istekleri sorulmazdı ve böyle bir isteğin de olması istenmezdi. Şikâyet zaten yasaktı. Şikâyet zaten manasızdı, kimi kime şikâyet edeceksin? Buna rağmen şikâyetin ve bir isteğin tutuklulardan gelmesi hoş karşılanmazdı. Yüzbaşına çoğu kez arkadaşlar "Su yok, su verilmiyor, battaniyemiz, yatağımız yok" şeklinde şikâyet ve isteklerini sunmuşlardır. Böyle hallerde kesinlikle şikâyet ve isteğin geldiği hücreye, hatta kata ceza verilmiştir ve şikâyetle bulunan kişiler de özel dayaklamaya alınmıştır. Çavuş açık açık "Şikâyet eden ve istekte bulunan s..." derdi.

Bir gün, Celal Paydaş, yüzbaşı denetime geldiğinde, yüzbaşını da biraz sakın gördüğü için iyi zamanındadır diye "Biz kurallara uyuyoruz, koğuşa gitmeyi de hak ettik. Siz de kurallara uyanları koğuşa göndereceğim demiştiniz. Koğuş olmadığı için koğuşa gönderilmediğimizi söylüyorsunuz. Demek ki biz koğuşa gitmeye hak

kazanmışız, gönderilemiyorsak dahi, bari koğuştaki imkânlardan yararlanalım. Havalandırmaya çıkarılalım. Kantinden gıda açısından yararlanalım, gazetelerimiz muntazam verilsin. Hücre kapılarımız hiç olmazsa açılsın. Sabahları açılsın, akşamları kapatılsın. Bari bu ara koridordan yararlanalım.” diyerek yüzbaşına isteklerini iletti. Yüzbaşı, Celal Paydaş’ın konuşmasını sakin ve tebessüm ederek dinledi. Ki bu nevi tebessüm ve gülüşlere “bıyık altı gülüş” denir. Bu nevi gülüşlerin altında çeşit çeşit oyunlar yatar. Yüzbaşı, Celal Paydaş’ın istemlerini tüm hücrelere, yüksek sesle belirterek, kendilerinin de bu istemlere katılıp katılmadıklarını sordu, “Biz de istiyoruz.” yanıtı geldi.

Yüzbaşı, çavuşu ve gardiyanı çağırdı, “Hemen hücre kapıları açılsın ve sonra da havalandırmaya çıkarılsınlar. Evvela üçüncü kat sonra diğerleri.” diye talimat verdi. Dikkatle izliyordum. Talimatı verdikten sonra çavuşa imalı bir biçimde göz kırptı. Bu göz kırpmanın ve bıyık altı gülmenin altında iğrenç bir oyun yattığını fark ettiğim için Celal arkadaşına “Galiba başımıza iş açtık, biraz çekeceğiz ama iyi ettin konuşmakla” demiştim. “Bu adamların bizim üzerimizdeki amaçları belli. Bir program dâhilinde hareket ediyorlar. Bunun dışına çıkmazlar, çıkamazlar da. Bunun için, programın değişmesi gerekir. İstemden de hoşlanmazlar ve kesinlikle gelen istemleri yerine getirmezler. Bu adamlar hareketlerinde bilinçlidirler, istemin kabulü halinde yeni istemlerin doğacağını bilirler. Bir şey verilecekse kendileri verirler ve bunda bizim sağlığını ve iyi yaşamamızı asla düşünmezler.” diye geniş bir açıklama da yapmışım. Arkadaş benim açıklamamdan sonra, kendisinin de aynı kanaatte olduğunu ve yüzbaşının gülüşünün altında bir oyun olduğunu hissettiğini söylemişti.

Gerçekten hücre kapıları açıldı. Üçüncü kat hücrelerinde bulunan tutuklu arkadaşlar, hemen koridora çıktılar. Herkes bu durumdan memnundu. Memnuniyetlerini Celal arkadaşına teşekkür ederek gösteriyorlardı. Mehdi geldi yanıma. Biz ikimiz bizim hücrede, hakkında açılan dava ile ilgili konuştuk. İddianamesini yine tebliğ ettirmişlerdi. Yanımda bıraktı. Okuyup kendisine bilgi sunacaktım. Tabii bilgiyi bilahare pusula ile sunacaktım. Yüzbaşının bugünkü, bu tavrı üzerine tartışmadık. Mehdi “Bu adamların yapıklarına güven olmaz. Bizim üzerimizdeki hesapları açıktır.

Yüzbaşının bu şekilde hücre kapılarını açması, hayra alamet değildir.” demişti kalkıp giderken.

Beş dakika tutulmuştuk koridorda. Hemen “Hücrelere gir” emri geldi, herkes hücrelerine girdi ve hücre kapıları kilitlendi. Hücre kapıları kapanmıştı ki “Üçüncü kat havalandırmaya hazır ol!” emri geldi. Hazırlanmaya başladığımızda Celal Paydaş’a “Oyun başladı arkadaş” demiştim.

Çıkmak istemiyordu Mustafa Kılıç havalandırmaya. Hasta olduğunu ve içeride kalmak istediğini belitti. Gerçekten hastaydı, astımı vardı. Midesinden rahatsızdı ve devamlı beli ağrırdı. Kabul etmediler Mustafa Kılıç’ın içeride kalmasını. “Zorunludur, çıkacaksın” dediler. Çarnaçar, o da kalktı ve bizimle birlikte hücreden çıktı. Havalandırmada, beşer kişilik sıralar oluşturduk. Andın okunmasından sonra, bizi uygun adım yürüttüler. Bu yürüme yirmi dakika kadar sürdü. Yürüyüş sürerken aniden “Koğuş, dur!” komutu verildi ve durduk. Arkasından ikinci komut: “Koğuş istikametiniz sağınız, dağılın marş marş”, “Koğuş istikametiniz geriniz marş marş!..” komutlarına uyuyorduk. “Sağa” deyince sağa, “Sola” deyince sola koşuyorduk “Dur” dediklerinde de duruyorduk. Nefes nefeseydik. “Yat” dendi ve hepimiz yüzükoyun yere uzandık, “Sürün” deniyordu. Coplarla, tekmelerle, sürünmek için uyarılıyorduk. Süründük duvara kadar. Geri döndük, tekrar süründük. Bir daha döndük, bir daha döndük. Bir taraftan sürünüyoruz diğer taraftan da sırtımızda, başımızda ve kalçalarımızda coplar patlıyor, ayaklarımıza tekmeler vuruluyor sırtımıza ayakla çıkılıyordu. Mustafa Kılıç fenalık geçirdi. Mehdi Zana, vücudundaki arıza ve disk kayması nedeniyle ıstırap içindeydi. Birkaç kişi bayıldı. Üzerlerine su dökerek ayıltmak istiyorlardı. Ama biz daha sürünüyorduk. Ben de kesildim. Adım atacak halim kalmadı. Olduğum yerde bekledim yüzükoyun. Sırtıma, bacaklarıma vurulan coplara ve tekmelere nazaran yürüyemiyordum. Diğerleri de aynı şekilde duraklamışlardı. Onlar da vurulan coplara rağmen sürünemiyorlardı. “Kalk” emri ile herkes doğruldu.

Adamlar tınmıyorlardı insanların bu denli ıstırap çekmelerinden. Zaten bizleri, biz Kürtler’i insan saymıyorlardı. Bu nedenle hayvana yapılmayan muamele bizlere yapılıyordu. Köylerimizdeki uygulama da öyle değil mi? Yalnız bize mi bu uygulama yapılır?

Hayır, Kürdistan'ın tüm köylerinde bu sahneyi Kürt köylüleri yaşamışlardır. Bizim ölmemiz, bizim ezilmemiz yaşamımızdan daha iyidir onlara. Bunun hesabındalar, bu nedenle zulüm makinelelerini çalıştırıyorlar ve gardiyan Mehmetçikler bu nedenle gayret içindeler.

Çilemiz bitmemişti. Devam edeceklerdi hareketlere. Daha dinlenmemiştik ki başlandı harekete. Sol elimizle sağ kulağımızı tuttuk. Sağ elimizi de, sol el ile yüzümüz arasında kalan boşluktan çıkarıp, işaret parmağımız yere gelecek biçimde eğildik. Çevremizde dönmemiz istendi ve döndük. Bir süre sonra "İstikametiniz sağınız, dağın" diyerek dağılmamızı istediler. Kalkıp adımımı atar atmaz yere yıkıldım. Kalkmak istedim kalkamadım. Başım dönüyordu ve midem bulanıyordu. Kusmak istedim, kusamadım. Hemen hemen herkes yığılmıştı yere. Kahkahaları coplamalar, coplamaları küfürler izledi. Beş dakika sonra kalkabildim yerimden. Kalktığım da, birçok arkadaşın yerde olduğunu, birinin yerde kıvrandığını gördüm. Birkaç kişiyi de ayıltmak çabasıındaydılar. Üzerlerine su döküyorlardı. O ara havalandırmaya bakan pencere-leri gözledim. Cezaevi müdürü, yüzbaşı, birkaç sivil giyimli, saçlı, kravatlı kişiler ve seçemediğim ancak tanır gibi olduğum sıkıyönetim mahkemesi görevlileri bizleri ve bizlere yapılanları izlemekteydiler. Ki tanır gibi olduğum kişiler ve siviller, benim baktığımı anlar anlamaz geri çekildiler. Verilen işaret üzerine gardiyan yanıma gelerek iki tokatla "bakmamam" ikazında bulundu.

Eğitim bitmemişti. Kaz yürüyüşü, kurbağa yürüyüşü, köpek yürüyüşü diye uydurma hareketler yaptırıldı. Bunları sırf pencere-tekileri güldürmek ve eğlendirmek için yapıyorlardı. Sırtımıza bindiklerinde atılan tekmeler sonucu yere düştüğümüzde atılan kahkahaları duyuyorduk ve bu yapılan işkenceden daha çok ıstırap veriyordu bize. Kimsenin hareket kabiliyeti kalmamıştı. Vurmalar, küfürler para etmiyordu. Yere yatan ve yıkılan, yerde kalıyordu. Bu durumdayken içeri alındık. Eğitim üç buçuk saat sürmüştü. Biz üçüncü kattakiler hücrelerimize alındığımızda, ikinci kattaki arkadaşlar havalandırmaya çıkarılıyordu.

Hücreye girer girmez üçümüz de uzanıverdik. Mustafa Kılıç kendinden geçmişti. Celal Paydaş da ben de kıpırdayacak durumda değildik. Her tarafımız ağrıyordu. (Ahmet Türk 10 gün kadar

önce koğuşa alınmıştı bu nedenle hücrede şimdilik üç kişiydik) Yorgunluğumuzun yanında, sinirsel bir gerilim içindeydik aynı zamanda. “Evet, Celal havalandırma istedik. İşte havalandırma buydu.” dediğimde “Abi haklısın” demişti. O yorgunluk içinde, sabaha kadar, vücut ağrısından, inledik durduk.

Ara sıra gazete veriliyordu. Beş günde bir veya haftada bir, bir iki gazete veriliyordu her kata. Hücre hücre okunuyordu ve okuyan hücre okuduğu gazeteyi yanındaki hücreye aktarıyordu. Bu da kesildi. Uzun süre gelmedi. Kantin hiç çalışmadı artık. Arada bir bisküvi geçiyordu elimize, o da kesildi. Ve biz artık her gün dayaklanmanın dışında, zemin katın biraz geniş olan koridorunda eğitim görüyorduk ve yaşıyorduk.

Tecrit hücresinde dört kişiydik başlangıçta. Üç milletvekili ve ben... İyi anlaşıyorduk aramızda. Mustafa Kılıç, geçmiş dönemdeki yaşananlardan örnek anlatırdı ve biz de gülerdik. Bezen de ben Celal ve Ahmet bulmaca ve bilgi yarışması yapardık. En başarılıımız, Ahmet Türk'tü. Ancak Celal arada bir ciğizlik yapardı. Ahmet'in soruya cevap vermesinden sonra, ben de böyle söylemiştim diye direnirdi. Bu yoğun işkence ve baskının düzenlendiği cezaevinde, içinde bulunduğumuz bu iğrenç ortamda ara sıra gülme imkânı bulabiliyorduk. Kâğıttan satranç taşları ve bisküvi kutusundan satranç tahtası yaptık. Gece gardiyanlar ayaklarını hücrelerden çektiklerinde Ahmet Türk'le devamlı oynar dururduk. Celal kendisine öğretilmesini isterdi. Ahmet ayrıldıktan sonra oynayacak adama ihtiyaç vardı, zorunlu olarak Celal Paydaş'a satrancı öğrettik.

Mustafa Kılıç, Ahmet Türk ve Celal Paydaş mahkemeye çağırıldılar. Bundan önce de savcılığa gitmişlerdi ve Ahmet Türk ayrıca çağırılmış ve başka mahkemelerdeki davaları nedeniyle “istinabe” yoluyla ifadesi alınmıştı. Mahkemeden birlikte geldiler. Kendileri ile daha konuşma fırsatı bulamadan Ahmet Türk çağırıldı. Yirmi dakika kadar bir zaman geçmişti, biz merak içindeydik. Ahmet Türk geldi üzgündü ve suskundu. Celal'in “Ne oldu?” sorusuna cevap vermedi. Israr edince “Kürtçe konuşmuşum diye dayaklandım.” dedi ve ağlar durumdaydı. Bu arada yine Ahmet Türk çağırıldı ve yine alınarak götürüldü. Bu kez bir saati geçkin bir zaman aldı. Yemek dağıtılmıştı. Yemiyorduk, arkadaşı bekliyorduk.

Getirildiğinde iyice perişandı ve içeri girer girmez sinirinden ağlamaya başladı. Üzüntüsü ve asabiyeti yüzünden, yüzünün hatlarının gerilmesinden anlaşılyordu. Durumu sormadık kendisine. Biraz zaman geçsin ve durulsun diye bekledik. Ancak gelen çavuş "Ahmet Türk eşyalarını al ve çık." dedi. Ahmet Türk, kendisiyle konuşma imkânı bulamadan ve durumu öğrenemeden alınıp götürüldü. Bir ara "Ğımık"ten sormuştuk. Yalan doğru, Ahmet Türk'ün koğuşa gönderildiğini söyledi. Ama ben inanmıyordum buna. Arkadaşın hücreye götürüldüğü düşüncesindeydim. Fakat çok sonraları Ahmet Türk'le aynı koğuşa bir araya geldiğimizde durumu anlattı. Gerçekten son götürülüşünde koğuşa götürülmüş. Olayı da anlattı. Mahkemeye gittiğinde, mahkeme nezarethanesinde, tanıdığı birisiyle sadece selamlaşmış ve hal hatır sormuş. Bunu orada birisi idareye intikal ettirmiş ve bunun için yüzbaşı ilk seferinde kendisine hakaret etmiş ve bir iki cop vurmuş, ikinci çağırılışında da çırlıçıplak soyarak, kantinin önünde dövmüşler kendisini. İkinci gelişinde sinirden ağlamasının nedeni de buymuş. Yapılan bu namussuzluklar karşısında kişinin sinirlenmemesi mümkün değildir. Ahmet Türk onurlu bir arkadaştı; üzüntüsünün ve ağlamasının nedeni de yapılanlar karşısında bir şey yapamamasıydı. Hepimiz bu durumdaydık ve hepimiz de onun geçtiği bu uygulamadan geçmiştik.

Bizi tecrit bölümüne getirdiklerinde PKK'li arkadaşların duruşma günleri belirliydi ve taktik tartışması yapıyorlardı aralarında. Üçüncü katın birinci hücreğine yerleştığımız günün akşamı taktik tartışmasına biz de korka korka katıldık. Arkadaşlar, cezaevindeki durumu mahkemeye nakletmenin hesabında oldukları gibi cezaevindeki durumlar düzelene kadar ifade vermek niyetinde de değillerdi. Hüviyet tespiti ile bunu dillendirecek ve sürdüreceklerdi. Bu bakımdan mahkemelerde duruşmanın başlangıcındaki usulün ne olacağı, duruşmaya nasıl başlanacağı, hüviyet tespitine nasıl geçileceği, taleplerin ileri sürülmesi safhasının ne olduğu hususlarında bilgiye ihtiyaç vardı. Kendilerine korku içinde olsa dahi yardımcı olduk ve gerekeni anlattık. Bu arada Ahmet ve M... arkadaşlar da iletişimde yardımcı oldular.

Hücrede geçirdiğimiz en zor günler, PKK'li arkadaşların duruşmalarının başladığı ve sorgularının sürdüğü günlerdi. Mahkemede

duruşma safhasında, her şeye rağmen, cezaevindeki uygulamaları ve yapılan baskıları dile getiren arkadaşlar gerçekten zor günler geçirdiler ve direndiler.

Duruşma gününden üç gün önce, gereken hazırlıklara başlandı. Baskı o günden itibaren yoğunlaştı. Bütün katlarda baskı aynı düzeyde çoğalmaya başladı. Yemek miktarı daha da düştü ve ekmekler küçüldü. Hele dördüncü kata verilen yemek ve ekmek ise iyiden iyiye azaldı. İkinci ve üçüncü katta bulunan PKK'liler tehdit edilmeye başlandı. Tehdidin ardından koğuşa gönderilme, yemekleri arttırma, kantini serbest bırakma ve çay verme vaatleri yapılıyordu. Bir keresinde de çay verildi. Planlı ve programlı, ince hesaplara dayanan oyunlar çevriliyordu. Kanımca amaç, mahkemede tüm PKK'lilerin aynı biçimde tavır koymasını engellemektir. Hücrelerde yüzde yüz idarenin adamları vardı, konuşmalar iletiliyordu. Dördüncü kattaki arkadaşların ve birinci katta ölüm orucuna gidenlerin mahkemedeki taktiklerle ilgili konuşmalarını idare biliyordu ki üç gün öncesinden oyun tezgâhlanmaya başlandı ve sahnelendi.

Duruşma öncesi gün, duruşmaya götürüleceklerin isimleri okundu ve kaldıkları hücreler saptandı. Bilahare, duruşmaya götürülecekler yerlerinden alınarak birkaç hücreye yerleştirildiler. Tabii bu uygulama sadece dördüncü katta bulunanlar için yapıldı. Diğer katlardaki duruşmaya gidecek olanlar kendi hücrelerinde kaldılar. Duruşmaya sabah 2'de gidilecekti. Verilen talimat da bu yöndeydi. Birinci kattakiler ölüm orucunu sürdürüyorlardı. Dördüncü kata da akşam hiç su verilmedi, yemek de verilmedi. Sayım sırasında yine dayak atıldı. İkinci ve üçüncü kattakilere de gereken korku verildi.

Mahkemede bulunacakları ve erken saatlerde kalkacakları için gardiyanlar erken çekildiler. Onların gidişi ile de katlar arası nakliyat başladı. Mahkemeye gidecekler için gömlek, pantolon, kravat ve benzeri giyim eşyalarının yanında, ekmek ve su gönderildi. Herkese dudaklarını ıslatabilecek kadar su ve ancak birer lokmalık ekmek gönderilebildi. Olan da buydu. Devriyelerin gelişi ile su çekme işi durduruldu. Belirli bir zaman sonra, nöbetçinin ayrılışı ile su çekme işlemi gece geç saatlere kadar sürdü

Saat on sıraları idi. Dördüncü kattan birisi, herkesin kendisini dinlemesini istedi. Herkes kulak kesildi. Kürtçe konuştu arkadaş.

Cezaevindeki uygulamalara temastan sonra şöyle dedi diğer katlardaki PKK'lilere:

"Bize ve size yapılanlar geçicidir. Bunların bizlerle ilgili düşünceleri aynıdır, açıktır. Hiçbirimizi diğerinden farklı düşünmüyorlar. Belli amaçlara varmak için, geçici olarak gösterdikleri müsamaha sayılmayan müsamahacılara aldanmayın. Yarın yine aynı durum olur. Sizin de bizim de imhamızı amaçlıyorlar. Hepimizi aynı biçimde pasifize etme durumundadırlar. Biz kavgamızın vermiş olduğu heyecanı aynen sürdürelim. Mahkemedeki kavgamız aynı olmalı. Mahkemede herkes cezaevindeki durumu anlatsın. Hüviyet tespitinden önce bunu yapalım. Ben hüviyet tespitinde bulunmayacağım. Buradaki arkadaşlar da aynı taktiği uygulayacak. Siz ikinci ve üçüncü kattakiler de bu şekilde davranın. Yarın mahkemede yanınızdaki arkadaşlara da bunu söyleyin." diyerek konuşmasını sürdürdü.

Birinci kattakilerin sesi, yorgun ve halsiz olmaları nedeniyle çıkmıyordu. Buna rağmen bir ara Hayri'nin sesi duyuldu. Bu taktiğe uymalarını öneriyordu arkadaşlarına.

Herkes uyumuştı. Sessizlik çökmüştü hücrelere. Tek ses vardı. Su çekenlerin bu işlemi yaparken çıkardıkları hışırtı... Düşünüyordum, bu arkadaşların durumunu düşünüyordum. Mahkemede kesin ve açık bir tavır koyacaklar. Acaba kaç tutuklu birlikte hareket edecek?

Avukatlar destek olurlar mı? Olmaları gerekir. Ama. Olurlar mı? Düşünemiyorum. Bütün tutukluların birlikte hareketlerini ve avukatların mahkemede bu konuda tutuklulara destek olmalarını... Birçok avukatın tutuklanması, Mahmut Bilgili'nin kaçırılması, benim içeri alınışım. Avukatlar bunları yanlış değerlendiren meselenin dışında kalacaklar endişesindeyim. Komutanlığın ve mahkemenin üzerimize gelişinin nedeni açıldı. Cezaevindeki tutukluların yapılan baskı ve işkenceler karşısında tavır koyacakları çok iyi bilinmekteydi. Onların başarı şansını, birkaç arkadaş gözaltına alarak, onlara gözdağı vererek, beni tutuklayarak ve avukatların içine bu uygulamalarla korku salarak kırmışlardı bir noktada. Şimdi mahkemede tavır koyacak bu arkadaşların başarı şansı, tüm tutuklu sanıkların aynı düzeyde tavır koymalarına, avukatların tutukluların getirdikleri istemler doğrultusunda

konunun üzerine eğilerek ve meseleyi yasal düzeyde mahkemeye taşımalarına, basının duruşmada izlediklerini ve tutanağa geçen hususları olduğu gibi kamuya aktarmasına ve konunun üzerinde insanlık açısından ciddi bir şekilde durmalarına, gelişen bu durumun demokrat dünya kamuoyuna yansıtılmasına ve siyasilerin olayın sansasyonelitesini yaratacak politik çalışmalarına bağlıdır.

İçinde bulunduğum durumu değerlendirdim. Büro oluşturdum, binlerce kişinin vekilliğini yükledim. Bunları en iyi biçimde savunmayı amaçlıyordum, ilk kavgayı da, hukuksal düzeyde PKK davasında verecektim. Çünkü ilk açılan grup dava o davaydı. Ama neredeyim şimdi ve neyim? Onlar kadar savunmasız, dünya ile ilişkisi kesilmiş, verilen emirleri yerine getiren, gururu kırılan, dayaklanan, hakaretlere boğulan bir tutukluyum. Ama dışarıda olsaydım ve avukatlığımı sürdürseydim, yarınki duruşmada sanıkların yanında yer alıp didişe didişe üstüme düşeni yapacağım kesindi. Belki o zaman gelecektim buraya. Mümkündü ama birçok şeyi de çözmüş olurduk.

Şimdi ne yapabilirim? Bu uygulamalar karşısında onların ıstırabını dindirecek ne yapabilirim? Sorumluluk yüklenebilir miyim? Tavrınıza devam edin desem, kamusal tepki olmazsa, avukatlar meselenin üzerine eğilmezse ve gereken siyasal çalışma dışarıda yapılmazsa şansları olmayacak ve idare de gittikçe sertleşecek ve siyasal savunma haklarını da yitirecekler. Aksini önermem de siyasi bir sorumluluk durumu ortaya koyar. Bu da düşündürücü... Böyle düşünüp dururken dördüncü kattan bağırırlar yükseldi. "Gardiyan! Gardiyan! Bayılan var." diye bağırmaya başladılar. Ancak bağırırlara kimse cevap vermedi. Ne gardiyanlar geldi ne de ses veren bir nöbetçi oldu. Bütün hücrelerden aynı şekilde bağırırlar yükseldi. Yine de ses veren olmadı. Gelip giden olmayınca, aşağı katlardan ilaç istendi. Söylenen ilaç Mustafa Kılıç'ta vardı, onu ilettik. Sancılanan arkadaş saat ikiye kadar bu bağırıtısını sürdürdü. Gardiyanlar, PKK'li arkadaşları duruşmaya götürmek için geldiklerinde inlemesi kesilmişti.

Cin Ali'nin de inlemelerini ve bağırırlarını dinlemiştim. Ölümünden iki gün önce getirildi revirden. Cezaevinde "revir" denen, hastaların yatırıldığı ve tedavi gördüğü bir yer yoktu. Böyle bir yer olsaydı, bulaşıcı hastalığa tutulan birçok arkadaş olurdu, onlar da

götürülürdü. Kanımca, inlemelerinden ve bağırıtlarından psikolojik baskı açısından yararlanmak için Ali'yi hazırlık hücrelerine götürmüşlerdi. Ölüm orucuna gidenleri etkilemek için de revire götürüldüğü söylenmişti. Cin Ali yirmi birinci günde bırakmıştı ölüm orucunu. Ne tedaviye alınmış ne de beslenme açısından doktor tarafından kendine uyarı yapılmış. Bile bile kendisine bol ve kuru yiyecekler verilmiş. O da açlığın etkisiyle verilenleri yiyormuş. Onun kaldığı hücrenin yanındaki hücrede kalanların anlatımına göre, yüzbaşı, tecrit çavuşu ve gardiyanlar zorla yediriyorlarmış. Yüzbaşının "Mevlüt" diye çağırdığı tecrit çavuşu, Ahmet veya Celal'in ikisinden birinin sorması üzerine "Onun anasını ağlattık. Orucu bıraktı, biz yedirdik, zorladık, adam tınmadan yedi. Ölecek, başka türlü ölmezdi eşek oğlu, azılı komünist." diye samimi bir belirlemede bulunmuştu.

Cin Ali (Ali Erek) getirildiği zaman konuşamıyordu, inliyordu. Sancıdan ve duyduğu ıstıraptan olsa gerek devamlı bağırıyordu. Belki ruhsal dengesini de yitirmişti. İki gün inlemelerini dinledik ve manen aynı ıstırabı biz de yaşadık. Son gece, yani öldüğü gece saat 1'e kadar "Ay! Ay! Gardiyan! Gardiyan! Ahh! Ahh!" diye bağırırdı ve inledi. Gitgide sesinin tonu düşüyordu. Saat 1 sırasında sesi kesildi, bir süre hırıltılarını duydu. Ondan sonra sesi çıkmadı. "Uyudu" dedim ve rahatladım. Öylece geçtim uykuya.

Sabahleyin Laz gardiyanın küfrü ile uyandım. Herkes uyandı. Hücre kat kapıları açıldı. Bir koşuşma ve akabinde yoğun bir trafik, gidiş gelişler arttı. Doktor da geldi. Battaniye ile birisini çıkardılar. Götürülen Ali idi. Ziyaretçilerden birisi kapalı biçimde söylemiş öldüğünü. Serbest bırakıldığımda kesin öğrendim öldüğünü. Aslında battaniyeye bırakılıp götürüldüğü gün ölmüştü Cin Ali.

Saat 2'de duruşmaya götürülen tutuklular, alındılar hücrelerinden. Birinci katın koridorunda bir süre bekletildikten sonra götürüldüler. Onlar götürülürken, hepimiz uyanmıştık. Küfürler, bağırımlar yoğundu. Yapılan gürültü karşısında uyanmamak olası değildi. Götürdüklerinde saat 3.20 idi. Duruşmanın başlamasına 5 saat 40 dakika vardı. Bu da bir tür işkenceydi.

Ölüm orucunda olan ve bu eylemlerini sürdüren arkadaşları götürmediler. Gerçi arkadaşların yürüyecek takatleri de yoktu. Duruşmada uzun süre kalamazlardı. Ancak akşamki

konuşmalarından gitmeye kararlı oldukları anlaşılıyordu. Elbise, gömlek istemeleri de bunu doğruluyordu. Komutanlık ve cezaevi yönetimi bilerek götürmedi. Mahkeme de istememişti bu arkadaşları. Mahkemenin arkadaşları duruşmaya çağırmaması, bu arkadaşların ölüm orucuna gittiğini bildiğini gösterir. Basın duruşmada hazır olacaktı. Televizyon ekibi de bilfiil kendileri, kendi propagandaları açısından gelecektir. Basın ve televizyonun istem dışı, gerçekleri yansıtacak düzeyde haber sunması olası değildi. Fakat hazırlanacak filmler, saptanacak durum gelecek açısından belge niteliği taşıyabilirdi. Avukatların ne tavır koyacakları daha belirgin değildi. Aslında avukatlar üzerindeki baskı, onlarda yeterli bir korku yaratmıştı. Komutanlık bunu biliyordu. Ama kesin emin değildi. Bu nedenle ufalmış, bir deri bir kemiğe dönmüş bu tutukluları götürüp de mihnetlerini mahkeme önünde sergileyemezlerdi. Ölüm orucunu bırakmalarından 15–20 gün sonra götürüldü bu arkadaşlar.

Dördüncü kattan, mahkemeye giden tutukluların, bu durumları mahkemede vurgulayacakları, baskıların kalkmasına kadar, hüviyet saptamasına katılmayacakları ve gereken direnişi gösterecekleri açıktı. Bu hususta kararlıydılar. Ancak, koşullarda ve tecridin ikinci, üçüncü katında bulunan tutukluların bu direnişe katılacaklarına ihtimal vermiyordum. Endişeliydim. Ara sıra pusula yazarak hücreden hücreye bana ulaştırıyorlardı. Hukuki durumları hakkında bilgi istiyorlardı ve iddianamedeki belirlemelere göre verilecek cezanın miktarının ne olacağı hususundaki görüşümü soruyorlardı. Pusulalardan bir kısmının tahliye bekleme durumunda olduğunu anlıyordum. Her ne kadar gerçek durumu yazarak kendilerine durumu iletiyorsam da Samsun ambalaj kâğıdına yazılan birkaç satırla ikna olmaları beklenemezdi.

Tecrit hücresinde o gün akşama kadar sessizlik egemen oldu. Tutuklu miktarının azalmasına karşın, gardiyanlar da ortada görünmüyorlardı. Sadece bizim kadın gardiyanı vardı. "Reben" ismi takılan bu gardiyan saat 18 sıralarına kadar birkaç defa görüldü.

Hepimiz, mahkemeye giden bu arkadaşların gelişini merakla bekliyorduk. Celal Paydaş ve Mustafa Kılıç da aynı merak içindeydiler. Bazı sanıklar, soruşturmada olanların isminden bahsetmişler, bunların mahkemede ne diyeceğini öğrenmek istiyorlardı.

Saat 7 idi, akşamın yedisi. Gardiyanların bağırıltıları, koşuşturmalar, küfürler, cop ve sopa sesleri, zincir şakırtıları kapladı cezaevi salonunu. Üçüncü kattan duruşmaya gidenler, bizim hücremizin önünden koşarak geçtiler, iki gardiyan arkalarından girdi kat koridoruna. Coplayarak, küfrederek kapadılar bunları hücrelerine. Sesler, hücre kapılarının açılışı ve kapanışı, ikinci kattan duruşmaya gidenlerin de geldiklerini gösteriyordu. Dördüncü kata çıkan merdiven hücremizden rahat görülüyordu. Devamlı gözlüyordum. Gelen olmadı. Salonda küfürler, bağrışmalar yoğundu. Yarım saat geçti aradan, beş altı arkadaşın merdivenleri tırmandığını gördüm. Arkalarında askerler vardı. Ellerindeki zincir ve sopalarla devamlı vuruyorlardı. “Al sana baskı”, “Al sana işkence, “Baskı var dersin ha!” sözlerinin ardından zincir ve sopalar kalkıp iniyordu. Kimse çıkamadı merdiveni. Sopa ve zincir darbelerini alan yıkılıyordu yere. Birinci kat merdivenlerinden yeni bir grup tutuklunun geldiğini görünce bırakıverdiler bu arkadaşları. Bir süre sonra ikinci grup geldi. Yürüyemez durumdaydılar. Askerler kollarına girmiş sürüklüyorlardı. Arkalarında hazırlık hüccresinin, infaz mangasının gaddar onbaşı vardı. “Ulan kimi kime şikâyet ediyorsunuz? Dediniz de ne oldu? Adamı böyle s...” diyerek elindeki zinciri duvarlara vurarak şakırdatıyordu. Hıncını alamamıştı galiba.

Üçüncü grup saat 10 sıralarında getirildi. Bunları haşat etmişlerdi. Üstleri başları ıslaktı. Yağınura tutulmuş horoza dönmüşlerdi. Merdiven korkuluğuna tutunarak çıkıyorlardı. Adım atarken, ne derecede acı çektikleri yüz hatlarından belli oluyordu. Bu durumlarına rağmen arkalarından gelen askerler, çabuk yürüsünler diye copla vuruyorlardı. Bu durumda dahi bu arkadaşlar takatsizlikleri nedeniyle çıkış tempolarını değiştirmiyorlardı.

Tecrit çavuşu, duruşmaya gideceklerle “Saat 2’de hazır olmaları” talimatını verdikten sonra ayrıldı. Giderken “Eşek oğlu eşekler, hâkimlerin kendilerinden yana olduğunu zannediyorlar. San ki hâkimler burada neler yapıldığını bilmiyor. Yarın görüşürüz.” tehdidini de yaptı.

Herkes merak içindeydi. Kanımca ölüm orucu eylemini sürdürenlerin duruşma ile ilgili bilgiye çok ihtiyaçları vardı. Katlar arası su ve ekmek nakli de başlamıştı. Bunun için bağrışmalar oluyordu.

Bu arada Kemal Pir'in sesi yükseldi. "Ulan bırakın biz bilgi alalım, karnımızı doyuralım, siz sonra zıkkımlanın." Haklıydı, herkes sustu.

Dördüncü kattan bir arkadaş anlatmaya başladı. "Ellerimizi kelepçeledikten sonra, yirmişer yirmişer bizi zincirlediler. Her arabaya 40 kişi bindirilerek mahkeme salonuna götürüldük. Zincirlerimiz çözüldü ama kelepçelerimiz çıkarılmadı. 5 saat bekledik kelepçeli. Saat dokuzda yargıçlar geldiler. Duruşma salonunda konuşmak, sağa sola dönmek yasaklandığı gibi, su içmek ve tuvalete gitmek de yasaktı. Hepimiz yorgun ve uykusuzduk. Gardiyanlar ve inzibat erleri yargıçlar kurulunun önünde bize vuruyorlardı. Hüviyet tespitinde bizler, cezaevindeki durumu anlattık, can güvenliğimizin sağlanmadığını, cezaevlerindeki işkence ve baskılar kaldırılmadıkça hüviyetimizi belirleyemeyeceğimizi bildirdik. Mahkeme çok sert davranıyordu. Arkadaşların çoğunu duruşmadan çıkardılar. Başkanın işareti ile askerler bizi tekmeliyor ve copluyordu. Koğuştaki arkadaşlar ve hücrelerde bulunan arkadaşlar bizim istemimize katılmadılar. Hüviyetlerini belirlediler. Basın masasında bir iki kişi vardı. Arkamıza dönemediğimiz için dinleyicilerin olup olmadığını bilmiyoruz. On kadar avukat vardı. Hiçbiri konuşmadı. Bizim belirttiklerimizle ilgili hiçbir şey söylemediler. Son sıra Avukat Hüseyin Yıldırım geldi, söz istedi. Galiba bu konu ile ilgili "Sonra konuşursun." dediler, ona da söz vermediler. Duruşma yarına ertelendi.

Arabaya alınır alınmaz dayak başladı. Hatta duruşma bittiğinde yargıçlar duruşma salonunu terk etmemişken birkaç arkadaş dayakladılar. Cezaevi salonunda, evvela koğuştaki ve diğer hücrelerdeki arkadaşları götürdüler. Onları da bolca dayakladılar. Onlar dayaklanırken bizi yere yatırmışlardı. Zincirler, sopalar ve tekmelemlerle kanalizasyon suyuna sokup dövdüler. Halen birçok arkadaş oradadır. Bir kısım arkadaşların durumu iyi değil, dayanacağız."

Bu konuşmadan sonra durum tartışması yapıldı. Hukuki durum tartışıldı. Biz de bazı konuları açıkladık. Dış tepki yok. Basın bir şey yazmaz, inanıyorum. Avukatlar da suskun. Bu adamlar canavar. Evren cuntası kararlı ve şu anda daha güçlü... Yargıçlar kişilsiz. Şoven yanları ağır bastığı gibi hukuka, insan haklarına saygıları da yok. Bu durumda ne olacak. Çözemiyorum sorunu.

Kafamda karmaşa.

Benden “siyasi savunmanın hangi safta yapılacağını” ayrıca “hüviyet tespitinin yapılmaması halinde yargılamanın sürüp sürmeyeceği” hususunda bilgi istendi. Askeri yargılama yasası ve 1402 sayılı yasaya göre kısmi açıklamalar yaptık. Konuşmalar burada kesildi. Akabinde su ve ekmek iletişimi hızlandırıldı. Aç ve susuzdu arkadaşlar. Geç zamanlara kadar bu uğraş sürdü. Elbisesi alınanlara elbise gönderildi, 9. Kattan nöbetçinin geldiğini belirten işaret gelince nakliyat da durdu. İkinci gün, üçüncü gün aynı şekilde gidip gelmeler ve aynı şekilde işkenceler sürüp gitti. Ancak yanılmıyorsam duruşmanın üçüncü günü idi. Sanıklar on beş sıralarında getirildiler. Bilahare yüzbaşı geldi ve arkasında asteğmenler. Birkaç erin kucağında da iddianameler. Dördüncü kata çıktılar, iddianameleri dağıttılar. Yüzbaşı çavuşa talimat verdi. “Bunlara kantinden kâğıt getirin, isteyen ne kadar alıyorsa alsın. Kalem de kendilerine verilsin.” dedi. Kâğıt ve kalem getirilip dağıtıldı. “Her katın kantin listesi hazırlansın.” dendi. Dördüncü kat için de söylendi. Hemen listeler hazırlandı ve verildi. Akabinde yüzbaşı yine geldi. Dördüncü kata servis tabağı ve kaşık dağıttı. Diğer katlarda da aynı şekilde servis tabağı ve kaşık dağıtımı oldu. Battaniye verildi dördüncü kata.

Diğer katlara da yatak ve battaniye verildi. Bu değişiklik hepimizin dikkatini çekti. Dördüncü kattakiler kanımca, yapılan direnişin başarıya ulaştığı, bu değişikliklerin bundan kaynaklandığı görüşündeydiler. Bizim hücredeki arkadaşlar da aynı görüşteydi. Ben bu davranışın geçici olduğu, bir gün veya iki gün sonra eski durumun aynen devam edeceği görüşündeydim. Büyük bir ihtimalle mahkemedeki bu durum, basında sadece basit bir haber olarak verilmiştir. Bundan ötürü, Diyarbakır’a geldiği düşünülen bazı yabancı basın mensuplarının cezaevine gelme durumu olabilir. Bu nedenle, bir nevi bir uygulama yapılmakta, kâğıt kalem verilmekte, tabak ve kaşık dağıtılmaktadır diye düşünüyordum. Yahut başka bir oyun tezgâhlaniyor. Bu oyun nedeniyle böyle davranılmaktadır. Belki de bir teftiş durumu mevcuttur.

O günün sabahı, ölüm orucuna gidenlerin orucu bıraktıkları söylendi, ikinci hücredeki İzzettin Aktaş isimindeki genç söylemişti, Ruken’e sormuştuk. O da, kesin bilmediğini, akşam bunu

anlayacaklarını söyledi. Tecrit çavuşu o gün neşeliydi. Bizim hücrenin önünden geçerken, her zaman yaptığı gibi, Mustafa Kılıç'a, Celal Paydaş'a ve bana nasıl olduğumuzu, hayatımızdan memnun olup olmadığımızı alay ederek sordu. Sadece Mustafa Kılıç yanıtladı sorusunu, hasta olduğunu söyledi. Ara sıra gelir bizlerle bilgeliğini göstermek için sohbet ederdi. Her sohbet bir küfür, her sohbet hakaret kaynağıydı. Ama sohbet etmek, yani sorduklarına cevap vermek durumundaydık. Buna ister istemez katlanıyorduk. Celal ölüm orucundakilerin durumunu sordu: "Onlar orucu bıraktılar. Eşek oğlu eşekler Hanya'yı Konya'yı anladı." diye soruyu yanıtladı.

Akşam dördüncü kat ile birinci kat arasında yapılan konuşmalardan, ölüm orucuna gidenlerin orucu bıraktıkları açıklık kazandı. Gerçi gerekçeleri üzerinde durulmadı. Konuşmalardan, arkadaşların siyasi savunma vermek zorunda oldukları, duruşmaları takip etme zorunlulukları, arkadaşlarına uygulanan ve onların imhasını getiren uygulamalar ve mahkemenin tavrı karşısında kamunun suskunluğu ve basının ilgisizliği de göz önüne alınarak, arkadaşların bazı savunma olanaklarını elde ederek veya bu hususta taahhüt olarak orucu bıraktıkları sonucunu çıkardım.

Hemen belirtiyim. Duruşmaların başladığı günün sabahı ve ondan sonraki günler hücrelere başlangıçta belirttiğim ölçülerde gazete verildi. Mahkeme ile ilgili haberler gayet kısa yer almış ve hiçbir yorum getirilmemişti ve hiçbir makale ve fıkra yazarı da bu konuya dokunmamıştı. Sanıkların mahkemede belirttikleri de aktarılmamıştı.

İddianameler, kâğıt ve kalemler, battaniyeler, servis tabakları üç gün sonra toplandı. Açlık ve susuzluk yine başladı. Dayaklar, sulamalar, küfürler ve hakaretler eski biçimine döndü. Kanımca artık baskı dördüncü kata iyice yöneltildi. Onların da direnişlerini kırmaya karar vermişlerdi. İkinci ve üçüncü kattaki tutuklular üzerinde de mevcut baskı kesin kes artırılabilecekti.

İddianamenin okunmasından sonra sorgulamalara geçildi. Sorgulamalar grup grup yapıliyordu. İlk olarak Diyarbakır grubu sanıklarının sorgulamaları yapılacak. Bu nedenle duruşmaya sadece Diyarbakır grubu sanıklarını götürüyorlardı. Diğer sanıklar götürülüyordu.

Duruşmadan gelen sanıklarla ilgili evvelki uygulama aynen sürdürülüyordu. Mahkemeye götürülüşte, getirilişte, kelepçelemede, zincirlemede ve uyulması istenen kurallarda bir değişiklik yoktu. Yine aynı şekilde bayıltıncaya kadar dövülüyorlar; aç, sigarasız ve susuz bırakılıyorlardı. Bu uygulama bütün katlarda aynı biçimde yoğunlaştı.

Hele siyasi savunma verenler akıl almaz işkencelerden geçiyorlardı.

Dördüncü kattaki arkadaşlar halen eski durumlarını koruyorlardı. Direnişlerini cezaevindeki insanlık dışı, insanı hayvan yerine koyan uygulamaları değiştirmeye kadar sürdürmek niyetindeydiler. Ancak gün geçtikçe durum değişiyor, şartlar ve baskılar ağırlaşıyor ve yoğunlaşıyordu. Ve her gün direnenlerin sayısı bir iki azalıyordu.

Direnenlerin bir kısmı hazırlık hücresindeydi. Ne gibi uygulamalarla karşı karşıya olduklarını bilmiyorduk. Dördüncü katta bulunan arkadaşlara neler yapıldığını biliyorduk, çünkü her gün olanları görüyor ve işitiyorduk.

Mahkemeye götürülen tanık sayısının azalması nedeniyle, mahkemeye sanıkların götürülüş saati değişmişti. Eskiden olduğu gibi saat ikide değil de saat altıda alınıyorlardı. Bilahare öğrendiğimize göre, saatin bu şekilde değiştirilmesine sebep, sanıkların sayısının azalması olmayıp, mahkemede sanıkların muhafazasına görevli birliğin komutanının karşı çıkışıymış. Çünkü kendileri de rahatsız oluyordu.

Sanıkların duruşmaya gidişlerinden sonra sabah çorbası içiliyor ve hemen akabinde sabah sayımı yapılıyordu. Saat dokuz sularında yüzbaşı denetime geliyordu. Bilaistisna her gün bir iki kere gelirdi denetime. Aslında bu gelişi, durumu görüp talimat vermek içindi.

Yüzbaşının denetiminden sonra, verilen talimatlar uyarınca, infaz mangası dördüncü kata çıkarma yapardı. Artık eskiden olduğu gibi, kattaki bütün arkadaşlar dayaktan geçirilmiyordu. Sadece bir hücre üzerinde duruluyor ve baskı bu hücredeki bazı kişiler üzerine teksif ediliyordu. Dayak, zincirler vurmalar, asmalar, özel olarak hazırlanmış vurulduğunda iz yapan ince çubuklarla dövmele, su ile ıslatmalar saatlerce sürüyordu.

Bu yapılan hakaretlere, işkenceye dayanmak güç, insanın her

şeye rağmen buna katlanması olanak dışı. Bu nedenle dayaklanan arkadaşlardan bir kısmı, söylenenleri yapacaklarını ve belirtilen kurallara uyacaklarını söylemek zorunda kalıyorlardı.

İstenilen neydi: Türküm diyecekler. Her gün Türklük Andı'nı okuyacaklar. Gelen erlerin önünden kalkacaklar. Yemek duasına katılacaklar ve kendileri de gerektiğinde bu duayı yaptıracaklar. Türk ırkının üstünlüğünü vurgulayan, öz ve görünümü ile ırkçılık kokan marşları ezberleyip söyleyecekler. Eğitim denen, sadece yat kalk ve sürünmek ve saatlerce uygun adım yürümekten ibaret eğitimlere katılım sağlanacak; "Ne mutlu Türküm diyene –Her Türk asker doğar –Bir Türk dünyaya bedeldir. –En büyük Türk Atatürk –Her şey vatan için" sloganları istendiğinde söylenecek ve bunlar yazılıp hücreye asılacak. Sen kimsin, nesin sualinin sorulması halinde "Türküm ve Müslüman'ım" cevabını vereceksin.

Bunları, yapılan işkence sonucu kabul eden kişi, dördüncü kattan, evvela kendisine, herkesin duyacağı şekilde "Türküm" diye bağırıdıktan sonra ikinci veya üçüncü kata indiriliyordu.

Bu işlem günde iki üç defa cereyan ediyordu. Her seferinde, kendinden geçmiş, vurulan zincirlerin ve copleların acısından kıvranan, yüzü yarılmış, başı kırılmış, dişi kırılmış ve ağzı yarılmış arkadaşlar kollarından tutularak ikinci veya üçüncü kata indiriliyorlardı. Onları indirirken tecrit çavuşu, iğrenç suratıyla çevresini süzüyor ve "Birini daha Türk ve Müslüman yaptık kayda geçsin." diye laf atıyordu.

Talimat yüzbaşından geliyordu. Tabii yüzbaşı da, yukarıdan plancı ve taktikçilerin kendisine verdiği emri yerine getiriyordu. İnfaz mangası, piyon olarak görev yapıyordu. Onların yöneticisi de tecrit çavuşu Mevlüt ile hazırlık hücresi gardiyan onbaşısıydı. Vuran, asan, yumruklayan ve bunları yaptıran onlardı. İnfaz mangasının diğer erleri için de aynı şey söylenebilir. Bunlar insan değillerdi, sanki bir anne ve babaları olmamış, toplum içinde yaşamamışlardı ve ailenin ne demek olduğunu bilmiyorlardı. Merhamet, acıma, his denen nesne yoktu bunlarda. Bir emri yerine getirmekten ziyade, isteyerek, zevkle ve bilerek bu işi yapmaktaydılar.

Bu uygulama dördüncü kattaki arkadaşların tümünün aynı biçimde ikinci ve üçüncü kata indirilişi ile bir süre durdu. En son on beş kişi kalmışlardı. Hazırlık hücresindekiler, aynı biçimde

söylenenleri kabul etmiş ve onlar da tecrit hücrelerine getirilmişlerdi. Bunlardan Ferzende ve Medeni bizim hücreye getirildiler. Biz, her birimiz yirmi beş kilo kadar yitirmiştik, onlar ise her biri kırk beş kilo kalmışlardı.

On beş kişi kapalı hücreye alındı. Tabii saatlerce atılan dayaktan sonra... Mehmet Şener de onların arasındaydı. Dördüncü kadın diğer hücrelerine yine bir takım tutuklular yerleştirildi. Mehmet Şener ve arkadaşı üç gün kapalı hücrede, aç ve susuz tutuldular ve bilahare alınıp götürüldüler. Aradan bir hafta geçtikten sonra, Mehmet Şener'in dışındaki arkadaşlar da getirildi. Tek kalmıştı ve o da sonunda uymak zorunda kaldı.

İşte bu dönemde bizleri birlikte havalandırmaya çıkarmışlardı. Hayri, Kemal ve diğerleriyle o zaman karşılaşma ve konuşma imkânı bulmuştum. Bir daha bizi bir arada çıkarmadılar. Kendilerini bir daha görme imkânı bulamadım.

Birinci ve dördüncü kattakiler hamama götürüldü. İki gün kavgasız ve gürültüsüz geçti. Yemeklerde değişiklik yok. Ancak bize verilen kadar diğerlerine de veriliyor. Tabii ki verilen yemek doyurmuyor. Sigara verildi. Yine yüzbaşı denetime geliyor. Her gelişinde neşeli, bıyık altından gülüyor ve elinin parmaklarını değişik biçimlerde oynatarak şıklatıyor. Bu gülüşünün altında neler yattığı belli.

Üçüncü günü, ikinci kat eğitime çıkarıldı. Eğitim havalandırmada yaptırılmıyor, birinci katın salonunda yaptırılıyordu. Eğitim bir saat sürdü. Bulunduğumuz hücrelerden izliyoruz. O küçücük yerde uygun adımla yürüyüş yapıldı. Bu yürüyüş on dakika sürdü. Akabinde "Yat sürün" komutu ile herkes yüzükoyun yere yatırılarak süründürüldü.

İkinci katın eğitimi bittikten sonra, üçüncü kat eğitime çıkarıldı. Aynı biçimde biz de yürüdük, yattık ve süründük. Coplamalar ve teknelemeler yine geldi gündeme.

Ondan sonraki gün birinci ve dördüncü katı indirdiler eğitime. Aynı biçimde onlar da eğitim yaptı. Bunun yanında coplamalar.

Üç gün geçti aradan, şartlar daha da ağırlaştırıldı. Kürdistan Ulusal Muhalefeti'nin devrimci demokrat ve yurtsever insanlarına hayat hakkı tanınmayacaktı. Adamlar tutukladıkları insanları, cezaevinde tüketmeden bırakma niyetinde değillerdi. Bu nedenle

maddi ve manevi, baskı dozu her gün artırılarak sürdürülecekti.

Sigara kesildi. Kantin yasaklandı. Mektup yazmanın dışında yazma ve okuma yok. Yine aynı saatlerde uykudan kaldırılıyor-sun ve yine günün belli saatlerinde dayak atılıyor ve marşlar söy-letiliyor. Saatlerce ayakta bekletiliyorsun.

Yirmi gün kadar daha kaldık bu hücrelerde. İkinci ve üçüncü katta bulunanlardan bir kısmı yeni yapılan 38. koğuşa alındı. Biz de bunların arasında idik. Yüzbaşı, koğuşa gidecekleri kendisi hücre hücre gezerek saptadı. Bizim hücrede Celal Paydaş ile Mustafa Kılıç'a hazırlanmaları söylendi. Ben ve diğer üç genç kaldık. Bila-hare fikrini değiştirdi yüzbaşı. Benim de hazırlanmamı emretti. Koğuşı, hücreye nazaran rahat edecek bir yer olarak düşünüyor-duk. Herkese öyle geliyordu. Bu nedenle koğuşa gönderilen genç-lerin yüzlerinde az da olsa neşe okunuyordu.

Koğuşa götürülmek için salona alındık. Herkes eşyası, battaniye-si ve hatta bir kısmının yatakları ellerinde ve sırtlarındaydı. Yüz-başı evvela belirgin nutkunu söyledi. "Babasının, dedesinin, amca-larının şehitliğinden, kardeşinin Kıbrıs'ta şehit düştüğünden" söz ederek herkesin aynı biçimde duygu ve düşünce içinde olmasını ve hata yapmamasını önerdi.

Bu arada en büyük ihtarı da bana yaptı. "Senin niçin içeri alındı-ğın bilinmektedir. Kendin de bilirsin. Hiçbir şekilde kimseye hu-kuki yardım yapmayacaksın, gözüm senin üzerinde olacak, dik-kat et..."

Evet koğuştaydık. 38. Koğuştaki Mehdi Zana da bizimle birlikte.

KOĞUŞ

38. Koğuş cezaevinin B Bloğunda, iç içe birer kapı ile açılan üç odadan ibaret bir koğuş. B bloğunun girişinde solda. Demir bir kapı ve kör bir pencere ile açılıyor salona. Pencereleeri, cezaevi garajına bakmakta... Burası, kapıları kapatılmış ve havalandırma alanı haline getirilmiş, idarenin pencereleri de bu havalandırmaya bakmakta.

Odalarda tahtadan yapılmış karşılıklı ranzalar var. Ranzalar iki katlı. Bir tek tuvaleti ve bir tek lavabosu var.

Doksan iki kişiydik. Ranza ve yatak yetersizdi. Üç kişi bir yatağı paylaşma durumundaydı. Yerleşme sorundu. Epey uğraşlardan sonra çözümlendi. Ben, Saim ve Turan bir yatağı kullanacaktık. Yemek yenecek yer de yoktu. Yatakların üzerinde yenmesi bitlenme açısından olumlu görülmediği için, ranza aralıklarında dört kişi bir tabaktan yiyecekti. Öyle de oldu.

Gardiyanlardan ilk talimat geldi. Yüzbaşının emirleriymiş. Hemen bir Atatürk köşesi yapılacaktı. Ayrıca sloganlarla süslenecaktı. Koğuş sorumlusu zorunlu olarak koğuştan resim, tablo, karton, boya için para topladı. Ressam Saim'i görevlendirdi. İkinci günü Atatürk köşesi yapımına başlandı:

İkinci gün uyulması gereken kurallar iletildi.

- Pencereden herhangi bir şekilde bakılmayacak.
- Yatma saati dokuz. Bu saatten sonra kimse ayakta kalmayacak.
- Sabahleyin kalkış saati altıdır.
- Her gece koğuşta iki saatte bir nöbet tutulacak.
- Türkü söylemek, yüksek sesle konuşmak yasak.
- Kürtçe konuşulmayacak.
- Asker olarak gelen, kim olursa olsun, kendisine komutanım denecek.
- Kör pencerenin açılması halinde herkes ayağa kalkacak.
- Başka bir koğuşun eğitime çıktığı zamanlarda üst ranzalarda kimse oturmayacak ve pencereye yakın kimse görülmeyecek.
- İçeride bir tek tırnak makasının dışında makas bulunmayacak.
- Herkesin kafası sıfır numara tıraş edilmiş olacak.
- Herkes her gün tıraş olacak, tıraşsız kimse görülmeyecek.
- Sayımlarda herkes ayakta bekleyecek ve herkes giysili olacak,

pijamayla ve terlikle durmak yasaktır.

—Bir komutan tarafından bir kişinin çağırılması halinde kör pencerenin önüne gelen kişi kısa künyesini yapacak ve “Emret Komutanım” diyecek.

—Okunan mektuplar hemen yırtılacak, aramada kimsede mektup görülmecek.

Bunlar işkence kurallarıydı. Uymaya zorunlu olduğumuz anayasal kurallardı. Aykırı davranış, bireysel ve bunun yanında kolektif maddi baskıyı ve fiziksel işkenceyi getiriyor. Kurallara uymak zaten hem maddi hem de manevi açıdan işkence. Nereden ve nasıl bakarsan bak, cezaevinde her uygulamanın, konan her kuralın temelinde baskı ve işkence görülüyor. Kuralsız adamların, kural koyması nalıncıların keseri misali, tek yanlı, tek amaçlıdır. Amaç cezaevinin düzenini, tutukluların uyum içinde ilişkilerini sürdürmeyi sağlamak mıdır? Hayır. Amaç, tutukluları maddi ve manevi baskı altında tutarak ruhen ve bedenen tüketmektir. Bizler de tükenmemenin hesabını yapıyoruz. Amacımız belli, onların amaçlarını da biliyoruz.

Kırk yaşından sonra tambur çalmak diye buna derler. Bu yaştan sonra uygun adım yürümeyi, sağa sola dönmeyi, çark yapmayı öğreneceğiz. İhtiyat askerleriyiz, ihtiyat eğitime alınmışız. Gelişimizin üçüncü günü iki saat bunun eğitimini yaptık. Bunu yapmak özünde işkence, bunun yanında dayak da yiyoruz. Gülünç olduğu kadar aptalca, işkenceciler yaptıkları bu soytarılıkların, gülünçlüklerin farkında değiller galiba. Ama adı üzerinde işkenceci... İşkence ordusunun kahraman görünümündeki barbarları... Gözleri dönmüş adamlar, geleceğin hesabını yapamıyorlar veya yapıyorlar da, şimdiden neticeyi gördükleri için azgınlaşıyorlar. Eğitimden soluk soluğa çıktık. Gelecek günlerdeki eğitimlerin korkusunu şimdiden yaşayarak girdik koğuşa. Aynı akşam, İstiklal Marşı'nın on kıtasının ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin tamamının iki gün içinde ezberleneceği iletili.

Dördüncü gün eğitimde iken ben, Celal Paydaş ve Mustafa Kılıç yukarı alındık. Eşyalarımızı hazırlamamız istendi. 31. koğuşa götürüldük. Mustafa Kılıç 31. koğuşun ikinci, Celal Paydaş üçüncü bölümüne yerleştirildi ve ben de dördüncü bölümüne yerleştirildim. Bu, koğuş ağalarının koğuşuydu. Uçak kaçırın şeriatçılar,

Nurcular, MSP'liler, Adalet Partisi yanlısı silah kaçakçıları bu koğuştaydı. Birkaç tane devrimci vardı. Onlar da gelir gelmez aynı havaya girmişlerdi.

Koğuş olarak gerçekten kullanışlı... Herkes tek yatakta yatıyor. Demir karyola ve demir ranzalar. Birbirine bağlı olmayan münferit manzaralar. Koğuş geniş, koğuşun içinde volta atacak yer olduğu gibi ara salon da açık ve orada gezilebiliyor. Banyosu var yüznumaralar ayrı bir bölümde ve dört adet. Yemek yenecek yer mevcut. Her koğuşa birer masa konulmuş ve koğuşlarda belli yerlere halıfleks serilmiş. Ayrıca bir mescit yapılmış ve mescit de iyice döşenmiş. Burada oturmak ve sohbet etmek serbest... Günde iki defa da çay veriliyordu. Daha evvelce, dışarıdan istediklerini getirebiliyorlarmış. Biz geldiğimizde de bol malzemeleri vardı. Bizim geldiğimiz günün akşamına kadar ağa olan kesimin saçları ve bıyıkları varmış. Ancak, bizim getirileceğimiz gün, saç ve bıyıkları kesilmiş. Koğuşta herkes namaz kılıyordu. Benimle gelen arkadaşlar da namaza başladılar. Gelişimin ikinci gününün sabahı, caniliği, hırsızlığı, sahtekârlığı ve ahlaksızlığıyla tanınan, cezaevi yönetiminin yardakçısı bir ağa; ağa kibarlığı ve köylü kurnazlığı içinde bana yanaşarak namaz kılmamı istedi. "Bu beni ilgilendirir." demiştim kendisine. Akşam yoklamaya gelen Yüzbaşı "Namaz kılıyor musun?" dediğinde "Hayır." demiştim. Yüzünü buruşturdu. Türk milliyetçilerinin, ırkçıların dini sahtekârlığını da iyi kavramıştı adam. Aslında dinle, namazla ilgisi yoktu. Bu nedenle de sormamıştı. Beni hücreye alacaktı. Bahane arıyordu.

Koğuşta üçüncü günümüdü. Sabah sayımından hemen sonra hazırlanmamı söylediler. Yine eşyalarımı topladım ve çıktım. Koğuş çavuşu beni önüne alarak götürdü. Hazırlık hücrelerine getirildim. Tekrar ilk gün geldiğim yerdeydim. İçeride insanlar vardı. Yeni tutuklular ve cezalandırılanlar. Bekledim bir süre, hoş geldin salonunda. Biraz sonra yüzbaşı geldi. Yanında asteğmenler ve askerler. "Sen propaganda yapmışsın" diyerek başladı beni yumruklamaya. Hiçbir açıklama getirmeden ve konuşmama fırsat vermeden attığı yumrukların etkisiyle düşer gibi oldum. Bunun bir bahane olduğunu biliyordum. Bu bakımdan, hiçbir şey söylemeden, hiçbir açıklama istemeden katlandım bu hakarete. Ancak "Buraya gelişinden pek memnun değilsin, kendi hatanla geldin." dediğinde

"Önemli değil, bunlara da katlanırsınız, ben propaganda yapmışım, bunun bir bahane olduğunu biliyorum." diye sorusunu yanıtladım.

Yüzbaşı hücre onbaşısına ve orada bulunan çavuşa (yeni gelmişti galiba) hareketler yaptı ve ayrıldı. Onun gidişi ile üzerime çullanıp, beni yere yıktılar. Ayaklarıma, bacaklarıma, sırtıma kendimden geçene kadar meşe ağacından yapılmış bir sopa ile vurdular.

Bu dayak faslından sonra ikinci kat ikinci hücreye alındım. Sigaram alınmıştı. Öğle, akşam yemeği de verilmeyecekti. Verilen talimat öyleydi. Önemli değildi. Ayaklarımın altının sızlaması, çenemin ağrısı, elimin içinin kabarması, kalçama vurulan, sırtıma indirilen sopaların acısı da bir noktada önemli değildi. Önemli olan "İşkence yok, biz insan haklarına saygılıyız." denmesine rağmen insanlara insan gibi davranılmayıp, hayvana yapılması dahi olumlu görülmeyen ve kınanan davranışların yoğun biçimde sürdürülmesi, insanların bu gaddarlığı, şovenizm adına bu gözü dönmüşlüğüdür.

Hücrelerde ve koğuşlarda tutuklu insanlar; toprağa, güneşe hasret oldukları gibi gülen ve güldüren yüzlere de hasretler. Gündüzün gürültüsünde ve bu gürültüye gömülen, uykusuz gecelerde sıkışıyor yürekler. Öylesine dolu, öylesine hınçlı ama falakanın, zincirin, boyna geçen tasmanın korkusuyla çarpmakta... Herkes, demir parmaklı kafeslerinde fareye köle olmuş aslanlar, uysal ve durgun. Beyin kırbacın, zincirin emrinde ve bunlarla uyum içinde... Günün her saniyesinde yaşanan ve duyulan tek şey korku... Batık bir gemi burası... Denize düşen yılan sarılır gibi, umut aranıyor, kin dolu ve yılan bakışlı gözlerde. Öylesine şaşkın ve öylesine bunaklaşmış insan suratları. Sararmış ve solmuş yüzler. Kirli yakalar arasında boy veren kelleler cırılçıplak. Ter kokan, kan kokan bedenlerin, şiltelerin sıcaklığı ve küf kokan, kan kokan, irin kokan boğucu hava ve bu havayı teneffüs eden ciğerler karışmış birbirine. Sevgi, saygı, dostluk, düşmanlık, sadakat, hıyanet, ihbar, iftira yan yana ve iç içe. Kavga ve teslimiyet aynı görünümde... Biz yaşıyoruz ve yaşam kavgasındayız.

Sayım yapıldı. Hazırlık hücresinde 65 kişi varmış, 65 can. Her gün dayaklanan, boklu suya sokulan, cırılçıplak soyulup ayaklarından ve ellerinden asılan, asılanları izleyen ve her gün ölen 65 insan. Bunlardan birisi de bendim. Halen dayaklanıyorum ve halen

insanların insanlara yaptıkları zulmü ve bundan zevklenmelerini izliyorum. Taşlaştırmak istemiyorum yüreğimi. Olmuyor, 65 kişinin 65 kere koridorda dayaklanmasını gördüm ve aynı şekilde o sahneyi ben de yaşadım. Değişmişti sistem. Artık bir eğlenceye dönüşmüştü işkence. Zevk almak için yapılıyordu. Askerler yumruk atma, bir yumrukta yere düşürme, asılı adama copla nişan alma eğitimi yapıyorlardı. Yarış yapıyorlardı aralarında. Kim bir yumrukta adamı düşürür, kim sallanan adamın poposuna sallanırken daha iyi nişan alır yarışmaları.

Veysel Kaya denen kişinin dayaklanması daha değişti.

Veysel Kaya, mahkemede suçsuz bulunmuş ve beraat etmişti. Tahliye edilmesi gerekti. Ancak, mahkeme kararından sonra kişi hemen bırakılmıyor. Yasalar burada geçerli değil. Belirli bir süre, beraat edenler, tahliye olanlar bekletiliyor cezaevinde. Bu süre en az on gün oluyor.

Veysel Kaya da beraat kararından sonra, tahliye edileceği zamanı bekliyor. Tabii bu arada eğitime çıkarılıyor ve diğerlerine yapılan uygulamalar ona da yapılıyor. Usuldendir ki; bunu ben de gördüm, beraat edenler, tahliye olanlar diğerlerine nazaran daha fazla dayaklanıyor ve daha fazla hakarete maruz kalıyor. Bu işlemler de küçük bahanelerle sürdürülüyor. Veysel Kaya, eğitimde, normal biçimde yürüyüşünü sürdürürken, gardiyan kendisini kenara çıkarıyor ve dövüyor. Bu arada da hakaret ediyor. Anasına, bacısına, babasına küfrediyor. Veysel Kaya "Benim suçum yok, neden vuruyorsun?" diye itirazda bulunuyor ve karşı koyuyor yapılan uygulamaya.

Hemen hakkında askere, orduya hakaret etti diye tutanak düzenleniyor ve kendisi hücreye alınıyor. Mahkemenin, savcılığın, bu hususta verilmiş bir kararı olmasa da ve mesele araştırılmadan, hücreye getirilen Veysel işkenceye tabi tutuluyor. Benim hücreye gelişimden galiba bir gün önce getirilmiş.

Gelişimin ikinci günü idi. Veysel Kaya soyunduruldu ve çıplak aşağı kata indirildi. Hücremin önünde çıplı çıplak geçişini gördüm. Veysel Kaya'nın kolları arasına bir ağaç geçirdiler ve ellerini önden bağladılar. Onbaşı ve daha evvelce görmediğim, ancak bu sefer hücreye geldiğinde gördüğüm, kaba yapılı ve pis ağızlı bir asker, ellerindeki deriden yapılmış ince sırimlarla, yüzüne,

başına, vücudunun her yerine vurmaya başladılar. "İh, Ah" demi-yordu. Ancak vurulan her darbenin kendisine büyük ıstırap ver-diği yüzünün hatlarından anlaşılıyordu, jest ve mimiklerinden belli oluyordu.

Vurulan her darbe sırtında, kollarında, alnında çizgimsi bir iz bırakıyor ve hemen kanıyordu. Bu biçimde dayaklanma yarım sa-atten fazla sürdü, Veysel'in vücudu kıpkırmızı olmuştu. Her ta-rafı kanıyordu. Üzerine bir bidon su döküldü. Kanlar kayboldu ve hemen yeniden belirmeye başladı. Elleri çözüldü. Bu sefer, esas vaziyete geçiriliyor ve çenesine yumruk atılıyordu, iki asker, yani onbaşı ile er, kuvvetlerini deniyorlardı. Her seferinde birisi yum-rukluyor. Atılan bazı yumruklardan dolayı Veysel yere yıkılınca her ikisi de şiddetli bir kahkaha atıyorlardı. Yarışa girmişlerdi. Her yere yıkılışında puanlama yapıyorlardı. Yumruklar çenenin dışında, göğüs kafesine, omuzlara, karın boşluğuna da atılıyordu. Vurulan yumruğun etkisiyle dengesini yitirdiğinde düşmesi için arkadan tekme yapıştırılıyordu. Veysel elli altmış defa yere düştü ve kalktı. Bu işlem kanımca iki saat kadar devam etti. Yere yı-kılan Veysel artık kalkamaz durumdaydı. Tekmelere rağmen artık kalkamıyordu. Elinden tutarak kaldırılmak istendi. Ayağının üze-rinde duramıyordu. Üzerine su döküldü. Kollarından ve bacakla-rından tutularak hücre sine alındı, ancak onun yerine ikinci birisi indirildi. Kanımca o da Veysel'in hücre sindeydi. Adamlar yorul-mamıştı. Bunun da Salih Şimşek olduğunu sonradan öğrendim. Aynı uygulama ona da yapıldı.

Bu kadar dayak yemesine ve bu kadar kendisine yumruk atılma-sına rağmen Veysel'in komaya girmeyişi ve sağ kalışı şaşırtıcıdır. En ciddi boksörün dahi bu kadar yumruğa dayanacağını düşün-e-miyor insan.

Haftamı tamamlamıştım. Beni hücre den yine çıkardılar. Eş-yamı aldım. Yüzbaşı koğuşa götürülmem için emir buyurdular. Gitmek istemedim. Nasılsa tekrar getirileceğiz, gitmemize gerek yok, dedik. Ancak emirdi, götürülecektim ve bu nedenle itirazım geçersiz sayıldı.

Tekrar 31. koğuşa getirildim ve eski yerimi işgal ettim. 31. ko-ğuşta ömrümüz kısa sürdü. Gelişimden iki gün sonra koğuş da-ğıtıldı. Bir kısmı 12. koğuşa, bir kısım da 38. koğuşa. Mehmet

Bucak ve bir kısım adamı, Hilvanlı Süleymanlar diye bilinen aşiretin bir kısım bireyi, Mehmet İzol'un adamlarından birkaçı ile birlikte ben de 38. koğuşa getirildim. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç da bizimle birlikteydiler. Partizan'dan yargılanan ve Ermeni olduğu için ciddi biçimde baskı gören Garabet Demirci, Rızgari'den yargılanan Şemsettin Takva ve DDK'den yargılanan Bedrettin Azizoglu ile Vanlı Yusuf Zorba da bizimle birlikteydiler. PKK'den yargılanan da iki kişi vardı. Fahri Uzun ve Sabri. Ancak bunların siyasi hiçbir yanları yoktu. Bilahare koğuşumuzda, Kawa grubu davasında yargılanan Hıdır, Enver, Vecdi, Metin ve Rızgari davasında yargılanan Hüseyin'i getirdiler. Bunlar da bizim bölüme yerleşti. Rüşvet suçundan getirilen polisler de Süleymanlar'ın bölümüne alındı.

Koğuştaki 65 kişiydik. Bu belirttiğim kişilerin dışında hepsi köylüydü. Mehmet Ağa'nın, Süleymanlar'ın, Mehmet İzol'un tırşikçileri idi; yani onların hizmetkârları. Hepsi de sola düşman, yurt-sever kavgaya verenlere karşıydı. Askerlerin, subayların yaptıklarını, devrimci kesime karşı tavırlarını onaylayanlardı. Kendilerine aynı biçimde tavır gösterilmemesinden memnundular. Ancak, bizlere yapılan uygulamalar sırasında, bir ayırım olmasın diye, belli kişiler dışındaki kişilere aynı şekilde davranışların olması onları üzüyordu. Defalarca, gelen askerlere "Biz devletten yanayız, biz Türk'üz ve Türk devletinin kurtuluşu için kavgaya veriyoruz, şehit vermişiz." şeklinde beyanlarda bulunurlardı. Hepsi de ihbarcıydı. Hepsi de iftira atmaya ve devrimciler aleyhine hakaret etmeye müsait ve kararlıydılar. Yüzüne karşı iyi davranan ve sahte saygı gösteren bu insanlar, çıkarları uğruna seni ateşe atmaya hazırdılar ve bunu da kesinlikle yaparlardı.

Koğuş sorumlusu bunların arasından seçilmişti. Okuryazarlıklarının azlığı nedeniyle, diğer işlerini sürdürmek için de gençlerden birini yardımcı vermişlerdi. İlk yardımcı Bedrettin Azizoglu idi. İkinci yardımcı Hüseyin Yeşildağ'dı. Bedrettin'den sonra o yardımcılık yaptı. İlk sorumlu Ülkü Bir'den bir öğretmendi. Uygulamalar karşısında o da şaşkındı. Yanlılığının farkındaydı. Birey olarak saygılıydı. Muhabir değildi. Hükümet yanlısı, devlet yanlısı gözükken bu kişilerin koğuşumuzda bulunması nedeniyle bizim koğuştaki uygulama, diğer koğuşlardaki uygulamalara nazaran

daha yumuşak sayılırdı. Diğer koğuşlardan gelen arkadaşlar öyle derlerdi. Karşımızdaki 39. koğuşla ilgili uygulamaları görmesek dahi duyuyorduk. Ayrıca 36. ve 39. koğuşu havalandırmaya çıktıklarında, bakmak yasak olmasına rağmen görünmeyecek biçimde, onların eğitimlerini ve eğitimde onlara yapılanları izliyorduk. Gerçekten de öyleydi.

Bizim koğuştakilerin hepsinin durumu da aynı değildi. Mehmet Bucak'ın adamları, Süleymanlar bizim gördüğümüz cezayı görmüyorlardı. Bizim yediğimiz dayağı onlar yemiyordu. Bizim yaptığımızı onların birkaç genci dışında diğerleri yapmıyordu. Yüzbaşının emriyle eğitime çıkıldığında benden çok genç olanlar, benden sağlam olanlar dahi eğitimden çıkarılıyordu. Şükrü ismindeki köylü, ayağının sakat olmasına rağmen eğitime çıkarılırdı. Ve kendisi de 40 yaşlarındaydı. Mehmet ismindeki bir köylü de aynı durumdaydı. Adamın ayağı kırılmış ve hala demirliydi. Yürürken ciddi biçimde aksıyordu. Buna rağmen bu adam eğitime çıkarılıyordu. Ben hepsinin yaşlısı olmama rağmen (Mehmet Kahraman hariç) eğitime çıkıyordum. Sıra dayağında onlara bir cop vurulurken bizlere beş cop vurulurdu.

38. koğuşta daha önce kalanlar başka bir koğuşa gönderilmiş, gardiyana Mehdi Zana'yı sordum. Tekrar tecrit hüccresine götürüldüğünü söyledi. Salı ve cuma günleri hariç diğer günler normal 3 saat eğitim yapıyorduk. Bazı günler 2 kere eğitime çıkıyorduk. Havalandırmanın durumuna göre hareket ediliyordu. Bizim çıktığımız eğitim sahasından ayrıca 36 ve 39. koğuşlar da yararlanıyordu. Onlar da bu sahaya eğitime çıkarılıyorlardı.

Eğitime çıkışlar ya öğleden sonraki saatlerde ya da sabahleyin saat 8'de oluyordu. Havalandırmaya çıkılır çıkılmaz sıraya girmek zorundaydık. Sıraya girenler ellerini, önündekinin omzuna doğru uzatırdı. "İleri bak" komutu ile eller indirildiğinde herkes esas vaziyete geçerdi. Gardiyanın çıkardığı kişi bayrağın altında durur ve andı söylerdi. Onun arkasından kelime kelime, mısra mısra ant, tüm koğuş tarafından tekrarlanırdı. Andı okutmaya çıkan kişi gerçekten korku içinde çıkardı. Bir yanlışlık, bir unutkanlık halinde, kendisi dayak yediği gibi koğuş da cezalandırılıyordu. En küçük hata bile affedilmiyordu.

Ant okuma merasimi bittikten sonra verilen komutlar üzerine

yürüyüş başladı. Uygun adımla yürünecek. Ayaklar dizlere kadar çekilip “rap rap” diye yere vurulacak. Eller yarı yumruk şekline getirilerek omuz hizasına kadar ayak temposuna uygun olarak sallanacak. Dönüşlerde eller yana sarkıtılıp dönüş tamamlanıncaya kadar sallanmayacak. Dönüşlerde iç kısımda bulunanlar sağa ve diğerleri sola bakacaklar. Göğüsler ilerde olacak ve herkes dik duracak. Bu yürüyüş kuralıdır. Bu kurallara uymayanlar ve istendiği biçimde yürüyemeyenler sıradan çıkarılıyor ve sopayla veya yumruklanarak dövülüyorlardı. Yürüyüş veya yapılan işkence, atılan dayak sonucu bayılanlar, fenalık geçirenler, ya kanalizasyon suyu batırılarak, veya hortumla üzerine su sıkılarak ayıltılırdı. Birkaç kişinin yürürken yanlışlık yapması halinde koğuş genel olarak cezalandırılıyordu. Cezalandırma; yere yatırma, süründürme, ağır hareketler yaptırıldıktan sonra sıra dayacağı şeklinde uygulanıyordu.

Yürürken öğrenilen marşlar söylenecek. Verilen komutla marş söylüyorduk. Önemli olan yüksek sesle söylemekti. Ne kadar çok bağırabilirsən, o kadar iyi söylemiş sayılırsın. Makamı, tempo birliği, ses uyumu önemsenmiyordu. Söylenen marşların makamını eğitim yaptıranlar bilmiyordu. Makamını biz kendimiz yaratıyorduk. Marş dersini vermeye yetkili tutuklu arkadaşın gösterdiği makam neyse ona göre marş okunuyordu. Bu nedenle koğuşların marş söylemeleri, sadece söz bakımından aynı oluyordu. Makam itibariyle her koğuşun söylediği ayrı ayrıydı.

Aslında bu eğitimin amacı belliydi. Tutukluların imhası amaçlanmıştı. Bunun için sağlıklarının bozulmasını temin etmek gerekir. Bunun yolu da, gıdasız bırakmak, sağlıksız bir biçimde beslenmeyi dizgelemek, işkenceyle vücudu yıpratmak, kişiyi beden ve ruhen yormaktır. Yani bunun had ve had yapılması olmuyor. İşte eğitim, marş ezberleme, Atatürk ilkelerini öğrenme bu nedenle gündemdedir. Her hareketin altında yatan budur. Eğitimle bu amaçlanırken, diğer yandan seyreden komutanlar için de eğlenceli oluyordu. Her eğitime çıkışta, her şeyi usulüne uygun yapmama rağmen dayaklanmışımdır. Her eğitime çıkışta koğuşun belli adamları kesinlikle dayaklanırdı. Başlangıçta belirlenen kişilerin dışındakilere kesinlikle bahaneler yaratarak vurulardı. Siyasi olmayan, devrimci olmayan, ağaların adamı olan kişiler bu dayaklamadan mümkün mertebe az zarar görürdü. Genel vurmalarda

bir iki cop da onlara vurulurdu. Ağalara hiç vurulmazdı.

Eğitim en az üç saat sürerdi. Durmak, dinlenmek yok. Yat, kalk, sürün ve değirmen taşını döndüren beygir gibi daire çizerek uygun adımlarla dön dur. Hem de en yüksek tonda gırtlaklı parçalar-casına marş söyleyerek. Eğitim alanında düşmemek, bayılmamak mümkün değildi. Koğuşa herkes yorgun ve halsiz dönerdi. Ben gelir gelmez yıkılırdım. Dinlenmek de mümkün değildi. Hoparlörden söylenen, devamlı söylenen marşlar bu imkânı vermiyordu insana. Sinirler tahrip olmuştu. Beyin hücrelerimiz dumura uğramıştı. Koğuşun kapısının üstündeki kör pencere açıldığında herkesin hemen ayağa fırlaması ve ayakta beklemesi gerekirdi. Bu konulan bir kuraldı. Bir gün, eğitim dönüşü şilte uzanmıştım. Yerimden kalkacak durumda değildim ve başım ağrıyordu. Bu arada gardiyan kör pencereyi açmış. Benim haberim olmadı. Olsaydı da kalkacak durumum olmazdı. Aradan 20 dakika geçtikten sonra, gardiyan yanında bir erle geldi ve bizleri çağırdı. Benimle birlikte iki kişi daha ayağa kalkmamış, bunlardan birisi Sabri ismindeki ihtiyardı. Ceza olarak benim elime 10 cop vurdular. Sabri'yi de aynı şekilde dayakladılar. Mehmet Kahraman'a elini uzatmasını söylediler. Mehmet Kahraman mecburen elini uzattı, iki cop vurulur vurulmaz elinden kan fışkırdı. Buna rağmen üçüncü copu vurdular ve diğer elini uzatmasını istediler. O eline de vurulduğunda kan fışkırdı. Vuran asker ve yanındaki, kan akmasından nedense zevk duymuş olacaklar ki, kahkahalarla gülmeye başladılar.

Mehmet Kahraman'ın elini sarıyordum. Herkes kendisine geçmiş olsun diyordu. Ağanın adamlarından Seyit Ahmet Akçiçek denen hacı da gelip kendisine geçmiş olsun derken "Mehmet Dayı, önemli değil bunlar sen Allah'a havale et." diyerek kendisini teselli etmeye çalıştı. Mehmet Kahraman, hacının bu lafına karşı aynen şöyle dedi: "Allah olsaydı, Allah Allah olsaydı, benim gibi bir ihtiyara bu zulmün yapılmasına müsaade etmezdi ve zulüm yapanların gözünü kör ederdi. Böyle bir şey yapmadığına göre, Allah da onlardandır ve zulümden yanadır." Muhterem hacı "Tövbe tövbe" diyerek ayrıldığında, biz sigara külü ile Mehmet Efendi'nin elinden akan kanı durdurmaya çalışıyorduk.

Sabahları saat 6'da kalkmak zorundaydık. Sabah nöbetçisi ister

istememez herkesi uyandırıyor. Gardiyan geldiğinde kimseyi yakmakta görmemeliydi. Aksi takdirde, nöbetçi cezalandırılacağı gibi koğuş da cezalandırılır.

Akşam yatış saati 9'dur. Bu saatten itibaren kimse ayakta dolaşamaz. Uyumak istemeyen, ancak yatağında uzanmak hakkına sahipti. Saat 9'dan sonra ikişer saat koğuş nöbeti tutulurdu. Düzenlenen sıraya göre herkes nöbete kalkardı. Ama ağalar ve aynı durumda olanlar nöbet tutmazlardı, bunların yerine tırşikçileri nöbet tutardı. Bunun dışında Mehmet Ağa'nın kendi nöbetçileri vardı. Gece tırşikçilerden her biri başında sabaha kadar nöbet beklerdi. Tuvalet gidişinde kendisini yalnız bırakmazlardı. Birisi önde diğeri arkada öyle götürürlerdi kendisini tuvalet. Ki tuvaletle yattığı yer arası 10 metre bile yoktu.

Bizim koğuşun görüşmeye gitme günü cumaydı. Cuma günü 21. koğuştan sonraki koğuşlarda kalanların ziyaretçileri gelirdi. Salı günü diğeri koğuşların görüşme günüydü. Görüşmeye hazırlananlar kirli çamaşırlarını da hazırlarlardı. İlk sıralar herkes çamaşırını hazırlayıp götürüyordu. Ancak, bu çamaşırlar teslim edildiğinde görevliye arama yapılıyordu. Bu aramada, elbiseler yırtılıyor ve elbisenin bırakıldığı valizler parçalanıyordu. Bundan ötürü artık son sıralarda, herkes çamaşırını soğuk suyla yıkamayı tercih ederek kimse göndermiyordu.

Görüşmeye ancak ismi okunan kişi götürülüyordu. Eğer cezalı değilse (gardiyan dahi bu hususta ceza verebiliyordu) ve belirtilen süre içinde hazırlanıp çıkabilmişse görüşmeye gidebilirdi. Görüşmeye gidenler, salonda toplanır ve sıraya dizilirlerdi. Görüşme yerine kadar uygun adımla gidilirdi ve marş söylenirdi. Görüşmeye giden, gidip gelirken kesin dayak yerd. Bir kısmının da görüşmeye giderken ve gelirken sırtına binilirdi. Hücredekiler için kesin uygulama oydu. Görüşme gidenin sırtına binilir ve gelirken de süründürülerek getirilirdi. Koğuştaki gidiş geliş uygun adımlaydı, ancak kesin dayak atılırdı. En fazla dayak yiyen de, Ahmet Türk'ün ifadesine göre, kendisiymiş. Her gidiş gelişinde muhakkak tokatlanmış, yumruklanmıştır.

Görüşmeye girmeden önce beş dakika kadar yüzün duvara dönük bekliyorsun. Çalınan düdükle görüşme hücrelerine giriyorsun, görüşme en fazla bir dakika. Bir dakikayı geçen bir görüşme

olmamıştır. "Nasılsın, iyi misin? Sen nasılsın? Merak etme, işin olacak" şeklinde beş altı kelimenin dışında bir şey konuşma olanağı yoktur. Hemen düdüğü çalınıyor. Düdüğün sesi ile birlikte hücreden hızla ayrılmak zorundasın. Dayaklanmayı gelene bırakabilirsin. Görüşme hücreleri karanlıktır ve elektrik yakılmaz. Bu karanlıkta seni ziyarete gelenin suratını görme olanağı yok. Ziyaretçi de seni iyice göremez. Ziyaretçinle Kürtçe konuşamazsın. Ziyaretçine kötüyüm, hastayım, açım, susuzum diyemezsin. Cezaevindeki uygulamadan bahsedemezsin. Böyle bir söylemde bulunduğun takdirde, hücreye alınır ve işkenceye birkaç gün kalırsın. Gardiyanın dayaklamasının dışında ziyaretçilerin getirdikleri eşyalar tamamen eline geçmediği gibi, sağlam da geçmez. Gömleği yakaları yırtılmış, ayakkabıyı altı açılmış olarak alırsın. Yeni alınmış taze elbiseler için bu tehlike pek az.

Cezaevinde kaldığım süre içinde üç defa görüşmeye götürüldüm. Bir kez hücredeyken götürüldüm. Gidiş ve gelişimde sırtıma binilmesinin dışında, sırtıma bolca cop da yedim. Dönüşümde üç kez üste de banyoya, boklu suya sokuldum.

Koğuştaki bulunduğum sıra iki kez gittim görüşmeye, Antalya'dan 1500 km kat ederek ve 7500 lira gidiş geliş ücreti ödeyerek gelen ailem ile sadece bir dakikadan az bir zaman görüşebildim. Kızımı, oğlumu gelmelerine rağmen göremedim, sadece geldiklerini hissettim, kendileriyle konuşamadım. Kardeşimle de konuşma durumum olmadı. Sadece karıyla birkaç kelime konuşabildik. Geliş gidiş yediğim yumruklara, uğradığım hakaretlere nazaran çocuklarımla birkaç kelime konuşamayışım ve kardeşimin halini hatırlarını soramayışım cidden benim için çok daha üzücü oldu.

İkinci görüşmeyi oğlumla yaptım. Görüşmem gayet kısa oldu. 30 saniye sürdü diyemem. O gün görüşmeye gelenler, görüşmecilerini göremeden döndüler. Oğlumla görüştüğüm sıra mahkemece tahliyeme de karar verilmişti. Tahliye edilmenin verdiği hınçla olsa gerek, o gün, her görüşmeciden daha ziyade bana eziyet edildi. Görüşmeye gitmenin yanında, görüşmecisi gelenin gitmemesi de olmuyordu. Bu halde de işkenceye çekiliyordu. Hücredeyken, arkadaşların çoğu bu yolu tercih ediyorlardı. Gitmek istemiyorlardı. O durumda, infaz mangası görüşmeye gitmeyi bayıltıncaya kadar dayaklıyordu.

Ziyaretçilerin yatırdığı para iki veya üç gün sonra veriliyordu. Görevli asteğmen koğuşa gelir öderdi. Hücredeyken öyleydi, evvela haftada 1000 lira alınıyordu. Bilahare bunu 2000 lira yaptılar. Bundan fazla alınmaması gerekirken, hücredeyken, Ahmet Türk'ün, Celal Paydaş'ın ve Mustafa Kılıç'ın görüşmecilerinin yatırdığı fazla paralar da alınmıştı. Bunların bir kısmı kendilerine verilmedi. Celal Paydaş ile asteğmen arasında bu hususta tartışma çıkmıştı. Evvela yok demesine rağmen, bilahare getirip bir kısım parasını iade etmişti. Bu şekilde yatan ve kaybolan paraların çok olduğunu koğuştaki da öğrendim. Ki, Paydaş'ın parasını da tamamen vermedi asteğmen. Evvela inkâr ediyordu para aldığını.

Koğuşumuzda okuma yazması olmayan kişi sayısı çok... Bu nedenle verilen marşları ve şiirleri ezberleme olanakları zayıf. Bizler için de öyle. Bu yaşta verilen bütün marşları ezberleme ve bunları ezberde tutmak gayet güç. Bundan ötürü çektiğimiz ıstırap da az değildi. Günde iki şiir veriliyordu. Bunun bir gece içinde ezberlenmesi de şart koşuluyordu. Şiirler, gerçekten sanat değeri olan ve belirli bir manayı taşıyan şiirler de değildi. Irkçı, şoven duygu ve düşüncenin eseri, Türk ırkının üstünlüğünü gösteren sloganların art arda sıralanmasından ibaret şiirlerdi. Bunlar ezberlenecek ve marş şeklinde söylenecekti.

O gece sabaha kadar herkes yatağının içinde bunu ezberlemeye çalışırdı. İkinci günü eğitimde bunlar söylenirdi. Bilenler söylerdi tabii. Bilmeyenler, bilmedikleri için dayaklanır, yumruklanırdı. Bu arada, koğuştaki bulunan ve eğitime çıkan, gerçekten kurallara uyan, uymaya çalışanlar da genel cezalandırmaya tabi tutulur ve sıra dayağından geçirilirlerdi. Bu şiirler daha iyice ezberlenmemiş ve marş olarak söylenmesi tam manasıyla kavranmamış olmasına rağmen, akşam yemekten sonra gardiyan yazılı iki şiirle gelir, bunları koğuş sorumlusuna verir ve "Yarın eğitim saatine kadar bu ezberlenecek." der. Akıllı işi değil. Ama emir emirdir. Aslında bu şiirlerin ezberletilmesinin tek amacı var: eziyet edebilmek, rahatsız edebilmek, huzursuz kılabilmek, sinirleri bozmak ve kişiyi ruhsal bunalıma sokmak.

Mektuplar haftanın bir günü toplanırdı. O günün dışında verilen mektuplar alınmazdı. Alınan mektuplar, gardiyan tarafından incelendikten sonra idareye verilirdi. İkinci inceleme de idarece

yapılırdı. Vermiş bulunduğumuz mektup, mektuplardan aldığımız cevaba göre, verdiğimizden en tez 20 gün sonra postaya verilmekteydi. Mektupların tümü gönderilmiyor, çok basit ve manasız kelimeler dahi bahane edilerek mektuplar yırtılıyordu. Kişi de bundan dolayı dayaklanırdı. Bazı zamanlar gazete ve dergi verilirdi. Bu dergiler Tercüman Çocuk'la birlikte gönderilirdi, magazin dergileriydi. Bunlardan koğuşumuza her birinden iki veya üç adet verilirdi. İkinci gün gazetelerin iade edilmesi gerekirdi. Okunmuş gazetenin koğuştaki bulundurulması yasaktı.

Avukatla görüşme, özel görüşmelerden daha kısa sürerdi. Ve avukat görüşmesine gitmek daha curcunalıydı. Ben beş altı kere avukat görüşmesine gittim. Avukatlar her hafta benimle görüşmeye gelirlermiş ancak her seferinde görüştürülmezdim. Avukatla en çok konuştuğum süre 1 dakika olmuştur. Bu süre içinde ne yeterli bilgi alınabiliyor ne de yeterli bilgi verilebiliyor. İçinde bulunduğun durumu da anlatamıyor, hasta olduğunu dahi söyleyemiyorsun.

Avukat Cimşit Bilek, benimle görüştüğünde, tutuklanmadan önce takip ettiğim ve hakkında idam kararı verilen Orhan Aydın'ın, Yargıtay'dan kararının bozulduğunu söylediği için falakaya çekildim. Bu sebeple bir ay süreyle avukat görüşmesine de çıkarılmadım. Hemen hemen avukat görüşmesine giden herkes hem giderken hem de gelirken dayaklanmıştır. Bu nedenle görüşmemek en iyisiydi. Avukatların gelmesini bir noktada istemiyorduk. Mahkemeye ilgili, görmeyen gereken, savunmanla yakın alakası bulunan belgenin alınması yasak olduğu gibi, avukata, sana tebliğ edilen karar suretlerini de veremezsin.

Mahkemeye ve diğer mercilere verilen dilekçelerinde kesinkes işkenceden bahsetmeyeceksin, hiçbir şekilde cezaevindeki durumu vurgulayamazsın, aksi takdirde, dilekçen gönderilmeyeceği gibi bu davranışından sonra birkaç günün zehir edilir, elin ayağın sırtın sızlayarak ağrılar içinde sabahlara kadar kıvranırsın.

Koğuşa gelişimin (son gelişimin) ikinci günü iddianame tebliğ edildi bana. Yazılı savunma sunma durumundaydım, idareye başvurdum, teğmenle görüştüm ve hazırlanması için izin aldım. Yüzbaşı olsa kesinkes bu izni vermeyecekti. Verdiğim dilekçe incelendi, cezaevi ile ilgili ve şikâyetkâr bir durum olmadığı için,

mahkemeye vermeme müsaade edildi. Belki de bunu mahkemeden getirip bana vermeleri ve benim mahkemeye sunmama imkân hazırlamaları bir oyundu. Çünkü hiç kimseye dilekçe verilmesi müsaadesi yoktu. Bu talepte bulunan ciddi işkenceden geçiriliyordu. Dilekçeler ile ilgili bu kural nedeniyle dilekçe yazarlar uzun uzun düşünmek ve çok dikkat etmek zorundaydılar. Aslında verilen dilekçeler de bu nedenle hiçbir mana ifade etmiyordu. Yararı da olamıyordu, çünkü istediklerimi yazamıyordum.

Koğuşa gelişimizin dördüncü veya beşinci akşamı idi. Saat 8 sularında herkes yatağına uzanmış verilen şiiri ezberliyordu. Birden koğuşun kapısı açıldı ve arkasından “Dikkat!” komutu verildi. Herkes fırladı ayağa. Gelen teğmendi. Bütün koğuşa bir soru yöneltti: “10 dakika önce pencereden bakan kimdi?” Kimse cevap vermedi. Israrlara rağmen kimse sesini çıkarmadı. Olay bizim bölümde olmuş, diğer bölümdelikler bilmiyordu. Bizim bölümdelikler de kesinkes bir şey söyleyemezdi. Diğer bölümdelik adamlar bilseydi kimin baktığını rahatlıkla söylerlerdi. Sonraki günler araştırmışlar ve kimin yaptığını iletmışler. Kimse sesini çıkarmadığı için, bütün koğuş çıkarıldık. Salon duvarına dönük olarak sıraya girdik. Duvardan bir metre uzak durmamız şart koşuldu. Parmak uçları üzerinde durarak elimizin işaret parmağı ile duvara tutunduk. Başlangıçta kolay bir şeymiş gibi geliyor insana. Aradan iki dakikalık bir zaman geçince, bu hareketin insana verdiği ıstırabın büyüklüğü yavaş yavaş anlaşılıyor. Yarım saat kadar öyle bekledik. Ayağını indirenlerin, elini çekenlerin, hafif doğrulanların sırtlarına, ayaklarına, kalçalarına copla vuruluyordu. İçeri alındığımızda teğmen kesin olarak bildirdi. “Yarına kadar kimin baktığı söylenecek.” Dediğim kaypak, ağanın adamı, köpek olmayı her zaman seven kişiler böyle bir durumun olduğunu kesinkes reddettiler ve söylenenleri yalanladılar.

Pencere meselesinden sonra bir gün daha cezalandırıldık.

Verem Savaş Derneği’nce cezaevindeki insanların ciğer filmleri alınıyordu. Koğuştakilere pencerelerin battaniyelerle kapatılması söylendi. Kapatıldı. Ancak pencerenin üst kısmında hafif bir açıklık kalmış, bundan kimsenin haberi yoktu. Birden yine kapı açıldı ve dikkat çekildi, içeriye bu kez sarışın teğmen girdi. Yanında birkaç çavuş ve birkaç gardiyan er vardı. Herkesin ranzadan

inmesini ve betona yatmasını emretti. Herkes olduğu gibi yere uzandı. Ben de ranzalar arasında beton üzerine uzandım. Koğuş-takilerin çoğu, bilhassa bizim bölümümüzdeki devrimci arkadaş-lar, yüznumaranın ıslak, sulu aralığına yatma durumundaydılar. Zaten öyle istendi. Film çekimi üç saat kadar sürdü. Ve biz, bu su içinde öyle yerde kaldık.

Tahminen 20–25 kilo kadar zayıflamıştım. Ellerim ve ayakla-rım kabarıyor ve kabarıklar bilahare kuruyarak kabuk bağlıyor ve bu kabuklar dökülüyordu. Herkes ishaldi. Hemen hemen herkesin böbreklerinden, bağırsaklarından ve midesinden şikâyeti vardı. Hastalar için sadece bazı ilaçlar alınabiliyordu. Çok ender haller-de doktora götürülüyor veya doktor koğuşa geliyordu. Geldiğinde de hastaları muayene etmiyor, kör penceren şikâyetleri dinliyor ve reçete veriyordu.

Yemekler karavanlarla mutfaktan tutuklular tarafından getiri-liyordu. Kantinden getirilecek eşyalar için de tutuklular götürü-lüyordu. Bu işe gitmek nedense güç geliyordu herkese, herkes bir içten kaçmak isterdi ama gitmek zorunluydu. Sırayla bırakılırdı. Ancak gardiyan sıra tanımıyordu. “Sen, sen...” diye kendisi çağırıyordu. Gidenler de devrimcilerdi. Diğerlerinden pek az insan götürülüyordu. Ben de çok gittim karavanı getirmeye, gardiyan gitmemi istiyordu. Mutfağa kadar uygun adımlarla yürüyorduk. Mutfağa gidinceye kadar en az iki yerde diğer görevliler tarafın-dan durduruluyorduk. Koğuş gardiyanının yanında bizlere haka-ret ediliyor ve bazı arkadaşlar tokatlanıyordu. Ben her gittiğimde tokatlandım. Yemek alındıktan sonra, “Dökmeden, koşarak gide-ceksiniz. Aksi takdirde s...” deniyor ve koşturuluyorduk. Dökme-mek zor ve koşmak da o derece güç, arkaya kalan dayağı yiyordu. Ben gidince, gençler arasında, benim geri kalacağım ve dökeceğim biliniyordu. Garabet Demirci bunu bildiği için benimle birlikte geldiğinde en fazla ağır yükü yüklenir ve benim arkamda kalma-ya gayret ederdi. Arkadaşın benim yaşlılığımı hesaba katarak ve duyduğu saygı nedeniyle bu fedakârlığı göstermesi, beni hem se-vindiriyor hem de üzüyordu.

Bunun dışında cezaevinin diğer hizmetlerine de gönderilirdik. Diğer koğuştakilerin daha fazla işe koşulduğunu söylerlerdi. Bir gün Avukat Ruşen Arslan'ın, Mümtaz Kotan'ın, Ergül Kıyak'ın,

Abdullah Aydın'ın tuğla taşımalarını ve havalandırmadaki inşaat kumlarını dışarı taşımalarını pencereden izlemiştim. Herkes zayıflamıştı, etler erimiş, bir deri bir kemik kalınmıştı. Mümtaz ve Ruşen de öyleydiler. Tarık Ziya Ekinci'yi de bir keresinde görmüş-tüm. O da aynı şekilde zayıf ve halsizdi.

Banyoya hiç götürülmedik. Herkes soğuk su ile banyo yapıyor-du. Sıraya koymuştuk. Sırası gelen yüznumaraya girişte bulunan lavabo aralığında soğuk suyla banyo yapıyordu. Verilen su mik-tarı da mahduttu. Bir sabunlanma ile yetiniyorduk. Çamaşırlarımı-zı da bu aralıkta yıkıyorduk. Çamaşır tozu almamıza müsaade ediliyordu.

Bizim koğuş, ağa koğuşu kabul edildiği için bazı kereler kantinde kalan, satılmayan, ezilme durumunda bulunan üzüm, elmalar, karpuzlar olduğu gibi koğuşa taşınıyordu. Alınmam diyemiyorsun, bu eziktir diyemiyorsun, almak zorundasın. Bu nedenle bazı arkadaşlarımız maddi sıkıntı içine giriyorlardı. Alınanların yenme du-rumu yok. Çok azı yeniyor ve fazlası dökülüyordu. Aslında bunları bizim yememiz için getirmiyorlardı. Kantin zarar etmesin diye ge-tirilip bizim koğuşa veriliyor ve parası alınıyordu. Bizim ağalar da bundan çok memnun oluyordu ve geri göndermiyorlardı. Bilahare buna bir çözüm getirdik. Gelenleri ağaların bölümüne iletiyorduk.

Duruşma günü yaklaşıyordu. Bir taraftan da içimdeki korku büyüyordu. Korkum mahkemeden değil, götürülüp getirilirken çekeceklerimdendi.

Hücredeyken duruşmaya gidip gelenlerin durumlarını görmüş-tüm. Kendilerine neler yapıldığını da görüyordum. Koğuştan da mahkemeye giden ve gelenler oluyordu. Onların mahkemeye gi-derken nasıl bir muamele ile karşı karşıya kaldıklarını, duruşma-dan döndüklerinde, arabada ve cezaevinde kendilerine neler ya-pıldığını kendilerinden dinliyordum.

Yetmiş yaşındaki Mehmet Karaman ve yeğeni Budak Kara-man götürülmüşlerdi mahkemeye. Ramazan günüydü, ikisi de oruçtular. Saat 13'de alındılar. Saat 16'ya doğruydı geldiklerin-de. Budak Karaman aksıyordu, zorlukla yürüyordu. İkisi de nefes nefeseydiler. Mehmet Karaman oruç olmasına ve iftar saati gel-memesine rağmen su istedi ve orucunu bozdu. Kendilerine gel-diklerinde, ne olduğunu sorduğumda arabadayken dövüldüklerini,

cezaevine girdiklerinde yere yatırılarak süründürüldüklerini, bellerine ayaklarıyla çıkarak sürünmeye mecbur bırakıldıklarını, ellerine copla vurduklarını ve koğuşa kadar da koşturarak getirdiklerini anlattılar.

Garabet Demirci, duruşmadan her gelişinde yarım saat ellerini ovuşturur dururdu. Bir keresinde mahkemeye götürülüp getirilişinin biçimini, ne sebeple dayaklandıklarını ve kendilerine salon-da neler yapıldığını şöyle anlatmıştı:

“Salona alındığımızda yirmiye yakın kişiydik. Yoklamadan sonra elimizi kelepçelediler. Kelepçe ellerimiz arkaya alınarak vuruldu. Arabaya sırayla gidip bindik. Yirmi kişi bir arabaya bindirildik. Araba alabildiğine sıcaktı. Yarım saat kadar bizi bu sıcakta beletttiler. Bilahare askerler arabaya bindikten sonra araba hareket etti. Mahkemeye gidinceye kadar, ortada hiçbir sebep yokken, sadece sağa sola yalpalamamız bahane edilerek başımıza, sırtımıza, bacaklarımıza copla vurdular. Bir taraftan cehennemi sıcaklık nedeniyle bunalırken bir taraftan da dayaklanmak gerçekten bitirdi bizi. Bizi mahkemenin nezarethanesine aldılar. Duruşma sıramızı bekliyorduk. Herkesin yüzü duvara dönük durumdaydı, yere çömelmiştik. Öyle istemişlerdi. Konuşma imkânı yok. Konuşmak yasak olduğu gibi kafa kaldırmak da yasaktı. Yüzler yere doğru olacaktı ve öyle yapmıştık. Bu arada, aramızda bekleyen askerlerden birisi kim sigara sarmasını bilir, dedi. Yanımdaki arkadaş ve ben sarabileceğimizi söyledik. Uzatılan tabakadan iki adet sigara sardık ve kendisine verdik. Biz sigarayı sarıp ona verdikten sonra cebinden üç adet Bafra sigarası çıkararak 20 kişiye verdi. ‘Her biriniz bir nefes çekin.’ dedi. Bunu, orada bulunan arkadaşlar alıp birer nefes çektiler. Kendileri verdiği için bir sorun olmaz düşüncesindeydik. Duruşma bitti, aynı biçimde cezaevine getirildik. Yoklama yapıldığı sıra, bizimle gelen askerlerden birisi, Yüzbaşıya “bunlar nezarethanede sigara içtiler” dedi. Yüzbaşı orada bulunanlara, ‘Bunları s...” diye emir verdi. Verilen bu emir üzerine ayaklarımıza ve ellerimize sopalarla ve coplarla vurduktan sonra, bizi yere yatırdılar. Yüzükoyun yatık vaziyetteyken, getirilen uzun kalaslarla bacaklarımıza, kalçalarımıza vurmaya başladılar. Bağır-mamız para etmiyordu. Bilahare sırtımızın üzerine çıkarak zıpladılar. Her asker birimizin sırtına bindi, diğer bir asker de copla

kalçalarımıza vurarak bizi koşturuyordu. Bir saat bu şekilde bizimle eğlendiler ve bizi dayakladılar. Bilahare koğuşa getirildik. Koğuşun önüne geldiğimizde, halsizliğimiz nedeniyle kısa künyemizi yapamadığımız için gardiyandan da dayak yedik.”

Bu durumları bildiğim için duruşmaya gidip gelmek beni düşündürüyordu. Aslında duruşmada da yapılan sadece formalite. Kişinin kendisini istediği gibi savunma ve delileri toplatma imkânı yok. Bu nedenlerle imkân bulsam duruşmaya gitmeyecektim. Yokluğumda gerekeni yapsınlar. Hemen hemen herkes bu düşüncedeydi.

Koğuşlardan herhangi bir sebeple dışarı çıkan kişi, kısa künye yapmak zorunda olduğu gibi, içeri giren de künyesini söyleme durumundadır. Koğuştaki günde üç kere sayım yapıldı. Sabah, öğle ve akşam... Sayıma on beş, yirmi asker birlikte gelirdi. Başlarında ya Nöbetçi Subay ya da Nöbetçi Çavuş bulunurdu. Bazen de nöbetçi subay veya çavuşun görevini askerin biri yapardı. Sayıma gelmeden önce, gardiyan sayım düzeni alınması talimatını koğuşa verirdi, herkes ayakkabılarını ve elbiselerini giyer, ranzaların önünde muntazam bir vaziyette yan yana dizilirlerdi. Koğuş sorumlusu en başta bulunurdu. Kapının açılışıyla sorumlu “Dikkat, 38. Koğuş 65 hazır mevcudu ile görüş ve emirlerine hazırdır Komutanım.” tek-milini verirdi. Herkes, hazır ol vaziyetinde kıpırdamadan beklerdi. Komutanın “Say” komutu ile baştan itibaren bir, iki, üç... diye herkes sırasına göre sayardı.

Aslında sayımlar, gerçekten, tutukluların tam olup olmadığını bilme açısından ve bunu saptama yönüyle yapılmazdı. Rahatsız etme ve her fırsatta tutuklulara hakaret etmek için yapıldı. Her sayımda, bir sürü küfür dinlerdik ve en azından yedi sekiz kişi dayaklanırdı. Dayaklama için nedenler de gayet basitti. Neden elini uzatmadın, neden ayakuçların biraz kapalı, neden başın dik değil? Aslında bunlar dayaklama ve küfür için sebep olamaz. Oluyordu işte... Celal Paydaş’a, Ahmet Türk’e, Mustafa Kılıç’a, Nurettin Yılmaz’a ve bana hemen hemen her sayımda hakaret edilmiştir.

Duruşmamız 13 Haziran günüydü. 12 Haziran günü hazırlanmamız söylendi. Saat 5’te hazır olmamız gerekirdi. 5’te hazırдық. Bizim koğuştan Rızgari-Alarızgari davasına üç kişi katılıyorduk. Ben, Şemsettin ve Cemal. Çok zayıflamıştım, elbiselerim üzerime

olmuyordu. Pantolonum ve ceketim üstümde çuval gibiydi. Bel kayışı yoktu. Basit bir bezle bağlamıştım pantolonumu. Sabah çorbası içemedik, sadece biraz kuru ekmek atıştırdık.

Saat 5'te gardiyan gelerek bizi aldı. Genel salona çıkarıldığımızda bir kısım sanıkların getirildiğini gördük. Uygun adımla yürüyorduk. "Koğuş dur!" komutu ile durduk ve duvara yanaştırıldık. Yüzümüzü duvara döndürdük ve eğildik. Bir saat kadar öyle bekledik. Koğuşlardan sanıklar marş söylenilerek getiriliyordu. Küfürlerin, hakaretlerin bini bir paraydı. Sağa bakmak, sola dönmek, başı yukarı kaldırmak mümkün değildi. Yanımızdakine hafiften elimizi sürerek selamlaşıyorduk.

Tek tek ad okunarak yoklama yapıldı. Akabinde herkes, tek tek arandı. Mendilin dışında her şey alındı. Kâğıt, kalem, para, sigara, kibrit, küçük de olsa bir not bulundurmak yasaktı. İkinci günü, mendillerin götürülmesi de yasaklandı. Aramalar çıırılçıplak soyundurularak yapıldı.

Arama işi bittikten sonra ellerimiz arkadan kelepçelendi. Tek sıra haline getirilerek zincirlendik. Önümdeki beline sarılan zincir, onun kolunun altına geçirildikten sonra, kolumun altında geçirilerek benim belime sarıldı. Sırayla arkaya doğru götürüldü. Yirmi kişi bir sıra zincire bağlanıyordu. Öyle zincirliken dışarı çıkarıldık, aklıma filmlerde seyrettiğim maden ocaklarında çalıştırılan esir kamplarındaki esirlerin durumu geldi. Yanda yürüyen kırbaçlı adamların, yürüyen esirleri kırbaçlamalarını anımsadım. Bizim durumumuz da aynıydı. Ancak kırbaçlıların yerini coplular almıştı. Yürüdüğümüz sıra sırtımıza coplar inip kalkıyordu. Kapının önünde bekleyen asker, gidenlerin sayısını saptamak için ayrıca sayım yapıyordu. Sayımı bellerimize yumruk indirerek yapıyordu. Yüzbaşı, Teğmeni, Asteğmeni de bunu izliyordu.

40 kişi bir arabaya bindirildik. Ellerimiz hem kelepçeli hem de zincirliydi. Kendimiz yardım olmadan arabaya binme olanağına sahip değiliz. Askerler kolumuzdan çekerek bizi bindiriyorlardı. Bir ölmüş hayvan leşini, bir kırılmaz eşya dolu çuvalı çeker gibi çekiyorlar ve arabaya binmemizi sağlıyorlardı. Ne olursa olsun hesabıyla bu yardımı yaptıklarından, kimimizin dizi arabaya değiyor, inciniyordu. Kimimiz arabanın içine yüzükoyun düşüyorduk ve arkamızda önümüzde bulunan kişileri de aynı şekilde yere

yıkılmaya mecbur bırakıyorduk. Araba gerçekten de çok sıcaktı. Güneşin altında kala kala üstündeki sac iyice kızmıştı. Arabanın her tarafı kapalıydı. Havalandırma için bir göz büyüklüğünde iki delik bırakılmıştı. Bu sıcak arabanın içinde bir saat kadar bekletildik. Ter yüzümüzden akıyordu. Akan ter damlaları önümüzdeki kişinin ceketini ıslatıyordu. Arabada birbirimize girmiş durumdaydık. Yukarıya bakmak yasaktı. Bu bakımdan arkadaşın sırtına yaslıyorduk başımızı. Akan terler ister istemez onun sırtına akıyordu. Ellerimiz bağlı, terimizi silme olanağımız yok. Olsa da silmek yasak... Bu talimat, elimiz bağlı olmasına rağmen verildi.

Mahkeme salonuna girdiğimizde saat 8.30'du. Cezaevinden mahkeme salonuna gelinceye kadar üç buçuk saat gibi bir zaman geçmiş. Duruşma salonuna girince, sadece zincirlerimiz alındı. Kelepçeler elimizde kaldı.

İddianamedeki sıraya göre oturtulduk. Mümtaz Kotan ve Erdal Kotan'la yan yana geldik. Hâkimler salona girdiklerinde elimizdeki kelepçeler açıldı. Sıra, bir hizada hiç bozulmayacaktı. Bankların üzerine oturuyorduk. Otururken dik oturulacak, ayaklar kesinkes birbirine bitişik olacak, dizler birbirine yapışık durumda duracak, eller dizlerin üzerinde, parmaklar birbirine bitişik durumda açık olarak duracak. Başı sağa sola döndürmek yasak. Kaşınmak, yüzün terini silmek, sağa sola kıpırdamak yok. Gözler ileride ve mahkeme heyetine bakılacak. Bu kurallara riayet etmeyenlere anında ihtar yapılıyor ve kurallara uygun biçimde oturması sağlanıyordu. Bu ihtar, adabımuâşeretin icap ettirdiği biçimde yapılmıyordu. Ya copla vurularak ya da tekmelenerek yapılmıyordu. Sıraların iki yanında coplu askerler yan yana dizilmişlerdi. Birisinin cephesi, diğerinin arkası sana dönük durumda beklemekteler.

Mahkeme 9.30'da duruşmaya başladı. Avukatlardan kimin geldiğini, sağımıza solumuza bakamadığımız için, kesin tespit edemiyorduk. Hüviyet tespiti yapıldı. 162 kişinin hüviyet tespiti bittikten sonra duruşma, heyet olarak dinlenmek için dört kere duruşmaya ara verdi. Ancak, bu ara vermelerden biz yararlanamıyorduk. Su içmek, tuvalete gitmek yasak olduğu gibi, oturuş şeklimizi değiştirmemiz de yasaktı. Birçok arkadaş gibi ben de altımı ıslatmıştım. Cezasını da cezaevinde dayak yiyerek çektim. Duruşmanın bitimiyle ellerimiz kelepçelendi ve yine aynı biçimde zincirlenerek

getirildik. Aynı formalite uygulandı. Gelişimizde arabadakilerin hepsi, ben de dahil, en az beşer cop yedik. Ciddi biçimde yorgunduk, bitmiştik, halimiz kalmamıştı. Hiç kıpırdamadan üç saat kadar ayakta bekle, dört, dört buçuk saat oturduğun yerde biçim değiştirmeden bekle ve gel, yine iki saat ayakta koğuşlara dağıtım sıranı bekle. Bu bir ton dayak yemekten daha fazla insanı fiziki olarak yoruyor, psikolojik olarak insanı bunaltıyor ve sinirleri daha fazla tahrip ediyor. Büyük işkencelerden biri de budur. Ben duruşmadan gelip koğuşa gittiğim zaman, koğuşun o ağır şartlarına rağmen rahatlıyordum ve burada bulunmayı, mahkemeye gidiş geliş tercih ediyordum. Gidip gelişimiz her gün oluyordu. Günde en fazla yedi sekiz kişinin sorgusu yapılıyordu. Gün geçtikçe gidiş ve gelişin şartları ağırlaştırılıyor ve dayaklamalar da artıyordu. Her ifade veren kesinlikle dönüşte dayaklanırdı.

Kimlikler saptandıktan sonra iddianame okunacaktı. Ancak avukatlar "Yetki" itirazında bulundular. Mahkeme, bu hususta savcının görüşünü almak ve bir karar vermek üzere duruşmayı başka bir güne erteledi.

Avukatlar istemlerinde haklıydılar. 353 sayılı yasanın 21, 22 ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 13 ve 15. maddeleri uyarınca davaya, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nin bakması yetki açısından olası değildir.

Savcı iddianamesinde "Örgüt yapısıyla, amaçla, amblemiyle, stratejisiyle, yayınlarıyla, Alarizgari ve Rızgari olmak üzere birbirinden tamamen farklı iki örgütün bulunduğunu" belirttiği gibi, iddianamenin Rızgari ile ilgili bölümünde de "Örgüt faaliyetleri arasında adam öldürme, kaçırma, silahla tarama gibi yaygın şiddet eylemlerinin olmadığını, örgüt liderleriyle tabanı arasında kişisel temasın bulunmadığını, örgüt üyelerinin örgüt liderlerini tanımadıklarını, eylemlerin; Komal yayınlarının dağıtılması ve okunmasının sağlanması -Rızgari dergilerinin ve broşürlerinin dağıtılması ve okunmasının sağlanması- örgütün önemli saydığı günlerde bildiri dağıtılması ve afiş asılması olduğunu" da belirtmektedir.

İddianamede ayrıca Komal yayınevinin Ankara'da olduğunu, bilahare İstanbul'a nakledildiğini, yayınların burada yapıldığı, Rızgari dergisinin Ankara'da yayımlandığı ve tüm yayınların burada yapıldığı gösterilmiştir.

Rızgari ile ilgili olarak, Diyarbakır'da, Siirt'te, Mardin'de, Urfa'da, Van'da, Hakkari'de sıkıyönetim öncesi veya sonrası işlenmiş herhangi bir eylem de iddianamede belirtilerek dava konusu yapılmamıştır.

Üstelik Rızgari dergisinin yayınından yahut iddia edildiği gibi böyle bir örgütün kuruluşundan dolayı yargılanan sanıkların oturdukları yer de Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yetki sahası dışındadır.

Mevcut duruma göre, bu davada yargılanan sanıkların Ankara'dan Diyarbakır'a getirilmelerinin, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde haklarında dava açılmasının tek yasal nedeni yok. İddianamede gösterilen suç konusu faaliyetlere ne suçun işlendiği yer, ne Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin bu davaya bakmasını gerektiren hukuki bir konum mevcut değildir.

Soruşturma evraklarının Ankara'dan Diyarbakır Sıkıyönetim Savcılığı'na gönderilmesi sanıkların Diyarbakır Askeri Cezaevi'ne nakli ve sonuç olarak Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde davanın açılması tamamen politik bir olaydır. Ruşen Aslan, Mümtaz Kotan üzerinde oynanan bir oyundur. Onlar hakkında MİT'çe düzenlenen ve mahkemeye gönderilen rapor ve bunun yanında Elazığ, İzmir, İstanbul, Adana ve Erzurum'da Rızgari ve Ala Rızgari ile ilgili soruşturma evraklarının istenmemesi bizim bu iddiamızı doğrular niteliktedir. Bu demektir ki, Rızgari ve Ala Rızgari grup davalarına bakılması söz konusu değil, söz konusu olan sadece Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan'ın Diyarbakır'da yargılanmasıdır. Ve onların Diyarbakır Cezaevi'ne nakli hususudur.

Mahkemenin yasal olarak savunucular tarafından getirilen bu yetki itirazını kabul etmesi gerekirdi. Yasalar geçerli ise yargıçlar mevcut yasal duruma göre hareket etmek zorundaysalar sonuç budur. Ama gel gelelim ki mahkemenin yasal bağımlılığı yanında bu mahkemede görev yapan yargıçlar da hem vicdanlarıyla hem de beyinleriyle resmi ideolojiye bağlı durumdadırlar. Onlar için yasalar değil, verilen emir ve talimatlar geçerli. Kendilerini bağlayan resmi ideoloji, cuntanın ameri ve MİT'in raporu... Savcılar, yargıçlar Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan üzerinde oynanan oyunun sadece farkında değiller, bilakis bu oyunun içindeydiler. Yapılanları

da onaylamışlardır. Bu nedenle, duruşmanın ertelendiği gün savcının görüşü alındıktan sonra müzakereye bile gerek görülmeden yetki itirazı reddedildi. Aslında savcı itirazın yapıldığı celse görüşünü belirtseydi, o celse de yetki itirazını reddedecekti. Bunu savcı da çok iyi bilmekteydi. Ancak, cafcaflı bir iki laf edebilmek için ve iddianamesini düzenlemeye yardımcı akıl danışçısı MİT'çilerin ve işkencecilerin görüşünü alabilmek gerekçesiyle süre alınmıştı.

Mahkemenin yetki itirazını reddi de yukarıda belirttiğimiz gibi hukuki değil, politiktir. Av. Mümtaz Kotan'ın kesinkes mağdur edilmelerinin ve hatta imha edilmelerinin planlandığını göstermektedir.

Mahkemenin basın yasasını bilmemesi olası değildir. Basın yasasında, yayınevi sahibinin yayından dolayı cezai sorumluluğunun hangi hallerde geçerli olacağı gösterilmiştir. Bu yasa hükmüne göre yayının sorumlu müdürünün belli olması veya yazıyı yazanın bilinmesi halinde yayın sahibinin hakkında kovuşturma yapılması mümkün değildir.

Yayın esas alınarak bundan ötürü yayınevi sahibinin cezalandırılması mümkün olmadığı gibi, yayının bir örgütün varlığına kanıt olarak tutulması da düşünülemez. Yargıçların bunları bilmedikleri söylenemez. Askeri Yargıtay'ın bu konuda yüzü aşkın kararı mevcuttur. Böyle bir durumda mahkemede taraflı davranışa dahi ancak meseleyi propaganda suçu açısından değerlendirebilir. Elazığ, İzmir ve İstanbul Mahkemeleri'nde durum bu şekilde değerlendirilmiştir. Verilen kararlar da Yargıtay'ca sanık lehine bozulmuştur.

"Propaganda" suçunun işlendiği kabul edilse dahi, verilecek ceza ancak bir yıl olur. Ki bu halde Ruşen Aslan'ın tutukluluk durumunun devamı da geçerli değildir. Aleyhinde örgüt kurduğu yolunda somut bir delil olmadığı gibi Rızgari dergisini çıkardığına ve burada yazı yazdığına dair bir kanıt da mevcut değildir. Hakkındaki itham sadece bazı gençlere işkence altında imzalatılan "Mümtaz Kotan'ın Rızgarıcı olduğunu duydum." belirlemelerini içeren soruşturma tutanaklarına dayanmaktadır. 353 sayılı askeri yargılama usul yasasının 156. maddesine göre bu tutanaklar delil niteliği taşımaz ve geçerli değildir. Bu durumda mahkemenin – eğer mahkeme bağımsız ve adil ise - Av. Mümtaz Kotan'ı ve Av. Ruşen

Aslan'ı cezalandırması söz konusu olamaz.

İşin garibi ikisinin de tutukluluk süresi iki buçuk yıla varmış olmasına rağmen kendilerini serbest bırakmadılar. Görünüşe göre, bırakacakları da kuşkulu. Bu durum mahkemelerin yasalara göre değil, talimatlara ve istihbarat raporlarına göre yargılama yaptıklarını ve tamamen politik davranışlar içinde olduklarını gösterir.

Hazırlık soruşturmasının 353 sayılı ve 1402 sayılı yasadaki hükümlerine nazaran 17 ay sürmesi ve aradan bu kadar uzun süreli zaman geçtikten sonra bu şahısların mahkeme huzuruna çıkarılması da davanın politik olarak değerlendirildiğini Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan'ın niteliklerin esas alınarak yok olmaları açısından bir oyun tezgâhlandığını gösterir. İtiraz sonrası koğuştta yanımda Şemsettin ve Cemal isimdeki gençler (aynı davanın sanıkları), mahkemenin yetkisizlik kararı verecekleri görüşünde idiler. Ben oynanan oyunların farkından olduğum, daha evvelce bu davanın savunucusu olarak dosyayı tetkikim sırasında, Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan hakkında verilen raporların içeriğini bildiğim için, bu görüşe katılmıyordum. Mahkemenin, yetki itirazını, kesinlikle ret edeceğini biliyordum. Çünkü dava daha soruşturma sırasında iken, savcı ile bu konuyu konuşmuştuk. Ve savcı Turgay Çağlar bu davanın Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yürütülmesinin mümkün olmadığını ve bu nedenle yetkisizlik kararı ile dosyayı Ankara'ya göndereceğini söylemişti. Biz sanıklar vekili olarak aynı görüşte idik. Yetkisizlik kararı verileceğini bekliyorduk. Savcının bu konudaki belirlemesinden bir hafta sonra, kendisiyle görüştüğümüzde bu görüşünden caydığını öğrendik. Gerekçesini savcıdan sorduğumda ve üzerinde ısrarla durduğumda sinirli bir tavırla "her şey bizim elimizde değil, komutanlık böyle istiyor" diye sorumluyu yanıtlamıştı.

Av. Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan'ın, hakkındaki tutukluluk kararının kaldırılması yolunda yargıçla görüştüğümde haklılığımızı vurgulamıştı. Ancak, bu vurgulamayı yaparken "bazı durumlar var, bizi aşar" diyerek bunların tahliyesine karar vermeme nede-nini de imalı olarak belirtmişti.

Benim içeri alınışımın başlıca nedenlerinden biri de; bu iki avukat arkadaşın savunucusu olarak haklarında açılan soruşturmaya müdahalem idi. Ki, bu arkadaşların durumlarını ve bunlar üzerine

oylanan oyunları ve yapılan usulsüzlüklerin kamuya teşhirine ve mahkemede tartışmasında kesinkes karşı idi. Soruşturmada vermiş olduğumuz dilekçeler, böyle bir teşhir yapacağımı açıkça göstermekte idi. Zaten teşhir ediyorduk. Savcı Turgay Çağlar da, bundan dolayı Milli Savunma Bakanlığı'na yazdığımız şikâyet dilekçesindeki belirlemeler karşısında vitesten atmış ve kızgınlık içinde Av. Cimşit Bilek'e "Ben Avukat Şerafettin Kaya'ya gösteririm." şeklinde tehditte bulunmuştu.

Yetki itirazımız reddedilmişti. Savcı Turgay Çağlar yetki itirazının reddinden sonra savaş meydanında galip çıkmış bir kumandan edası ile iddianameyi okumaya başladı. İddianame Savcı tarafından hızı biçimde okunuyordu. Ancak Mümtaz Kotan ve avukat Ruşen Aslan ile ilgili belirlemeleri okuduğunda, sesini yükseltiyor ve bizleri kinayeli bakışlarıyla süzüyordu. Hele benimle ilgili kısmı okurken gülmeyi de ihmal etmemişti. Onun bu gülüşüne, yanında bulunan iki savcı, Oktay Yüksel ve yargıç da katılmışlardı. Ki bu gülmeleri, yapılan yakıştırmının manasızlığından kaynaklanmaktaydı. Onlar, oynanan oyunları biliyorlardı ve tezgâhlanan oyunun içindeydiler. Bu nedenle gülüyorlardı ama gülünç durumdan da utanmıyorlardı.

İddianamenin okunması bitti. Tabii bizler de bittik. İki gün üst üste altışar saat hiç tuvalete çıkmadan, su içmeden, aç, tek düzeyde oturarak, kıpırdamadan, ayak uzatmadan, akan teri silmeden, kaşınmadan, başı sağa sola çevirmeden, okunan bu manasız ve çelişkilerle dolu, sinir bozucu iddianameyi dinlemek gerçekten ölümdü, işkenceydi. Ama katlandık. Delirmeden, yana sıralanan inzibat erlerinin, gardiyanların tekmelerinin, yumruklarının ve coplarının acısını ayağımızda, sırtımızda ve yüzümüzde duyarak dinledik. Hem de savcının, yargıcın bizlere vurulan darbelerden duydukları mutluluğu, gülen yüzlerinde görerek.

Sorguya ilk olarak Avukat Ruşen Aslan çağrıldı. Sorgulama yerine giderken gördüm arkadaşımı. Yakışıklı avukatım cezaevindeki ağır koşulların, yapılan işkencelerin etkisiyle zayıflamış ve iyice süzölmüştü. Kendisinden emin, soğukkanlı ve hiçbir şeyi umursamaz bir tavırla geldi sorgulama yerine.

İfadesine iddianameyi eleştirerek başladı. İddianameyi eleştirirken, savcının iddianameyi hazırlarken ne derece duygusal

davrandığını geçmiş birkaç olayı anlatarak vurgulamayı da ihmal etmedi. Savcının siyasal ve yasal konulardaki bilgisizliğini, iddianamedeki belirlemelere dayanarak anlatırken savcı Turgay Çağlar kılımboz gibi kızarıyordu.

Yargıç, Ruşen Aslan'ın bu belirlemelerinden iyice rahatsız oluyordu. Bu nedenle birkaç kez, avukat Ruşen Aslan'ın sözünü kesti. Ruşen Aslan yargıcın tavrına karşı "Ben en ağır koşullar altında iki yıldır cezaevinde sabrediyorum. Bari siz de kararınız önemli değilse de hiç olmazsa beni dinlemek için bir saat sabır gösterin" diyerek belirlemede bulununca, yargıç utanmış olacak ki bir daha Ruşen Aslan'ın konuşmasına müdahale etmedi.

Yargıçlar kararlarını vermişlerdi zaten. Sabır göstermeliydiler. Ama bu mantıklı ve doğru belirlemeler karşısında müdahalelerde bulunmaları da kendi açılarından doğaldı. Çünkü çapsızlıkların ve yanlışlıkların vurgulanmasından hoşlanmadıkları gibi, siyasi teşhirden de fazlasıyla ürküyorlardı. Yargıç, bu nedenle Ruşen Aslan'ın söylediklerini tamamıyla ve olduğu gibi tutanağa geçirmiyordu.

Av. Ruşen Aslan iddianameyi siyasal ve hukuksal açıdan irdeledikten sonra hakkındaki yakıştırmaları cevaplandırdı. İfadesinde, Rızgari dergisinin sahibi olduğunu, derginin sosyalist bir yayın organı olduğunu ve elbette ki tüm bu düşüncelere katıldığını belirtti. Rızgari'nin, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkını savunduğunu, fakat bu hakkı kullanacak ve gerçekleştirecek olan gücün, ulusu oluşturan ileri sınıfların, devrimci ve dinamik güçlerin olabileceğini, böyle bir şeyin aksi iddialarının ise ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelelerini kavramayan cahilce iddialar olduğunu vurguladı.

Hakkında ciddi sayılabilecek herhangi bir delil ya da iddia bulunmamasına rağmen iki buçuk yıla yakın bir zamandır tamamen haksız ve elbette ki politik nedenlerle tutuklu bulunduğunu, mesleği gereği gerek poliste ve gerekse hapishanelerde işkence yapıldığını bildiğini ve gördüğünü ve şimdi işkencenin başlı başına bir kurum olduğunu belirtti.

Bazı gençlere işkence yaparak hakkında zabıtlar tutulduğunu, bunların kabul edilemeyeceğini, benim, öğretmenim ve meslek arkadaşım olmamın, Mümtaz'ın hemşerisi ve sınıf arkadaşı olmasının

aynı örgüt içinde yer almanın gerekçesi olamayacağını, örgütün, hele de Kürdistan'da ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesini omuzlayacak bir örgütün, böyle komik bağlantılar üzerine kurulamayacağını vurguladı. Marksist parti teorisinin sosyalistlerle yurtseverler arasındaki ilişki ve bağlantılarını irdeledi...

Savcı Turgay Çağlar ile hukuk fakültesinde beraber okuduklarını, savcının sağ, kendisinin sol mücadelede o zamandan beri karşı karşıya yer aldıklarını, daha sonra da serbest avukatlık yapılırken, savcının da Devlet Su İşleri (DSİ) avukatı olarak zaman zaman karşılıklı davalarda bulunduğunu, bu nedenle de kendisine karşı savcının özel olarak kişisel kin de taşıdığını, nitekim savcılık ifadesini de, savcının, kendisine: "avukatlığımda hayatımın davasını sana karşı yürütmüş, fakat kaybetmişim. Şimdi de savcılığımın en büyük davasını sana karşı yürütüyorum" biçiminde bir belirleme yaptığını vurguladı.

Türkiye'de bir yandan uluslararası yasalara bağlılık gösterileri yapılırken öte yandan, bu yasalara göre çıkartılan bir dergiden ötürü bunca şamata çıkarıldığını, bu yapının, Türkiye'nin bir özelliği olduğunu da belirterek, baskı ve tehditlerle karşılaştığını, işkence altında tutulduğunu, ölümle tehdit edildiğini açıkladı.

Sorgu dört saate yakın sürmesine rağmen, sadece 1,5 daktilo sayfası olarak zabıtlara geçti. Hapishanede kâğıt-kalem verilmediği için savunmasını yazılı olarak vermesi imkânsızdı. Ayrıca, PKK davasında, steno kullanılıyordu. Fakat her nedense, Rızgari davasında – sanırım özellikle bazı savunma ve iddialar tutanaklara geçmesin diye – tekrar daktilo ile zabıt tutma işine girişmişlerdi.

Avukatların sorgulama öncesi "soruşturmada emniyet görevlilerince düzenlenen ifade tutanaklarının dosyadan çıkarılması" yolundaki istemleri reddedildikten sonra duruşma ertelendi. Mahkeme, salonu terk eder etmez gardiyanlar Ruşen Aslan'ın çevresini aldılar. Ruşen'in mahkemeye karşı tavrı ve siyasi teşhiri, cezaevi işkenceci Yüzbaşısını daha çok rahatsız etmişti. Kafa sallayışı, sert bakışı, Ruşen Aslan'a yapılacakları ve atılacak dayanın şiddetini gösteriyordu. Kelepçelendik ve zincirlendik. Bu kez Mümtaz'la yan yana geldik. Gizliden bir göz attım kendisine. O da zayıflamıştı. Soğukkanlı idi ve dinç görünmeye çalışıyordu. Yıkılmamıştı. Yapılan fiziki baskı, yüzünden görünüyor, halden anlaşılıyordu. Ancak

morali yüksekti. Diğer sanıklar da hemen hemen öyleydi. Bu kadar baskıya karşı bunları ayakta tutan tek şey, açıkça görünüyordu “moral yükseklği” idi.

Ruşen Aslan, iki üç sıra önümüzde idi. Mahkeme salonundan çıkar çıkmaz dövölmeye başlandı. Vurularak, itilerek götürölüyordu. Ayrı arabaya bindirildim. Arabada cezaevine götürölünceye kadar dövöleceğı açıktı. Cezaevi salonunda ona vurulan yumruklar sanki bana vuruluyordu. Aynı acıyı duyuyordum.

Yakışıklı avukatımın vurulan bu yumruklar karşısında sızlanması ve bunları umursamaması gerçekten dikkat çekici idi.

Seksen dördüncü olarak sorgum yapıldı. Birkaç kişinin sorgu daha yapıldıktan sonra duruşma ertelendi. Yazılı savunma vermiş ve kısa konuşmuşum. Yazılı savunmamı da okumadım. Olduğı gibi verdim. Ancak konuşurken mahkemeye de belirtmişim. Avukatlıktan gelen alışkanlık ellerimi hafif oynatmışım. İfade verirken verilen talimata göre, herkes hazır ol vaziyetinde duracak ve asla elle kolla harekette bulunulmayacaktı. Jest ve mimik de yasaktı.

Duruşmanın ertelenmesi sonrası arabaya bindik. Bu kez bizi kariyere bindirdiler. Benimle birlikte Mümtaz, Ergöl, Yılmaz ve isimlerini hatırlamadığım birkaç kişi de kariyere bindirildi. On iki kişi idik kariyerde. Kariyer üstünde silahlı bir asker vardı. Üç asker de ellerinde cop kariyere bindiler. Kariyer hareket etmeden, arabaya binen askerin birisi, “sen niye elini salladın, neden yazılı savunma verdin” diyerek başıma, yüzüme, boynuma copla vurmaya başladı. Arabanın hareketinden sonra, askerin biri sağ tarafa diğeri de sol tarafa bakacak şekilde öndeki kürsülerin üzerine oturdular. Birisi sağdakileri, diğeri de soldaki yumruklamaya ve tokatlamaya başladı. Herkes dayaklandıktan sonra, iki asker bana vurmaya başladı. Bağırarak zorunda kaldım. Bu bağırıma nedeni ile vurmayı bıraktılar. Ancak ana caddeden cezaevi sokağına saptığımız zaman tekrar vurmaya başladılar. Araba duruncaya kadar beni dayakladılar. Dayağı yalnız ben yemedim. Diğerleri de yedi. Bilhassa Mümtaz Kotan acımasızca dövöldü. Ama bu arkadaş, vurulan yumruklar, atılan coplar karşısında “ah” bile demedi. Diğer gençler de Mümtaz Kotan’ın bu davranışından esinlenerek aynı biçimde bu barbarca davranış karşısında eğilmediler.

Bu davranışlar karşısında bir taraftan hınçlanırken diğer taraftan ben de moral kazanıyordum.

Fakat insanoğlu gariptir. Bunca acının, zulmün ortasında birkaç saniyelik bir zaman dilimi içinde de olsa, Mümtaz'ın tutuklanması ve o günlerde cereyan eden olaylar şimşek hızıyla geçti kafamdan. Rızgari dergisi kapatılmış, Komal yayınevi üzerinde yoğun bir baskı kampanyası sürdürülüyordu. Burjuva basınında, özellikle de Yankı dergisinde Rızgari için sürekli ve yoğun bir ihbar ve kışkırtma sürdürülüyordu. Polis, bütün gayretine rağmen Rızgari operasyonlarında bir türlü sonuç alamıyordu. Her operasyon ya bir Komal dağıtıcısının ya da bir Rızgari okuyucusunun tutuklanması ile son buluyordu. Oysa istenen, kamuoyuna neredeyse ihtilal yapacak bir illegal örgütün sunulmasıydı. Bunu beceremiyorlardı.

Sanıyorum 16 Nisan 1980 gecesi idi. Çeşitli evlere baskın yapan polis 6 kişiyi yakalamıştı. Aynı gece Mümtaz da polisin baskın yaptığı evlerden birinde bulunuyordu. Yakalandı. Ertesi gün polis Türkiye Elektrik Kurumu'nda çalışan Yaşar Gündoğdu'yu işyerinden gözaltına almıştı.

Durum gerçekten büyük bir protesto ile karşılandı. Milletvekilleri, gazeteciler, bazı avukatlar Emniyet'e baskı yapmaya başladılar. Dönem, işkencenin sınırsızlaşmaya doğru boyutlandığı bir dönemdi ve Mümtaz arkadaş da gerek Ankara Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi olması ve gerekse polis tarafından çok eskilerden beri -1962'lerden beri- siyasal çalışmalarından ötürü mimlendiği, hayatının tehdit altında olduğundan emindik. Ayrıca 1971 duruşmasında, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yaptığı siyasi savunmalarından ötürü de, ki aynı davada benim de savunma avukatı olarak bulunuşum polis için kıymetli bir avdı.

Fakat 17 Nisan'da olsa gerek işkence sonucu Yaşar Gündoğdu komaya girmişti. Dev Yol sempatizanı bir doktorun haber vermesiyle durum ortaya çıktı. Yaşar, koma halinde kaldırıldığı hastanede öldürülmüştü. Durum basında büyük manşetlerle verildi. Meclise getirildi. İşte o kargaşa içinde, emniyetteki ilerici polisler Mümtaz'ın alelacele götürülmek istendiğini bildirdiler. Son anda yetişebildim. Bana yetkililer Mamak Cezaevi'ne götürüleceğini söylediler. Resmi bir arabada bir yığın tekilinin arasında Mümtaz ile birkaç dakika konuşabilmişim. Bana, içerdeki arkadaşların

durumlarının oldukça kötü olduğunu söyleyebildi. Yaşar'ı en son çimento üzerinde kanlar içinde yataarken gördüğünü ilettili. Demek ki durumu henüz bilmiyordu.

Daha sonra öğrendik ki Mümtaz'ı Mamak'a değil, Etimesgut Askeri Hava Alanı'na ve oradan da özel bir askeri uçakla Diyarbakır'a göndermişler.

Aradan bunca zaman geçtikten sonra şimdi bir aradaydık. Aynı arabada içleri vahşetle doldurulmuş askerlerin copları, dipçikleri altında...

Cezaevi solundan yoklama ve koğuşlara dağıtılma için sıraya girdiğimizde, yanıma gelen tecrit çavuşu, sırf eğlenmek için olsa gerek, şiddetli iki yumruk suratıma indirdi.

Mahkemeden duruşmadan varesti tutulmamı istemiştin. Mahkeme cezaevi idaresine bildirerek gelmeye bilirsiniz demişti. Ben ikinci günü bu durumu belirleyerek gitmek istemedim, idareden "Mahkeme bunu sana eğlenmek için söyledi, sen istesen de istemesen de biz seni mahkemeye götüreceğiz." dediler. Devamlı mahkemeye gittim geldim ve her gidişimde de dayaklandım ve dayaklamaları izledim. Bağımsız yargı organının yazı turadan ibaret olan ve bağımlı kararlarını dinledim. Soruşturmadaki keyfiliği ve mantığı ile soruna çözüm arayan yargıcın yanında, meseleye duygusal çözüm arayan yargıcın yanında, meseleye duygusal çözüm getiren ve aktı görüş ve düşünce içinde hareket eden yargıcı gördüm. Çocuğumsu, çocuk coşkusu ile meselelerin üzerine eğilen, çocuksu bir rekabet içinde kalarak talepte bulunan savcıcı gördüm.

Bir hafta, iki hafta aralarda duruşmalar sürdürüldü. Sorguların bitiminden sonra ben üçüncü celsede tahliye edildim. 10 Eylül 1981 tarihinde. Mahkeme oybirliği ile tahliyemi kararlaştırdı. Ayrıca otuz kişinin daha tahliyesine karar verdi. Cezaevi Yüzbaşı da oradaydı ara kararı mahkemece okunduğunda. Sabahleyin mahkemeye götürülürken Yüzbaşı "Avukat sakın tahliye olmayasın, tahliye olursan vay haline" demişti. Bir gün evvel hazırlık hücre gardiyanı, gardiyanların en gaddarı onbaşı "sen tahliye olduğun gün, senin iki dişini kırmadan seni bırakmayacağım" demişti. Yalan söylemiyorlardı. Yaparlardı. Bu nedenle tahliyeme karar verildikten sonra, başıma gelecekleri düşünmeye başladım.

Tüm tahliye olanlara yapıldığı gibi, bana da arabada bolca cop vuruldu. Cezaevine gelişimde salonda “esas vaziyetine neden dikkat etmiyorsun” diye yumruklandım. Bunlar benim kötü bir hafta geçireceğimi ve hayatımın tehlikede olduğunu gösteren işaretlerdi. Usul edinilmişti. Tahliye olanlar, en aşağı on gün bekletildikten sonra serbest bırakılıyordu. Komutan isterse bu süreyi uzatabiliyordu. Doksan gün kalanlar vardı. Kendi yasalarında bir saat bekletmenin suç olduğu yazılı... Anayasada da bu hususta kural var. Tahliye olan en seri şekilde bırakılır. Tahliyeme karar verilen cuma günü idi. Cumartesi günü öğle saatinde çağırıldım. Benimle birlikte Ahmet Türk, Celal Paydaş ve Nurettin Yılmaz da çağırıldı. Koğuştan çıkarıldık. “Siz hizmet mangasısınız” dediler ve bizi alarak erlerin yemek salonuna götürdüler. Her ay bir iki hizmete götürülüyordum. Tahta taşıma, kum taşıma, taş taşıma, tuğla taşıma işlerini yapmıştım.

Bize, buraları temizleyeceksiniz, dediler. Biz temizlik işlerini yaparken kapının önünden Yüzbaşı geçti. Arkadaşlar masayı siliyordu ben de ekmek kırıntılarını toplamış bidona boşaltıyordum. Yüzbaşı bizi getiren, çalıştıran gardiyanlara “çalıştırıyorsunuz, bulaşıkları yıkattıktan sonra kendilerine çay içirin, misafirperverlik yapın” dedi ve gözüyle de işaret etti. Askerler güldüler.

Yemek masalarını temizledik. Yemek salonunu süpürdük. Yemek tabaklarını, karavanları, kaşık ve çatalları alarak bulaşık yıkama yerine getirdik. Evvela karavanları yıkadık. Karavanların yıkanması bittikten sonra tabak ve kaşıkların yıkanmasına başladık. Ahmet Türk, tabak ve kaşıkları, üstündeki kaba yiyecek maddelerini aldıktan sonra bana veriyordu. Ben bunları iyice sıcak suda deterjanda yıkadıktan sonra Celal Paydaş’a veriyordum. Celal Paydaş sudan geçirip duruladıktan sonra, kurulaması için Nurettin Yılmaz’a uzatıyordu.

Yüzbaşının, “bunlara çay içirmeyi ihmal etmeyin” sözünün ne manaya geldiğini anlamıştım. Yanımızda askerler bulunduğu için, arkadaşlara açıkça söyleyemiyordum. Onlar da Yüzbaşının böyle söylediğini duymuşlardır kanısındayım. Bu nedenle Celal Paydaş’a “tabakları tek suyla değil iki suyla kurula diyordum”. Israr ediyordum, ancak arkadaş “bir ver bir durulama yeter” deyip geçiştiriyordu. Ne yaptımsa dediğimi yapmadı.

Ben tabakların yıkanması biter bitmez, askerlerin bir şey söylemelerine fırsat vermeden, bulaşıkları yıkadığım suyu hemen tuvalete döktüm ve hemen ikinci su dökerek karavanayı duruladım. Yüzbaşı çay içirin demişti. Olsa olsa bize bu bulaşık suyunu içirecekler. Hiç olmazsa fazla deterjanlı olan su ortadan kalksın diye bu kadar acele etmiştim. Celal Paydaş, durulamayı bitirir bitirmez bu karavanayı da yıkamak için aldım. Ancak asker “bırak yere” dedi ve elimden aldı. Kurulumu işi de bitmişti. Asker masanın üzerinde duran bardağı alarak bulaşık suyunun içine daldırdı. Dolan bardağı Ahmet Türk’e uzattı “al çay iç” dedi. Hepimize zorla birer bardak bulaşık suyunu çay niyetine içirdiler.

Aynı günün akşamı, ikinci günün sabahı, öğlesi ve akşamı aynı işleri bize yaptırdılar. Alaylı bakışlar, küfürler altında bu işleri ister istemez yaptık. Tabii “çay içerek” “Hizmet Mangası hazır ol” deniyordu ve hizmete alıp götürülüyorduk.

Tahliye kararının verildiği tarihten sonraki ilk pazartesi günü, 13 Eylül 1981 günü sabahleyin kantin malzemesi taşımak için götürüldük. Öğleden sonra saat ikide tekrar alındık. Bizimle birlikte birkaç genç arkadaş da alındı. Tabii gericilerden kimse alınmadı. Bu kez, sökülen demir kapıları dördüncü kata taşıdık. Kapılar ağır olmasına rağmen ikişer ikişer taşınacak dendi. İkişer ikişer taşımaya başladık. Zorunlu olarak ve zorlanarak taşıyordum. Nutrettin Yılmaz ciddi biçimde kriz geçirdi. Ahmet Türk yıkıldı ve ayağını sakatladı. Bu iş bittikten sonra tahta sandıkları taşıdık. Akabinde kantine gelen malzemeleri bize taşıttılar. Taşıma işi bittikten sonra koğuşa alındık. Bu taşıma işlerimiz sayın cezaevi müdürünün, Yüzbaşının, diğer yetkililerin, doktorun önünde oluyordu. Onlar, biz bu eşyaları taşıırken bizi izliyorlardı ve zorlanmamıza, yıkılmalarımıza da gülüyorlardı.

Ciddi biçimde yorulmuştuk. Hareket edecek halim yoktu. Bu kadar kapıyı nasıl taşıdım ve bu kadar yükü nasıl kaldırdım gerçekten şaşıyorum. İradi bir olaydı ve moralle yakından ilgiliydi. Beni öldürmek istediklerini biliyordum. Bunun için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bir kalp krizi geçirmem, bir iç organ travması ile karşı karşıya kalmam, zatürree olmam, midemin ve bağırsaklarımla beni öldürecek bir hastalık kapması amaçlarıydı. Böyle öldürmek istiyorlardı. Eceli ile öldü diyebilmek için sakat bırakmayı da

amaçlamışlardı; görünür bir sakatlık değil görünmez bir sakatlık. Birkaç arkadaş da aynı duruma sokulmuştu.

Bu yorgunluğumuza rağmen koğuyla birlikte eğitime çıkarıldık. Eğitim, andın okunmasından sonra başladı. Marş söyleyerek yürüyorduk. Binbaşı, Yüzbaşı pencereden bakıyorlardı. Bir ara ortada hiçbir sebep yokken yürüyüş yaptıran gardiyan beni sıradan çıkardı. Niye ayaklarını yürürken dizlerine çekmiyorsun diyerek elimi açmamı istedi. Aslında böyle bir durum yok. Diğerleri gibi yürüyordum. Sadece bahane idi. Adamlar beni tahrik etmek istiyorlardı. Gelmemeliydim. Elim açtım, elindeki özel yapılmış sopa ile vurmaya başladı. Bilahare kalçalarıma vurdu. Tekrar sırama geçtim. Bu arada eğitim yerine gelen hücre onbaşı, tecrit çavuşu, gaddar oldukları çok iyi bilinen (gerçi bütün gardiyanlar gaddardı ancak bunların vuruş biçimi değişikti) iki gardiyan beni sıradan çıkardılar. Çıkardıklarında pencereye baktık, Yüzbaşı ve binbaşı yerlerindeydiler ve izliyorlardı. Beni alabildiğine dövdüler. Üzerime su döktüler ve yine dövdüler. Onbaşının boşluğuma vurduğu iki yumrukla nefesim kesildi ve yere yıkıldım. Üzerime bidonlarla su boşalttılar.

Ben yerde iken Celal Paydaş'ı çıkarttılar. Ona da aynı biçimde vurmaya başladılar. O da benim gibi ıslandı, vuruldu, o da yere yıkılınca kadar dövüldü. Biz dövülürken diğer arkadaşlara marş söyletiliyordu. Yürüyüş devam ediyordu. Yukarı alındığımızda gerçekten perişandık. Sabaha kadar uyuyamadım. Uyuma olanağı yoktu. Arkadaşlar, dayanmamı, tahrik olmamamı bana öneriyorlardı. Rüşvetten hakkında soruşturma yapılan ve idarenin adamı olan polis de aynı şekilde nasihatte bulunuyordu. İdarenin adamı olmasına rağmen bana karşı saygılıydı ve o gün benim dayaklanmamı engellemek için elinden geleni yapmaya çalıştı.

"Arkadaş, bunlar sana takmışlar. Komutanlığın emri imiş, seni çok tehlikeli buluyor, bunlar senin çıkar çıkmaz tekrar siyasi davalara girmenden ve her şeyi deşifre etmenden kesinlikle kuşkuluyorlar. Bu nedenle seni sağ çıkaracaklar ama sakatlayarak çıkaracaklar yahut seni tahrik edip küçük bir olayda seni tekrar içerde tutmanın hesabını yapıyorlar bilesin" diye bir açıklama gelmişti polisten. Bunları dayaklandığım gece söylemişti. Gece nöbetçi idi. Beni uyandırdı. Koğuştan iki kişinin ismini verdi. "Bunlar çıkınca

avukatlık yapıp yapmayacağını çeşitli biçimlerde senden sorarlar. Bunların böyle bir sorusu ile karşı karşıya kalırsan, Diyarbakır'da kalmayacağını ima ettir ve yalandan olsa da inandırmaya çalış" dedi bana. Gerçekten dediği oldu. Aynı adamlar geçmiş olsun bahanesi ile yatağıma gelip oturdular. Sohbet sırasında bu türden sorular sordular. Biz de taktiksel davrandık. Ancak menfi veya müspet hiçbir belirlemede bulunmadık. Ancak bıkkınlığımı "hukuka saygım kalmadı, Türkiye'de bu durumda avukatlık yapmanın gereksiz olduğunu düşünüyorum" diyerek belirttim.

Salı günü Celal Paydaş ve Ahmet Türk mahkemeye alındılar. O gün ziyaret günüydü. Eğitime çıkarılamadık. Ancak öğleden sonra saat 16.00 sularında ziyaret bitti. Bizi hizmet mangası olarak götürdüler ve salonu temizledik baştanbaşa.

Temizliği bitirdikten sonra, sıralandık. Süpürgelerimizi omuzlarımızda silah gibi tutmamız emredildi. Uygun adım koğuşa doğru yürürken teğmenin emri ile durdurulduk. Salonun iyi temizlenmediğini söyledi teğmen. Tekrar yeniden temizlemeye başladık. Aslında temizlik iyi biçimde yapılmıştı. Bu arada temizlik yerine gelen askerlerden birisi benim, birisi Nurettin Yılmaz'ın, diğeri sakat Şükrü'nün sırtına bindi. Ben sırtıma binen kişinin ısrarlarına rağmen yürümedim. Duvara yaslanarak bekledim. Nurettin Yılmaz iki tur attıktan sonra yıkıldı. Benim sırtıma binen adam yürümemi temin için elindeki copla başıma vurmaya başladı. Ancak yürüyecek durumum yoktu. Bilahare yıkılır gibi olduğumu görünce sırtımdan indi.

Koğuşa geldiğimde midem bulanıyordu. Sağlık memuru Hıdır'ın verdiği hapi yuttum. Fayda etmiyordu. Kustum, kustuktan sonra biraz açıldım.

Celal Paydaş ve Ahmet Türk akşam yedide geldiler. Celal Paydaş'ın tahliyesine karar vermişler. Ahmet Türk bu davadan daha evvelki celselerde tahliye edilmişti. Başka bir tutuklaması vardı, o nedenle içerde idi.

Çarşamba günü sadece hizmet mangası olarak görev yaptım. Bilinmeyen bir nedenden ötürü koğuş o gün havalandırmaya, eğitime çıkarılmadı. 36'ncı ve 39'uncu koğuş havalandırmaya alındı. Eğitime çıkmadık ancak eğitimde işkence yapılan insanların ıstırabını yaşadık manen.

Perşembe günü koğuş eğitime çıkarıldı. Öğleden sonraki bir saatte çıkarıldık. Yürüyemeyecek durumda idim. Aynı durumda olanlar da vardı. Onlar eğitime alınmadı ama ben ısrarla çıkarılıyordum. Yürüyüşe başladığımızdan 10 dakika sonra Celal Paydaş sıradan çıkarıldı. Eğitim alanına gelen 39'uncu koğuşun gardiyanı, diğer yardımcı gardiyanla birlikte Celal Paydaş'a vurmaya başladılar. O vurulurken biz marş söyleyerek yürüyorduk. Dövülme sırasında, tecrit hüccresinin infaz mangasının başı olan çavuş ve onbaşı da geldiler. Kendilerinin yemek odasından uzattıkları su hortumu ile bir taraftan Celal Paydaş'ı döverken bir taraftan da ıslatıyorlardı. Celal Paydaş yıkıldı. Artık kalkamıyordu. Buna rağmen yerde iken de vuruyorlardı. Onun yıkılışı ile sıranın bana geldiğini anladım. Beni düşündüğüm gibi sıradan çıkardılar. Aynı biçimde copla sopayla vurmaya başladılar. Bu arada 39'uncu koğuşun gardiyanı göğsüme iki yumruk indirdi. Nefesim kesildi ve büküldüm. Bükülmemle birlikte sırtıma çok şiddetli bir ayak darbesi geldi. Sol sırt kaburga kemiklerime isabet etti. Olduğum gibi yıkıldım ve kendimden geçtim. Bir ara gözümü açtım. Asker "ha gözlerinin rengi yerine geliyor" dedi. Birisi burnuma yanan çaput tutmuştu. Kendime, koğuşa alındığımda geldim. Yatağa uzanmıştım. Sırtım çok acıyordu. Sağlık memuru Hıdır İğircik başımdaydı. Kemiklerimi kontrol ediyordu. "Bir kırık yok, ancak hafif çatlama olabilir. Yerinden kırırdama" dedi bana.

Tahliyem gelmişti belki. Gönderilmiyordum. Düşüncem de yoktu çıkacağım hakkında. Kalkamıyordum. Yürüyemiyordun. Üç gün yerimde kaldım, kalkamadım. Sonraki günler yavaş yavaş kalktım. Enver'in koluna girerek kısa süreyle koğuşta geziniyordum. Araya cumartesi, pazar girmişti. Pazartesi de durumumu iyi görmedikleri için eğitime çıkarmadılar. Koğuş eğitime çıktı. Ancak eğitim bir saat kadar sürdü.

22.09.1981 günü öğleden sonra hazırlanmam emredildi. Arkadaşlarla görüşmeme imkân vermediler. Genel bir selam vererek ayrıldık. Eşyalarımın hiçbirisini almadım. Gardiyan gerekli aramayı yaptı, idare bölümüne getirildim. Getirildiğimde saat 15.00'ti. Diğer tahliye olanlar da getirildi. Küçük bir salonda, görüşme hücrelerinin açıldığı salonda tutuluyorduk. Burada boş durmadılar. Uğurlar olsun diyorlardı. Marş ve eğitim dışında herkese,

son giderken kısmeti olan dayak hakkını da verdiler. Tam dört saat ayakta tutulduk. 19.30'da işlemlerimiz yapıldı. Bu ara yanıma gelen Yüzbaşı "aldığım bilgilere göre avukatlık yapmayacaksın Diyarbakır'da, istersen yap, geleceğin yer yine burasıdır" diye tehdit savurdu. Bilselerdi Muş Asliye Ceza Mahkemesi'nden hakkımda verilen mahkûmiyet kararının kesinleştiğini ve yasal olarak avukatlık yapmamın imkân dâhilinde olmadığını, kanımca bunu söylemezlerdi. Mademki benim avukatlığımdan bu kadar korkuyorlar, gerçeği öğreninceye kadar korksunlar diye, bir şey söylemedim.

Saat 20.30'da nizamiyeden çıktık. Bir grup halsiz, yıkılmış insan. Öyle ki herkes durgun ve korkulu, arkasına bakamaz durumda hepsi. Ya bir daha alırlarsa endişesi egemen herkese...

Cezaevini, o işkencehaneyi, insanlığın yüz karası kasaphaneyi geride bıraktık.

Koşar adımlarla yürüyordu gençler. Sırtımın ağrısından ayak uyduramıyordum gençlere. 97 kilodan 60 kiloya düşmüş, vurulan copların, zincirlerin, tekmelerin acısını halen sırtında duyan iki büklüm olmuş, teslimiyetin ve içerde kalan gençlerin ıstırabını yüreğinde duyan, elli yaşlarındaki bir insanın kendilerine ayak uyduramayacağını anlayan gençler adımlarını ağırlaştırdılar. İki yüz metre kadar yürümüştük. Durdum ve geriye döndüm, karanlıklara gömülen, yıllarca yüreğimize bir kâbus gibi çökecek bu işkencehaneye bir daha baktım. Acaba bu binanın dört duvarı arasında sermayenin hesabına, şovenizm uğruna işlenen bu cinayetlerin, bu hunharlığın ve barbarlığın hesabını tarihe kim verecekti?

Cuntası, sıkıyönetim komutanı, cezaevi binbaşısı ve yüzbaşısı içine girdikleri şovenizm girdabında, yapıları itibariyle bu yapılanlardan vicdan azabı çekmeyebilirler. Ama köyünde terle, toprakla yoğrulmuş bu köylü çocuğu, demir çarklar arasında emeğini öğüten ve döktüğü terin karşılığını alamayan bu işçi, kapitalizmin tekelleşmesi sonucu yarı aç yarı tok bu küçük burjuva çocukları; askerler, kanlarını emmeye çalışan ve kendilerini iliklerine kadar sömürmeye uğraşan ve bunun kavgasını veren güçlerin çıkarları doğrultusunda bu cinayetlere katıldıklarını ve onun kavgasını veren insanları hunharca ezdiklerini bir gün anlamayacaklar mı? Bu yaptıklarından öğünebilecekler mi?

Ya adaletten ayrılmayacağına, hukukun üstünlüğü ilkesine sadık kalacağına, insan hak ve özgürlüklerine saygı duyacağına yemin eden ve yarın bu hakkın savunuculuğu görevini de yüklenerek olan savcılara, yargıçlara ne demeli? Acaba bu işkencecilere ortaklıklarından ve yapılan insanlık dışı bu uygulamalara hakkı ve hakkaniyeti bir kenara iterek onay vermelerinden utanmayacaklar mı? Çocuklarının bir gün "babam insanların kanını emeni, sermaye uğruna, şovenizm adına binlerce kişinin yaşamını yok eden hunharların yasal koruyucusuydu." diyeceklerini hiç mi hesaba katmıyorlar? Acaba vicdanen dahi olsa bu davranışlarının hesabını vermeyecekler mi?

Martta, ilkbaharın hafif serin ve nemli sabahında girdiğim esir kampından, işkencehaneden, eylül ayının yine serin ancak kuru gecesinde ayrılıyorum. Karanlıkları delerek insanlara, beni anlayacak, benimle beraber olacak insanlara,

İNSANLARA...

SON SÖZ YERİNE

Oğlu Burhanettin Kaya ile söyleşi

*“İsyanında bir yer aç bana”**

- *“Diyarbakır’da İşkence” neydi sizin için? Neresinde durur hayatınızın?*

Lise 2. sınıfa geçmiştim 12 Eylül Darbesi hayatın bir gerçeği olduğunda. Antalya’da sokağa çıkma yasağının olduğu ilk gün, 12 Eylül günü, beklenenin aksine mahalleli sokağa dökülmüş, masalar kurmuş, okey oynayarak ve demlik demlik çay içerek darbeyi kutluyordu. Sokaktan askeri araçlar geçtiğinde, evinize girin anonsunu bastıracak düzeyde alkışlarla karşılıyorlardı. Mahallelinin bir kısmı da hem zafer hem de öfke dolu bakışlarla bizim balkona bakıyordu. Ben onların gözlerine baktığımda ise gözlerini kaçırıyorlardı. Mahallenin Kürt ve sosyalist bir ailesinin, politik duruşuyla tanınan bir babanın oğlu olarak öfkeyle temas eden belirsizlik ve tedirginlik içinde izliyordum. 12 Eylül demek tutuklamalar, yargılamalar, kovuşturmalar ve işkenceler demekti.

Belirsizlik vardı ama neler olabileceğini öngörebiliyorduk. Bu, babamı daha az göreceğim anlamına da geliyordu. Çünkü Diyarbakır’da avukatlık yapıyordu ve 12 Eylül’le birlikte birçok siyasi davanın avukatlığını üstleneceklerdi. Genç avukatlarla birlikte kurduğu hukuk bürosu, 12 Eylül’ün en vahşi uygulamalarının, an ağır işkencelerinin ve direnişlerinin de olduğu Diyarbakır Cezaevi’ndeki birçok siyasi tutuklunun avukatlığını üstlenecekti.

Sıkıyönetim komutanının talimatlarıyla yargılama yapan ve hukukun üstünlüğü kavramının rafa kalktığı bir yargılama sürecinin yaşandığı, işkencelerin görmezden gelindiği, hâkimin gözünün önünde askerin şiddet uygulayıp hâkimin yüzünü çevirdiği yıllar.

Babamın yargılandığı bir duruşmada, salonda bu işkencelere tanık olmuştum. Aynı mahkemede savunmasını yaparken “Bir hukukçu olarak hukukçuluğumdan utanıyorum ve bir avukat olarak hukuka saygım kalmamıştır” cümlesini ifade edişine de tanık olmuştum.

Sıkıyönetim Mahkemesi’ndeki davalarda gösterdiği başarı ve yaptığı siyasi savunmalar, babamı da avukatlığını üstlendiği davaların sanığı yaptı. 4 ay 20 günü işkence ile geçen, sekiz ayı aşkın bir tutukluluk süreci, Avrupa’nın baskısıyla tahliye edilene kadar geçen.

Bu süreçte iki kez babamı cezaevinde ziyaret etmiştim. Antalya’dan Diyarbakır’a 21 saatlik bir yolculuğun sonunda. Toplam bir dakika sürecek bu ziyaretin aslında birer işkence yöntemi olduğundan habersiz. Bekleyen tutuklu yakınlarını aşağılayan, hakaret eden, bağırان, çağırان, korkutan, kurt köpeklerini tahrik ederek onları bağirtan ve kahkahalar savuran Yüzbaşı Esat Oktay Yıldırان’ın gün ortası işkencelerine maruz kalarak.

Babam tahliye edilip eve geldiğinde onu tanıyamamıştım. Zayıflamıştı. Yorgundu. Aldığı darbelerden dolayı çok ağrı çekiyordu. Fakat tüm bunlara rağmen cezaevinde yaşadıklarını, olanları yazmak ve anlatmak istiyordu. Günlerce çalıştı. Yorgun, daktilosunun başında saatlerce, sabahlara kadar yazdığını hatırlıyorum. Diyarbakır’da İşkence olarak kitaplaşacak, ilk kez Almanya’da yayınlanacak ve Almanca’ya da çevrilecek bu rapor bu dönemin ürünüdür. Bu kitap siyasi duruşunu her daim onayladığım, imrendiğim ve tüm acılarımıza, özlemimize rağmen dönüşünü sabırla beklediğim babamın, Kürt halkının, devrimcilerin, sosyalistlerin, yoksul halkın ve emekçilerin yaşadıklarını tarihe not düşmek ve tüm dünyaya duyurma çabasının, hissettiği güçlü ve erdemli sorumluluğun bir örneği olarak durur hayatımda...

- *Şerafettin Bey'in yurt dışına çıkmak zorunda kalışı ile geride iki şey kalıyor: biri işkenceyi teşhir eden çalışmalar bir de siz, aileniz... Nasıl devam etti hayat? Bir çocuğun gözünde Diyarbakır'da işkence neydi?*

Babamın yurt dışına çıkışı bir kaçış değildi. Cezaevinden ilk çıkan kişinin yurt dışına çıkarak olanları tüm dünyaya anlatma düşüncesinin hayata geçmesiydi. Öyle de oldu. Benim, kardeşim ve annem için artık 32 yıl sürecek, her an döneceğini umut ettiğimiz bir uzun bekleyiş başlıyordu. Babam artık bir siyasi mülteciydi. Ben sadece iyi olduğunu, bana başka isimle yazdığı mektuplardan biliyordum. O mektupları halen saklıyorum. Babamla konuştuğum ve aramızdaki tüm uzaklığa rağmen onun bana çok şey öğrettiği, uzaklığı yakınlaştırdığımız mektuplar. Bir yıl sonra annem yanına gitti. Ben, kız kardeşim ve anneannem birlikte yaşamaya başladık İstanbul'da. Bir süre sonra kız kardeşimi de yanlarına aldılar. Kız kardeşim 13 yaşındaydı ve iki ergen İstanbul'da birlikte ayakta kalmayı başaramadık. Ben artık yalnızdım. Tıp fakültesi 1. sınıf öğrencisi ve ilk kez geldiğim İstanbul'da ayakta durmayı öğrenme tedirginliği ile dolu yalnız bir genç.

Diyarbakır'da İşkence ilk olarak Almanya'da yayımlandı. Almanca'ya çevrildi. Uzun yıllar o kitapları görebilme, ellerimle dokunma hayaliyle bekledim. O dönem bu kitap benim hayalimdi. Pasaport alamıyordum. Yasaklıydım. Ve 6 yıl sonra pasaport alıp Almanya'ya gittiğimde ancak bu hayalimi gerçek kılabilirdim.

- *Yaşanan zorluklarla kıyaslandığında bu çalışma ve çabalar hak ettiği yere ulaştı mı?*

Bence ulaştı. Kitap yayınlandığında Avrupa'nın dikkati Türkiye'nin üzerine çevrildi. Bu kitapla birlikte Avrupa'da birçok ülkede toplantılar, söyleşiler gerçekleşti. Babam Alman Parlamentosu'nda ve Avrupa Komisyonu'nda Türkiye'de yaşanan işkenceyi, Kürt halkının, devrimcilerin, demokratların, sosyalistlerin, emekçilerin yaşadığı zulmü anlatan konuşmalar yaptı. 1994'de genç bir Kürt yönetmen olan Karaman Yavuz bu kitap-tan esinlenerek "Diyarbakır: Hukukçuluğumdan Utanıyorum"

adlı, babam ve yoldaşı Avukat Ruşen Arslan'ın anlatıları üzerinden Kürt halkının yaşadıklarını, 1971'den 1980 ve Diyarbakır Cezaevi'ni, işkenceleri anlatan bir belgesel film çekti. Bu film birçok film festivalinde gösterildi. Başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde televizyonlarda belgesel olarak yayınlandı. Yankıları oldu. Bu filmin gücünden olsa gerek, 1994 ya da 1995 olsa gerek, Ankara Film Festivali'nde Kızılırmak Sineması'nda gösterimi engellenmiş ve Alman Kültür Merkezi'nde küçük bir salonunda gösterimine izin verilmiştir.

Türkiye'de bu film, ilk olarak 2011 yılında Diyarbakır Film Festivalinde gösterildi. 2. gösterimi Ankara Tabip Odası'nda, 3. gösterimi ise bundan 2 ay sonra 10 Aralık 2013 Dünya İnsan Hakları Günü'nde TTB ve TİHV'nin ortak etkinliği olarak Ankara'da Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde oldu. Halen güncel bir belgesel olduğunu söyleyebilirim. Bugün olanları anlamak için çok iyi bir kaynak olduğunu söylemeliyim. "Diyarbakır'da İşkence" den esinlenerek çekilen bu film aslında birçok yerde gösterilmesi gereken, tarihsel bir süreci anlamamıza ve anlamlandırmamıza izin veren, bugüne de ışık tutan ve anlamamızı kolaylaştıran bir belge ve hatta kanıt niteliğindedir.

- *Kimileri, her zor dönemde ülkeyi terk etmeyi düşünme eğiliminde olurlar. Bunu neye bağlıyorsunuz? Siz düşündünüz mü?*

Ülkeyi terketmek, mücadeleyi terketmek gibi gelir çoğu zaman. Bazen de mücadeleyi bir başka mecraya, başka bir hatta çekmektir. Tarihteki birçok önemli politik kişiliğin yaşam öykülerinde buna benzer örnekler, sürgünler görürüz. İnsanlar ancak hayatta kalamayacaklarını, ailelerini koruyamayacaklarını anladıkları, var kalmak, soylarını sürdürebilmek için göç ettiklerinde bu karşı çıkılacak bir kaçış olmaz.

Sorumluluk almamak, barışı, özgürlüğü koruma mücadelesinden kaçmak, hangi rasyonel sebep sunulursa sunulsun kabul edilemez. Bu tür bir kaçış seni kaçmaya zorlayanları memnun etmek ve ona teslim olmak demektir. Bencilliktir ayrıca. 2015 Kasım seçimleri sonrası Yılmaz Odabaşı'nın Paris'e yerleşmeye karar vermesi örneğin, tam da bu bencilliğin, sorumluluk alınmanın ve gerçek

korkaklığın ve yıllarca dizelerine sinmiş olan toplumcu söylemin ne denli samimiyetsiz olduğunun bir göstergesi gibi geliyor bana. Biraz zorlaşınca koşullar, özellikle sosyoekonomik koşulları uygun olanlar çok kolay bu sözleri sarf ediyorlar.

Aslında söylenecek en anlaşılır olan şey korkudur. En yalın haliyle korku... Kendisine, yakınlarına bir zarar geleceği korkusu... Kimi zaman bu korku o denli yoğun yaşanır ki, hayatın merkezine kendisini koyar insan. O nedenle kaçma isteğini anlamak gerekir. Bu noktada yaşanan sorunun çözümü kaçmakta değil bu korkuyla baş etmekte, baş etmeyi öğrenmektedir.

Gerçekten kaçılması gereken bir son nokta varsa onu en nesnel ve meşru biçimiyle saptayabilmek gerekir. Hayatta kalma, varlığını sürdürebilme, sorumluluk duyduğun bireylere karşı görevlerini yerine getirme ve belki de zorunlu olarak başka bir noktadan mücadeleye devam edebilme.

Diğer bir neden ise umutsuzluk... Özellikle bir ülke de yaşananlara gösterilen tepkilerin cıvıllığı, güçlü bir muhalefet tepkisinin olmayışı, dayanışma eksikliği, yaşanan politik süreçte ortaya çıkan siyasal gerilimin güçlü bir siyasi harekete dönüştürülememesi, buna yol açan örgütlenme yetersizliği, örgütsel zafiyet ve politik yanlışların yarattığı umutsuzluk. Türkiye'nin siyasal ikliminde, Türkiye sosyalist hareketlerinin halen eski grup aidiyetleri ve çoğu teorik açıklama ve yorum farklılıklarından kaynaklanan dayanışamama ve birlik olamama durumu, bu merkezdeki düşüncelerle Kürt halkını ve siyasal temsilcilerin yalnız bırakması da bu umutsuzluğun besleyicisi kanımca. Ayrıca bu kaçma isteğinin ülkeyi terk etmeyi düşünen kişinin dünya görüşleri ya da siyasal bakışı ile bağ kurmayı da unutmamalıyız. Ama bunun da yeterli olduğunu söylemek mümkün değil.

Bireyin sınıfsal konumu, kaybedecek şeylerinin çokluğu, kendisini ve servetini başka bir ülkeye - tercihen Avrupa'ya - taşıyarak sahip olduğu yaşam standartlarını koruma refleksi de bir etken. Bu konu açıldığında siyasal görüşünden bağımsız olarak sıklıkla elit, eğitilmiş, kentli ve burjuva kültürünün nimetlerinden kolaylıkla vazgeçemeyen bir kesimin bu eğilimde olduğunu görebiliriz.

Ben hiç düşünmedim. Bir gün o aşamalara gelebilme olasılığı her zaman aklımdadır. Ama ben bu konuyu kendim için hiç

gündem yapmadım. Bu yönde bir kararı ancak verili koşullarda ve sözünü ettiğim çerçevede ancak düşünebilirim. Bir başka ülkede yaşamak, yaşam beklentileri ve ulaşılacak istenen hedefler açısından hemen her zaman buna uygun koşulları olan bir bireyin haklı gündemindedir. Bunun “kaçmak” tan farklı bir durum ve gerekçe olduğunun altını çizmek isterim.

- *Diyarbakır'da işkenceyi yaşamadınız. Ama kitabın kendisinden dolayı hayatınızda yaşattığı sıkıntılardan söz ettiniz. 1980 yılına baktığınızda bugün ülkenin durumu nereye oturuyor sizce?*

Dönüp bugüne ve gerisine baktığımda yakın ve orta gelecekte neler olacağını öngörebilecek çokça verinin görüş alanımızda olduğunu düşünüyorum. Şu anda 12 Eylül'de başlatılan toplum mühendisliğinin çok daha ağır ve yoğun biçiminin hayata geçirildiğini, daha örgütlü ve etkili bir devlet terörü ve şiddetinin çeşitli biçimlerde uygulandığını, zaten sürmekte olan 12 Eylül hukukunun ana ekseninin daha da güçlendirilerek egemen kılındığını söyleyebilirim.

Özellikle Kürt halkına ve siyasal temsilcilerine yönelik yaşama geçirilen bu baskı ve şiddet politikası - 12 Eylül mühendislerinin başarısı olan sahip oldukları tüm modern bilgi ve beceriye rağmen - itaatkâr, boyun eğici, güce tapan, müritleşmiş, ırkçı, ayrımcı, ötekileştirici, yabancılaştırmış, yararcı ve fırsatçı, iktidar yandaşlığını bir erdeme dönüştüren ve daha bir sürü şey söylenebilecek bir kitlenin varlığında çok daha kolay biçimde zihinsel meşruiyet kazanıyor ve kabul görüyor.

Buna karşılık, bu yarının dışında kalan topluluğun parçalanmışlığı ve seçici duyarsızlığı umut veren değil, umut kıran bir geleceğin imgesini zihinlerimizde oluşturuyor. Diyalektiğin en önemli ilkelerinden birini burada eklemekten başka bir seçeneğim yok: Her süreç kendi karşıtını doğurur, üretir ve onun bir gerçeklik kazanmasına olanak sağlar. Burada vurgulanması gereken şey belki de, bu karşıtlığın hayata dönüşmesinin nasıl, hangi dinamiklerle olacağı ve nasıl bir sorumluluk gerektireceği olacaktır. Unutulmamalıdır ki; toplumcu, gerçekçi bir bakış açısıyla umut etmek ve umut vermek bizim aklımızda, yüreğimizde ve eylemimizde taşıdığımız tarihsel bir sorumluluğumuzdur.

• *Okuyuculara son olarak neler söylemek istersiniz?*

Şunu söylemek isterim. Bu kitap 12 Mart ve 12 Eylül'de kimlik bulan faşizmin bir ölüm kampı olan Diyarbakır Cezaevi'nin ve Kürt halkının yaşadıklarının kısa bir öyküsüdür. Onurlu bir Kürt hukukçusu, bir Kürt aydınının, Ahmet Arif'in dediği, ifade edişiyle söylersem "halkının şerefli çocuğu" Av. Şerafettin Kaya'nın dilinden aktarılan bir tarihe tanıklık, bir direniş öyküsüdür. Aynı zamanda özgürlük mücadelesine sunulan önemli bir tarihsel belgedir. Burada anlatılanlar ne kadar dün gibi görünse de bugündür. Günümüzde yaşananlar bunun en açık kanıtıdır. Bu ülkenin yaşadığı her travma ile yüzleşilmedikçe ve hesaplaşılmadıkça, onlar bugünün travması olmaya devam edecektir. Bu yüzden bu kitap okunmalıdır, konuşulmalıdır ve paylaşılmalıdır.

Dr. Burhanettin Kaya

isyanında bir yer aç bana'

Duydum hüznünün sesini, ıslandım mavi yağmurunda;
Kendi hüznümü ilikledim, sesimde birikti acımın sihri,
Bir gemi geçer gibi uzaktan, kendimi izledim mavinin
kenarında,

Öyle ki; ölüm bir çizgiydi yalnızca avuçlarımda, ömür
bir kıvrım,

Ayrılık sessiz coğrafyamda patlayan volkandı, içim yandı,
içimi söndüremedim.

Ben ki bir şilep ölüsyüdüm... Sonra bir düş gördüm, bir düş,
bir düş daha..

Umut güneşi geri çağırđı, gemilerimi, sevinçlerimi.. Çağırđı
iç çekişlerimi..

O zaman duydum umut sesini, dost gülüşlerini..

Sana elimi uzattım... İsyanda bir yer aç bana...

Diyarbakır Cezaevi, 12 Eylül faşizminin en acımasızca kendisini gösterdiği mekânlardan biri oldu. Bu nedenle simgesel bir önem kazandı.

Bu kitapta, yer yer çaresizliğin, aşağılanmanın, baskıların ve işkencelerin anlatımı var. Ancak boyun eğmenin değil!

Dönemin anlatılan hikâyelerinden bir tanesi durumu özetler. Cezaevinden çıkan dostuna mahcubiyetle "İçerde nasıl dayandınız" diye soran birine, arkadaşı; "Biz içerde mücadele ettik, ya siz? Dışarda nasıl dayandınız?" cevabını verir.

20 TL

